

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-
ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
INSTITUTE OF MARKET PROBLEMS AND
ECONOMIC&ECOLOGICAL RESEARCH

*До II Міжнародного екологічного форуму
«Зелена економіка. Зелені інвестиції. Зелений туризм»*

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано в 1998 році

За науковою редакцією
академіка НАН України, д.е.н., проф. Буркинського Б.В.

Випуск 58

**«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА. ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ. ЗЕЛЕНИЙ
ТУРИЗМ»**

Одеса -2014

УДК (330.322+338.48)504
З-48

Засновник і видавець:
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України (протокол №16 від
21.11.2014)*

*Згідно з постановою Президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1
«Економічні інновації» внесено у перелік наукових фахових видань України*

Редакційна колегія:

Головний редактор - Буркинський Б.В. –д.е.н., проф. академік НАН України
Відповідальний секретар редколегії - Хумарова Н.І., д.е.н., с.н.с.

Члени редакційної колегії:

Амоша О.І. (акад. НАН України, д.е.н., професор), **Андрєєва Н.М.** (д.е.н.),
Бутенко А.І. (д.е.н., професор), **Вєжбінець В.** (д-р габ.), **Галушкіна Т.П.** (д.е.н.,
професор), **Громова О.М.** (д.е.н.), **Жихарєва В.В.** (д.е.н.), **Зверяков М.І.** (чл.-
кор. НАН України, д.е.н., професор), **Ковальов А.І.** (д.е.н., професор),
Котлубай О.М. (д.е.н., професор), **Купінець Л.Є.** (д.е.н.), **Макаренко М.В.**
(д.е.н., професор), **Осипов В.М.** (д.е.н., професор), **Пирожков С.І.** (акад. НАН
України, д.е.н., професор), **Симоненко В.К.** (чл.-кор. НАН України, д.е.н.,
професор), **Степанов В.М.** (д.е.н., професор), **Філіппова С.В.** (д.е.н., професор),
Харічков С.К. (д.е.н., професор), **Шапарь А.Г.** (чл.-кор. НАН України, д.т.н.,
професор), **Шубін О.О.** (д.е.н., професор).

Наукові доповіді збірника присвячені результатам досліджень теоретико-методологічних та прикладних аспектів розвитку «зеленої» економіки, перспектив і можливостей її реалізації для національної економіки у міжнародному контексті, а також в умовах транзитивності та євроінтеграції; розглянуті різні організаційно-економічні інструменти впровадження принципів екологізації економіки та інноваційних управлінських рішень.

Доповіді збірника будуть корисними для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості, студентів вищих навчальних закладів.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 15485 – 4057 ПР від 13.07.2009 р.

©Інститут проблем ринку та економіко-
екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2014

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ

Андерсон Н.В. АНАЛИЗ И ОБОБЩЕНИЕ ПРЕДЛОЖЕНИЙ ДЛЯ ВВЕДЕНИЯ В УКРАИНЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕМ	7
Андрєєва Н.М., Козловцева В.А. КРАУДСОРСІНГОВА ПЛАТФОРМА В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	18
Бондаренко С.А. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ	28
Буркинский Б.В., Степанов В.Н. ПРОЕКТ «ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА ДЛЯ УКРАИНЫ» КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ПАРАДИГМЫ «ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА»	39
Waclaw Wierzbieniec, Ireneusz Thomas AGRO-TOURISM IN COUNTRIES AND REGIONS OF THE EUROPEAN UNION ON THE BASIS OF PODKARPACSKIE PROVINCE IN POLAND	47
Гайдуцький І.П. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСНУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО АНТИВУГЛЕЦЕВОГО ФОНДУ	56
Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Серницький В.В. ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНИЙ БІЗНЕС ЯК РУШІЙНА СИЛА «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ	64
Галушкіна Т.П., Яцков А.В. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	75
Громова О.М., Гетьман О.Л., Маркова Т.Д. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ	87
Демьяненко С.Г., Золотов В.И. ПРОЕКТЫ БЕРЕГОЗАЩИТЫ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ	95
Зінченко Ю. В. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА НЕТРАДИЦІЙНОГО ГАЗУ В	106

<i>КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ</i>	
Коваленко М.А., Мацієвич Т.О.	
<i>ЕКОЛОГІЯ: ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ</i>	118
Криницька О.О.	
<i>НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗБУДОВИ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ</i>	128
Кузьмін О.Є., Бублик М.І., Рибицька О.М.	
<i>МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНОГЕННИХ ЗБИТКІВ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЗА ФАКТОРАМИ ВПЛИВУ, СПРИЙНЯТТЯ Й ОЦІНЮВАННЯ</i>	138
Купінець Л. Є., Обняк Т. С.	
<i>ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ</i>	144
Кухарчик А.Г.	
<i>РЫНОК МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПЕРЕВОЗОК</i>	157
Лайко О.І., Чехович З.В.	
<i>ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО «ЗЕЛЕНОГО» РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я</i>	166
Ліпанова О.А.	
<i>ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПОЖИВЧОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ)</i>	176
Лисюк В.М., Тепляшин А.Ю.	
<i>РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БІОЕНЕРГЕТИКИ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ АГРАРНИХ БІОРЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ ТОВАРНІ БІРЖІ</i>	184
Maziarz Piotr, Harasim Elżbieta	
<i>WPŁYW KONWENCJONALNYCH I NIEKONWENCJONALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII NA ŚRODOWISKO NATURALNE</i>	192
Мартієнко А.І.	
<i>ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ</i>	199
Михайлюк О.Л.	
<i>ЕКОЛОГІЧНИЙ РИЗИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ</i>	208
Нікішина О.В.	
<i>СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО</i>	218

<i>РИНКУ КОМБІКОРМОВОЇ ПРОДУКЦІЇ</i>	
Нічитайлова М.С.	
<i>ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМ</i>	230
Носачов І.Ю.	
<i>ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ</i>	239
Пітюлич М.М.	
<i>ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ ГІРСЬКИХ РАЙОНІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ</i>	246
Полякова І.В., Бінковська О.В., Булишева Д.В.	
<i>НАПРЯМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИМІСЬКИХ ЗОН (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІЇ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ)</i>	254
Попик О.В.	
<i>ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З ОПАЛИМ ЛИСТЯМ НА УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ</i>	266
Rejman Krzysztof	
<i>SOME ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT AND INNOVATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES ON THE EXAMPLE OF POLAND</i>	273
Рубель О.Є.	
<i>ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМ ЄС У СФЕРІ МОРСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ</i>	284
Сааджан І.А.	
<i>РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ПРИНЦИПАХ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ</i>	292
Садченко Е.В.	
<i>ПОЛИТИКО-АДМІНІСТРАТИВНА СИСТЕМА АНТЕРПРЕНЕРСЬКОГО ТИПА УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАННЯМ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ</i>	303
Сидорченко Т.Ф.	
<i>ЦІЛІСНИЙ ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС В ФОРМАТІ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ</i>	313
Степанова К.В.	
<i>МЕТОДИ ФОРСАЙТУ У ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРОГНОЗУВАННІ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	322

Тінтулов Ю. В. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ	327
Тютюнник Г.О. СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ ЩОДО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ	334
Хумаров О.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ	345
Хумарова Н.І., Голікова О.С. ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ «ЗЕЛЕНОГО» РОЗВИТКУ	355
РЕЗОЛЮЦІЯ ЩОДО II МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ФОРУМУ «ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА.ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ»	365

УДК [332.122.339.92](477)(061.1)

**АНАЛИЗ И ОБОБЩЕНИЕ ПРЕДЛОЖЕНИЙ ДЛЯ ВВЕДЕНИЯ В
УКРАИНЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА ОРГАНИЗАЦИИ И
УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕМ**

Андерсон Н.В.

В статье рассматривается европейский опыт организационно-управленческой деятельности в сфере природопользования. Новый подход к европейской стандартизации внес значительный вклад в развитие единого внутреннего рынка стран Европейского Союза. Для повышения эффективности природоохранной деятельности на национальном уровне государства вынуждены принимать согласованные меры по охране собственной окружающей среды.

Постановка проблемы. В связи со сложившейся критической ситуаций из-за истощения природных ресурсов во всех странах мира признана необходимость теоретических разработок и практических шагов в формировании экологической политики, предусматривающей заботу о сохранении природы, «качества» окружающей человека природной среды, о рациональном использовании существующих и потенциальных энергетических ресурсов, поддержания экологического равновесия в природе. Политика сохранения природной среды воплощается в форме крупных национальных программ, в которых предусматривается взаимодействие органов государственного управления, частного сектора, науки, финансовых учреждений. Во всех странах приняты законы об охране природы и многочисленные законодательные акты, регулирующие отдельные аспекты природопользования: для отдельных регионов и зон, для определенных секторов экономики, в отношении отдельных компонентов окружающей среды (воздух, пресные воды, прибрежные воды), нарушение среды (шумовой фон, тепловое и радиационное загрязнение), носителей нарушения среды (нефтепродукты, пестициды, некоторые химические соединения).

Государственная политика Украины в отношении природных ресурсов и охраны окружающей среды на сегодняшний день претерпевает существенные изменения в структуре органов управления природными ресурсами. Для создания оптимальной системы административно-правового регулирования природопользования и охраны окружающей среды необходимо проанализировать сложившуюся современную украинскую и зарубежную теорию и практику, что позволит заимствовать

все лучшее, что накоплено в других странах и выбора европейского пути развития экономики.

Следует отметить, что большинство международных финансовых институтов и организаций считают одним из приоритетов своей деятельности поощрение такого развития, которое было бы устойчиво как с экономической, так и с экологической точки зрения. Экономический механизм природопользования многих стран представляет собой экологически ориентированную совокупность структур, форм и методов управления природопользованием. В их составе, наряду с экологическими представлены правовые, административные, общественные и другие формы и методы, создающие систему экономических рычагов и стимулов воздействия, с помощью которых обеспечивается регулирование эколого-экономических интересов между обществом и природопользователями, а также стимулируется природоохранная деятельность природопользователей. К ним относятся: платежи за загрязнение, штрафы за нарушение природоохранных законов, норм и правил, прямые и косвенные субсидии частным компаниям, субвенции региональным и местным органам власти, кредиты под низкий процент, льготные тарифы компаниям на очистку стоков на муниципальных очистных сооружениях и т.д. [3].

Целью исследования является рассмотрение предложений для имплементации европейского опыта организации и управления природопользованием в странах ЕС в украинское нормативно-правовое поле.

Изложение основного материала. Все государства мира должны приложить усилия для создания качественной системы управления природоохранной деятельности. Ведущая роль в международном экологическом сотрудничестве принадлежит Организации Объединенных Наций, ее специализированным учреждениям. Генеральная Ассамблея ООН определяет основные направления экологической политики международного сообщества, разрабатывает принципы взаимоотношений государств по охране окружающей среды, принимает решения о проведении международных конференций ООН по важнейшим проблемам окружающей среды, разрабатывает проекты международных конвенций, рекомендации по охране окружающей среды, создает новые природоохранительные органы, способствует развитию многостороннего и двустороннего сотрудничества государств с целью защиты окружающей среды.

Таким образом, от организации качественного управления оранной окружающей среды зависит ее состояние. И главную роль в этом управлении должно играть государство, создавая хорошую нормативно-правовую базу, заинтересовывать субъекты в качественном использовании природной среды, с учетом особенностей каждого региона в отдельности. Особенно это касается Украины, обладающей бесценным природным капиталом, и неэффективное отношение к нему может привести к негативным последствиям.

Для повышения эффективности природоохранной деятельности на национальном уровне государства вынуждены принимать согласованные меры по охране собственной окружающей среды. Эти основные факторы предопределяют необходимость международно-правового регулирования охраны окружающей среды и природопользования и развития сотрудничества в данной сфере. Особую тревогу мирового сообщества на современном этапе представляют глобальные экологические проблемы. Эти проблемы – результат деятельности человека, не согласованной с законами развития природы. Их решение связано с выработкой международной экологической политики и надежных организационно-правовых средств на международном уровне как в отношении природопользования на национальном уровне, так и в отношении общемировых природных ресурсов.

Европейский комитет по стандартизации (CEN) - The European Committee for Standardization (CEN), был официально создан в качестве международной некоммерческой организации 30 октября 1975 года. Миссия Европейского комитета по стандартизации заключается в устранении торговых барьеров в Европейском Сообществе, содействие экономике ЕС интеграции в мировую экономику, повышение благосостояние европейцев. CEN, посредством своих услуг развивает стандартизацию и другие технические решения и спецификации, является одним из основных поставщиков европейских стандартов и технических спецификаций. The European Committee for Standardization является единственной признанной европейской организацией для планирования, разработки и принятия европейских стандартов во всех сферах экономической деятельности совместно с CENELEC (Европейский комитет электротехнической стандартизации) и ETSI (Европейский институт по стандартизации в области телекоммуникаций). CEN, CENELEC и ETSI вплотную сотрудничают с национальными структурами стран Европейского Союза по стандартизации.

Техническое согласование в Европейском Союзе на прямую влияет на создание внутреннего рынка со свободным оборотом товаров в Европейском Союзе, с обязательным обеспечением по безопасности для окружающей среды и человека. Нормы обязательных требований по соответствию Директив Европейского Союза, это гармонизированные стандарты (европейские нормы, Harmonised Standards), определяющие нормы соответствующие существенным требованиям Европейских Директив. Гармонизированный стандарт обязан отвечать основным требованиям конкретной Директивы Нового Подхода ЕС. Гармонизированные стандарты (европейские стандарты EN) могут применяться к продукции в полном объеме (полная презумпция соответствия) или частично (частичная презумпция соответствия), но по применению не являются обязательными. В тоже время, если применялись гармонизированные стандарты (европейские стандарты) при производстве конкретной продукции в полном объеме, данную продукцию можно считать соответствующей конкретной Директиве ЕС и

свободному обороту в любой из стран ЕС.

Как правило, гармонизированные стандарты (европейские стандарты) состоят из двух частей, обязательная часть и добровольная часть. Стандарт считается гармонизированным только в том случае, если он введен к применению во всех странах Европейского Сообщества, понятие “гармонизированный стандарт” – это идентичность стандарта для всех стран членов ЕС. Перечень некоторых гармонизированных стандартов: стандарты на бумагу, картон, полиграфию; стандарты дорожно-транспортной техники; стандарты машин и оборудования; стандарты строительных материалов и конструкций; еврокоды Eucocode; стандарты обработки древесины; стандарты тары и упаковки; стандарты оборудования и защитных системы, взрывоопасных сред; некоторые стандарты электротехники и т.д.

Новый подход к европейской стандартизации внес значительный вклад в развитие единого внутреннего рынка стран Европейского Союза. Стандарты в Европейском Союзе формируются на основе консенсуса между предприятиями, органами государственной власти и потребителями в процессе консультаций. Такие стандарты разрабатываются на основе сотрудничества Европейской комиссии, CEN, CENELEC и ETSI. Соблюдение гармонизированных (согласованных) стандартов обеспечивает презумпцию соответствия соответствующим требованиям гармонизации законодательства. Применение их является добровольным. Изготовители имеют право при производстве продукции выбирать любые другие технические решения, которое обеспечивают соблюдение обязательных требований Директив Нового Подхода Европейского Союза. Комиссия может отменить презумпцию соответствия, если будет установлено, что гармонизированный стандарт не соответствует необходимым требованиям. В Европейском Союзе существуют программы по стандартизации. Стандарты являются важными инструментами, которые помогают обеспечить функционирование единого рынка Европейского Сообщества, высокий уровень защиты прав потребителей и окружающей среды. Европейская комиссия всемерно поощряет в работе по стандартизации малые и средние предприятия. На 2012 год принята первая ежегодная программа по стандартизации, с участием трех независимых организаций - CEN, CENELEC и ETSI. Эта программа по стандартизации определяет приоритетные направления. Основным приоритет, это гармонизированные стандарты ЕС, которые должны гарантировать, что продукция отвечает (соответствует) основным требованиям, изложенным в согласованном законодательстве Европейского Сообщества. Программа на 2013 год по стандартизации является ключевым элементом в деятельности комиссии и европейских организаций по стандартизации (CEN, CENELEC, ETSI), для того, чтобы ускорить процесс стандартизации в Европейском Союзе. Эта программа позволит более эффективно прогнозировать и планировать, уменьшать сроки по принятию новых гармонизированных стандартов в различных сферах производства. В этой программе так же принимают

участие национальные организации по стандартизации стран ЕС. Система стандартизации в Европейском Союзе должна укрепить свое влияние в глобальной нормотворческой деятельности, в которых другие страны проявляют все большую активность. Гармонизированные стандарты в области строительства и производства строительных материалов, дадут возможность более интенсивному развитию отрасли. Стандарты по безопасности детей является одним из приоритетных направлений стандартизации в ЕС. Директива 2009/48/ЕС по безопасности игрушек, вводит новые требования по безопасности от несчастных случаев, что повлекло введению новых стандартов по данной Директиве. Приоритет по безопасности детей в программе 2014 года не меняется, будут введены новые гармонизированные стандарты (европейские нормы). В 2014 году должны быть введены восемь гармонизированных стандартов для строительных материалов и эти стандарты имеют конкретной цели. В 2014 году программа по стандартизации в Европейском Союзе охватывает практически все сферы деятельности человека, охватывает большую группу потребительской продукции и услуг. Установлена четкая связь между стандартизацией и влиянием ее на рост производительности труда, роста в экономике, качестве продукции, которое ожидалось потребителем и в сфере услуг.

В 2012 года, странами-членами Европейского Парламента утверждены новые правила Европейского Союза по европейской стандартизации, новые правила были приняты большинством депутатов Европарламента на пленарном заседании Европейского Парламента. Новые правила является первыми законодательными актами, которые должны быть приняты в рамках Единого Закона о рынке, был представлен Европейской комиссии в апреле 2011 года. Законодательная Резолюция, принятая Европейским парламентом, основана на предложении Положения о стандартизации в Европе, которое было опубликовано Европейской комиссией 1 июня 2011 года. Первоначальный текст был изменен в ходе переговоров между Европейским Парламентом и Советом Европейского Союза, и теперь включает в себя изменения, предложенные членами комитета парламента по вопросам внутреннего рынка и защиты прав потребителей (IMCO), после консультаций с заинтересованными сторонами. Текст, принятый парламентом, признает важную роль, которую играет CEN, ETSI и CENELEC, а также необходимость обеспечения того, чтобы европейская система стандартизации продолжала выполнять свои основополагающие принципы, согласованность, прозрачность, открытость, консенсус, добровольное применение, независимость и эффективность. Новый регламент ЕС подчеркивает тот факт, что европейская стандартизация помогает повысить конкурентоспособность предприятий путем облегчения свободного движение товаров и услуг, технологического развития и инноваций. Европейские стандарты являются основой, на которой был построен единый рынок Европейского Союза. В CEN и CENELEC удовлетворены тем, что новый Регламент ЕС признает роль национальных органов по

стандартизації і комітетів в рамках Європейської системи стандартизації. В тексті також підкреслюється важливість залучення всіх заінтересованих сторін в діяльність по стандартизації, в тому числі органи державної влади, і малі і середні підприємства, а також організації, представляючі інтереси суспільства і заінтересованих сторін, таких як споживачів, співробітників і екологічних організацій. Європейські стандарти (EN) розроблені в процесі співпраці між експертами, бізнесом і промисловістю, науково-дослідницькими інститутами, споживачькими і екологічними організаціями і іншими суспільними заінтересованими сторонами.

В ЄС ужесточили екологічні стандарти. Члени європейського парламенту єдиногласно проголосували за нові правила ужесточення екологічних стандартів. Закон стосується транспортних засобів, які будуть випускатися з 2016 року. Нові інструкції поширюються тільки на європейський регіон, але все ж мають косвенне вплив на товари, поставляються і в інші країни. Наприклад, стосовно обов'язкової установки системи АБС на малокубатурні мотоцикли європейський парламент проведе додаткове слухання, буде розглядатися рентабельність таких правил, які в разі успіху почнуть діяти з 2019 року. Всі мотоцикли 2016 року випуску повинні будуть комплектуватися двигачами в відповідності з стандартом Євро 4, а мотоцикли 2020 г.в. - Євро 5. На даний момент двигачам мотоциклів достатньо відповідати стандарту Євро3. Інші інструкції, прийняті в новому законопроекті, стосуються електроніки, але в більшій ступені бортових систем діагностики, які дозволяють контролювати різні сбої і збирати показники шкідливого вихлопу.

Самий поширений і значимий вид економічного стимулювання – займає платежі за забруднення. Система цих платежів отримала поширення в Франції, Японії, Нідерландах, Великій Британії ФРН і др.

Необхідно відзначити, що їх використовують і в Україні. В наші часи діє «Новий податковий кодекс України» [5]. Цей порядок поширюється на підприємства, установи, організації, іноземних юридичних і фізичних осіб, виконуючих будь-які види діяльності на території України, пов'язані з природопольованням і передбачає взимання плати за наступні види шкідливого впливу на навколишню природну середовище: викиди в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних і рухомих джерел; скидання забруднюючих речовин в поверхневі і підземні водні об'єкти; розміщення відходів; інші види шкідливого впливу (шум, вібрація, електромагнітні і радіаційні впливи і т. п.).

Окрім платежів за забруднення вод в ряду країн практикуються інші види платежів, які служать для економії ресурсів, обмеження споживання забруднюючих видів сировини і матеріалів, оплати послуг по ліквідації відходів і т.д. Так, в деяких країнах

введен особый налог на оплату услуг по сбору бытовых отходов. Также расширяется практика залоговых платежей (на стеклотару, автомасла, аккумуляторные батареи и т.д.). При заборе воды из поверхностных водных объектов действует целая система подходов, связанных с региональным использованием этих источников питьевого, хозяйственно-бытового водоснабжения. В странах с ограниченными водными ресурсами (это, прежде всего страны южной Африки, северного Китая, Индии, Мексики, северной Америки, Канады) введены различные системы сборов – либо единая система для всего государства, либо дифференцированная система в соответствии с потребностями регионов и муниципалитетов. Последовательное применение такой системы ведет к дальнейшему усовершенствованию (размер сборов устанавливается в соответствии с качеством воды в водном объекте, видом пользования, объемом безвозвратного водопотребления, способностью водного объекта к восстановлению объема водных ресурсов и т. д.). В некоторых странах взимается более высокий сбор при заборе высококачественной воды из подземных источников или коммунальных водопроводов. Например, в Израиле, где существуют серьезные проблемы нехватки питьевой воды.

Весьма распространенным видом экономического стимулирования являются также штрафы за нарушение природоохранного законодательства, которые является общепринятым принципом, и взимаются в соответствии с местными условиями на основе большого количества ставок. Размер штрафов, как правило, зависит от степени загрязнения по сравнению с установленными стандартами. Например, в Нидерландах количество сбрасываемых загрязняющих веществ служит основой для определения размера штрафа. Налоговые меры являются одним из самых действенных и эффективных способов снижения негативного воздействия на окружающую среду. Таким образом, власти добились сокращения объемов сборов промышленных сточных вод на городские очистные сооружения с компаний, которые пользовались этими сооружениями. Система возврата залогов на отдельные виды товаров также является эффективным средством, обеспечивающим повторное их использование.

В Австрии промышленным предприятиям на осуществление мероприятий по очистке сточных вод и охране водных объектов, воздушной среды, обработке и вторичному использованию отходов оказывается помощь в основном в форме займов под относительно небольшие проценты, составляющие 6% на период в 10 лет (в исключительных случаях – на 15 лет). Такая процентная ставка представляет собой самый высокий уровень субсидирования стоимости кредита правительством. Финансовая скидка предоставляется владельцам автомобилей, использующих малозагрязняющий бензин, или при переводе их на такое топливо. Это способствует разработке новых экологически чистых технологий. Лидером в этой области является Япония, и улучшению экологической обстановке в стране.

В Канаде за последние 15-20 лет произошел сдвиг от использования

налоговой системы к более широкому подходу, направленному на изменение восприятия проблем окружающей среды, при установлении ответственности лиц, чьи действия могут привести к неблагоприятным последствиям для окружающей среды. Финансовые стимулы на федеральном уровне включают предоставление финансовой помощи и займов на строительство и содержание коммунальных канализационных систем и сооружений.

В Финляндии по мимо налоговых льгот, применяются экономические меры не связанные с оказанием финансовой помощи, такие как сборы за сброс сточных вод в коммунальные системы водоотведения, ликвидацию отходов, проведение мероприятий по охране вод, по борьбе с разливами нефти, а так же специальные налоги, которыми облагаются напитки в таре одноразового пользования. При этом органы власти различных уровней обладают большими правами по предоставлению различных льгот и скидок в налогообложении при приобретении природоохранного оборудования. Нужно заметить, что Финляндия является самой чистой страной мира, там вы не увидите мусорных бачков, из которых вываливается мусор, родители с детства учат своих детей выбрасывать мусор в разные контейнеры. Одним из моментов экологического воспитания является воспитание бережливости. Экономия электроэнергии, воды, бумаги, одежды присутствует повсюду в этой стране, а бережливость – черта образа жизни финнов. А сборы за утилизацию включены в стоимость вещи.

В ФРГ реализация природоохранной политики сопровождается принятием целого ряда экономических и финансовых мер налоговых стимулов, программ льготного кредитования, субсидий на капитальные вложения. В частности, закон о взимании сборов за сброс сточных вод предусматривает применение экономических инструментов, дополняющих меры административного характера. Он содержит в себе экономические стимулы для принятия мер по сокращению объема сбрасываемых сточных вод и повышения степени их очистки, а также для разработки и внедрения прогрессивных, мало- и безотходных технологий. В установленных этим законом рамках лица, ответственные за сбор сточных вод, имеют возможность выбрать наиболее эффективные в экономическом отношении варианты, начиная от выплаты штрафов до принятия превентивные меры. В части охраны атмосферного воздуха существует «положение о компенсации», которое охватывает все существующие источники выбросов загрязняющих веществ, и предоставляет компаниям большую свободу выбора в отношении методов и средств соблюдения установленных норм чистоты воздуха. Компании, расположенные в одной местности. Вынуждены в совокупности обеспечивать соблюдение требований в отношении качества воздуха в данной местности. В этих целях они могут объединить свои усилия по снижению уровня выбросов до установленных норм.

В Нидерландах установлена единая система налога на топливо, а именно сборов за «загрязнения воздуха» и «шум дорожного движения»,

основано на анализе альтернативных вариантов реализации этих мероприятий. Поступления от налогов на топлива покрывают все расходы на санитарно-гигиенические мероприятия (кроме обезвреживания почвы), принятие профилактических мер, компенсацию компаниям, субсидии на разработку чистых технологий и организацию полигонов для захоронения химических отходов. За счет этих поступлений покрываются также управленческие расходы подведомственных учреждений, а расходы на обезвреживание почвы полностью возмещаются из общих фондов. Так же действует система взимания сборов за очистку городских сточных вод. Местные власти несут ответственность за установление сборов, отличающихся друг от друга в разных городах. Общая сумма сборов не должна превышать расходы городских властей на очистку природных и сточных вод. Поступления направляются на погашение расходов, на строительство и эксплуатацию систем очистки природных и сточных вод, и их нельзя использовать в других целях. Как правило, эти сборы слишком незначительны, чтобы полностью покрыть инвестиционные расходы на строительство очистных сооружений, поэтому в целях оказания содействия их строительству была создана система непосредственной выдачи субсидий и займов под низкие проценты. С вступлением в силу закона о борьбе с загрязнением окружающей среды действует система взимания сборов за удаление городских отходов. В соответствии с этим законом органы, выдающие лицензии, обладают полномочиями налагать штрафы за загрязнение окружающей среды в тех случаях, когда нарушаются условия сброса загрязняющих веществ или превышаются нормы этих сбросов. Этот сбор не является штрафом как таковым, он устанавливается на уровне, который обеспечивает покрытие расходов на фактическое создание систем очистки сборов до истечения установленного срока. Это заставляет задуматься об экологии местных производителей.

В Швеции основное внимание административному контролю, хотя в последние годы отмечается растущий интерес к экономическим методам. Ядро системы контроля включает общие законоположения, которые составляют основу выдачи разрешений и контроля за различными видами загрязняющей деятельности и прочими видами взаимодействия на окружающую среду. Экономические методы используются главным образом в форме субсидий для ускоренного осуществления ряда мероприятий. Постепенно вводятся налоги различного типа, такие как, налоги на регистрацию пестицидов, открытие разработки и добычу неметаллов. Введение нового дополнительного сбора на тару для напитков служит главным образом финансовым целям и стимулирует использование многооборотной тары (бутылок многократного пользования и алюминиевых банок). Дополнительный налог на новые автомашины стимулирует восстановление изношенных автомашин.

В Швейцарии для охраны воздуха, воды и почв применяются различные экономические стимулы и сдерживающие меры. Например, федеральные органы предоставляют субсидии на сооружение станций

очистки сточных вод и устанавливают налоги в целях стимулирования рециркуляции некоторых типов отходов. Вследствие чего Швеция имеет самый меньший объем выбросов в атмосферу оксида серы.

В Японии и Великобритании в целях сужения экологических рисков широко применяется налоговый метод, стимулирующий предприятия внедрять ресурсосберегающие технологии и снижать техногенные нагрузки на окружающую среду. Дополнительные поступления в бюджет за счет экологических налогов направляются на финансирование специальных государственных программ по повышению эффективности использования природных ресурсов и сокращению загрязнения окружающей среды в различных отраслях экономики, в которых образуется наибольшее количество опасных загрязняющих веществ.

В США поворот к более активной реализации экологических программ сопровождался передачей многих функций центральных органов штатам и местным органам власти, а так же расширением самостоятельности отдельных компаний в выборе средств борьбы с загрязнением окружающей среды. Поправки к закону о чистой воде предполагают существенное повышение роли штатов в финансировании природоохранных мероприятий путем замены субсидий федерального правительства возобновляемыми фондами заемных средств штатов. Федеральное правительство должно предоставить средства на формирование этих фондов на возвратной основе, это коренным образом отличает их от субсидий. Такая система накладывает на штаты дополнительные финансовые обязательства, которые, однако, компенсируются расширением самостоятельности в использовании средств. Займы должны предоставляться в размерах, достаточных для завершения строительства природоохранных объектов, тогда как федеральные субсидии покрывают 55% стоимости объектов [4].

Вывод. Таким образом, представленный мировой опыт показывает, что федеральные органы управления природными ресурсами должны являться держателями федеральных инвестиционных средств и отвечать за их распределение. Но не нужно забывать, что управление отдельными видами природных ресурсов в некоторых случаях требует применения специфических методов и принципов, которые компетентны органам власти на нижестоящих уровнях.

Государственное вмешательство в сферу природопользования в отдельных странах мира представляет собой сложную систему управления, в которой выделяются цели природоохранной политики - общие, функциональные (т.е. по каждому объекту политики), региональные; объекты политики - воздушный бассейн, водные системы, почвы, лес, другие природные ресурсы, среда обитания людей, заповедники и т.д.; уровни осуществления политики - государственный сектор, местные органы власти, частный сектор; инструментарий политики - контроль и наблюдение за состоянием среды (мониторинг), оперативное управление и превентивные мероприятия, научные исследования, подготовка кадров, финансирование и экономическое

принуждение, международное сотрудничество, которое рассматривается как средство решения не только проблем, связанных с защитой какого-либо международного объекта природной среды, но и некоторых важных внутренних экологических проблем.

Литература

1. Андерсон Н.В. Конкуренентоспроможність прикордонних регіонів України в умовах євроінтеграції: монографія / Н.В. Андерсон, М.Л. Скорік. – Одеса: ТЕС, 2014. – 228 с.
2. Андерсон Н.В. Инновационный подход к типологизации приграничных регионов Украины в контексте концепции устойчивого развития / Н.В. Андерсон // Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. – Польша : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – С. 195-206.
3. Андерсон Н.В. Євро регіони на кордонах України / М.Л. Скорік, С.К. Харічков, Н.В. Андерсон. – Одеса: Чорномор'я, 2010. – 209 с.
4. Волков А. М. Правовые основы природопользования и охраны окружающей среды: / А. М. Волков, А. Б. Зеленцов, В. А. Федоров, Е. А. Лютягина. – М.: Изд-во Рудн, 2010. – 362с.
5. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17. Електронний ресурс. - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page48>.

Abstract

Anderson N.

Analysis and summary of proposals for introduction in Ukraine the European experience of organization and management of nature resources usage.

This paper examines the European experience of organizational and managerial activities in the sphere of nature resources usage. A new approach to European standardization has made a significant contribution to the development of the internal market in the European Union. To improve the efficiency of environmental activities at the national level, States have to take concerted action to protect their own environment.

УДК 681.518(504+631.145)

**КРАУДСОРСІНГОВА ПЛАТФОРМА В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО
КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Андрєєва Н.М., Козловцева В.А.

Розглянуто теоретичні питання щодо сутності краудсорсингової платформи у загальній системі управління вітчизняними підприємствами. На основі аналізу сучасних тенденцій розвитку економіки України визначаються наукові підходи щодо імплементації ідеології краудсорсингу та краудфандингу в систему екологічного управління підприємствами агропромислового комплексу держави.

Постановка проблеми. Упродовж тривалого часу розвиток національного агропромислового комплексу (надалі - АПК) вважається одним із стратегічних напрямків перетворень нашої країни. Подібний пріоритет генезису АПК серед інших галузей господарювання обумовлений високим рівнем споживчого попиту на продукцію АПК, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках збуту. Головним фактором утримання вже існуючих ринків збуту національної продукції АПК та поширення її на нові споживчі ринки, є підтримання конкурентоспроможності продукції. Конкурентоспроможність продукції АПК досягається, перш за все, відповідністю її властивостей загальноприйнятим міжнародним стандартам якості взагалі, та стандартам екологічної якості зокрема.

Результати дослідження 2014 року компанії The Economist Intelligence Unit аналітичного підрозділу британського журналу Economist, відповідно до яких, Україна за рівнем продовольчої безпеки зайняла 52 місце зі 109 країн, свідчать про недосконалість існуючої системи екологічного управління на підприємствах агропромислового комплексу України [1]. Корегування екологічного менеджменту на підприємстві можливе за умови виявлення прогалин у налагодженому процесі управління, що у більшості випадків потребує сторонньої оцінки означеного процесу. Агропромислова сфера, з огляду на загальнозживаність та наближеність продукції АПК до переважної більшості споживачів, є найбільш прийнятною для залучення громадськості до обговорення вектору розвитку екологічного менеджменту, винесення на розгляд інноваційних проектів сталого розвитку АПК, отримання відгуків щодо якості продукції, тощо. У зв'язку з цим, особливої актуальності набувають аспекти створення інформаційних платформ, здатних привернути увагу громадськості та спонукати її до надання пропозицій щодо напрямків розвитку підприємств агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень. З огляду на інноваційність краудсорсинга, як явища, дослідження еколого-економічних аспектів запровадження методології краудсорсингу в процеси управління на підприємстві знаходяться на початковій стадії доктринального аналізу. Серед науковців, що обрали краудсорсинг за предмет дослідження, та присвячують даній тематиці свої праці, слід виокремити наступних іноземних та вітчизняних науковців: Д. Бейкер, М.А. Гончарова, О.П. Косенко, І.А. Кораблінова, С.С. Кузьмін, О.С. Марченко, С.В. Полутін, А.В. Седлецького, В.О. Тегін, І.В. Трусевич, Б.Ф. Усманов, О.Ю. Шевчук та ін. Обґрунтування необхідності вдосконалення екологічного управління на підприємствах АПК та пошуку нових методичних підходів його провадження, знайшли своє відображення у вітчизняних наукових розробках Н.М. Андрєєвої [2-5], Б.В.Буркинського, В.А.Голяна, Т.П. Галушкіної, Є.В.Мішеніна, О.І. Фурдичко, С.К. Харічкова, М.А.Хвесика тощо. В той же час, поза увагою доктринальних досліджень залишаються теоретико-методологічні аспекти створення краудсорсингових платформ в межах функціонування агропромислової сфери.

Мета дослідження полягає у визначенні доцільності застосування краудсорсингових платформ в системі екологічного менеджменту підприємств агропромислової сфери діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Безперервний розвиток інформаційних технологій та економічних новацій є надійним рушійним фактором до трансформації структури динаміки капіталу в агропромисловому комплексі. Приймаючи до уваги подібні перетворення та зміщення акцентів зосередження «продуктивної уваги» споживачів, підприємства агропромислового комплексу всіх форм власності переорієнтовують власний менеджмент та застосовують передові соціо-інформаційні моделі, серед яких важливе місце посідає краудсорсинг. За прогнозами аналітиків компанії Gartner, існує велика ймовірність, що до 2017 року, переважна більшість виробників продукції, що користується найбільшим попитом серед населення, 75% інновацій запроваджуватимуть за допомогою краудсорсингу. За оцінкою компанії IBM, майже 24% великих корпорацій, вже сьогодні звертаються до краудсорсингових платформ, як способу отримання ідей для потенційних інновацій на виробництві [6]. Виникнення дефініції «*краудсорсинг*» (з англ. «*crowd*» – натовп, та «*sourcing*» – джерело, пошук ресурсів) пов'язується з іменами Дж. Хау та М. Робінсоном, які першими запровадили даний термін на сторінках журналу Wired у 2006 році [7, с. 158]. Слід відзначити, що наукове співтовариство не залишило даний термін поза увагою, у зв'язку з чим, подальший аналіз якої, набув свого розвитку в межах доктринальних досліджень сьогодення.

Аналіз наукових точок зору щодо терміну «краудсорсинг» надає можливість виокремити наступні підходи до визначення даної дефініції: краудсорсинг, як процес делегування повноважень; краудсорсинг, як певна технологія соціальної взаємодії; краудсорсинг, як інновації з розрахунком на споживача; краудсорсинг, як підхід до менеджменту;

краудсорсинг як метод організації праці та вирішення бізнесових завдань (див табл. 1.).

Таблиця 1.

Систематизація доктринальних точок зору щодо змісту терміна «краудсорсинг»

Дефініція	Науковці	Підходи до визначення терміну «краудсорсинг»
Краудсорсинг, як процес делегування повноважень	Дж. Хоу, М. Робінсон, Иванов В.В., Коробова А.Н.	Краудсорсинг — це передача на підставі публічної пропозиції певних виробничих функцій невизначеному колу осіб без укладення трудової угоди [7; 8].
	Чугреев В.Л.	Краудсорсинг є сучасною поширеною тенденцією розвитку соціально-орієнтованих технологій, що передбачає залучення великої кількості людей у вирішення певного кола завдань, найчастіше на безоплатних засадах [7, с. 158].
	Д. Бейкер	Краудсорсинг є засобом залучення колективного розуму різноманітних індивідів до вирішення проблеми організації, досягнення її продуктивних цілей [9, с. 88].
Краудсорсинг, як технологія соціальної взаємодії	Гончарова М.А.	Краудсорсинг — це технологія віртуальної (за допомогою Інтернета) соціальної взаємодії органів державного та муніципального управління і споживачів державних (муніципальних) адміністративних послуг, орієнтована на задоволення потреб останніх за рахунок надання їм права приймати участь в процесі прийняття державних управлінських рішень, що стосуються їх життєдіяльності [10, с. 103 - 104].
	Марченко О.С.	Краудсорсинг — це технології, орієнтовані на залучення за допомогою інтернет-мереж різних ресурсів величезної кількості людей, технології використання колективних ресурсів без територіальних, професійних, культурних, корпоративних та інших обмежень [11, с. 276].

	Румянцева І.	Краудсорсинг — це технологія використання ресурсів великої кількості людей в межах одного проекту [12, с. 43].
Краудсорсинг, як інновації з розрахунком на споживача	Тегін В.О., Трусевич І.В., Усманов Б.Ф.	Краудсорсинг — це інновації з розрахунком на користувача, за яких виробники покладаються на користувачів не лише у питаннях формулювання потреб, але й у визначенні виробів та удосконалень, які б могли задовольнити ці потреби [13, с. 24; 14 с. 82].
Краудсорсинг, як підхід до менеджменту	Ханнес Трейхль	Краудсорсинг є одним з підходів до менеджменту підприємства, відповідно до якого підприємство є орієнтованим у виробництві товарів та наданні послуг на клієнта, у зв'язку з чим, надає йому можливість приймати певні рішення, що стосуються діяльності підприємства [15, с. 3].
Краудсорсинг, як метод організації праці та вирішення бізнесових завдань	Мінц О.Ю., Ігнатович Г.І., Гура В.Л.	Краудсорсинг є одним з методів рішення шляхом залучення певного кола сторонніх осіб на безоплатних засадах, що надає можливість знизити вартість кінцевого продукту [16, с. 85; 17, с. 206 - 207].
	Шевчук О.Ю	Краудсорсинг - це прогресивний метод організації праці і вирішення бізнес-завдань, що створює умови для підвищення продуктивності праці з одночасною мінімізацією традиційних та науково-дослідницьких витрат [18, с. 286].

З огляду на вищенаведене, можна зробити висновок, що краудсорсинг являє собою заснований на використанні соціальної активності інформаційний проект, що переслідує мету квазі-суспільного пошуку вирішення поставленого завдання із залученням мінімальної кількості фінансових витрат та створенням перспективи відтворення отриманого результату у власних бізнесових процесах.

Слід відзначити, що інтегрування квазі-суспільного, а саме, не спеціалізованого елементу генерування корисної інформації в систему екологічного управління підприємствами АПК, якісно відрізняє краудсорсинг від «мозкового штурму» (на англ.- «brainstorming») і створює декілька додаткових перепон на шляху обробки потоку даних, що

надходять:

- неможливість обробки всіх отриманих в ході інформаційної події ідей;
- перевага візуальної складової та ординарності рішень над структурованістю та системністю їх альтернативних варіантів;
- обов'язкова потреба в оптимізації рішення в межах внутрішніх процесів агропромислового підприємства в разі відсутності повноти в межах сформульованого завдання і т.п.

Використання інформаційного простору в системі екологічного управління підприємствами АПК не тільки надає значної соціо-мобільності краудсорсинговим проектам, але й створює цілу низку викликів для самого підприємства, більшість з яких пов'язана з краудсорсинговою платформою.

Краудсорсингова платформа – це відтворена в інформаційному просторі спеціалізована комунікативна матриця, що дозволяє розміщувати конкурсні завдання та відстежувати характер їх виконання необмеженою кількістю людей або дозволяє вільно обмінюватися інформацією впливаючи на трансформації вже працюючої інформаційної програми.

Необхідно відмітити, що у світі вже існують приклади втілення у життя проектів краудсорсингових платформ. Так, у Російській Федерації створено краудсорсингову платформу *Citycelebrity*. Крім цього, в країні існує певний прототип краудсорсингової платформи під назвою Технологічна платформа *«Технології харчової та переробної промисловості АПК — продукти здорового харчування»* [19]. Неможливість назвати означений проект повноцінною краудсорсинговою платформою обумовлене існуванням основної умови щодо участі в обговоренні та наданні пропозицій в сфері розвитку агропромислового комплексу, яка передбачає обов'язкове членство на засадах некомерційного партнерства. Здебільшого, учасниками зазначеної форми співробітництва є організації та підприємства сільськогосподарської сфери діяльності, а також науково – дослідні установи. Основною метою даного проекту є сприяння переходу російського агропромислового комплексу до сталого економічного розвитку за рахунок створення повноцінної інноваційної системи. Функціонування подібної платформи покликане сприяти запровадженню наступних технологій: управління якістю продукції на різних етапах; створення нових сортів та гібридів сільськогосподарських рослин; екологічної безпеки ресурсозберігаючого виробництва та технологій переробки сільськогосподарської сировини та продуктів харчування; переробки та утилізації техногенних утворень та відходів; контролю та оцінки стану об'єктів навколишнього середовища та промислової безпеки. Необхідно акцентувати увагу на функціонуванні Експертної ради, консультативно – дорадчого органу в межах означеної платформи, що надає можливість здійснювати перевірку та подальшу фільтрацію отриманих пропозицій щодо розвитку агропромислової сфери, орієнтованої на створення продуктів здорового харчування, на предмет науковості, наявності умов та можливостей для їх потенційної реалізації,

зокрема наявності належного кадрового потенціалу, необхідних обсягів інвестицій, стан існуючих доктринальних досліджень тощо.

У Бельгії функціонують краудсорсингові платформи **Food** (з англ. продукти харчування) та **Plants** (рослини). В Україні створення спеціалізованих краудсорсингових платформ, орієнтованих на удосконалення функціонування та генезису сільськогосподарської сфери, лише набуває свого розвитку. Сьогодні місце краудсорсингових платформ посідають місцеві та Всеукраїнські форуми, різноманітні медіа – проекти в мережі Інтернет, соціологічні Інтернет - опитування і т.д., в межах яких, фактично реалізується краудсорсинг.

Розуміючи важливість розвитку агропромислової сфери для національної економіки та її місце у збільшенні ВВП країни (за п'ять місяців 2014 року загальний обсяг реалізованої аграрними підприємствами власно виробленої продукції порівняно з відповідним періодом 2013 р. збільшився на 28,6%, у т.ч. продукції рослинництва – на 47,7%, продукції тваринництва – на 9,9% у травні 2014 року [20]) під час зустрічі представників іноземних посольств в Україні, аграрних асоціацій та підприємців, представники аграрного бізнесу акцентували увагу на необхідності створення недержавної інформаційної платформи, що надасть можливість ознайомитися з умовами провадження господарської діяльності в Україні, наявними пропозиціями щодо розвитку агропромислової сфери, існуючими бізнес-проектами, що потребують інвестиційної підтримки. Таким чином, дана платформа створить підґрунтя для формування та залучення інвестиційних оферт, тобто реалізації стратегії краудфандингу. Актуальність реалізації краудфандингу на підґрунті краудсорсингової платформи в Україні підтверджується несприятливими тенденціями у порівнянні зі сферою промисловості та будівництва, обсягів капітального інвестування в агропромислову сферу (див. рис. 1).

Рис. 1. Візуалізація порівняльної характеристики обсягів капітального інвестування агропромислової сфери в Україні (за січень – червень 2014р.)

Так, протягом періоду, що охоплює січень – червень 2014 року, сільськогосподарське господарство отримало 6385,5 млн. грн.. капітальних інвестицій, в той час, як в промисловість було інвестовано – 36151,1 млн. грн., а в галузь будівництва – 15342,3 млн. грн. [20].

Краудфандинг вважається альтернативною формою використання краудсорсинговою платформи, що передбачає пошук та залучення до фінансування проектів сторонніх осіб мотивованих майбутніми результатами від впровадження ідеї, сувенірними подарунками чи частиною перспективного прибутку (акційний краудфандинг).

Важливо розуміти, що краудфандинг, як елемент інвестиційного маркетингу, в той же час, значно відрізняється від венчурного інвестування за рахунок:

- наявності перспектив для інвестування у малих підприємств агропромислового комплексу, що обумовлено відсутністю інструментів тотального контролю в інвестуючого суб'єкта та перспектив до фактичної втрати керованістю власного бізнесу;
- відсутності жорсткого регулювання та втрати маркетингової еластичності поза умовами вже затвердженого бізнес-плану;
- відсутності чіткого поточного фінансування в визначених розмірах; і т.п.

З огляду на те, що якість продукції АПК відіграє важливу роль у збереженні здоров'я нації, яке визнається найвищою соціальною цінністю, а також з врахуванням таких характеристик, як специфіка знань та функціонування сфери екологічного управління підприємствами агропромислової сфери, керівникам підприємств АПК, слід виявляти ретельність при перевірці потенційної можливості використанні ідей та знань, отриманих в межах краудсорсингової платформи. Вбачається, що позитивні аспекти запровадження проектів на підґрунтя краудсорсингової платформи підприємствами АПК, знайдуть свій прояв у наступному:

- можливість отримати точку зору споживача щодо: споживчого попиту на екологічно – якісну продукцію, що надасть можливість виокремити подальші вектори розвитку підприємства та інвестувати кошти у найбільш перспективні сфери виробництва; удосконалення агропромислової продукції; наявності адміністративно – територіальних площин, в яких рівень поширення екологічно – якісної продукції досить низький, що створить можливість в перспективі віднайти нові ринки збуту продукції; найбільш прийняттого для споживачів виду оформлення продукції;
- можливість фактично реалізувати маркетингову програму щодо просування нової продукції на споживчому ринку;
- можливість віднайти експертну точку зору спеціаліста щодо його досвіду та бачення побудови системи екологічного менеджменту на підприємстві, з врахуванням специфіки генезису агропромислової сфери в Україні;
- скороченні витрат підприємства на соціологічних опитуваннях, маркетингових програмах та чисельності відділу креативного

менеджменту, що спричинить скорочення вартості продукції для кінцевого споживача, що в своє чергу, підвищить конкурентоздатність продукції на споживчому ринку;

- виникнення в процесі реалізації проекту краудсорсингу зацікавленості у потенційних інвесторів щодо перспективності розвитку певного напрямку діяльності агропромислового підприємства. Наряду з позитивними проявами реалізації проекту краудсорсингу, існує і ряд негативних аспектів та загроз:
- відсутність належного нормативно – правового підґрунтя щодо регламентації функціонування подібних проектів;
- необхідність доручення додаткового менеджерського персоналу з метою вивчення та фільтрації неперспективних ідей;
- можливість проявів анти-конкурентних дій з боку інших підприємств агропромислової сфери, зокрема, використання у власних цілях інформації користувачів краудсорсингової платформи, розміщення недостовірної інформації під виглядом звичайних користувачів, тощо;
- непрофесійність в питаннях екологічного менеджменту та агропромислової сфері переважної кількості відвідувачів краудсорсингового проекту.

На підставі вище проведеного дослідження, можна зробити наступні **висновки** і визначити **перспективи подальших наукових напрацювань** у даному напрямку:

1. Визначальну роль у процесі запровадження загальноприйнятих розвиненими країнами стандартів якості харчової продукції відіграє продуктивний екологічний менеджмент на підприємстві. Запровадження краудсорсингових проектів набуває широкого обговорення в контексті залучення прогресивних та екологічно спрямованих інноваційних ідей, що створюють підґрунтя для корегування вектору реалізації екологічного управління в межах окремого підприємства, організації та установи.

2. Краудсорсинг є інформаційним проектом, результативність та перспективність існування якого, перш за все, залежить від високої соціальної активності та зацікавленості у конкретному проекті відвідувачів краудсорсингової платформи. Перспектива до отримання поставлених перед проектом цілей у поєднанні з мінімальними фінансовими витратами обумовлюють отримання популярності даного проекту серед бізнесових структур.

3. Відкриття краудсорсингових платформ, або ж реалізація краудсорсингових проектів на підґрунті вже існуючих мульти-спрямованих платформ, є доволі перспективним для агропромислових підприємств, оскільки ретельна систематизація у поєднанні з інфільтрацією отриманої інформації, створює умови для удосконалення та розвитку екологічного менеджменту АПК підприємств України.

Література

1. Офіційний сайт The Economist Intelligence Unit. - [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/topics/economist-intelligence-unit>.

2. Андреева Н.М. Маркетингові екологічні стратегії як концептуальний базис сталого розвитку підприємства /Н.М. Андреева, О.М. Мартинюк //Механізм регулювання економіки. –Т. 2. – 2009. - № 2. – С.119 – 126.

3.Андреева. Н.М. Органічне виробництво як складова забезпечення продовольчої безпеки України: економіко-правовий аспект впровадження / Н.М. Андреева / Матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека», 18-20 квітня 2013 року, м. Житомир : «Полісся», 2013. – С.25-30

4.Андреева Н.М. Продовольча безпека в епоху глобалізації: сучасні тенденції та перспективи розвитку / Н.М. Андреева.// В кн.: Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку : [Колективна монографія] // За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, Я.В.Сухій, В.С.Ніценка. – Книга 2. - Одеса, ТОВ «Лерадрук»,2012. – С.260-272

5.Андреева Н.М. Зелені інвестиції в агропромисловий сектор як сучасна філософія трансформації економіки України в умовах сталого розвитку/ Н.М.Андреева, О.М.Мартинюк // В кн.: Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку : [Колективна монографія] // За заг. ред. Г.Є. Жуйкова, В.С.Ніценка. – Книга 3. - Одеса, ТОВ «Лерадрук»,2013. – С. 174 - 184.

6. Офіційний сайт Gartner Inc. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibm.com/us/en/>.

7. Чугреев В.Л. Создание краудсорсинг проекта для публикации и обсуждения предложений по социально-экономическому развитию региона /В.Л. Чугреев//Проблемы развития территории. - 2012. - Вып. 6 (62). - С. 157 — 164.

8. Иванов В.В. Международные технологии краудсорсинга для развития инновационных кластерных зон /В.В. Иванов, А.Н. Коробова// Российский внешнеэкономический вестник. – 2012. - № 2. – С. 48 – 55.

9. Дэн Бэйкер. Инновация модели бизнеса через «краудсорсинг» с использованием социальных сетевых платформ /Дэн Бэйкер// Проблемы управления в социальных системах, Т. 4. – 2012. - № 6. – С. 87 – 99.

10. Гончарова М.А. Инновационная технология управления социально-экономическим развитием региона: краудсорсинг /М.А. Гончарова//Регион: системы, экономика, управление . - 2012. - № 4. - С. 102 — 104.

11. Марченко О.С. Краудсорсингові технології управління знаннями інноваційної фірми/ О.С. Марченко //Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». - 2013. - № 2 (13). - С. 276 — 278.

12. Румянцева И. Краудсорсинг и социальное развитие общества / И.Румянцева //Социальная политика и социальное партнёрство. - 2009. - № 8. - С. 43-45.

13. Трусевич И.В. Краудсорсинг в разработке ИКТ-проекта по

формированию перспективного резерва кадров /И.В. Трусевич, И.П. Трусевич// Инновационные образовательные технологии. - 2011. - № 4. - С. 24-28.

14. Усманов Б.Ф. Краудсорсинг: инновационные технологии для местной инициативы/ Б.Ф. Усманов//Знание. Понимание. Умение. – 2013. - № 3. – С. 80 – 85.

15. Панкрухин А.П. Краудсорсинг – соблазнительный маркетинговый агрессор: принципы, содержание, технологии/ А.П. Панкрухин //Практический маркетинг. – 2011. - № 1. – С. 3 –7

16. Минц А.Ю. Краудсорсинг, как метод решения задач в глобализованной экономике и особенности его использования на Украине /А.Ю. Минц// Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. – Вип. 26. – 2013. – С. 85 – 90.

17. Ігнатович Н.І. Краудсорсинг у сучасному підприємстві: фінансові можливості/ Н.І. Ігнатович, В.Л. Гура//Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. X Міжн. наук.-практ. конференції, 24-25 жовтня 2013 р. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка – Київ, 2013. - С. 205 – 208.

18. Шевчук О.Ю. Вплив сучасних маркетингових Інтернет – технологій (краудсорсинг) на розвиток бізнесу /О.Я. Шевчук// Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) . - 2013. - № 2(5). - С. 282 – 287.

19. Официальный сайт Технологической платформы - «Технологии пищевой и перерабатывающей промышленности АПК - продукты здорового питания» - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://xn----7sbab4cbipghw0a.xn--p1ai/>

20. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Abstract

Andryeyeva Nataliya, Kozlovceva Valentina

KRAUDSORSYNHU PLATFORM IN THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AGRICULTURAL ENTERPRISES UKRAINE

Theoretical questions concerning the nature kraudsorsynhu in general it management system domestic enterprises. Based on analysis of current trends in the economy of Ukraine are defined scientific approaches to the implementation of ideology and kraudsorsynhu kraudfandynhu an environmental management system in agricultural enterprises complex state.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Бондаренко С.А.

Визначено сутність організаційно-економічного механізму формування і функціонування ринку екологічних інновацій, як частини загальної системи управління економікою, що має за мету узгодження екологічних та економічних інтересів суспільства на різних рівнях. Висвітлено інструменти організаційно-економічного механізму формування і функціонування ринку екологічних інновацій, основними з яких є виявлення і чітка диференціація екологічних інтересів (загальнонаціональних, регіональних, локальних й особистих) та система стимулюючого впливу на усіх учасників.

Постановка проблеми. Для України, яка є активним учасником глобальної системи світового господарства, важливим є напрямок підвищення конкурентоспроможності завдяки активнішому впровадженню на національному рівні екологічних інновацій. Впровадження екологічних інновацій сприяє розвитку і розширенню ринку екологічних товарів і послуг. Особливістю вирішення екологічних проблем у рамках інноваційного підходу є комплексність, під якою мається на увазі цілеспрямоване якісне відновлення не тільки техніко-технологічної основи виробництва, але і його організаційних принципів і маркетингових прийомів [4]. Крім того, це сприяє науково-технічному прогресу і цілком відповідає вимогам поточного етапу переходу економіки до сталого екологічно безпечного розвитку. Проте на сьогодні в Україні не сформовано повноцінний ринок екоінновацій.

Враховати зазначені аспекти дозволяє система державного стимулювання інноваційних розробок в природокористуванні, запровадження якої потребує виділення основних проблемних аспектів ринку екоінновацій, розробки наукових засад, формування теоретичного базису та відповідного методичного забезпечення щодо організаційно-економічних механізмів формування і функціонування ринку екологічних інновацій, на що спрямована дана стаття.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. Наукові дослідження щодо формування, функціонування і забезпечення ринку екологічних інновацій знаходяться на початковій стадії.

Ринкова економіка довела свою недосконалість за результатами сформованих відноси «суспільство-природа». Наявність проблеми вичерпності ресурсів, надмірного антропогенного навантаження на навколишнє середовище підкреслюється в наукових роботах таких

дослідників, як В. Вернадський, Д. Медоуз, К. Папенів та ін. Проблемам екологізації ринку у своїх працях приділили увагу ряд авторів: Н. Андрєєва, І. Должанський, С. Ілляшенко, Н. Пахомова, О. Прокопенко, О. Родіонов [1, 5, 7, 9, 10, 11] та ін.

Для екологічної політики в Україні характерна централізація на державному рівні. Це є наслідком того, що суспільство та держава не поділяють відповідальності за погіршення стану довкілля, скорочення тривалості життя та погіршення здоров'я населення. Проблемним питанням екологічної політики присвячені праці таких дослідників, як В. Базилевича, Л. Вергун, Н. Ковальнової та ін.

Дослідження проблем розвитку екологічної спрямованості інноваційної діяльності належить Л. Мельнику, В. Божковій, О. Прокопенко та ін. На думку вчених, інновації, в тому числі і екологічні, сприяють посиленню конкурентоспроможності підприємств-виробників, які виводять на ринок нові екологічні продукти. При цьому доведено, що продуктивні і технологічні інновації сприяють завойовуванню й утримуванню частину ринку, збільшуючи прибутковість на цих ринках.

Найбільший внесок у дослідження екологічного ринку внесли такі автори: Н. Барбашова [2], О. Веклич [3], С. Дорогунцов [6], А. Качинський [8], Є. Хлобистов [13] та інші.

Практично не дослідженими залишилися питання оцінки ринкових перспектив екологічних інновацій на початкових етапах інноваційного циклу, формування оптимального набору інструментів комплексу просування, організаційно-економічного механізму формування і функціонування екологічного ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процес екологізації економіки, який спирається на інноваційну платформу, має носити системний характер. Необхідно інтегрувати даний процес в ринкову економіку. Для цього важливим є формування повноцінного, реально функціонуючого ринку екологічних інновацій. Такий ринок на сьогодні в Україні не сформовано. Тому актуальності набуває виділення головних перешкод процесу формування ринку екоінновацій в Україні. Важливими для формування ринку екологічних інновацій є виявлення і чітка диференціація екологічних інтересів (загальнонаціональних, регіональних, локальних й особистих). Для підтримки екологічних інновацій необхідно поєднання різних інструментів, серед яких важлива роль відводиться не тільки економічним заходам, які створюють чіткі і стабільні цінові стимули до скорочення забруднення і споживання ресурсів, а й деяким іншим інструментам з чітким виділенням організаційно-економічних механізмів формування і функціонування ринку екологічних інновацій.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного механізму формування і функціонування ринку екологічних інновацій.

Для досягнення мети необхідно вирішення таких завдань: визначити сутність ринку екологічних інновацій, його специфічні особливості формування та принципи функціонування, визначити зміст, функції та структуру його організаційно-економічного механізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 1 законопроекту «Про екологічний ринок України» (від 25.09.2009 № 5166), екологічний ринок – це система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі реалізації заходів із скорочення викидів та скидів, або збільшення їх поглинання, підвищення ефективності їх переробки, утилізації, знешкодження або розміщення, а також зберігання, торгівлі та використання екологічних одиниць на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації екологічних одиниць та визначення цін. Екологічний ринок – це ринок екологічних технологій, робіт, товарів, послуг, знань, екологічної інформації. В ході функціонування екологічного ринку формується економіко-екологічний попит на задоволення екологічних потреб. В останні роки на екологічному ринку спостерігаються структурні і географічні зміни. Отримують подальший розвиток традиційні сектори, до яких відносяться водопостачання, водоочищення та утилізація водних стоків (близько 40% ринку), утилізація твердих та небезпечних відходів (також до 40%), утилізація вторинних ресурсів і захист повітряного середовища. При цьому швидко розвиваються відносно нові сектори, такі як екологічний туризм, органічне землеробство, екологічне автомобілебудування, виробництво ліків, косметики та інших екологічних товарів, що потрапляють в розряд продукції інших галузей, але займають помітну частку ринку звичайних товарів.

Популярним стає екологічне житлове будівництво, що використовує природні будівельні матеріали та енергозберігаючі технології.

Впровадження інноваційних перспективних напрямків становить лише 3% в структурі світового екологічного ринку. Галузі, які бурхливо використовують екоінновації, відносяться до сегменту «чисті технології» (cleantech). Даний сектор представлений енергозберігаючими технологіями, технологіями поновлюваної енергетики, використання біопалива, енергоефективних рішень і розумних мереж, новими підходами до розвитку харчової індустрії з використанням екологічно чистих технологій і методів обробки продуктів харчування, альтернативними розробками палива у сфері транспортного сектора, управління водними ресурсами і відходами, технологіями зеленого будівництва, використання альтернативного транспорту і логістики, тощо.

Екологічні інновації – це інновації, під якими мається на увазі впровадження нової або значно поліпшеної продукції, процесу, організаційних змін або маркетингових рішень, які зменшують споживання природних ресурсів (сировини, енергії, води та земельних ресурсів) і кількість викидів шкідливих речовин протягом всього життєвого циклу.

Виділяють такі ознаки екологічних інновацій: 1) ведуть до значного

скорочення або попередження негативного впливу на навколишнє середовище, навіть якщо це не є основною метою інновацій; 2) охоплюють широку сферу, що включає різноманітну продукцію, процеси, маркетингові підходи, організації та інституції, і тому не обмежуються тільки технологічними аспектами; 3) можуть бути поступальними (відбуваються внаслідок невеликих, поступових змін у продукції та процесах), адаптивними (пов'язаними з серйозними змінами в існуючій продукції та процесах) і радикальними (заснованими на зовсім нових продуктах і процесах); 4) інновація повинна мати під собою інноваційний процес, має бути відмінною і важко копіюваною, повинна давати відчутний соціо-економіко-екологічний ефект.

Економічне зростання, ступінь вирішення нагальних екологічних ситуацій країни залежать від ефективності використання науки, технологій і ресурсів. Ринок екоінновацій – це обмін інноваційними технологіями екологічного напрямку, науково-технічними знаннями відносно раціонального природокористування і відтворення ресурсів між покупцями і продавцями.

Ринок екологічних інновацій є сегментом загального ринку інновацій. Даний ринок покликаний задовольнити попит на технологію впровадження екологічних інновацій, доведення їх до кінцевого споживача і отримання на їх основі конкретних вигод: соціальних, економічних, екологічних. Ринок екоінновацій в Україні не сформовано. Причиною даного факту є, по-перше, специфіка функціонування ринку інновацій, який також в Україні не функціонує в належному режимі.

Мета організаційно-економічного механізму формування і функціонування ринку екологічних інновацій передбачає узгодження економічних і екологічних інтересів суспільного виробництва (вертикальних: державних, регіональних, місцевих, та горизонтальних: територіальних, відомчих, на рівні зв'язків між підприємствами тощо), а також встановлення певного порядку дій для підготовки ефективного впровадження екологічних інновацій та реалізації екологічної продукції та послуг кінцевому споживачу.

Завданням організаційно-економічного механізму формування і функціонування ринку екологічних інновацій є задоволення соціо-еколого-економічних інтересів усіх учасників.

Організаційно-економічний механізм повинен відповідати наступним вимогам:

- функціонувати в межах існуючого нормативно-правового поля;
- забезпечувати надійний захист національних і регіональних інтересів у сфері гарантування природно-техногенної та екологічної безпеки;
- надавати можливість до прогнозування та своєчасного запобігання загрозам і несприятливим процесам дотримання безпеки;
- ефективно функціонувати як у звичайних, так і в надзвичайних ситуаціях;
- визначатися чіткою структурою і функціональним розмежуванням

органів влади [13].

Організаційно-економічний механізм формування і функціонування ринку екологічних інновацій можна розглядати в широкому і вузькому сенсі. У широкому сенсі – це система заходів, що стосуються гарантування мінімізації використання природних ресурсів, зниження негативного впливу на природне середовище та його поступове відтворення, що пов'язане з впровадженням енергоефективних, ресурсозберігаючих розробок, освоєння альтернативних джерел енергії та запровадження екологічно безпечних виробництв та означає наявність взаємопов'язаних організаційно-адміністративних та економічних заходів. Так, планування, розробка, введення, виконання та контроль цільових державних програм здійснюються за допомогою механізму управління мотивацією ринково-орієнтованої інноваційної діяльності. В них містяться елементи економічного впливу. Зокрема, контроль за встановленими державою нормами здійснюється адміністративними методами, але при цьому він супроводжується штрафами і субсидіями, тобто економічними впливами. У вузькому сенсі організаційно-економічний механізм включає власне економічні заходи, без адміністративного впливу. Наприклад, споживачі готові платити більше за екологічно чисті продукти, що стимулює сільськогосподарських виробників виготовляти такі продукти.

В організаційному відношенні доцільним є поділ діяльності стосовно регулювання пропозиції екологічних інновацій (наукових організацій, інноваційних суб'єктів діяльності, державних установ, тощо) на проведення заходів теоретичного і прикладного рівнів та впровадження розробок у виробництво екологічних товарів і послуг. Перший рівень передбачає стимулювання та активізацію інноваційної діяльності, розробку її смислового поля, критеріїв і параметрів її оцінки, основних засад функціонування системи моніторингу, у той час як прикладний рівень полягає у безпосередній діяльності з реалізації державної політики екологізації виробництва і стимулювання та забезпечення попиту на екологічну продукцію та послуги.

Розробка найперспективніших технологій екологічних інновацій не означає, що вони автоматично трансформуються у екологічну продукцію і самі собою потраплять на ринок. Для цього необхідно знайти та обрати оптимальні способи комерціалізації цих технологій. Потрібен процес управління для оцінювання нових технологій, підготовки їх до комерціалізації. Світова статистика свідчить, що зі 100 науково-технологічних розробок до ринку доходять 10 % тих, що дають змогу повернути з невеликим прибутком витрати на їх виробництво, і лише близько 4 % дають реально відчутний прибуток (нажаль, відсутня статистична інформація щодо технологій екологічних інновацій). Тому у всьому світі держави підтримують учених, винахідників, інноваційні структури, які розробляють та впроваджують інноваційні технології та продукцію.

Слід розуміти, що цілі політики, стосовно ринку екологічних

інновацій, мають бути сформульовані (або заново проаналізовані і переглянуті – якщо вони вже визначені) з точки зору оптимального впливу і при необхідності скориговані і переорієнтовані на рівень, який в конкретних умовах країни (регіону) може дати максимальні результати. Для цього потрібно розуміння визначальних чинників, які сприяють впровадженню екологічних інновацій в даній країні (регіону), так і що створюють ті чи інші обмеження. До таких факторів належать: 1) розмір ринку екологічних товарів і послуг, 2) досвід і знання в галузі екологічних інновацій, і 3) зрілість нормативно-правової бази, що відноситься до венчурного капіталу.

Шанси ринкових успіхів інновації можна істотно підвищити, якщо урахувати інтереси економічних контрагентів, які задіяні у процесах його розробки, виготовлення, просування на ринок, споживання.

Ринок екологічних інновацій, як і будь-який інший ринок, має свою структуру, і складається з постачальників і споживачів, взаємна узгодженість інтересів яких виражається через ціну товару або послуги.

Для впровадження екологічних інновацій на ринок важливим є оцінка взаємоузгодженості інтересів усіх контрагентів: виробників, постачальників, торговельних і збутових посередників, інвесторів, споживачів, державних і суспільних інституцій, тощо.

У результаті взаємодії інститутів розробляються механізми розв'язання екологічних проблем з метою подолання протиріч між економічним зростанням і збереженням (і навіть поліпшенням) якості довкілля і відбувається формування екологічних потреб, що потребує наявності мотивів споживання екологічної продукції.

Взаємодія інститутів і виробників екологічних товарів формує екологічну пропозицію, що передбачає наявність мотивації виробництва і просування на ринок екологічної продукції. Товаром на ринку екоінновацій виступає технологія екоінновацій. Основними споживачами технологій екоінновацій є підприємства, які впроваджуючи технології в виробництво (інноваційно-активні підприємства), поставляють на ринок екологічні товари. Сьогодні серед підприємців поширення набула стратегія копіювання.

Взаємодія споживачів і виробників на ринку екологічних інновацій сприяє узгодженню (приведення у відповідність) екологічних потреб і пропозицій (за допомогою ринкових механізмів, заходів державного регулювання і стимулювання). Сама екологічність у товарі закладається в націнку, яка так і називається «за екологічність товару». Кінцевий споживач екологічного товару має бути психологічно підготовленим до сплати такої націнки.

Крім споживачів, значний вплив на підприємство здійснюють також конкуренти. Вплив конкурентів полягає в тому, що, вдосконалюючи свої технології, вони спонукають до цього інші підприємства.

На формування підприємством ринку екологічних товарів можуть впливати й інвестори, висувуючи умови щодо екологічних проектів, які потребують інвестицій.

За сучасних умов для формування ринку екологічних інновацій необхідним є прийняття відповідних стимулюючих і регулюючих заходів на державному рівні. Державні методи є найдієвішими з погляду можливості управління формуванням ринку технологій екологічних інновацій. Державні інститути можуть впливати на рівень споживача, підприємства, а також на мікро- та макросередовище, у якому функціонує підприємство.

Отже, управління формуванням ринку екологічних інновацій на державному рівні покликане забезпечити відтворення екологічного попиту, екологічно орієнтованої виробничої основи, людських чинників і мотивів екологізації. Суть впливу на попит полягає в тому, щоб психологічно переконати або економічно змусити споживача переходити на екологічно більш досконалу продукцію. Суть впливу на пропозицію полягає у формуванні системи мотиваційного впливу (екологічні стандарти, економічні стимули, доведення інформації про розширення екологічних потреб), що підштовхувала б виробників до переходу на випуск екологічних товарів. Суть впливу на взаємозв'язки між виробниками та споживачами полягає в екологізації проміжних ланок, що з'єднують конкретних виробників і споживачів. До форм реалізації даної стратегії належать: вплив на комунікаційні шляхи, екологізація торгових механізмів, маркетингові дослідження, розвиток інформаційних систем та ін.

Формування і функціонування ринку екоінновацій тісно пов'язане з розвитком ринку екологічних послуг, який веде до створення екологічної інфраструктури. У цій сфері вже склалося декілька самостійних напрямів, головними з яких є: виробництво екологічної техніки, приладів для контролю стану навколишнього середовища, створення зберігаючої середовища та ресурсозберігаючої техніки і технологій, розширене використання вторинних ресурсів та екологічне відтворення, екологічна освіта і виховання, а також виконання екологічних послуг.

Для підтримки екологічних інновацій використовується поєднання різних інструментів, серед яких важлива роль відводиться не тільки економічним заходам, які створюють чіткі і стабільні цінові стимули до скорочення забруднення і споживання ресурсів, а й деяким іншим інструментам, що сприяють:

- підвищенню попиту на інноваційні товари, процеси та інфраструктуру. Для цього можуть використовуватися стандарти, прив'язані до показників екологічної ефективності, «зелені» схеми державних закупівель, програми розкриття екологічно значимої інформації та програми екомаркування. Крім того, держава може прямо підтримувати компанії і споживачів за допомогою субсидій, податкових та інших стимулів, які заохочують придбання екопродукції і таким чином створюють на неї попит;

- розширенню доступу до відповідних знань та компетенцій (наприклад, за рахунок розвитку співробітництва у галузі технологій на тій чи іншій платформі і підтримки мережевої взаємодії, включаючи

взаємодію між громадськістю та приватними компаніями). Важливим стає розвиток людського капіталу, без якого неможливі пошук і реалізація інноваційних рішень, а також створення «зелених» робочих місць та формування відповідних трудових ресурсів. Тут важлива роль відводиться освіті, просвіті та програмам підготовки. У коротко- і середньостроковій перспективі недолік знань і компетенцій може стати однією з істотних перешкод до прискорення екологічних інновацій та зеленого зростання.

Крім того, важливим аспектом є формування механізму мотивації екологічно-орієнтованої інноваційної діяльності і урахування достатності мотивації для реалізації проектів інноваційного розвитку на базі екологічних інновацій.

Важливими для формування ринку екологічних інновацій є виявлення і чітка диференціація екологічних інтересів (загальнонаціональних, регіональних, локальних й особистих). Часткове уявлення про інтереси споживачів дає ставлення населення до екологічних проблем: чим вища занепокоєність споживачів екологічними проблемами, тим вищою є їх зацікавленість в екологічних інноваціях.

Інтересами споживачів екологічних інновацій є: забезпечення здоров'я; економія ресурсів (коштів) під час споживання (користування) експлуатації та утилізації; низька купівельна ціна товару; забезпечення виконання кількох функцій одним товаром; безпека споживання (експлуатації), надійність експлуатації й низькі витрати на ремонт та обслуговування; придатність до використання в конкретних умовах, зручність, простота, комфортність споживання (користування) та експлуатації; сучасність, подібність відомому товару, можливість отримання прибутків, у тому числі під час утилізації.

Інтересами виробників екологічних інновацій є: зниження екологічних зборів, платежів і штрафів; можливість розширення існуючих і завоювання нових ринків збуту; забезпечення здоров'я працівників; підвищення прибутку; зниження собівартості виробництва; безпека виробництва; підвищення статусу підприємства.

Основними суспільними й державними інтересами є: підвищення екологічної безпеки, піднесення національної економіки, забезпечення конкурентоспроможності країни, забезпечення здоров'я нації, подолання безробіття, поповнення Державного бюджету.

Проблема полягає в тому, що інновації потребують значних коштів. Окремі підприємства в основному здійснюють фінансування прикладних програм, які націлені на створення поліпшуючих інновацій.

Створення ж базисних інновацій, принципово нового продукту – надзвичайно трудомісткий процес, який вимагає значних фінансових ресурсів і затрат часу (відповідно до світового досвіду, від 3 до 7 років). Тому він і не становить інтересу для приватних інвесторів, які орієнтовані на миттєву віддачу. Для вирішення даних питань потрібен діалог науки, бізнесу і влади, потрібна консолідація зусиль [7].

Отже, вирішення проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності покладається на державу, яка повинна діяти у двох напрямках:

надавати пряму бюджетну підтримку та створити ефективну систему стимулювання приватних інвестицій у науково-технічну сферу. Пряма державна підтримка має концентруватися на базисних екологічних інноваціях, на найбільш конкурентоспроможних технологіях світового рівня, які мають високий ринковий потенціал, а також на тих, які необхідні для забезпечення безпеки держави. Вона передбачає бюджетне фінансування державних цільових програм з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки та здійснення державного замовлення на науково-технічну продукцію. Стимулювання передбачає надання певних пільг, серед яких: відстрочка податкових зобов'язань з прибутку в частині витрат на інноваційні цілі; зменшення податку на приріст інноваційних витрат; «податкові канікули» на декілька років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів тощо.

Однак для сфери екологічних інновацій властивий ряд ринкових і системних «провалів», які призводять до недоінвестування в наукові дослідження і розробки та, відповідно, зниження інноваційної діяльності. Тому для забезпечення стійких стимулів до екологічних інновацій потрібно підібрати адекватні інструменти екологічної політики та їх поєднання.

У світовій практиці для виправлення» що стримують економічний і соціальний розвиток країни, для забезпечення залучення інвестиційних ресурсів у сектори, у які утруднений приплив приватного капіталу, створюються й ефективно діють державні фінансові інститути розвитку, найбільшу кількість з яких становлять національні банки розвитку. Інститути розвитку – це спеціалізовані державні компанії, діяльність яких направлена на усунення нездатності ринку забезпечити ефективне розподілення обмежених ресурсів (провалів ринку), стримуючих економічний і соціальний розвиток держави [12].

– Зарубіжний досвід показує, що досить ефективною є діяльність агентств з інноваційного розвитку, яка у світі спрямована на фінансування за державної підтримки інноваційних програм, програм оновлення та модернізації засобів виробництва, кінцевою метою яких є створення високотехнологічної експортноорієнтованої продукції, у тому числі у сфері природокористування, зі створенням нових робочих місць.

Висновки.

Таким чином, перехід до сталого розвитку вимагає створення відповідних умов для формування ринку екологічних інновацій, функціонування якого має бути забезпеченим організаційно-економічними механізмами регулювання.

Основним завданням стає створення привабливих умов для діяльності інноваційних організацій та розвитку екологічно орієнтованого підприємництва. Для цього необхідна система заходів державного регулювання та підтримки, оскільки без створення платоспроможного і зацікавленого ринку збуту екологічних товарів і послуг пряме бюджетне фінансування буде малоефективним.

На даний час, в контексті передбачуваного реформування

адміністративно-територіального устрою України, найбільш доцільно активний державний вплив спрямовувати за такими напрямками як розробка і впровадження в державне управління інноваційних механізмів раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, серед яких:

- створення природних бюджетів територій різного рівня – місцевих, обласних, а в майбутньому можливо і державного (приміром, позитивний досвід в цьому питанні має Норвегія, Німеччина та ін.). Їхня розробка, як допоміжних до фінансових бюджетів територій, дозволяє інституціоналізувати індикатори сталого розвитку в рамках звичного бюджетного процесу;

- впровадження природоохоронних інноваційних рейтингів територій, секторів економіки, корпорацій та суб'єктів господарювання;

- активний розвиток системи незалежного екологічного аудиту, який необхідний для визначення об'єктивної економічної цінності підприємств і об'єктів нерухомості з урахуванням екологічного чинника. Причому на даний час ця позиція особливо підкреслюється іноземними інвесторами;

- використання індикаторів сталого розвитку для оцінки ефективності інноваційних програм та заходів;

- впровадження та використання моделей державно-приватного партнерства щодо стимулювання розвитку екологічно орієнтованого підприємництва;

- розвиток венчурних фондів і системи грантів для зниження інноваційних ризиків впровадження результатів НДДКР.

Література

1. Андреева Н.Н. Экологические инновации и инвестиции: сущность, системология, специфика взаимодействия и управления / Н.Н. Андреева, Е.Н. Мартынюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – Т. 2. – С. 207.

2. Барбашова Н. В. Екологічна безпека промислово розвиненого регіону: правовий аспект / Донецька держ. академія управління. / Н. В. Барбашова — Донецьк : ДонДАУ, 2002. — 227с.

3. Веклич О.О. Економічні механізми екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. – К., УІНСіР, 2003. – 89 с.

4. Диденко Н.И. Экономика развитие: учеб.пособие. / Н.И. Диденко: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://window.edu.ru/resource/>.

5. Должанський І.З. Організація процесу формування та розвитку ринку екологічно чистих товарів. / І.З. Должанський, О.В. Беякова / Донецьк : СПД Купріянов В.С., 2009. – 235 с.

6. Дорогунцов С. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України / С. Дорогунцов, А. Федорищева // Економіка України. — 2002. — № 4. — С. 70–76.

7. Ілляшенко С.М. Менеджмент екологічних інновацій / С.М. Ілляшенко, О.В.Прокопенко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2003. – 266 с.

8. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / А.Б. Качинський — К., 2001. — 311с.
9. Пахомова Н.В. Страхование экологических рисков : отечественный и зарубежный опыт / Н.В. Пахомова. – Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. Экономика. – 1996. – Вып. 1. – С. 19-26.
10. Прокопенко О.В. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід / О.В. Прокопенко . – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – С. 33.
11. Родіонов О.В. Особливості екологічного менеджменту в життєвому циклі виробів підприємств / О.В. Родіонов // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2006. – Вип. 15. – С. 178-185.
12. Солнцев О.Г. Институты развития: анализ и оценка мирового опыта / О.Г. Солнцев, М.Ю. Хромов, Р.Г. Волков [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=2009/2/01>
13. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України / [відп. ред. С.І. Дорогунцов]. — К.: Агентство "Чорнобильінтерінформ", 2004. — 334 с.

Abstracts

Bondarenko S.

Organizational-economic mechanism of formation and functioning of the market for environmental innovation

The essence of organizational-economic mechanism of formation and functioning of the market for environmental innovation, as part of the overall management of the economy, which aims to harmonize environmental and economic interests of society at different levels. Deals with the tools of organizational-economic mechanism of formation and functioning of the market for environmental innovation, the main of which is to identify and clear differentiation of environmental concerns (national, regional, local and personal) and system stimulating effect on all participants.

УДК:504(477):.001.14

**ПРОЕКТ «ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА ДЛЯ УКРАИНЫ» КАК
ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ПАРАДИГМЫ
«ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА»**

Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов

У статті розглядається необхідність опрацювання цілого ряду питань обґрунтування тих чи інших заходів щодо формування дієвого інституційного базису ефективної реалізації проекту «Довкілля для України».

В статье рассматривается необходимость проработки целого ряда вопросов обоснования тех или иных мероприятий по формированию действенного институционального базиса эффективной реализации проекта «Окружающая среда для Украины».

В период своего становления как независимого и суверенного государства Украина всегда принимала активное участие в международных институциональных действиях в сфере защиты окружающей природной среды и предотвращения угроз экологической безопасности. В этой системе действий Украина занимает достойное место, особенно в рамках Европейского Международного Сотрудничества.

В последнее время проблема сохранения окружающей среды для настоящих и будущих поколений приобрела новое звучание в связи с ухудшающейся экологической обстановкой и провозглашением новой парадигмы «зеленой» экономики [1]. Одним из важных действий Украины в этом плане явились принятие Закона «Об основных мерах (стратегии) государственной экологической политики Украины на период до 2020 года» [2] и Распоряжение Кабинета Министров Украины «Об утверждении национального плана действий по охране окружающей природной среды на 2012-2015 годы» [3].

Важным шагом Украины в институционализации природоохранной (экологической) деятельности в стране явилась организация Минприродой Украины с 2008 г. ежегодного Форума «Окружающая среда для Украины». Эти важные мероприятия были инициированы Всеевропейской конференцией министров охраны окружающей природной среды стран СЕК ООН «Окружающая среда для Европы» 23-25 мая 2005 г.

В настоящее время эти проблемы для Украины актуализируются в связи с подписанием соглашения об ассоциативном членстве Украины в ЕС. В этом контексте возникает необходимость проработки целого ряда вопросов обоснования тех или иных мероприятий по формированию действенного институционального базиса эффективной реализации проекта «Окружающая среда для Украины» как инструмента

экологизации хозяйственной и иной деятельности и формирования «зеленой экономики» [4].

В настоящей статье ставится цель рассмотреть некоторые вопросы углубления и расширения положений обсуждаемого проекта в контексте создания национального механизма его имплементации в систему европейского экологического обустройства. Достижение этой цели, по нашему мнению, обуславливает необходимость решения таких социально-экологически ориентированных задач:

- 1) формирование и развитие единого украинского экологического пространства;
- 2) экологическая политика как инструмент воспроизводства национального капитала;
- 3) экологизация проекта «Окружающая среда для Украины»;
- 4) европейская интеграция как инструмент экологизации Украины;
- 5) проектирование будущего социально-экологического обустройства и нового эколого-экономического порядка;
- 6) учет экстерналий в реализации проекта «Окружающая среда для Украины».

1. Формирование и развитие единого экологического украинского пространства. В контексте формирования государственной экологической политики под «экологическим пространством» понимается:

- а) поле экологической деятельности человека и общества, включающее совокупность значимых социальных групп, индивидов, природных объектов, в том или ином их взаимном расположении;
- б) представления индивида или группы о своем месте в системе экологической безопасности и эколого-экономических отношений.

Экологическое пространство можно рассматривать в контексте понятия «пространство перемещения технологий», которое можно рассматривать в функционально-иерархической интерпретации по следующим уровням:

- 1) научные ресурсы – результаты законченных теоретических исследований;
- 2) технологические ресурсы – результаты законченных прикладных исследований;
- 3) элементарные экотехнологии – экоинновации, внедрение которых обеспечивает повышение эколого-экономической и социальной эффективности;
- 4) функциональные экотехнологические системы – предприятия и организации, участвующие в разработке и реализации проектов экологизации и образующие их целереализующие системы;
- 5) пространство применения – уровень среды проекта экологизации (конкретный проект реализации экологической политики), объединяющих объектов применения этого продукта (предприятия, организации и др.);
- 6) окружающая среда – уровень среды национальной экологической политики (государство), объединяющий всех участников субъектно-

объектных отношений в сфере использования, воспроизводства и охраны природных ресурсов

7) социальные системы – уровень среды проекта экологизации, объединяющих социальные системы территорий Украины как источники трудового и кадрового потенциала, необходимого для реализации проектов экологизации;

8) общество (высший уровень среды) – уровень формирования национальной экологической политики Украины и управления ее реализацией.

Проблема формирования и развития единого экологического пространства Украины должна предполагать:

- перманентную концептуализацию национальной экологической политики и возобновление (корректировка) работы над проектом «Окружающая среда для Украины»;

- преодоление весьма значительного разрыва, сложившегося к настоящему времени, общегосударственного экологического пространства с современными потребностями его организации, определяемыми задачами имплементации Украины в ЕС-пространство;

- экологизацию и гуманитаризацию национальной научно-образовательной системы через повышение, усиление роли национальной академии наук и других государственных академий в решении проблем экологизации общественного производства и формирования «зеленой экономики»;

- презентацию украинской экологической науки и образования на международном уровне.

2. *Экологическая политика как инструмент воспроизводства национального капитала.* Новая экологическая политика Украины в контексте новой парадигмы «зеленой» экономики, должна предполагать всеобъемлющую экологизацию страны, всемерную рационализацию использования природных ресурсов и обуславливаемое ими устойчивое повышение национального капитала.

Экологизация общественного производства как доминанта экологической политики страны является важнейшим фактором приращения национального капитала [5]. Экологизация в явной и неявной форме способствует: воспроизводству ресурсной составляющей национального капитала; воспроизводству (капитализации) окружающей среды; воспроизводству человеческого капитала.

Считаем необходимым особо подчеркнуть, что в развитии любого государства всегда присутствуют те или иные ситуации и факторы «антиэкологизации», а следовательно, и «антикапитализации», которые необходимо прогнозировать и учитывать при обосновании управленческих решений. К таким факторам следует отнести вооруженные конфликты, техногенные конфликты и др.

3. *Экономизация проекта «Окружающая среда для Украины».* Экономическая составляющая проекта «Окружающая среда для Украины» должна предполагать:

1) всемерную экономизацию природной (экологической) деятельности, в том числе связанную с целенаправленным преобразованием природно-ресурсного потенциала (в т.ч. экологических ресурсов) в капитал;

2) обеспечение макроэкономической стабильности в стране как необходимого условия устойчивой экологизации экономического развития и сохранения окружающей среды, на основе реализации принципов интегрированного управления устойчивым развитием, включая: целевое финансирование на экологически ориентированную модернизацию производства; максимальную рационализацию хозяйственной деятельности и др.;

3) расширение институциональных механизмов поддержки ресурсосберегающего и ресурсовоспроизводственного инвестирования: экотехнологических парков; национального проектирования, связанного с экологизацией; государственно-частного партнерства в сфере экологии и т.д.;

4) поощрение развития имманентно экологически ориентированного аграрного сектора через инфраструктурную модернизацию, проведение земельной реформы с учетом повышения уровня экологической правовой ответственности землепользователя, совершенствование организационной структуры на основе кооперации.

4. Европейская интеграция как инструмент экологизации страны. Экономическая интеграция Украины в неявной (ассоциативной) и явной (полноценной) формах в Европейский Союз, безусловно, будет способствовать освоению европейских подходов в экологизации хозяйственной и иной деятельности в Украине. Исходя из накопленного опыта и экономических возможностей Европы и экономико-экологических интересов Украины в ближайшее время необходимо:

1) создать национальный механизм имплементации соглашения об ассоциации и эффективной системе координации процесса европейской интеграции Украины на государственном уровне, в которой должны быть конкретно сформулированы принципы интеграции национальной экологической политики и проекта «Окружающая среда для Украины» в систему экологической политики ЕС и проекта «Окружающая среда для Европы»;

2) обеспечить проведение публичного обсуждения в Украине всех документов в сфере европейской интеграции и содержания необходимых реформ с выделением приоритетов механизма экономико-экологической имплементации соглашения;

3) обеспечить привлечение гражданского общества к мониторингу состояния выполнения взаимных договорно-правовых обязательств, принятых Украиной и ЕС;

4) усиление внешних гарантий ресурсно-экологической безопасности в системе обеспечения национальной безопасности, включая создание новых юридически обязательных соглашений со странами-

гарантами (субъектами соглашений) и активизации участия Украины в европейской системе коллективной безопасности.

5. *Проектирование будущей «Окружающей среды для Украины».* Одним из важных вопросов формируемого в настоящее время проекта «Окружающая среда для Украины» («ОСУ»), в своей основе направленного на приведение состояния окружающей среды в стране к европейским стандартам, следует считать «созидание желаемого будущего», т.е. проектирование будущей ОСУ.

В этом контексте считаем необходимым особо подчеркнуть, что проблема «созидания желаемого будущего» («проектирование будущего») в последние 20 – 25 лет стала объектом особого внимания как отдельных ученых, так и научно-исследовательских центров [6 - 8].

В современном понимании «проектирование будущего» (или «исследование будущего») по Венди Л. Шульцу определяется как трансдисциплинарный, базирующийся на системной науке подход к анализу образцов изменений в прошлом, определение трендов и возможных исходов изменений в настоящем и построение альтернативных сценариев возможных будущих изменений, чтобы помочь людям создать то будущее, которое они желают [9].

В качестве стержневых понятий в исследовании будущего выделяются [6, с. 44 - 45]:

- «образ будущего» (это понятие введено в научный оборот Фредом Полаком в 1973 г.);
- «альтернативное возможное будущее»;
- «создание будущего, а не предсказание его».

Видение будущей «Окружающей среды для Украины» должно основываться на активном экологически ориентированном строительстве, создании желаемого, предпочитаемого будущего состояния окружающей природной среды, будущего эколого-экономического порядка.

6. *Учет экстерналий в реализации проекта «Окружающая среда для Украины».* Как известно, в современной экономике проявляются и развиваются такие экономические явления, которые лежат вне сферы экономических интересов предприятий, регионов и государств, и которые не воспринимаются напрямую через их издержки либо доходы. Эти явления в экономических отношениях, в т.ч. и в международных экономических отношениях, называются экстерналиями.

Эффект экстерналий оказывает большое влияние на реализацию экологической политики в решении экологических проблем регионов и стран. Существенный вклад в эти экстерналии вносит и современный международный экономический уклад. В этом смысле следует признать следующее: с одной стороны, современные успехи экологизации были бы невозможны без мировых достижений сферах экономики, информационных, коммуникационных технологий; с другой стороны, эти успехи породили своего рода рыночный тоталитаризм, соединяющий власть рынка, капитала, корпоративных структур и тотальную гегемонию капитала (хотя в значительной степени являющейся скрытой) в единый

механизм порабощения человека в природе и окружающей природе человека, обуславливающий усиление стратификации (рост разрыва между богатством и бедностью), нарастанию общей разбалансированности и ухудшение природной среды, угрожающее катастрофой для всего человечества [10].

Считается, что транснациональные компании содействуют гармонизации мирохозяйственных отношений и «подтягивает» слаборазвитый мир к собственному экономическому уровню. В действительности, наряду с такой мессианской благотворительностью действуют мощные механизмы перекачки ресурсов развивающихся стран в пользу высокоразвитых стран. Последствия этого порядка крайне негативные в социальном, экологическом и иных отношениях.

В этом контексте также следует отметить, что так называемая «западная цивилизация» (золотой миллиард) поставила во главу угла культ тотального потребления, непрерывного обогащения. Сложилась устойчивая ментальность западного общества («золотого миллиарда»), сущность которого заключается в неудержимом стремлении к максимизации богатства, его бесконечной вещественно-материальной диверсификации.

Современное общество неудержимо возрастающего потребления превратилось в неустранимый фактор планетарного растраниживания ресурсов и деградации ресурсно-экологического базиса развития человечества, что необходимо учитывать при разработке и реализации проекта «Окружающая среда для Украины».

Выводы. 1. В настоящее время утверждается понимание всеобъемлющей экологизации и связанной с ней формированием «зеленой экономики», как «мир-системы» – системного геоэкологического и геоэкономического явления планетарного масштаба: с одной стороны, влияющего на геополитические, геогуманитарные и другие стороны современной жизни; с другой, - оказывающего мощный демонстрационный эффект; с третьей, - провоцирующего тотальный процесс вовлечения в экологизацию всех стран и народов.

2. Разрабатываемый в настоящее время по постановлению Кабинета Министров Украины вариант проекта «Окружающая среда для Украины», ориентированного на непрерывный циклический процесс совершенствования эффективности экологической политики путем развития партнерства между всеми секторами общества, должен предусмотреть соответствующие корректировки разрабатываемых и реализуемых национальных проектов, в т.ч.:

а) «Украина: порядок действий на 2014-2015 годы. Приоритеты и первоочередные задания государственной власти для преодоления системного кризиса», разработанного Национальным институтом стратегических исследований при Президенте Украины [11];

б) Национальные проекты для Украины (восемь проектов), которые предложены Институтом стратегических исследований, как составляющие

стратегического программирования социально-экономического развития Украины [12].

3. Следует считать необходимым Национальной академии наук Украины совместно с Национальным институтом стратегических исследований при Президенте Украины с привлечением научных организаций разработать «Проект будущей окружающей среды для Украины», как некоторый стратегический ориентир, учитывающий: опыт прошлого; закономерности современных социально-экономических, научно-технических и иных трансформаций; возможные исходы в настоящем; сценарии возможных и будущих изменений.

4. Целесообразно активизировать деятельность Украины в проектах, в которых принимают участие страны Евроазиатского экономического союза.

Литература

1. Глобальный новый зеленый курс. – Доклад ЮНЕП, 2009. – www.unep.org/greenconomy
2. Закон України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 26. – ст. 218
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки» від 25 травня 2011 р., № 577-р.
4. Буркинський Б.В. «Зелена» економіка кризі призму трансформаційних зрушень в Україні / Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.Є Реутов. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2011. – 348 с.
5. Степанов В.Н. Национальный капитал как стратегический ресурс устойчивого экономического развития / В.Н. Степанов, Д.В. Волошин // Экономика и управление: научн.-практ. журнал. – 2013. - № 3. – С. 50-53
6. Князева Е.Н. Основания синергетики: Человек, конструирующий себя и свое будущее / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 264 с.
7. Князева Е.Н. Синергетика: Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2011. – 272 с.
8. Чернавский Д.С. Что такое «Санта-Фе» и нужен ли в России аналогичный институт. Приложение 3 // Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и образовании. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – с. 237 – 239.
9. Переслепин С. Проектирование будущего как ресурс для настоящего / С. Переслепин, www.russ.ru/pele/Proektirovanie-budushego-kak-resurs-dlya-nastoyashego. [http://en.wikipedia.org/wiki/Futures Studies](http://en.wikipedia.org/wiki/Futures_Studies)

10. Цивилизационная структура современного мира. В 3-х томах. Том 1. Глобальные трансформации современности / Под ред. Ю. Н. Пахомова, Ю.В. Павленко. – К.: Наукова думка, 2006. – 687 с.

11. Україна: порядок денний на 2014-2015 рр.: Пріоритети та першочергові завдання державної влади для подолання системної кризи. – К.: НІСД, 2014. -132 с.

12. Національні проекти для України: аналітична доповідь. – У.: НІСД, 2010. – 37 с.

Abstracts.

Burkinskyi B.V., Stepanov V.N.

Project "Environment for Ukraine" as an instrument of the modern paradigm of "green economy".

The article considers a need to develop whole range of issues substantiation of certain activities to build effective institutional basis of the effective implementation of the project "Environment for Ukraine".

УДК 338.48(438)

**AGRO-TOURISM IN COUNTRIES AND REGIONS OF THE
EUROPEAN UNION ON THE BASIS OF PODKARPACKIE
PROVINCE IN POLAND**

*Professor Waclaw Wierzbieniec
PhD Ireneusz Thomas*

The article examines the economic effects and benefits of agro-tourism. Presented the ecological, social, cultural and economic laws, on which are based the basic principles of agro-tourism. The features of agro-tourism in the Podkarpackie province are identified.

Since the beginning of 1990s Europe has been dominated by diversified model of tourism, with predominance of “sun, sea, sand” type. At the same time the development of agro-tourism could be observed, especially in the upland and mountain areas. It was also noticed in Poland, where it was seen as an opportunity to face poverty and unemployment in the countryside. It is very visible in the south-east part of Podkarpackie province.

Presently these features constitute the most important elements of multi-level development of villages in that area. This is also a stance manifested by the central and regional administration and social organizations. Various economists, especially those dealing with the subject of the countryside, are more careful in expressing their opinions pointing out to the fact that agro-tourism can only partially under certain conditions solve problems of rural areas in particular regions of the country. One of these conditions is sustainable development of the countryside and agriculture but also the development of tourism in these areas provided that it is not going to cause their gradual degradation, depopulation and acculturation, etc. If the values that the countryside represents for people who visit it during their free time and holidays will be lost, then tourists and their money will disappear once more.

In order to pursue the assumptions of European integration system it should be concluded that affiliation of regional associations and agro-touristic trade households, which through their activity constitute public benefit organizations, involving many programmes, especially through promotion of their social partners, play a very important role in sustainable development of agriculture and countryside in modern world.

The English term “sustainable development” started to be used in Polish literature as equivalent to Polish “rozwój zrównowazony”, although English adjective “sustainable” has much wider meaning. It means not only “self-supporting” but also “able to last” and “possible to maintain”. However Polish term “rozwój zrównowazony” in social and economic terms can be considered as the most accurate. This term is often identified with eco-development, sustainable development or development respecting the needs of environment. The term “sustainable development” was first used in 1972 during the

Conference in Stockholm¹. This term appeared again in the United Nations report of the World Commission on Development in 1987. Then it was popularized on the conference “Earth Summit” in 1992 in Rio de Janeiro. As a result there were formulated rules and aims of sustainable development, addressing the needs of modern society and taking into consideration interest of future generations through solutions, which would contribute to its renewal². This type of development has to combine the rights of nature and economy, also in the area of energy industry, by following certain rules. Therefore sustainable development does not violate natural environment, does not lead to degradation of biosphere and it allows nature, economy and culture to co-exist.

In Poland the idea of sustainable development was adopted by the Constitution of Poland and by appropriate legislation, it is especially expressed by “Environmental Law” from 27.04.2001, thanks to which using the term “sustainable development” was approved in national documents³. Moreover the initiative of the sustainable development of agriculture and countryside was integral part of the development strategy, which was realized in terms of the European Union integration processes, according to National Development Plan and the Treaty of Accession to the European Union and the strategy of the development of Poland formulated then. The aspect of environment protection was considered to be the most important in the National Development Plan. Attention was also paid to spatial planning and local investments in the whole process of European integration. In Europe the most active when it comes to agro-tourism are The European Commission whose Department of Business and Trade within a range of its Tourism Unit handles legislation, additionally the Department of Agriculture in the field of agricultural marketing, also worth mentioning is the Economic and Social Committee, where as all initiatives are supported by the European Investment Bank⁴.

Sustainable agriculture should accomplish four main goals: productive, economic, environmental and social. The aim of the first is to deliver sufficient amount of agricultural products of required quality to the consumers. The economic goal is understood as providing farmers and their families with sufficient income while sustaining the prices on accepted by the consumers level. The purpose of the environmental goal is to make sure that the economy does not violate the balance of ecosystems. The last goal is to get the acceptance of non-agricultural part of the society to support agro-businesses. Such union of social and agricultural platforms is possible only by “democratic because not formalized” unions of parties within similar trade applying the rule

¹ B. Poskrobko, *Teoretyczne aspekty ekorozwoju* [in:] „Ekonomia i Środowisko”, 1997, no. 10, p. 11.

² D. Zaręba, *Ekoturystyka*, Warszawa 2006, s. 36.

³ See Enactment of Sejm of the Polish Republic from 10.05.1991, regarding environmental policy of the country, M. P., no. 18, poz.118; Dz.U. Nr 62, poz.627, art. 405.

⁴ J. Walasek, *Turystyka w Unii Europejskiej*, Lublin 2009, pp. 47– 48.

of synergy in realizing their common goals and acting according to the rules of competition, called cluster⁵.

One of the components of sustainable development is protection of the natural environment, cultural heritage of the countryside and the usage of energy potentials of non-urbanized areas⁶. A number of factors that determined the development of rural tourism can be specified including rapid industrialization and urbanization of Western societies, although in recent years this can also be noticed in the countries of Central and Eastern Europe. Moreover, despite the recurring economic crises, one can observe a steady increase in the welfare of society and more free time that allows trips to the countryside, where city dwellers look for a different kind of everyday experiences and emotions. We have to remember that economic boom of the cities was unfortunately accompanied with increasing disappearance of traditional agricultural activity, in particular agriculture in areas located far away from urban centers.

The idea of agro-tourism is based on many subjective elements in the center of which often is empathy of local community. Thus agro-tourism is dependent on the landscape values of the particular area, its heritage and culture. At present it also uses the opportunity to participate in a typical rural activities and learning about rural life on a daily basis.

Rural tourism

There are many academic interpretations and definitions of rural tourism. The proposed version assumes a broad interpretation of this issue, and in the best possible way it reflects the complexity of agro-tourism. Agro-tourism is practiced mainly by the weekend tourists who after a long week of work in the urban environment seek typical rural landscape, peaceful atmosphere and lifestyle. This type of tourism is far from the mainstream of holiday/mass tourism, and thus, from the areas often visited by tourists - top destinations. Agro-tourism also helps tourists get involved in the farm life and create genuine interactions with the environment, its "rural spirit", it also teaches how to coexist within the local community⁷.

⁵ J. Staszewska, A. Szromek, A. Hadzik, Klaster jako perspektywiczna forma powiązań sieciowych w turystyce uzdrowiskowej [in:] Turystyka uzdrowiskowa – stan i perspektyw, Gdańska 2009, pp. 72–73 and J. Staszewska, Klaster perspektywą dla przedsiębiorców na polskim rynku turystycznym, Warszawa 2009, p. 21 and E. Nosal-Szczygieł, Wpływ inicjatyw klastrowych na rozwój przedsiębiorstw, wyniki badań w woj. Podkarpackim [in:] Klastry gospodarcze jako czynnik rozwoju regionu, B. Plawgo (ed.), Łomża 2008, p. 124.

⁶ P. Halemba, A. Tyc, Agroturystyka, turystyka wiejska, ekoturystyka – pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania i zarządzania nimi w kontekście wejścia Polski do UE, Kielce 2010.

⁷ F. Kapusta, Agrobiznes a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, Warszawa 2008, p. 8.

Tourism development therefore also gives benefits to rural communities. However, improper development, investments often left without control, may also negatively affect the sustainable development of rural areas, and ultimately even discourage potential tourists.

In the economic aspect agro-tourism still constitutes an important additional or new source of income for rural communities. As a result, tourism business can create many new job opportunities or markets. On the other hand, thanks to the tourists it is possible to maintain existing jobs in various services (such as transport and accommodation)⁸. Tourism activities can attract new businesses, thereby leading to diversification and strengthening of the local economy.

Furthermore, the development of agro-tourism contributes to a variety of benefits to rural communities, often involving the creation and maintenance of local public services such as health and transport, also it can contribute to creation of artistic groups. Local communities will benefit as far as the development of new infrastructure facilities and seasonal attractions is concerned⁹. Also cultural or entertainment facilities will be developed. Other social benefits include increased contact in more isolated communities, and for guests - a chance to experience a different culture. Increasing a sense of belonging and social revitalization of local customs, crafts and cultural identity are very important social benefits that may be a result of a properly organized tourist activities.

The success of agro-tourism depends on attractive environment and because tourism can both provide financial resources, as well as an incentive to protect and improve the natural rural environment. It can also help to protect and improve the state of historic buildings for instance castles, monasteries, parks and gardens¹⁰. There are many examples in which agro-tourism has contributed to the improvement of the environment in towns and villages (waste disposal, traffic regulations, and the overall improvement of the state of the buildings).

As indicated above, the development of agro-tourism is also related to certain costs. In economic terms, agro-tourism increases the demand for public services such as: waste collection, medical services and their cost. This may lead to an increase in land prices, real estate, goods and services and contribute to the excessive dependence of local communities on one sector of the economy.

Among the social costs that may be associated with agro-tourism there should be mentioned congestion and overcrowding, which may interfere with the daily life of residents. Among other potential social costs of perhaps the greatest importance is devastating impact on local rural communities associated

⁸ J. Sikora, Organizacja ruchu turystycznego na wsi, Warszawa 1999, s. 70.

⁹ Ibidem, p. 11.

¹⁰ S. Kozłowski, Regionalne strategie rozwoju zrównoważonego, Warszawa 2004, p.

with the introduction of new ideas, styles and which in many cases can constitute a challenge to traditional culture and values.

In terms of environmental costs tourism can cause damage to both the natural environment and environment created by humans through increased usage of almost non-renewable resources. Improper tourist activities can lead to increased levels of pollution in the countryside with garbage, waste and traffic congestion¹¹.

Since the early nineties chance to improve the economic situation of rural areas in Poland, has been seen in their multi-purpose development. Particular emphasis, at least theoretically, is put on agro-tourism. All other areas of multifunctional development of rural areas - trade, services and manufacturing - are controlled by the limited purchasing power of the rural population. In this situation, tourism has the primary advantage - the product is produced in rural areas and its buyers are residents of urban areas. Agro-tourism has been recognized by international experts as one of the five priority areas for the development of Polish tourism. Its importance stems from the fact that it corresponds to the stable preferences of buyers - urban dwellers looking for ecological forms of recreation not only at present but also in the future¹².

Agro-tourism is a form of recreation that takes place in rural areas and includes multiple types of recreational activities related to nature, hiking, health tourism, sightseeing, cultural and ethnic, while leveraging resources and values of the village. Although the touristic values of the countryside will be lost, if the development of rural areas and agriculture will not be sustainable, environmentally friendly or harmful for tourists' health¹³. "Everyone has to understand this, local and central authorities, but above all the inhabitants themselves, because it depends on them largely whether the region is attractive to tourists. The attractive more often means- quiet, peaceful, green, since these elements have become more attractive for the XXI century tourist, emphasizing that this form of recreation has to be environmentally friendly"¹⁴.

Agro-tourism therefore requires a balance between the needs of the local community, tourists dreams and eco-development of the local landscape.

By adopting a set of guiding principles for a sustainable approach to agro-tourism, local communities may seek to maximize the benefits of the development of the tourism while minimizing the costs. Guiding principles of sustainable agro-tourism can be developed from different perspectives, taking into consideration environmental, social, inheritance, cultural and economic rules.

These rules can be grouped as follows:

¹¹ Ibidem, pp. 91–92.

¹² S. Arasymowicz, D. Nałęcka, Agroturystyka w społeczno – ekonomicznym rozwoju środowiska wiejskiego, Warszawa 1997, p. 45.

¹³ T. Iwanek, Bezpieczeństwo ekologiczne Polski i regionu warunkiem rozwoju turystyki uzdrowiskowej [in:] Turystyka uzdrowiskowa w gospodarce regionu i kraju, Wrocław 2006, pp. 50–51.

¹⁴ M. Woźniak, Turystyka wiejska a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, Warszawa 2001, p. 209.

1 Environmental Policy:

- a) to respect the natural diversity of the region;
- b) to protect natural diversity by respecting the carrying capacity of each area;
- c) to determine the carrying capacity of the region;
- d) taking measures to monitor the carrying capacity of the area
- e) monitoring the impact of tourism activities on the flora and fauna of the region;

2 Social Policy :

- a) respect for social diversity of the region;
- b) in ensuring that development of tourism protects not destroys cultural diversity

and local community important are:

- The pace of development ,
- The scale of development,
- The type of development,
- c) actively discouraging forms of tourism causing social dysfunctions;
- d) ensuring the scale, nature and pace of tourism should support hospitality and natural understanding;

3 Principles of Economics:

- a) the promotion of employment opportunities allowing people to stay in the countryside;
- b) preventing the disappearance of traditional occupations;
- c) to promote economic diversity by combining rural tourism with ongoing activities of the local community;
- d) promote the use and sale of local food products.

Rules outlined above, may constitute the basis for the development of the "Charter for Sustainable Agro-tourism"¹⁵. Indeed, before the rural community will actively participate in the development and promotion of tourism in their area or region, they must specify the type of tourism, they would like to get involved in and type of tourists who would they like to attract.

In order to implement the idea of agro-tourism in a given area or in a region all aspects including environmental, social, culture and economic need to be taken into consideration. Nevertheless, it is necessary to formulate the next set of rules needed to meet the needs of the customer or visitor – sometimes even defined as the “Ten Commandments of agro-touristic lodging” and they are as follows:

- 1 accommodation in rooms with comfortable beds at a reasonable price,
- 2 hygienic toilets and bathrooms,
- 3 sampling of regional products – not too much sophisticated, but tasty cooked,
- 4 admiring the landscape, views and nature of the region,
- 5. exploring the history and culture of the region,

¹⁵ Compare: Rada Europy, Zaleceniю No. 1296 from 1996.

6 enjoying recreational activities (golf, walking , fishing, horse riding, skiing, etc.)

7 buying regional crafts and souvenirs purchases,

8 enjoying the regional music, dance and theater,

9 travel without restrictions and security concerns,

10 experience a friendly attitude on the part of people employed in local tourism¹⁶.

In rural areas the development of all forms of tourism, as long as it is carried out in accordance with the requirements of environmental protection, leads to economic revival of the region.

The most important is the area without any environmental threats. Nevertheless, the existence of such areas is very desirable, and clearly increases demand for such services. The development of rural tourism, including agro-tourism, is visible both in the growing number of people providing lodgings, as well as in the expanding range of services and their increasing quality.

A special type of agro-farms are organic farms welcoming tourists. Holidaymakers in such holdings are able to be in an ecologically clean environment and all their meals are prepared from organic food produced on the farm. Many tourists among many offers of rural accommodation choose consciously organic farms as the ones fulfilling their expectations of a safe and healthy holiday. For organic farms, this means the possibility of consumption of some of its products directly on the farm and to generate additional revenue rewarding their increased workload with organic production¹⁷.

The increasing number of tourists in the area, especially if it is excessive, can spoil the attractiveness of the area. Therefore rural tourism indicators should be taken into consideration in the development plans of agro-tourism in the particular area. Tourism receptivity is defined as the maximum number of people participating in the tourist traffic that can simultaneously reside in an area without causing devastation and environmental degradation, through which they could worsen the conditions of holidays. Tourism capacity determines the maximum number of people participating in the tourism traffic who can simultaneously use various elements of tourist infrastructure without contributing to the reduction of the level of tourist services and that would not upset socio-economic development. At a low level of technical infrastructure (water supply, sewerage, sewage treatment plants, gasification) in rural areas both indicators will be appropriately low¹⁸.

Rural tourism in Podkarpacie province

Podkarpackie province like the whole area of South-East Poland is characterized by a much larger number of villages than the rest of the country.

¹⁶ www.mg.gov.pl (access: 09.11.2013).

¹⁷ J. Korol, Wskaźniki zrównoważonego rozwoju w modelowaniu procesów regionalnych, Warszawa 2007, p. 110.

¹⁸ Ibidem, s. 115

Thus the area is less urbanized. The province is inhabited mainly by the rural population (59.5 % of total population), which greatly differs from the situation in the country, where the population living in rural areas constitute 38.3 %.

Particularly unfavorable feature is the large distance between particular farms, which limits the development of agriculture and to a large extent is reflected in the cost of production. This is reflected in the average area of agricultural crops, which amounts to 2.6 hectares for the province, and for the county of Krosno only 1.73 ha. The area structure of individual farms is also unfavorable. Most farms belong to a group of 1-2 ha of agricultural area (24%). If we accept the opinions of economists that the farm with an area of 5 ha can only provide an additional source of income for farming families, this means that more than 83% of households in the province need to seek for an additional source of income. Moreover, the area is characterized by very high percentage of people employed in agriculture, which in 2002 was 48.3% of the total working population. As a result the productivity was low and work force was not efficiently used. Unemployment rates were also unfavorable, its rate was 17%. In addition to people who were registered as unemployed there were also many who were not registered, which also worsens the income situation of rural families. In this situation, there is an urgent need to develop non-agricultural activities in rural areas, which will increase the income of the agricultural population [2].

Development of social entrepreneurship of NGOs is now seen as one of the factors determining the economic development of rural areas. This is done by:

- possibility to transfer the agricultural population to non-agricultural activities;
- Improving the structure of farms due to the resignation of population from agricultural activities because of undertaking jobs in different sector;
- Improving technical, social and economic infrastructure;
- Development of the fields that support agriculture.

The development of non-agricultural entrepreneurship in communities depends on the following factors:

- The location of the area
- the historically shaped structure of economy
- The type of agriculture in the development of the region
- The state of infrastructure
- The demographic situation in the area and the level of unemployment
- The socio-professional structure
- Property relations and capital resources
- efficiency of rural institutions
- Social attitudes, especially the predisposition to entrepreneurship [8].

Agro-tourism also creates opportunities for business development supporting and providing additional services in the environment of tourist farms.

The development of entrepreneurship in rural areas significantly affected the activity of local government. It can stimulate economic activity in a direct

manner (tax relief) , as well as indirectly, primarily through the creation of appropriate infrastructure conditions in the area. Chances of economic recovery should be also look for in strategic development plans of municipalities or regions applying modern green technology¹⁹.

The development of non-agricultural entrepreneurship not only affects the creation of new jobs and additional income, but also is an important structural change in agro-culture. One of such opportunities is the development of private enterprises, especially small-scale, appearing in all areas of economic life, including in particular the area of agribusiness. Examples of such solutions are organizations of farmhouses. For example, "Galicyskie gospodarstwa gościnne – Bieszczady " is a typical association of NGO created in 1993 . Tourists are offered here the form of organized stay in villages in Bieszczady and Beskid Niski. Accommodation is organized in homes, holiday cottages, apartments, holiday and guest rooms. Catering is provided based on local products²⁰.

Tourists staying here, living with local families can get to know their habits and daily activities - baking bread , making butter , smoking meat , can meet the farm animals and learn their rite. All guests are offered active recreation. Depending on the expectations of tourists and seasons, one can try: hiking, fishing, harvesting of wild products, photographing wildlife, cycling, horse riding, carriage rides, sleigh rides, skiing, table tennis, tennis boating, canoeing and pontoons, accompanying hunting. For guests "Galicyskie gospodarstwa gościnne – Bieszczady" are prepared approximately 2,500 beds in 260 farms. Prices for services are affordable, much lower than the hotels, and the quality should please everyone.

Анотація

Вєжбінець В., Томас І.

АГРОТУРИЗМ В КРАЇНАХ ТА РЕГІОНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, НА ПРИКЛАДІ ПІДКАРПАТСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ В ПОЛЬЩІ

У статті розглядаються економічні наслідки і переваги агротуризму. Представлені екологічні, соціальні, культурні та економічні закони, на яких базуються основні принципи агро-туризму. Виявлені особливості агротуризму в Підкарпатській провінції.

¹⁹ J. Szymbara, Przykładowe rozwiązania proekologicznie zastosowane w obiektach PTTK w Bieszczadach [in:] Turystyka zrównoważona i ekoturystyka PTTK, Warszawa 2008, pp. 161 – 162.

²⁰ www.galicyskie.pl z dnia 12.12.2013.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСНУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО АНТИВУГЛЕЦЕВОГО ФОНДУ

Гайдуцький І.П.

У статті показано обмеженість можливостей діючих міжнародних екологічних фондів для фінансування сталого низьковуглецевого розвитку. Аргументовано, що ці обмеженості закладені в самих статутних засадах, в тому числі і недавно створеного Зеленого кліматичного фонду. Доведено, що необов'язковість участі країн і компаній, добровільність внесків, відсутність системності в доходах (на фіскальній основі) не дозволяє наповнити фонди достатніми ресурсами, необхідними для фінансування антивуглецевих заходів. Наукова новизна статті полягає в розробці концепції спеціального глобального антивуглецевого фонду, яка передбачає всеохоплюваність продуцентів вуглецевих викидів²¹ (країн, компаній), обов'язковість і регулярність сплати ними фіскальних платежів у цей фонд за принципом „хто більше забруднює, той більше платить”, та організацію системного фінансування з фонду видатків на антивуглецеві заходи за принципом „хто більше очищає і дешевше, той більше отримує коштів”. Практичне значення статті полягає в обґрунтуванні принципів і пріоритетів діяльності глобального антивуглецевого фонду.

Ключові слова. *Глобальний екологічний фонд; кліматичний фонд; глобальний антивуглецевий фонд; критерії заснування фонду; принципи діяльності фонду.*

Постановка проблеми. Досвід діяльності Глобального екологічного, кліматичного та інших міжнародних екологічних фондів (таких більше 20) показав, що їх діяльність щодо інвестування сталого низьковуглецевого розвитку досить обмежена. Щорічно їх інвестиції у зазначеній сфері не перевищують 2-3 % потреб, оцінених міжнародними організаціями. Основні причини цього: 1) відсутність необхідної і стабільної фінансової бази фондів; 2) відсутність ефективних механізмів мобілізації і використання фінансових ресурсів; 3) велика розпорошеність коштів, в тому числі на цілі, далекі від глобальної антивуглецевої політики. Розв'язання цих проблем можливе шляхом заснування спеціального глобального антивуглецевого фонду. Мета фонду – створення надійної фінансової бази та ефективних механізмів мобілізації і використання фінансових ресурсів, які б відповідали сучасним вимогам

²¹ Примітка. Тут і далі під викидами вуглецю розуміються викиди парникових газів, які згідно Кіотського протоколу за відповідними коефіцієнтами переводяться в еквівалент двоокису вуглецю.

глобалізації і радикалізації антивуглецевої політики. Таким чином можливе виконання стратегічних рішень ООН щодо забезпечення скорочення вуглецевих викидів та протистояння негативним змінам клімату. Цим визначається актуальність статті, присвяченої зазначеній проблематиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу дослідженню питань фондового фінансування сталого низьковуглецевого розвитку приділяють: Герасимчук І. [1], Годой Е. [8], Джеймс С. [6], Длуголески Е., Лафельд С. [3], Подосєнова О. [5], Первіс Н., Стівенсон А. [12], Нітін С. [11] та інші.

Однак досліджень і публікацій щодо створення та організації діяльності спеціального глобального антивуглецевого фонду на засадах всеохоплюваності та обов'язковості для всіх продуцентів вуглецевих викидів (країн і компаній), а також формування та використання коштів на системній фіскально-бюджетній основі, ще практично немає.

Постановка завдання. Метою статті є розробка і обґрунтування концепції глобального антивуглецевого фонду для інвестування сталого низьковуглецевого розвитку на засадах глобальності (всеохоплюваності) та обов'язковості для всіх продуцентів вуглецевих викидів (країн і компаній), а також формування та використання коштів на системній фіскально-бюджетній основі за відповідними принципами і пріоритетами.

Виклад основного матеріалу. Створений в 2010 р. Зелений кліматичний фонд (ЗКФ) під егідою Рамкової конвенції про зміну клімату при ООН (РКЗК ООН), як і Глобальний екологічний фонд (1991 р.), має дуже обмежені можливості, закладені в його статутних положеннях. До 2020 р. накопичена сума фонду має сягати 100 млрд дол., але за станом на 2014 р. накопичено всього 9 млрд дол. Наповнення фонду добровільне, за рахунок внесків Світового банку та розвинутих країн, а фінансування призначене для країн, що розвиваються, з метою надання їм допомоги в адаптації і пом'якшенні наслідків боротьби зі зміною клімату [9; 10].

Отже, не дивлячись на високий статус фонду, його фінансовий потенціал дуже слабкий. Навіть за умов наповнення до проектного обсягу (100 млрд дол. США) це становитиме менше 10% від щорічної середньорозрахункової потреби коштів на фінансування сталого низьковуглецевого розвитку. Найбільш серйозною проблемою є те, що фонд не має стабільної, обов'язкової і системної бази доходів (наприклад за рахунок спеціальних податків). Внаслідок цього, немає стабільної бюджетної системи фінансування антивуглецевих заходів. Як і в Кіотських механізмах в ньому закладений поділ всіх країн на дві категорії: донорів і реципієнтів фонду, причому не за обсягами чи інтенсивністю викидів вуглецю, а за віднесенням до категорії розвинених країн, чи таких, що розвиваються [4; 6].

Звідси очевидно, що як і Глобальний екологічний, Зелений кліматичний фонд не зможе забезпечити достатнє фінансування впровадження в життя глобальної антивуглецевої політики. Очевидно для цих цілей потрібен спеціальний Глобальний анти вуглецевий фонд, який

би функціонував на засадах всеохоплюваності, обов'язковості, а також на системній фіскально-бюджетній основі формування доходів та використання коштів на фінансування сталого низьковуглецевого розвитку.

Принциповим завданням створення спеціального Глобального антивуглецевого фонду є необхідність концентрації його зусиль на розв'язання глобальних викликів, які постали перед світовою спільнотою.

Перше. Зростання викидів вуглецю наближається до критичної межі, за якою стабільність клімату може стати неконтрольованою. Тим часом діюча кліматична політика залишається неефективною. Навіть за період дії Кіотського протоколу, викиди вуглецю у співвідношенні до ВВП у світі зросли більше, ніж за такий же період до його прийняття.

Друге. Завершення терміну дії Кіотського протоколу та відсутність узгодженої політики на міжнародному рівні на найближчу перспективу, свідчить про можливість ще більшого погіршення ситуації у цій сфері у посткіотський період. Навіть недостатня за радикальністю та глобальністю кліматична політика кіотського періоду почала давати збої і гальмувати, втрачаючи динаміку і ефективність.

Третє. Глобальний характер викидів вуглецю свідчить, що ця проблема не може бути розв'язана в окремих країнах чи регіонах світу, а фінансування антивуглецевої енергоконверсії потребує великих капіталів, що не під силу окремим, навіть великим країнам чи ТНК.

Заснування Глобального антивуглецевого фонду вимагає вирішення двох принципових питань: відпрацювання механізмів формування доходів фонду та ефективного використання його коштів.

При формуванні дохідної частини фонду принциповим є питання вибору критерію прив'язки його параметрів. Тут на наш погляд, потрібно виходити з основної парадигми глобальної антивуглецевої політики – а саме із взаємозв'язку економічного зростання зі скороченням викидів вуглецю. При цьому вуглецеві викиди мають слугувати фондоутворюючою базою. Адже ці дві величини мають корелювати між собою. Ця кореляція має бути прямо пропорційною: більше викидів – більший фонд, менше викидів – менший фонд. Фонд має створювати потужне фінансове навантаження на країни і бізнес, які здійснюють найбільші викиди вуглецю і водночас слугувати ефективною фінансовою підтримкою суб'єктів економічної діяльності (країни і компанії), які успішно скорочують викиди [7].

При цьому основний макроекономічний показник - ВВП має слугувати для Глобального антивуглецевого фонду мотивом зниження навантаження на економіку. Це може бути досягнуто за рахунок початкової прив'язки дохідної частини фонду до ВВП на певний стабільний період, наприклад на 3-5 років. Завдяки такому підходу зростання ВВП певний період не буде зумовлювати перегляд фондового навантаження на економіку країн та компаній. Отже на такий період приріст ВВП (на відміну від викидів вуглецю) звільняється від тиску Глобального антивуглецевого фонду. Таким чином досягається

випереджаюче скорочення викидів вуглецю над зростанням ВВП. Такий концептуальний підхід до створення Глобального антивуглецевого фонду реалізує нову парадигму фінансового забезпечення сучасної кліматичної політики, яка зводиться до двох принципів.

Перший. «Забруднювач» платить, але не просто сплачує кошти в фонд, а тими самими фіскальними механізмами змушується здійснювати енергоконверсію (енергоощадність, енергомодернізацію та енергоінновацію) своєї економічної діяльності.

Другий. «Очищувач» отримує фінансування, заробляє на цьому і тим самим розвиває низьковуглецеву економіку, спрямовуючи отримані від фонду кошти виключно на енергоконверсію.

Важливим і першочерговим питанням формування Глобального антивуглецевого фонду є визначення його параметрів. Найбільш поширеним в подібних випадках критерієм є ВВП. Це має свої об'єктивні передумови. Адже при цьому враховується рівень розвитку і концентрації економіки, її вуглецеємність та ефективність в різних країнах. На сьогодні ВВП по суті є базовим макроекономічним показником, як в світовій так і в національних економіках. До ВВП сьогодні прив'язується оптимізація параметрів багатьох, фінансових, економічних та соціальних показників.

Далі важливе значення має вибір критерію прив'язки параметрів Глобального антивуглецевого фонду до ВВП. Основні методологічні підходи до визначення потенціалу інвестиційної ємності сталого низьковуглецевого розвитку сходяться на критерії створення дохідної частини фонду в обсязі не менше 1% ВВП. Найбільш переконливим аргументом цього є реальна потреба в інвестиціях для здійснення енергоконверсії у необхідних масштабах і термінах для виконання завдань, поставлених РКЗК ООН в рамках глобальної кліматичної політики. Наявний рівень інвестування сталого низьковуглецевого розвитку в межах 240 млрд дол. на рік не тільки не забезпечує виконання завдань РКЗК ООН щодо скорочення викидів вуглецю, а навіть не може зупинити динаміку їх зростання. Більше того, експерти, які сходяться на потребі в світових інвестиціях для енергоконверсії на рівні 1% ВВП щорічно, вважають, що це мінімальні потреби, щоб дійсно забезпечити випереджаючі темпи скорочення викидів над темпами зростання ВВП [2; 3].

Створення нового міжнародного фонду на фіскальній основі може зустріти заперечення щодо зростання податкового навантаження, дефіциту фінансових ресурсів тощо. Це стосується як розвинених країн, у яких досить високе податкове навантаження, так і країн, що розвиваються, у яких фінансовий стан нерідко дійсно слабкий. Для цього доречно порівняти розрахункові параметри доходів Глобального антивуглецевого фонду з доходами від екологічних податків у країнах. Ці доходи перевищують 2% до ВВП, але витрати на антивуглецеві чи екологічні цілі менші четверті цих надходжень, оскільки законодавство не передбачає адекватного (повного) спрямування доходів екологічних податків на екологічні цілі. Отже критерій параметрів доходів Глобального

антивуглецевого фонду на рівні 1% ВВП в більшості країн вже адаптований в національному законодавстві і не може викликати якихось фінансових перекосів.

Далі важливе значення має правильне визначення принципів заснування та діяльності глобального антивуглецевого фонду. В процесі дослідження автором сформульовані наступні принципи.

Глобальність і всеохоплюваність, передбачає участь у фонді всіх країн світу, оскільки вуглецеві викиди не знають державних кордонів.

Обов'язковість, передбачає що участь країн у фонді є обов'язковою та імперативною. Рішення приймаються згідно статуту ООН більшістю країн. Особлива відповідальність за таке рішення та його втілення в життя покладається на країни групи G-20, які дають більше 70% світових викидів вуглецю.

Ефективність (радикальність), яка полягає в тому, щоб не просто стримувати (гальмувати) зростання викидів вуглецю, а забезпечити його випереджаюче скорочення проти зростання ВВП уже з перших років запровадження фонду в дію.

Заохочення, яке полягає в тому, що країни, які успішно співпрацюють з фондом можуть отримувати певні преференції, зокрема: 1) надання права самоврядності своєю частиною фонду, але за правилами і статутним положенням фонду; 2) надання преференцій щодо прискореного фінансування антивуглецевих заходів.

Відповідальність, яка полягає в тому, що для країн, які з різних причин юридично чи фактично (фінансово) відмовляються від участі в фонді запроваджуються міжнародні антивуглецеві санкції у вигляді антивуглецевого мита до вартості експортної чи імпоротної продукції, насамперед вуглецевих енергоносіїв.

«Забруднювач» платить, а «очищувач» отримує фінансування і заробляє, полягає в тому що країни і компанії, які здійснюють найбільші викиди вуглецю, платять в фонд фіскальні платежі за це, а країни і компанії, які здійснюють енергоконверсію (антивуглецеві заходи) отримують фінансування і заробляють на цьому.

Системність означає організацію на системній фіскально-бюджетній основі, яка полягає в наявності з одного боку чітко визначених джерел та обсягів надходжень коштів, а з другого – прозоре програмно-цільове бюджетування витрат на енергоконверсію (бюджетні принципи, напрями, проекти тощо).

Оптимальна збалансованість доходів і видатків фонду по країнах, суть якої полягає в тому, що країни можуть розраховувати на отримання від фонду протягом певного періоду (3-5 років) належні їм частини видатків фонду, в межах їх внесків в доходи фонду. При збалансуванні рівнозначно враховується як пряме фінансування так і переданий інвестиційний та екологічний ефект за визначенням фонду. Інвестиційним ефектом може бути передача електроенергії країн від потужних сонячних, вітрових чи інших безвуглецевих електростанцій, збудованих за підтримки фонду в інших країнах.

Пріоритетність екологічної ефективності означає, що інвестування в антивуглецеві проекти здійснюється з урахуванням їх найбільшої загальносвітової значимості та ефективності в тих чи інших країнах. Тому окремі країни не можуть розраховувати на повне повернення (фінансування) з фонду сплаченої ними частини доходів в коштах. В якості компенсації країнам можуть бути запропоновані інвестиційний або екологічний ефект.

Обов'язковість обліку викидів парникових газів всіма країнами, для створення повної і достовірної інформаційної бази по країнах, регіонах, суб'єктах господарювання.

Висновки

Формування доходів фонду може ґрунтуватись на глобальному антивуглецевому податку, який має бути об'єктивним для всіх країн. Суб'єктом оподаткування мають бути держави, а об'єктом обсяги викидів вуглецю. Сплата має консолідуватися урядами країн у їх бюджетах, а потім у визначених обсягах перераховуватися у дохідну частину фонду. Дохідна частина фонду представляє собою суму платежів від учасників фонду, платників податку, а також від сплати антивуглецевих санкцій. Доходами фонду також можуть бути надходження від продажу спеціальних цінних паперів, залучення коштів інших фондів, в т.ч. суверенних, та інші.

Фінансування з фонду може здійснюватись як на пряме інвестування антивуглецевих заходів, так і на підтримку (заохочення) участі приватного капіталу у такому інвестуванні. Фінансування антивуглецевих заходів можливе через уряди країн та безпосередньо компаній – ініціаторів проектів з енергоконверсії. Основними механізмами можуть бути: повне або часткове, індивідуальне або партнерське фінансування, пільгове кредитування, субсидування, дотування чи компенсація витрат країн і ТНК на зазначені цілі, через партнерство фонду з урядами країн, ТНК та фонду.

Організація діяльності та управління фондом може повністю покладатись на органи управління, створені ООН. Фонд може мати свої представництва в країнах та регіонах, які мають найбільші викиди вуглецю, або реалізують потужні проекти з енергоконверсії. Фонд має управлятися і контролюватися Радою, яка несе всю повноту відповідальності за прийняття рішень про надходження доходів та фінансування видатків. Фонд може створити незалежний виконавчий орган – генеральну дирекцію з адміністративною компетенцією з управління фінансовими активами Фонду.

Глобальний антивуглецевий фонд має об'єднати держави та приватні компанії для реалізації глобальної антивуглецевої політики та забезпечення сталого низьковуглецевого розвитку. Фонд має керуватись вищими цивілізаційними цінностями: гуманність – захист людства від наслідків катастрофічних змін клімату; глобальність – концентрація зусиль всіх держав і приватних компаній для протистояння загрозам змін клімату; справедливість: хто більше забруднює атмосферу, той більше

платить, кто больше очищает – той больше получает средств на финансирование антивуглецевых заходов.

Література.

1. Герасимчук И. Экологическая практика транснациональных корпораций. Москва. 2007. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wwf.ru/data/pub/gerasimchuk.pdf>
2. Грицевич И.Г. Климат и энергетика. Перспективы и сценарии низкоуглеродного развития: ЕС, Китай, США в глобальном контексте. / И.Г. Грицевич – Москва: Скорость цвета, 2011. – 36 с.
3. Длуголески Э., Лафельд С. Изменение климата и финансовый сектор: перспективы деятельности // Совместный доклад Allianz Group и WWF International. - М.: WWF , Allianz Group. 2006. – 60 с.
4. Перспективы энергетических технологий (ETP-2010). Сценарии и стратегии до 2050 г. Международное энергетическое агентство (МЭА). 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iea.org/techno/etp/etp10/Russian_Executive_Summary.pdf
5. Подосенова О. Углеродное регулирование: «налог Робин Гуда» или двойная выгода? 20.09.2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rusecounion.ru/klimat_20912
6. Себастьян Джеймс. Стимулирование возобновляемой энергетики. Міжнародний біоенергетичний форум. Використання потенціалу сільськогосподарських відходів як джерела відновлюваної енергії в Україні. Київ, травень 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.agrievent.com.ua/images/bio-ifc-23-05-13/presentations/04_Sebastian%20James.pdf
7. Титко Р. Возобновляемые источники энергии / Р.Титко, В.М. Калініченко. - Варшава – Краків – Полтава. 2010.
8. Emilio Godoy. Civil Society Pushes for More Active Participation in Green Climate Fund. / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.ipsnews.net/2013/07/civil-society-pushes-for-more-active-participation-in-green-climate-fund/>
9. Green Climate Fund / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://gcfund.net/home.html>
10. Green Climate Fund Board meeting concludes after lively exchanges. TWN Info Service on Climate Change (Mar13/02) / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.twinside.org.sg/title2/climate/info.service/2013/climate130302.htm>
11. Nitin Sethi. A green climate fund bit no money at Durban. / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://timesofindia.indiatimes.com/home/environment/developmental-issues/A-green-climate-fund-but-no-money-at-Durban/articleshow/11009614.cms>
12. Purvis N., Stevenson A. Rethinking Climate Diplomacy. New ideas for transatlantic cooperation Post-Copenhagen. / [Electronic Resource] – Mode

of access: <http://www.gmfus.org/brusselsforum/2010/docs/BF2010-Paper-Purvis-Stevenson.pdf>

Abstract

Gaidutskiy I.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF A GLOBAL ANTI CARBON FUND ESTABLISHING

Limited capability of the existing international environment funds in financing of sustainable low-carbon development is considered in this article. The reasons are given that those limitations are introduced to the funds' statutory instruments, including newly established Green Climate Fund. It is proved in the article that optional participation of countries and companies in those funds, voluntary character of contributions, lack of income consistency (based on fiscal revenues) doesn't allow to fill the funds with sufficient resources necessary to finance anti-carbon measures. The scientific novelty of this article consists in developing special global anti-carbon fund concept. This concept implies inclusion of all carbon emissions producers (countries, companies), binding character and regularity of contributions to the fund basing on the principle "if you pollute more, you pay more", organization of systematic financing by fund of anti-carbon activities using principle "If you clean more and clean cheap, you receive more money". The practical meaning of this article consists in substantiation of principles and priorities of the global anti-carbon fund.

УДК 330.33.012+504:502.33

ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНИЙ БІЗНЕС ЯК РУШІЙНА СИЛА «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Галушкіна Т. П., Мусіна Л. О., Серницький В.В.

В статті розглядаються тенденції та важелі розвитку «зеленого» бізнесу в Україні. Запропоновано сценарій активізації державної політики в напрямі в сфері екологічного підприємництва

Постановка проблеми. Здійснення стійкого розвитку вимагає нових форм фінансового співробітництва і нових способів фінансування проектів. При цьому важливу роль у фінансуванні природоохоронних заходів відіграє партнерство різних суспільних сегментів. Історично склалася така тенденція, що до останнього часу всі проблеми, зв'язані з екологією і розвитком, фінансувалися винятково за рахунок державних кредитів. Зараз усе більше уваги приділяється приватному сектору. Згідно з експертними даними, на сьогодні він має лівову частку у фінансуванні екологічних проектів. При цьому «зелена» індустрія або «зелені» сектори економіки покликані матеріалізувати нові джерела зростання, пов'язані з ефективним використанням природних ресурсів та еко-ефективних технологій, у екологічну продукцію та послуги, а, відповідно, у додану вартість та прибутки компаній, що займаються цією діяльністю. Сприяння їх розвитку та позелененню традиційних «коричневих» технологій і моделей ведення бізнесу становить центральне завдання державних стратегій переходу до більш «зеленої» економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку екологічного підприємництва в Україні входить до низки найбільш актуальних. Про це свідчить не лише огляд останніх наукових досліджень в цій площині, а й існуючі тенденції в еколого-нормативній сфері: прийняття Закону України «Про екоаудит» (червень 2004 р.), низки законодавчих актів, в тому числі постанов Кабміну, Верховної Ради, тощо. Між тим, до цього часу ні в законодавчій площині, ні в ракурсі наукових трактувань поняття «зелений» бізнес чітко ще не окреслено, тоді як досягнення стійкої рівноваги пов'язано з необхідністю проводити політику, засновану на принципі обережності, зв'язку бізнесу і природоохоронних заходів, що попереджають екологічну деградацію. Українські вчені визначають «зелений» бізнес як комерційну діяльність, спрямовану на отримання прибутку від продажу екологічних товарів і послуг, виробництво та надання яких передбачає застосування методів і технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля, а їх використання сприяє створенню максимально екологічно сприятливих умов життя для споживачів як у коротко-, так і в довгостроковому періоді [2;1]. Економіка, в основу якої покладений

інноваційний тип господарювання, дозволяє створити значно більше можливостей для формування досконалих систем виробництва і споживання й забезпечити радикальне поліпшення еколого-демографічної складової економічної безпеки як важливого фактора підтримання сталого розвитку країни [3,11].

Таким чином, розвиток екологічного або «зеленого», бізнесу є стратегічним завданням для України, бо він має беззаперечні переваги та еколого-економічну направленість в контексті імплементації європейських вимог.

Формування цілей статті. Метою дослідження є огляд теоретичних та прикладних основ забезпечення розвитку «зеленого» бізнесу в умовах реалізації моделі «зеленої» економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах бізнес може розвиватися за рахунок більш економічних витрат природних ресурсів та переходу на більш екологічні технології і продукцію знизити екологічне навантаження на довкілля. До того ж заохочення внеску капіталу в розвиток екологічного бізнесу дає можливість підприємцям шукати нові джерела ресурсів, розробляти ресурсозберігаючі технології, внаслідок чого є можливість отримувати конкурентні переваги на ринку.

Разом з тим «зелений» бізнес – це у першу чергу комерційна діяльність, спрямована на отримання прибутків. У короткостроковому періоді створення доданої вартості завжди буде мати більший пріоритет порівняно з пріоритетами зменшення впливу на довкілля та оптимізації використання ресурсів за інших рівних умов. Проте бажання зберігати та зміцнювати конкурентні позиції на ринках спонукає компанії до вибору довгострокових стратегій, які враховують перспективи розширення ринків для екологічних товарів та послуг, можливості впровадження та здешевлення новітніх еко-ефективних технологій, зменшення цін на енергоресурси з відновлюваних та альтернативних джерел. У стимулюванні цих процесів важливу роль відіграє державна екологічна політика країн, національні уряди яких через впровадження відповідних стандартів та регуляторних актів, розширення обсягів фінансових ресурсів на дослідження, розвиток і демонстрацію переваг нових технологій, зменшення субсидій на постачання і використання викопного палива як основного джерела забруднень забезпечують прогрес на шляху просування «зелених» реформ. Таким чином, за останніми дослідженнями, об'єм світового «зеленого» ринку має наступний вигляд (рис 1.).

Слід зазначити, що фінансування із державного бюджету на становлення та розвиток «зеленого» бізнесу є досить складним завданням. Отже, можна дійти висновку, що забезпечення становлення зеленого бізнесу в Україні як за рахунок самофінансування, так і державними коштами, є малоімовірним. Саме тому є велика необхідність залучення іноземного капіталу на розвиток «зеленого» бізнесу в нашій країні. Нині потенційними інвесторами в цьому напрямку можна вважати міжнародні

організації, що вже активно вкладають кошти в розвиток ЗБ в Україні (рис. 2.).

Зазначене свідчить, що загальний внесок іноземних інвесторів у розвиток «зеленого» бізнесу в Україні становить 2 419 млн. грн. [4].

Вкладення таких значних фінансових ресурсів у вітчизняний ЗБ свідчить про те, що цей інвестиційний напрям є привабливим для інвесторів і має достатню норму прибутку. Згідно міжнародної класифікації до зеленого бізнесу входять три групи компаній [10]:

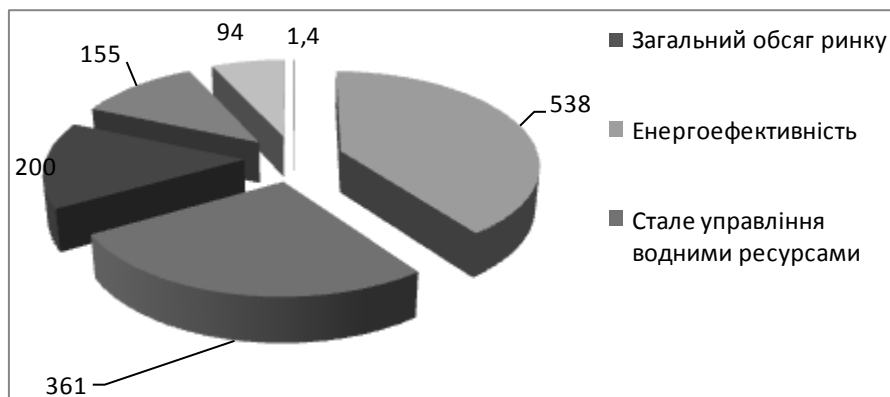

Рис. 1. Об'єм світового зеленого ринку, млрд. € [7]

➤ компанії, діяльністю яких направлена на виробництво екологічних товарів та послуг (традиційний «Сектор екологічних товарів та послуг»);

➤ компанії, які впроваджують ресурсоефективні та більш чисті технології, беручи до уваги сталий розвиток («зелені» компанії/підприємства);

➤ всі інші фірми, які вживають ряд заходів щодо підвищення ефективності процесу або змінюють свій імідж.

Впровадження зеленого бізнесу в Україні сприятиме вирішенню багатьох еколого-економічних проблем, що нині стримують економічне зростання в країні. На думку фахівців [6] становлення цього напрямку діяльності може забезпечити низку економічних вигод, як-от: створення нових робочих місць; збільшення надходжень до бюджету за рахунок зростання кількості підприємств та обсягів виробництва; вихід на нові світові ринки збуту, де ще не сформувалися конкурентні відносини, тощо. До того ж впровадження зеленого бізнесу сприятиме надходженню іноземного капіталу у вітчизняну економіку. Нині в нашій країні найбільш розвинутими є такі напрями зеленого бізнесу: виробництво біопалива; виробництво сонячних панелей; виробництво паливних гранул із відходів (пеллет); виробництво електроенергії на міні-ТЕС; вітрова енергетика.

Зауважимо, що в Україні активно розвиваються ті напрями зеленого бізнесу, що вже мають розроблені й затверджені на законодавчому рівні нормативно-правові засади діяльності. Досить активно розвиваються також напрями ЗБ, орієнтовані на експорт. Інші

сфери «зеленого» бізнесу перебувають на етапі заснування через брак фінансових ресурсів, відсутність нормативно-правового підґрунтя та неефективність державної екологічної політики.

Рис. 2. Іноземні інвестиції в розвиток «зеленого» бізнесу в Україні у розрізі інвесторів, млн. євро [4]

Однак, формування поняття «зеленого» бізнесу, уточнення класифікації видів діяльності з виробництва та постачання екологічних товарів і послуг, розроблення інструментарію сприяння ефективнішому використанню ресурсів та зменшенню негативному впливу виробництва на довкілля ще остаточно не завершено.

Ідеологія «зеленого» бізнесу добре вписується у потребу покращення стану навколишнього середовища, забезпечуючи одночасно і економічний розвиток. Тобто для того, щоб вирішувати ці проблеми сьогодення при збереженні високого рівня якості довкілля необхідно зробити ставку на озеленення промисловості. Цей аргумент було чітко визначено в основних стратегічних документах на міжнародному та регіональних рівнях, і наразі визначаються шляхи реалізації планів створення сприятливих умов і стимулів для озеленення підприємств.

Після сплеску економічної кризи, озеленення економіки було визнано міжнародними організаціями та країнами, що розвиваються, як шлях до відновлення, що дозволяє не тільки відновити темпи зростання до кризового рівня, але й збільшити їх [5].

Наприклад, у відповідь на фінансову та економічну кризу, в жовтні 2008 року Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) закликала до «Нової глобальної зеленої угоди» з метою «відновлення світової економіки та підвищення зайнятості, з одночасним прискоренням боротьби зі змінами клімату, деградацією навколишнього середовища та бідності». Була оголошена Ініціатива «зеленої» економіки, призначена «для надання допомоги урядами в «озелененні» економіки шляхом перебудови та переорієнтації політики, інвестицій і витрат на ряд секторів,

таких як екологічно чисті технології, відновлювані джерела енергії, послуги водопостачання, «зелений» транспорт, управління відходами, «зелені» будівлі та стале сільське господарство й лісництво» [7].

У червні 2009р. міністри Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) прийняли Декларацію про «Зелене зростання», яка орієнтована на максимізацію соціальної та екологічної користі фінансових пакетів, які розробляються для виходу країн-членів з фінансової кризи [8]. Копенгагенська угода щодо запобігання змінам клімату, запропонована в грудні 2009 року, посилила хвилю «зеленої» економіки, закликаючи до низьковуглецевого зростання та низьковуглецевої економіки.

У грудні 2009 року Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення включити до програми Конференції ООН зі сталого розвитку у 2012 р., також відомою як «Саміт Землі Ріо +20», «зелену» економіку як одну із ключових тем.

Причиною такого оптимізму на думку фахівців [12] є, перш за все, величезні суми інвестицій, які йдуть до різних сегментів екологічних товарів та послуг і те, що під час кризи, коли більшість галузей економіки показувала тенденції до спадання, цей сектор лише сповільнив зростання, із збереженням позитивних тенденцій. Так, глобальний рейтинг країн світу Doing Business 2013 (за підсумками 2012 року) за показником створення ними сприятливих умов ведення бізнесу наведено у таблиці 1.

Існує достатньо доказів того, що «зелений» бізнес буде значно зростати. HSBS та Deutsche Bank вважають, що через десять років «зелені» інвестиції в сектор енергетики перевищать \$500 млрд. на рік – більше, ніж аерокосмічна та оборонна промисловість разом взяті, – а чистий енергетичний ринок сягне обсягів \$2 трлн [7]. Ринок ЄС та прийняття цілей 20/20/20 (а саме, зменшення викидів парникових газів щонайменше на 20% у порівнянні з рівнями 1990р.; збільшення частки енергії, що отримується з відновлювальних джерел, до 20% від загального споживання; і збільшення енергоефективності на 20%) [9] також створили новий імпульс.

Одним із механізмів стимулювання розвитку «зеленої» економіки є екологічне підприємництво, яке являє собою багатогалузеву сферу підприємницької діяльності, що може забезпечувати не тільки екологічний, а й значний економічний ефект у загальнодержавному масштабі. В ЄС створено потужний ринок екологічних робіт, товарів і послуг, який охоплює майже всі стратегічні напрями сталого розвитку:

- зміна нестійких моделей виробництва і споживання (ресурсозберігаючі технології та техніка, природоохоронне обладнання);
- сприяння екологічно чистішому виробництву;
- сприяння ефективному і безпечному поводженню з відходами, зведення їх обсягів до мінімуму;
- підвищення якості навколишнього природного середовища, відтворення порушених екосистем, ландшафтів;
- сприяння розвитку системи екологічних оцінок, екологічного аудиту, інжинірингу, маркетингу;

- страхування екологічної відповідальності, екологічних ризиків.

Через екологічне підприємництво залучаються значні обсяги природоохоронних і природовідтворювальних інвестицій. Обсяг екологічного ринку вимірюється обсягом загальнолюдського марнотратства: 80 % товарів викидають через непотрібність після одноразового використання, а значна частина іншої продукції не відпрацьовує увесь визначений термін. Більша частина енергії, води витрачається ще до того, як їх отримано: ми сплачуємо за них, а вони не дають жодної користі. Розвиток екологічного ринку залежить від формування суспільного попиту на екологічні роботи, послуги, товари, обладнання, технології, здорове якісне навколишнє природне середовище. Це спільне завдання відповідальність державної, громадської і підприємницької систем і екологічного управління.

Більш «прозора» і конкретизована екологічна політика, системний аналіз й оцінка масштабів і структури регіональних екологічних ринків сприяють посиленню попиту на екологічні товари та послуги.

Екологічне підприємництво – це переважно малий і середній бізнес, який потребує спеціальної підтримки. Цей бізнес повинен мати рівні права з великим бізнесом у доступі до кредитів і фінансів. Звичайна висока відсоткова ставка на кредити не сприяє розвитку екологічного підприємництва.

Переважає рівень розвитку екологічного підприємництва - місцевий. Трапляються непорозуміння й неузгодженості дій місцевих органів влади і підприємницької спільноти. Правова база розвитку екологічного підприємництва недосконала і потребує розвитку механізмів підтримання і стимулювання.

В Україні створені правові підстави для підтримання екологічного підприємництва. Однак, багато малих і середніх підприємств у сфері екологічного бізнесу потребують підтримання й зміцнення.

Що стосуються проблем зеленого бізнесу, то вони стали більш реальними з дня проведення Саміту Землі в Ріо-де-Жанейро 1992р. Проголошення сталого розвитку як шляху виживання людської цивілізації у світлі наростаючих глобальних проблем, таких як зміни клімату, зростання населення, виснаження природних ресурсів та забруднення довкілля, вимагає безпрецедентних за масштабом та величиною зусиль. Прийняття та впровадження екологічних норм, усунення екологічно шкідливих субсидій на використання ресурсів, підвищення цін на енергоносії та сировину стимулювали технологічне оновлення галузей, спрямованих на скорочення свого негативного впливу, що отримало назву *озеленення бізнесу*, а компанії стали називатися *зеленими підприємствами* або екологічно відповідальним бізнесом. Одночасно ці процеси призвели до динамічного та стрімкого зростання кількості компаній, що пропонують товари і послуги, які дозволяють збільшити ефективність використання ресурсів, покращення поводження з відходами та мінімізацією шкоди навколишньому середовищу. Ці підприємства з'явили-

Таблиця 1.

Рейтинг країн світу щодо умов ведення бізнесу [2.]

Країна	Рейтинг ведення бізнесу	Реєстрація підприємств	Отримання дозволів на будівництво	Підключення до електромережі	Реєстрація власності	Кредитування	Захист інвесторів	Оподаткування	Міжнародна торгівля	Забезпечення виконання контрактів	Дозвіл на неплатоспроможність
Сінгапур	1 (1; 1)	4	2	5	36	12	2	5	1	12	2
Гонконг	2 (2; 2)	6	1	4	60	4	3	4	2	10	17
Нова Зеландія	3 (3; 3)	1	6	32	2	4	1	21	25	17	13
США	4 (4; 4)	13	17	19	25	4	6	69	22	6	16
Данія	5 (5; 5)	33	8	14	6	23	32	13	4	34	10
Грузія	9 (16;17)	7	3	50	1	4	19	33	38	30	81
Латвія	25 (21;31)	59	113	83	31	4	70	52	16	24	33
Арменія	32 (50)	11	46	101	4	40	25	108	107	91	63
Казахстан	49 (47;58)	25	155	80	28	83	10	17	182	28	55
Польща	55 (62;59)	124	161	137	62	4	49	114	50	56	37
Беларусь	58 (69;91)	9	30	171	3	104	82	129	151	13	56
Румунія	72 (72;65)	68	129	168	72	12	49	136	72	60	102
Молдова	83 (81;99)	92	168	161	16	40	82	109	142	26	91
Російська Федерація	112(120;124)	101	178	184	46	104	117	64	162	11	53
Україна	137 (152; 149)	50 (112; 118)	183 (180; 182)	166 (169;169)	149 (166; 165)	23 (24;21)	117 (111; 108)	165 (181; 181)	145 (140;136)	42 (44; 44)	157 (156; 158)
Центральнаафриканська республіка	185(183;183)	170									

ся в усіх секторах економіки, і згодом стали називатися «*сектором екологічних товарів та послуг*» або «*зеленим бізнесом*» (ЗБ).

Процеси пошуку ефективних регуляторів у цій області, їхнього оптимального поєднання почалися в 60 — 70-і роки, коли екологічні проблеми різко загострилися. Країни з ринковою економікою реагували на таке загострення створенням централізованих адміністративних систем управління охороною навколишнього середовища. Акцент робився на законодавчі обмеження шкідливих впливів на довкілля, державне нормування і контроль, а також санкції. Найважливішим принципом прийнятих законів з охорони природи став принцип «забруднювач платить», введений Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) у 1972 році.

Надалі 80-і роки ознаменувалися спробами широкого використання економічних регуляторів для стимулювання природоохоронної діяльності. Сьогодні у світі в цій площині нараховується понад 80 різних економічних інструментів. В охороні навколишнього середовища склався своєрідний симбіоз з адміністративних і ринкових механізмів. Однак, пошук оптимальних еколого-економічних регуляторів продовжується.

У промислово розвинутих країнах основні результати природоохоронної діяльності (у першу чергу на виробничому рівні) усе більше визначаються розвитком таких недержавних підприємницьких видів природоохоронної діяльності, як екологічний аудит, екологічний менеджмент та екологічне страхування. На сьогодні цей напрямок підприємницьких ініціатив ще недостатньо розвинутий.

Здійснення стійкого розвитку вимагає нових форм фінансового співробітництва і нових способів фінансування проектів. При цьому важливу роль у фінансуванні природоохоронних заходів відіграє партнерство різних суспільних сегментів. Історично склалася така тенденція, що до останнього часу всі проблеми, зв'язані з екологією і розвитком, фінансувалися винятково за рахунок державних кредитів. Зараз усе більше уваги приділяється приватному сектору. Згідно з експертними даними, на сьогодні він має лівову частку у фінансуванні екологічних проектів.

Фінансові організації, що приділяють увагу питанням охорони навколишнього середовища, можуть зіграти важливу посередницьку роль у створенні підприємств, що відповідають концепції стійкого розвитку.

Відносно невеликі фінансові інвестиції можуть серйозно вплинути на економічну й екологічну діяльність за допомогою організації спільних підприємств і вкладу акціонерного капіталу. Це може бути:

- допомога в підготовці реалістичного проекту інвестицій;
- сприяння в оформленні заявки на одержання кредиту в комерційних банках;
- надання додаткових гарантій, необхідних для одержання кредитів малими підприємствами, що не володіють достатнім кредитним забезпеченням;

- здійснення контролю за витратою кредитних коштів разом з банком, що надає кредит;
- консультації з питань організації, адміністрування, фінансів, управління витратами і штатом виробництва, маркетингу, охорони природи;
- інші спеціалізовані послуги, наприклад бухгалтерське забезпечення, факторинг і т.д.

Приватні інвестори могли б ще більш сприяти стійкому розвитку, однак необхідні подальші зміни в правовій і організаційній діяльності, у тому числі щодо:

- кількісного і якісного удосконалювання інформації про діяльність компанії по охороні навколишнього середовища;
- доступу інвесторів до постійної бази екологічних даних, безпеки виробництва й інших показників; впровадження вимог більш повного висвітлення екологічних проблем у звітах компанії;
- відповідальності інвесторів за вирішення природоохоронних задач відповідно до їх офіційно заявленої політики, критеріям інвестування і дослідницьких ініціатив;
- використання стимулів особистої зацікавленості для заохочення вкладень у компанії, що приділяють увагу природоохоронній діяльності (наприклад, системи податкових пільг).

Оцінка екологічної небезпеки з погляду інтересів підприємців може допомогти урядам і компаніям виробити реальний курс, що забезпечив би природну рівновагу і відповідав би інтересам бізнесу.

Підтримка екологічного вектору розвитку суспільства сама по собі є недостатньою, оскільки навіть зелене економічне зростання може стати шкідливим, якщо воно лише сприятиме збільшенню і так не збалансовано високого рівня споживання природних ресурсів. Таким чином, «Зелений Новий курс», що проголошений ЮНЕП в 2009 р.[7] має бути чимось більшим, ніж технологічною платформою для екологічної промисловості. Він повинен керуватися баченням того, як має виглядати зелена модернізація промисловості в довгостроковому аспекті.

Для розвитку малого та середнього екологічного бізнесу та поліпшення умов його діяльності уряду необхідно:

- спеціальними фінансовими та кредитними важелями стимулювати виробництво екологічних товарів та розвиток сфери екологічних послуг;
- стимулювати ефективний попит на екологічну продукцію і послуги насамперед політикою державних закупівель. Забезпечувати полегшений доступ підприємствам, що виробляють екологічну продукцію, до послуг, що надаються урядовими структурами; безпосередньо брати участь в маркетингу і демонстрації зразків екологічних технологій;
- сприяти «озеленінню» банків (наприклад, впроваджувати програми оцінки банками впливу проектів на навколишнє середовище або врахування необхідності інвестицій в охорону навколишнього середовища). Як відомо, розробка екологічного блоку питань є дуже

важливою для отримання кредитів міжнародних фінансових інститутів, зокрема ЄБРР;

- видавати періодичний інформаційний бюлетень, що містить постійно оновлювальну інформацію про можливості для проектів, розвитку природоохоронного законодавства, а також національний каталог «Зелені сторінки», який включає перелік екологічних підприємств і виробленої ними продукції і послуг, відкрити відповідну сторінку в Інтернеті. До відома, таку інформацію по інших країнах, зокрема Чехії, Угорщині, Польщі, Словаччині, можна отримати з виданого регіональним екологічним центром «Довідника екологічного бізнесу» для країн Центральної та Східної Європи, по Росії - з недавно виданих «Зелених сторінок»;

- створювати спільні екологічні підприємства із західними компаніями і покращувати експортні можливості: місцеві компанії краще знайомі з умовами та правилами місцевих ринків, а зарубіжні більш досвідчені в області маркетингу та менеджменту, володіють великим доступом до фінансових ресурсів і сучасними технологіями;

- формувати додаткові цільові фонди для інвестування екологічної індустрії, які б сприяли забезпеченню відповідних підприємств стартовим капіталом і фінансуванню їх на ранніх стадіях розвитку, або ж виділяти для цього частину вже існуючих урядових фондів, наприклад, фондів розвитку підприємств, для фінансування постачальників екологічних товарів та послуг.

Висновки. Стимулювання розвитку «зеленого» бізнесу в Україні є важливим аспектом формування ринку екологічних послуг, при цьому необхідно забезпечити економіко обґрунтований план дій в цій площині із застосуванням вимог законодавчо-нормативної системи, а також основних світових тенденцій в забезпеченні екологічної безпеки.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що впровадження «зеленого» бізнесу в Україні є інноваційним, прибутковим та перспективним напрямом економічної діяльності. Але його розвиток стримує відсутність фінансування. Саме тому на сучасному етапі постає завдання пошуку інвестиційних ресурсів для розвитку вітчизняного «зеленого» бізнесу.

Література

1. Формування ринку екологічних послуг в форматі розвитку «зеленої» економіки / За науковою редакцією д.е.н., проф., Заслуженого економіста України Т.П. Галушкіної. – Одеса - ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 264с

2. Маслюківська О.П. Еколого-трудова податкова реформа – механізм для модернізації національної економіки / О.П. Маслюківська // мат.міжнар.конф. Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України. – Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2010. – С. 420-422;

3. Караева Н. В. Комплексна оцінка ефективності механізмів екологічного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку

території: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / Н. В. Караєва. - Суми, 2005. - 19 с.

4. Зелений глобальний рейтинг країн світу легкості ведення бізнесу Doing Business 2013– Київ, 2012. – С. 173-185

5. Запровадження принципів «Глобального зеленого курсу» у модель економічного розвитку України [Буркинський Б.В. академік НАН України, д.е.н., проф., Галушкіна Т.П. д.е.н., проф., Мусіна Л.О. к.е.н. та інші] / За науковою редакцією академіка НАН України, д.е.н., проф. Б.В. Буркинського. Наукова доповідь - Одеса - ІПРЕЕД НАН України. – ПП «Підприємство Фенікс», 2012. – 48 с

6. Жарова Л. Екологічне підприємство та екологізація підприємства: теорія, організація, управління: монографія Л. В. Жарова, Є. Ю. Какутич, Є. В. Хлобистов; за ред. акад. Б. В. Данилишин. – Суми: Університетська книга, 2013. – 240с.

7. UNEP. The Green Economy Initiative. <http://www.unep.org/greenec7>

8. OECD. Declaration on Green Growth. <http://www.oecd.org/dataoecd/>

9. European Commission. (2010) Europe 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, [COM(2010) 2020]. –37p. http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso_007_-_europe_2020_-_en_version.pdf

10. Ernst & Young. Comparative Advantage and Green Business. – London. – 2008. –р.80., р.5.58/34/44077822.pdf

11. «Зелена» стратегія регіону : монографія / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. та ін.]; за наук. ред. Буркинського Б.В., Галушкіної Т.П.; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2011. – 448 с.

12. Національна політика «зеленого» зростання в Україні / Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. – Одеса – ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 272с.

Abstract

Galushkina T., Musina L., Sernitskyi V.

Ecologically-oriented business as the driving force of "green" economy

The article deals with trends and leverage the development of "green" business in Ukraine. Was proposed a script activation state policy towards entrepreneurship in the field of environmental

УДК 303.43:502.33 (477.74)

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Галушкіна Т.П., Яцков А.В.

В статті наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у поглибленні теоретико-методологічних положень щодо забезпечення екологізації регіонального розвитку в Україні.

Постановка проблеми. Низькі темпи ринкових перетворень і незадовільний стан вирішення соціально-економічних та екологічних проблем регіонів свідчать про відсутність виваженої державної регіональної політики, що негативно позначається на економічному розвитку регіонів, призводить до поглиблення диспропорцій у територіальній структурі національної економіки й у соціальній сфері її регіонів. Все це, значною мірою, є наслідком структурної кризи в Україні, що знаходить свій прояв у надмірній централізації державної влади, відсутності належної матеріальної й фінансової основи й державної підтримки процесу екологізації регіонального розвитку, недосконалості розмежування повноважень між різними рівнями влади на основі принципу субсидіарності. Крім того, все ще не створена ефективна нормативно-правова база для забезпечення взаємного консенсусу інтересів центра й регіонів[1].

Це визначає необхідність проведення теоретико-методологічних і практичних досліджень з метою розробки механізмів забезпечення екологізації розвитку регіональних економічних систем і стратегічних напрямків підвищення їхньої ефективності в контексті загальнонаціональних задач.

Констатуючи вищезазначене, можна стверджувати, що вагомим протиріччям на шляху реалізації принципів екологізації регіонального розвитку є неузгодження напрямів секторальної моделі «зеленої» економіки з існуючими пріоритетами регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні проблемам регіонального розвитку, виявленню певних особливостей та закономірностей, формуванню на цій основі тих чи інших парадигм регіонального розвитку приділено достатньо уваги у працях як вітчизняних, так і іноземних науковців, зокрема: Буркинського Б.В., Галушкіної Т.П., Герасимчук З.В., Долішнього М.Н., Дорогунцова С.П., Данилишина Б.М., Михайличенко А.О., Нікітіна М.Г., Паламарчука А.Н., Поповкіна В.А., Реутова В.Є, Семенова В.Ф., Симоненко В.К., Чеглазова М.Е., Чумаченко М.Г., Стопера М., Уолкера Р., Річардсона Х., Тюнена Й., Лаунхардта В., Вебера А., Крісталлера В. та ін.

Формування цілей статті. Метою дослідження є поглиблення наукових положень щодо забезпечення екологізації регіонального розвитку в умовах реалізації моделі «зеленої» економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах «зеленого зростання» відбувається процес посилення економічної регіоналізації та загострення проблем, пов'язаних з регіональним розвитком, та відповідно з розробкою і провадженням державної політики на регіональному рівні.

Незважаючи на органічну єдність територіальних (регіональних) економічної та екологічної систем, на практиці до цього часу дається взнаки ізоляція у вирішенні регіональних економічних та екологічних проблем. Однією з причин цього негативного явища є недостатньо продумана національна політика у сфері покращення якості життя людей і брак уваги до екологічної складової стратегії розвитку економіки з боку місцевих органів державної влади. Так, на жаль, екологічна складова, як свідчить аналіз соціально-економічної політики регіонів, не доведена до першочергових пріоритетів розвитку держави. Згідно існуючих стратегічних регламентів можна стверджувати, що екологічна домінанта розвитку регіону не є ключовою та законодавчо визначеною.

Регіональна, як і інша парадигма розвитку, пов'язана, передусім, із тлумаченням сутнісних характеристик цього складного явища. Суть екологізації регіонального розвитку, у першому, найбільш широкому наближенні щодо трактування цього терміну, повинна сприйматися як безперервний процес поширення ідеології «зеленої» економіки в суспільно-територіальному системоутворенні на основі певних закономірностей і регіональних особливостей.

Все це призвело до висунення якісно нових вимог щодо стратегічного управління еколого-економічною системою на регіональному рівні (рис. 1).

Регіональна система управління охороною навколишнього природного середовища повинна бути орієнтована на:

- ✓ реорганізацію органів управління охороною навколишнього природного середовища і подальшу інтеграцію функцій екологічного управління в єдину функціональну систему управління регіону;

- ✓ розширення прав і можливостей органів місцевого управління в системі контролю за охороною навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;

- ✓ зміщення акценту в здійсненні державного контролю за дотриманням екологічного законодавства в напрямі поступової переорієнтації на економічні важелі стимулювання природоохоронної діяльності, в тому числі на регіональному рівні;

- ✓ посилення контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, здійснення екологічної політики, захисту екологічних прав населення в регіональному контексті.

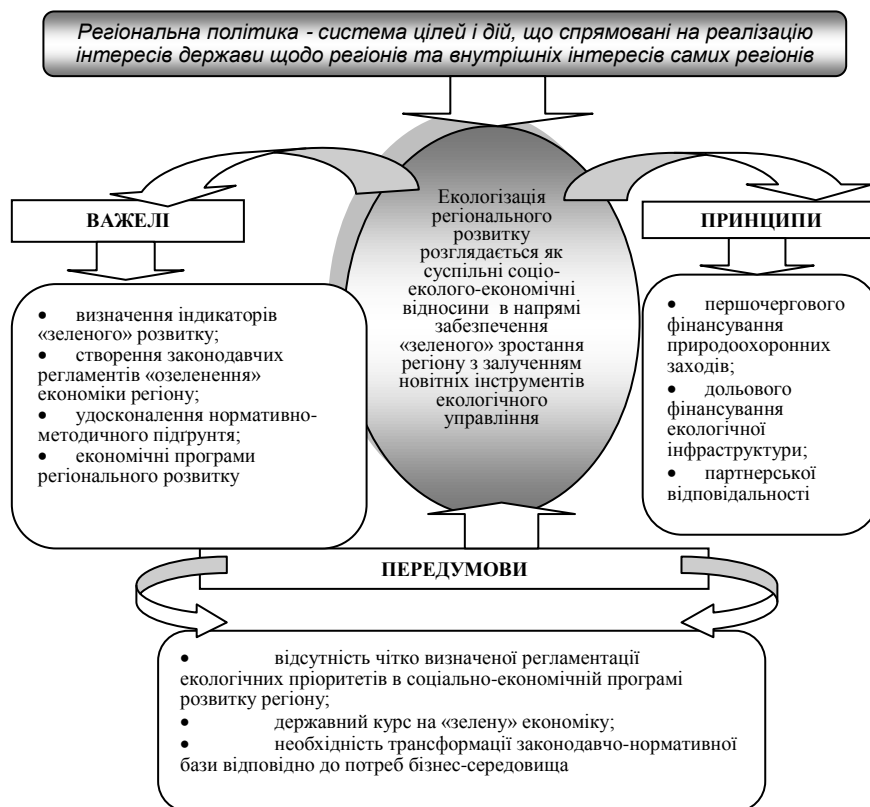

Рис. 1. Парадигма екологізації регіональної політики

В зв'язку з цим виникає необхідність в інституційній розбудові і посиленні ефективності державного управління в природоохоронній галузі саме на регіональному рівні.

Процес інституціональних перетворень має включати такі етапи:

- ✓ оцінку природно-ресурсного потенціалу регіону та екологічної інфраструктури регіону як головного критерію «зеленого» зростання;
- ✓ вивчення чинників та процесів, що впливають на подальшу екологізацію регіону;
- ✓ розроблення прогнозу економічних і соціальних наслідків «зеленого» зростання як системи критеріїв екологізації розвитку регіону;
- ✓ розроблення конкретних пропозицій щодо удосконалення системи екологічного управління як механізму підвищення ефективності регіональної політики [4].

При цьому важливо визначити основні пріоритети регіонального розвитку, враховуючи те, що основним методологічним аспектом теорії пріоритетів є саме правильне визначення цілей і функцій пріоритетного розвитку.

Нинішня адміністративно-інституційна інфраструктура державного екологічного управління є переважно централізованою з дублюванням

функцій на регіональному та місцевому рівнях. Це часто призводить до конфліктів і безвідповідальності. Тому під час формування громадянського суспільства й ринкової виробничої інфраструктури функції і відповідальність державного управління мають бути перерозподілені.

Можна стверджувати, що функції економічного стимулювання дотримання екологічних вимог на регіональному рівні ще недостатньо розвинені й не примушують підприємства-забруднювачі змінювати технології виробництва на природозахисні. Економічні механізми, що регулюють охорону навколишнього середовища та природних ресурсів, не дуже ефективні, хоча останнім часом певною мірою удосконалені. Як уже зазначалось, нинішні економічні стимули не спроможні примусити забруднювачів змінити моделі виробництва, оскільки не враховують потреб ринку, а це призводить до неефективного розподілу коштів, в тому числі на регіональному рівні.

Інституційна і функціональна модернізація системи екологічного управління потребують значної переорієнтації управлінської парадигми в економіці територіально-просторових утворень крізь призму удосконалень в інституціональній, техніко-технологічній і соціально-економічній структурі регіональних господарських комплексів, що проявляється у привнесення в неї нових структурних елементів, знаходження нових якостей та характерних рис.

Розглянемо це на прикладі Одеської області, яка є найбільшою за площею в Україні – 33,3 тис. кв. км (близько 5,5% території України), що приблизно збігається з територією таких західноєвропейських країн, як Бельгія або Нідерланди. Населення області сягає майже 2,4 млн. осіб. При цьому регіон характеризується унікальними природними умовами, які спричинені її приморським розташуванням. Відмінні особливості регіону: потужний морегосподарський комплекс, практично необмежені транзитні можливості, розвинене сільське господарство, значний туристичний і науково-освітній потенціал.

Можна стверджувати, що за останні роки склалися певні передумови розвитку «зеленої» економіки регіону як стосовно покращання стану довкілля, так і в контексті подальших напрямів екологізації регіональної політики.

Основні тенденції «зеленого» розвитку регіону простежуються у Стратегії розвитку Одеської області на період до 2015 року, метою якої є формування сучасного виробничого комплексу, здатного до розвитку та задоволення внутрішніх потреб, нарощування експорту конкурентоспроможної продукції та послуг, збільшення виробництва наукоємної промислової продукції на основі максимального використання сприятливих умов та переваг геополітичного положення регіону, глибокого аналізу та раціонального використання економічного, наукового, трудового потенціалу. За основними екологічними показниками регіон посідає одне 16 місце у екологічному рейтингу регіонів України, а за індексом небезпеки -3 місце. Констатуємо, що

соціальне становище Одеської області в регіональному вимірі, згідно даних державної служби статистики України можна охарактеризувати наступними показниками: за показниками зайнятості – 19 місце; за рівнем безробіття – 22 місце; за коефіцієнтом смертності населення – 12 місце. Разом з тим це високорозвинений індустріальний регіон, промисловість якого відіграє важливу роль в структурі економіки держави. Згідно офіційних даних управління статистики в Одеській області, сьогодні Одеська область займає 16 місце за економічною активністю, 4 місце серед регіонів України за обсягом зовнішньої торгівлі. Загальний обсяг зовнішньоторговельного обороту області склав понад 6,3 млрд. дол. США. При цьому обсяг експорту - понад 2,6 млрд. дол. США, а обсяг імпорту - 3,6 млрд. дол. США. На сьогодні валовий регіональний продукт та інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах) в Одеській області сягають 5,3 % від частки у загальному обсязі по Україні [6].

Основними сферами, які формують структуру промислового виробництва області, є: виробництво продуктів нафтопереробки - 28,9% від загального обсягу реалізованої продукції області, харчова промисловість - 26,3%, хімічна і нафтохімічна промисловість - 11%, машинобудування - 9,4%. В останні роки обсяги реалізації продукції промисловими підприємствами складають майже 3000,0 млн. дол. США. Разом з тим рівень впровадження інноваційних, в тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних технологій є достатньо низьким (кожне четверте підприємство, що впроваджувало інновації) [5].

В зв'язку з вищезазначеним, можна стверджувати, що за останні роки склалися певні передумови розвитку «зеленої» економіки регіону як стосовно необхідності покращення стану довкілля, так і в контексті можливих соціо-економічних зрушень. Між тим секторальна модель «зеленої» економіки за видами економічної діяльності в розрізі Одеської області (табл.1), свідчить про недостатню дієвість регіональної політики з позицій екологізації регіонального розвитку.

Вагоме значення в просуванні моделі «зеленого» розвитку регіону відіграє фактор належного стану регіональної інфраструктури та готовності бізнес-сектору спільно з управлінськими структурами до усунення низки існуючих соціо-економіко-екологічних проблем.

Тому сприяння переходу промисловості регіону на принципи ресурсно-ефективного та чистого виробництва є ключовим завданням підтримки зеленого зростання.

Заходи державної та регіональної політики у цій сфері повинні бути спрямовані на:

- ✓ Стимулювання попиту на зелену продукцію та еко-інновації шляхом усунення фінансових бар'єрів для отримання підприємствами інвестицій на впровадження ними зелених схем виробництва і технологій, створення цільових фондів;

Таблиця 1

Секторальна модель «зеленої» економіки за видами економічної діяльності в Одеському регіоні [5,6,7]**

№ п/п	Показники	Види економічної діяльності				
		Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Транспорт та зв'язок	Виробництво та розподілення електро-енергії, газу та води	Промисловість	Будівництво
1	Частка регіону в загальному обсязі валової доданої вартості України, у фактичних цінах, % до підсумку	4,8	11,0	2,9	4,1	4,8
2	Індекс інвестицій в основний капітал за видами діяльності, % до загального обсягу інвестицій по регіону	11,0	26,3	-*	15,9	2,4
3	Впровадження прогресивних технологічних процесів, кількість	-*	-*	-*	31	-*
4	Освоєння інноваційних видів продукції, найменувань	-*	-*	-*	82	-*
5	Ступінь зносу за видами економічної діяльності, %	51,6	61,8	41,9	49,8	39,9
6	Індекс фізичного обсягу випуску за видами економічної діяльності, у порівнянні до попереднього року, %	91,0	92,5	-*	79,0	57,0
7	Використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти, т умовного палива	127273,9	259988,7	632603,6	2360962,5	38323,6
8	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, т	705,3	5837,2	15719,5	21605,0	250,5
9	Обсяги утворення відходів, т	12449,5	-*	16651,5	410009,6	433,9
10	Використання та відведення води підприємствами галузей економіки, (без використання морської води), млн. м ³	174,1	2,617	3,495	9,712	0,312

* - дані в статистичній звітності відсутні

** - сформовано на базі даних Статистичного збірника Регіони України за 2011 рік - www.ukrstat.gov.ua; Статистичного щорічника України за 2011 рік - <http://www.ukrstat.gov.ua>; Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Одеській області за 2011 рік - <http://ecology.odessa.gov.ua>.

✓ Забезпечення подальшого розвитку модернізації виробництва з екологічних позицій які включають такі аспекти як забезпечення якості середовища життєзабезпечення людини і екологічну якість виробленої продукції.

✓ Зростання зайнятості через створення «зелених» робочих місць.

✓ Поступове прийняття підприємствами регіону більш високих енергетичних та екологічних стандартів, їх гармонізація зі стандартами Європейського союзу, сприяння добровільному приєднанню до стандартів ISO 9000, 14000;

✓ Впровадження системи екологічного управління і корпоративної соціальної відповідальності у практику діяльності виробничих підприємств і сектору послуг регіону;

✓ Створення регіонального екотехнопарку як центру більш чистого виробництва з метою здійснення технічної та технологічної експертизи та надання підприємствам консультаційних послуг з оптимізації виробничих процесів, балансів матеріалів, енергії, води.

В зв'язку з вищезазначеним, можна стверджувати, що за останні роки склалися певні передумови розвитку «зеленої» економіки регіону як стосовно необхідності покращання стану довкілля, так і в контексті можливих соціально економічних зрушень. Вагоме значення в зеленому розвитку регіону відіграє стан довкілля та управлінські зусилля щодо усунення низки існуючих соціо- економіко-екологічних проблем [5].

На думку компетентних експертів, безумовним пріоритетом розвитку Одеської області є сільське господарство - один з найважливіших потенційних «зелених» секторів економіки регіону. За підсумками першого півріччя 2012 року показники розвитку агропромислового комплексу області демонструють тенденцію зростання обсягу виробництва продукції сільського господарства в усіх її категоріях. Початком радикальних перетворень для досягнення екологічної продовольчої безпеки регіону може послужити великий набір вже наявних «зелених» технологій і практичних методів ведення сільського господарства, включаючи дрібну оранку, сівозміну й ущільнений посів, збір і рециркуляція води, вирощування посухостійких культур, агролісоводство і комплексну боротьбу з сільськогосподарськими шкідниками. Однією з головних цілей продовольчої безпеки регіону є зниження рівня використання хімікатів (добрив і пестицидів), що істотно підвищить якість зберігання та збуту продукції, а з використанням «зелених» технологій можна добитися значно більш ефективного споживання енергії, води та природних ресурсів.

До того ж в регіоні існують значні резерви енергозаміщення в напрямку розвитку зеленої енергетики, що передбачає створення мережі інноваційних енергоджерел, в тому числі нетрадиційних. На сьогодні потреба регіону в електроенергії становить 1050 МВт. На програму по збільшенню енергоефективності в регіоні планується витратити 500 млн. грн. Виконання даної програми допоможе заощадити витрати на газифікацію та електропостачання регіону [4].

Встановлено, що найважливішою інституціональною передумовою екологізації регіонального розвитку виступає саме існування та реалізація державної економічної політики – сукупності заходів у області виробництва, розподілу, обміну, споживання, нагромадження та реалізації внутрішнього регіонального продукту.

Вагомим компонентом та смисловим наповненням цих стратегічних векторів стане стратегія трансформаційних зрушень у регіональному вимірі.

Розробка стратегії управління розвитком регіону базується на ключових напрямках екологобезпечної політики і потребує суттєвої адаптації існуючих у нашій країні норм і вимог до загальноєвропейських стандартів. Це вимагає поєднання всього позитивного, що набуто вітчизняною і світовою спільнотою в сфері теоретичних, методологічних, практичних основ раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу, оптимізації функціонування еколого-економічної системи, збереження якості навколишнього природного середовища в контексті з екологобезпечного просторового розвитку. Все це призвело до висунення якісно нових вимог щодо стратегічного управління еколого-економічною системою на регіональному рівні.

Резюмуючи вищевикладене, можна констатувати, що подальше економічне зростання в регіональному розрізі та вихід з еколого-економічної кризи можливе лише за таких умов:

- ✓ усунення існуючих диспропорцій в розвитку господарсько-виробничого комплексу регіону;
- ✓ раціонального використання унікального рекреаційного потенціалу як складової регіональної моделі еколого-збалансованого природокористування;
- ✓ формування ефективної інноваційної політики регіону, яка б базувалася на останніх науково-технічних досягненнях та трансферу екологобезпечних технологій,
- ✓ розробки моделі інвестиційно-інноваційного розвитку регіону, що забезпечить умови трансформації результатів наукових досліджень в ресурсозберігаючі, наукоємні, мало- і безвідходні технології та конкурентоспроможні товари та послуги;
- ✓ цільового розвитку фінансово-кредитного механізму інвестиційно-інноваційного потенціалу шляхом переходу до програмно-цільових методів управління, які передбачають визначення конкретних завдань, конкретних об'єктів досліджень та строків виконання науково-дослідних робіт з обов'язковим урахуванням глобальних процесів світового розвитку.

Однією з проблем сучасності є те, що функції економічного стимулювання і дотримання екологічних вимог ще недостатньо розвинені і не змушують підприємства змінювати технології і виробництва на більш чисті. Економічні механізми у сфері природокористування також недостатньо ефективні. Це обумовлює складність втілення екологічної домінанти при розробці стратегії розвитку регіону [2].

У даному контексті необхідно зазначити, що на сучасному етапі важливо забезпечити максимально повну реалізацію економічного потенціалу регіонів у стратегії формування високопродуктивної еколого-економічної системи, що можливо лише за рахунок реалізації курсу «зеленої» економіки.

Важелями активізації цього процесу можна вважати:

- ✓ Динаміку інституційних та законодавчо-регуляторних реформ в Україні.
- ✓ Розбудову державних інститутів управління.
- ✓ Трансформацію суспільних відносин в сфері природокористування та модифікацію адміністративного управління
- ✓ Розробку заходів щодо визначення пріоритетних сегментів регіонального розвитку
- ✓ Враховуючи вищезазначене, концепція розвитку «зеленої» економіки на регіональному рівні повинна визначати:
 - ✓ Економічну складову, яка цементує зростання економічного потенціалу в секторальному розрізі регіону;
 - ✓ Соціальну складову, яка слугує підґрунтям покращення системи життєзабезпечення населення регіону;
 - ✓ Екологічну складову, яка формує базис для реалізації екологобезпечної політики регіону.
- ✓ Покрокова стратегія розвитку зеленої економіки в розрізі регіону можна представити наступним чином:
 - ✓ Затвердження на регіональному рівні Регіонального плану дій з охорони довкілля.
 - ✓ Трансформацію та удосконалення існуючого законодавчого поля в напрямі його подальшої екологізації на регіональному рівні.
 - ✓ Посилення міжнародної взаємодії та координації по просуванню принципів «зеленої» економіки в моделі регіональних трансформаційних зрушень.

Внаслідок схожості законодавчих систем та нормативних інструментів може бути виявлена можливість для розвитку регіональної стратегії «зеленого» зростання та визначення Одеської області полігоном для її впровадження.

Зазначене, підтверджує актуальність та важливість наукових розробок щодо формування дієвого плану дій з охорони довкілля на регіональному рівні, який має включати в себе основні законодавчі регламенти державної екологічної політики та міжнародні тенденції розвитку на засадах «зеленої» економіки.

Саме ці нові принципи і підходи повинні стати основою розробки та впровадження регіональної екологічної доктрини з визначенням пріоритетів, завдань та цільових орієнтирів її розвитку як передумови подальших управлінських зрушень.

Наразі практичним втіленням цієї доктрини можна вважати розробку Регіонального плану дій (РПД) з охорони довкілля(рис. 2).

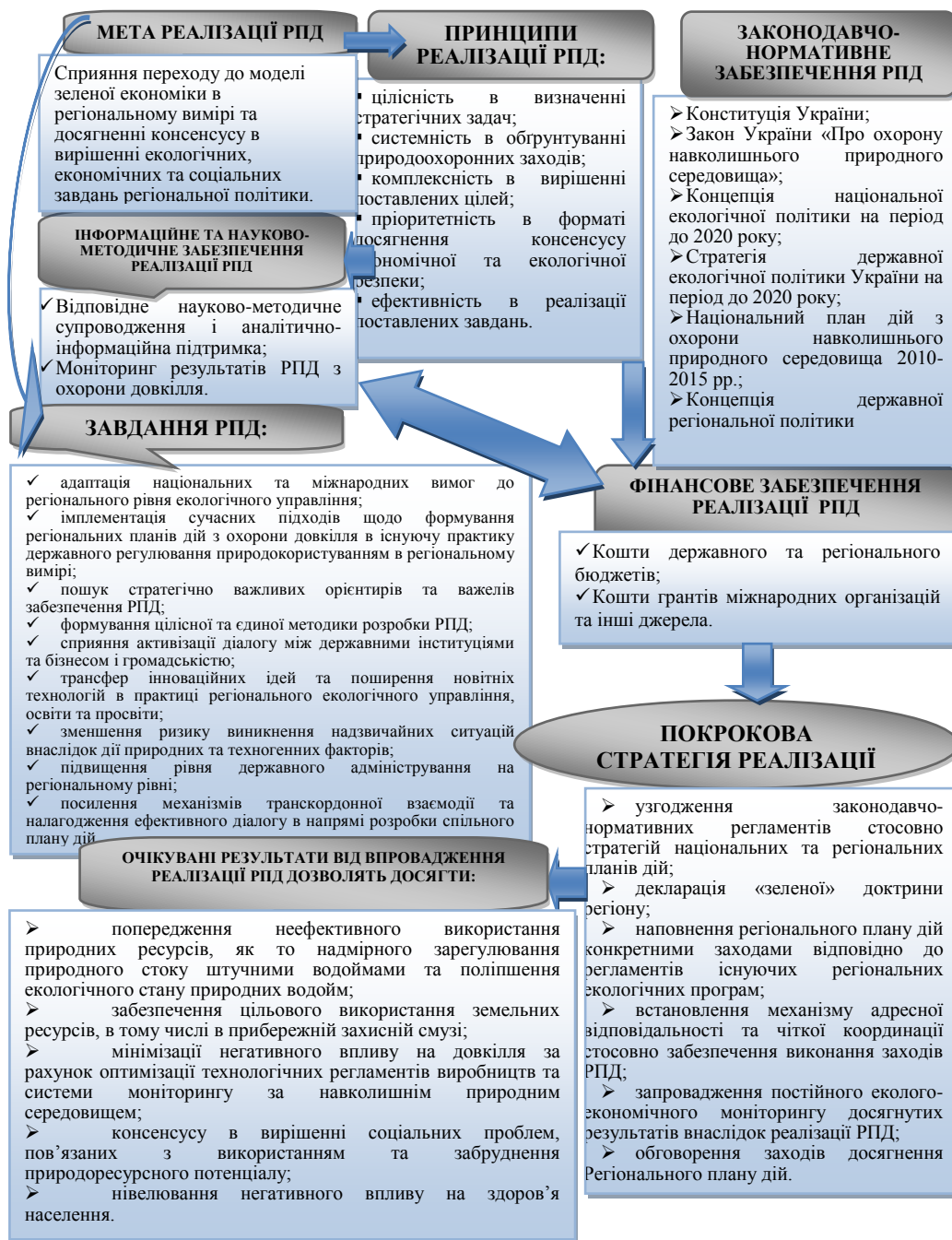

Рис. 2. Сценарій формування Регіонального плану дій (РПД) з охорони довкілля

В цьому контексті необхідно відмітити, що на сучасному етапі державотворення важливо забезпечити максимально повну реалізацію економічного потенціалу регіонів у стратегії формування єдиної високопродуктивної економічної системи.

Одночасно в низці нагальних державних завдань повинно стати удосконалення та трансформація існуючого законодавства відповідно до сучасних викликів, підґрунтям якої повинні стати принципи та критерії «зеленої» економіки.

Висновки. В процесі дослідження визначено, що основні тенденції розвитку регіональної політики в умовах сучасних інноваційних зрушень свідчать про недостатню увагу на необхідності забезпечення екологізації регіональної політики, якісного відтворення ресурсно-екологічного потенціалу регіонів, гармонізації геопросторових відносин в міждержавному та регіональному вимірах, що потребує суттєвих змін як в контексті реформування регіональної політики, так і в системі державотворення. Наукове обґрунтування напрямів інституційної розбудови та екологізації державної політики на регіональному рівні, яке визначає вектори законодавчо-нормативних трансформацій на засадах «зеленої» економіки відповідно до сучасних міжнародних вимог, може стати основою вибору критеріїв ефективних управлінських рішень. Серед них пріоритетними є: курс на повноцінну та ощадливу реалізацію ресурсного потенціалу регіонів, підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності та стимулювання інноваційного розвитку регіонів на засадах «зеленої» економіки.

Розробка та реалізація моделі «зеленої» економіки регіону повинна базуватися на таких основних постулатах: з одного боку – на підвищенні продуктивності регіональної економіки, зокрема її коефективності, що реалізується шляхом поступового зменшення використання ресурсів (сировини, матеріалів, води і викопних джерел палива), впровадження екологобезпечих технологій, процесів, продукції та послуг, сприяння діяльності «зеленого» бізнесу і розширенню його частки в структурі економіки регіону; з іншого - здійснення структурних зрушень в напрямку розвитку секторальної моделі енергоефективної (низьковуглецевої) економіки, що передбачає комплексний підхід до формування інфраструктури створення екоінноваційних технопарків. На основі проведених досліджень визначено сценарій забезпечення екологізації розвитку регіонів як у короткостроковому, так і середньостроковому та довгостроковому форматі. Його побудова може стати підґрунтям при розробці заходів щодо управління регіональним розвитком, складанні стратегічних планів і програм розвитку територій на перспективу задля досягнення сталості функціонування регіональних господарських систем.

Література

1. Галушкіна Т.П. Стратегічні вектори регіональних трансформаційних зрушень / Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов, Л.М.

Качаровська [за наук.ред. д.е.н., проф.Т.П. Галушкіної]. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2009. – 320с.

2. Герасимчук З.В. Фінансова політика сталого розвитку регіону: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, Д.М. Каменська. - Луцьк: Надстир'я, 2006. - 220 с.

3. Долішній М.І. Про рівномірність економічного розвитку регіонів України / Долішній М.І., Побурко Я.О., Карпов В.І. //Регіональна економіка. – 2002. - №2. - С. 7-17.

4. Зелена стратегія розвитку регіону: монографія / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. та ін.], за наук. ред. Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної; НАН України, Ін-т пробл. ринку і екон.-екол. дослід.– Саки: ПП«Фенікс», 2011. – С.10-124, 273-402

5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області за 2011 р. / Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Одеській області. – Одеса, 2012 р. 180 с.

6. Регіони України 2011 : стат. зб. : у 2 ч. / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. Н. С.Власенко. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – Ч. 1. – 310 с.

7. Регіони України 2011 : стат. зб. : у 2 ч. / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. Н. С.Власенко. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – Ч. 2. – 801 с.

Abstract

T. Galushkina, A.Yatskov

STRATEGIC VECTORS OF “GREENING” GROWTH (ON THE EXAMPLE OF ODESSA REGION)

The article presents the theoretical generalization and new solution to a scientific problem, which is to develop the theoretical and methodological guidelines to ensure the greening of regional development in Ukraine.

УДК: 33.027-621.311.18:620.92

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

Громова О.М., Гетьман О.Л., Маркова Т.Д.

Розглянуто існуючу нормативно-законодавчу базу України у сфері стимулювання використання енерготехнологій на базі відновлюваних джерел енергії та визначено механізми управління ефективним розвитком теплозабезпечення на базі альтернативної енергетики.

Постановка проблеми. З погляду енергоефективності нині Україна відстає від інших європейських та розвинутих країн у зв'язку з застарілими технологіями радянської епохи, що використовуються в багатьох галузях економіки, особливо в паливно-енергетичному комплексі, неекономним використанням енергії для теплозабезпечення. Паливно-енергетична галузь в Україні є однією з найбільш уразливих на фоні загальних глобальних перебудов всесвітньої економіки та надмірної залежності виробничо-технічної бази та соціальної сфери від імпортованих енергоносіїв. З метою зменшення залежності України від імпортованих енергоносіїв потрібно впровадити альтернативні енергоефективні технології та забезпечити широке застосування відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Різні країни і регіони надають перевагу різним видам ВДЕ, адаптуючи їх використання до місцевих умов, враховуючи економічні та екологічні проблеми використання традиційних видів органічного палива. Найбільш динамічно розвиваються такі види ВДЕ як: вітроенергетика, біоенергетика, сонячна енергетика та використання низькопотенційної енергії із застосуванням теплових насосів.

Оскільки відновлювані джерела енергії в своїй більшості поки що не можуть на рівних конкурувати з традиційними джерелами, їх розвиток підтримується різними засобами на державному рівні. У світі існують різні моделі державної підтримки ВДЕ, основні з яких засновані на використанні квот на використання ВДЕ (британська система) та на використанні дотацій проектів ВДЕ і тарифній політиці (німецька система). Враховуючи тенденції до зменшення вартості ВДЕ, а також зростання ціни енергії традиційних джерел, державна підтримка буде носити тимчасовий характер [1].

Проблема ефективного використання нетрадиційних та ВДЕ в світі і в Україні є нагальною і значущою з точки зору гармонійного економічного і соціального розвитку суспільства і збереження довкілля. У теперішній час в багатьох країнах світу концепції розвитку передбачають значне збільшення частки ВДЕ в енергетичному балансі. На жаль в

Україні, що має глибокий дефіцит енергоносіїв, рівень використання альтернативних джерел енергії в енергетичному балансі країни ледве сягає 3 %. В той же час наша країна має величезні можливості для різкого підвищення долі альтернативних джерел енергії. З метою підвищення енергоефективності виробництва в Україні необхідно використовувати загальновідомі у світовій практиці механізми політики енергоефективності. Серед них особливої уваги заслуговують механізми державного фінансового стимулювання, основним завданням яких є заохочувати споживачів енергетичних ресурсів до підвищення ефективності їхнього використання.

В Україні на відміну від зарубіжних країн, нормативно-законодавча база України не передбачає, крім «зеленого» тарифу, ефективних механізмів щодо стимулювання впровадження альтернативних енерго-і ресурсозберігаючих технологій. За таких обставин реалізація Енергетичної стратегії України на період до 2030 року ускладнюється, як і виконання подальших зобов'язань зі скорочення викидів «парникових газів», які Україна повинна буде виконувати в рамках Кіотського протоколу.

Тому важливим питанням є розробка механізмів стимулювання використання альтернативних екологічно чистих технологій на базі ВДЕ в сучасних умовах України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем енергозабезпечення на базі ВДЕ займає одне з провідних місць у наукових працях вчених, серед яких: Афонченкова Т.М., Іванюк О.В., Дарнопих Г.Ю., Антоненко Л.А., Грицюк Т.І., Ткаченко Л.В., Мица Н.В., Трач О.Ю., Сотник І.М., Маляренко В.А. Питання удосконалення механізмів забезпечення ефективного розвитку альтернативної енергетики ґрунтовно розглянуті в працях таких вчених як: Суходоля О.М., Макогон Ю.В., Кошеленко В.В., Чистов Ю.І., Зеркалов Д.В., Мехович С.А. Разом з тим, питання стимулювання використання альтернативних екологічно чистих технологій на базі ВДЕ вимагає подальших досліджень в напрямку визначення найбільш вигідних механізмів забезпечення ефективного розвитку альтернативної енергетики в Україні.

Метою даного дослідження є проведення аналізу нормативно-законодавчої бази та наукової літератури з питань механізмів стимулювання альтернативних екологічно чистих технологій на базі ВДЕ для визначення найбільш ефективних в сучасних умовах для України.

Виклад основного матеріалу. Зростання цін на енергоносії, вичерпування ресурсів основних видів енергоносіїв, якими є, насамперед, нафта, газ, кам'яне та буре вугілля, а також обмежені можливості розвитку атомної та гідроенергетики, змушують звернути увагу на поширення використання альтернативних енергоносіїв: деревини та її відходів, інших біопалив, торфу, горючих сланців, бітумів, нетрадиційних газів, енергії вітру, сонця, тепла землі, біосинтезу тощо.

Визначення та вивчення нетрадиційних ВДЕ, розвиток альтернативних видів енергоресурсів та перспективу їх використання доцільно розглядати як один з головних факторів розвитку енергетики України. Проблеми енергетичної безпеки набувають все більшої актуальності та потребують пошуку ефективних шляхів їх вирішення, визначають завдання та окреслюють нові перспективи розвитку енергетичної сфери.

Наразі світова енергетика характеризується високим рівнем ефективності, диверсифікацією виробничої структури та більш ефективним розташуванням енергетичних об'єктів. Зниження темпів росту енергоспоживання в промислово розвинених країнах пов'язане з ростом інвестиційних вкладень в енергозберігаючі технології, а не у виробництво самої енергії.

Одним із шляхів пошуку та головним стратегічним завданням для вирішення цієї проблеми є розробка екобезпечних способів одержання енергоресурсів на території нашої держави, пошук екологічно чистої енергетичної сировини на основі нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії. Найбільш перспективним для України буде виробництво енергії з використанням таких ресурсів, як енергія вітру, сонця, енергія біомаси, геотермальна енергія тощо. Саме на основі цих джерел можливо розробляти екологічно чисті технології продукування енергоресурсів.

Використання нетрадиційних джерел енергії є одним з перспективних напрямків енергоресурсозбереження в сфері теплопостачання і одночасно сприяє вирішенню екологічних проблем. Нині витрати палива на виробництво 1 Гкал тепла в комунальній теплоенергетиці України складають 160-180 кг у. п., в розвинених країнах - 145-150 кг. Перевитрата палива призводить до збільшення майже вдвічі викидів в атмосферу - 45 г/МДж CO₂ замість 26 г/МДж CO₂ [2].

Більша частка теплової енергії в Україні випускається такими генеруючими джерелами, як електростанції, котельні установи, електрокотли, теплоутилізаційні установи для промислових потреб та теплофікаційних цілей. Аналіз структури виробництва тепла цими системами теплозабезпечення за період 2006-2012 р.р. свідчить про відносну стабільність відпуску тепла. Найбільш вагома частка виробництва тепла, що споживається, здійснюється на котельнях – майже 63%. За рахунок електростанцій випускається тепло у розмірі 28%. Тобто більше 90% теплової енергії випускається електростанціями та котельними установами. Тепло, що виробляється на утилізаційних установках на базі вторинних енергетичних ресурсів (ВЕР) займає лише 7-8%. Використати ВЕР котельної установки можна шляхами, які визначаються виходячи з потреб підприємства. Це може бути або гаряче водопостачання або холодостачання. Тому, така перспектива росте, оскільки аналіз кількості котелень за п'ять років (2009-2013р.р.) свідчить про їх збільшення на 2747 одиниць, або на більше 7%. Більша їх частина – майже 88% розташовані в міських поселеннях та сільській місцевості, які працюють на різних видів палива – твердому, рідкому та газоподібному.

Саме на останньому виді палива працюють 70-72% котелень, на твердому – 25%, а на рідкому майже 1%. Частина котелень у розмірі 85% працюють з потужністю до 3 Гкал/год., які мають перевагу на заміну енергоощадними екологічно безпечними технологіями різних типів в залежності від кліматичних умов місцевості.

Законодавчу основу для виробництва відновлюваної енергії утворюють Закон «Про альтернативні види рідкого та газоподібного палива» від 14 січня 2000 р., № 1391-XIV, з доповненнями від 21 травня 2009 р., № 1391-IV, і Закон «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. № 555-IV, з доповненнями від 25 вересня 2008 року, № 601-VI. Перший закон визначає принципи політики сприяння, другий – державні механізми регулювання. Щоправда, у зазначених документах, як і раніше, відсутні конкретні заходи підтримки.

Податкове регулювання є однією з важливих складових фіскальної політики держави, форма управління економікою, важливий економічний інструмент стимулювання та регулювання виробництва, забезпечення соціальних гарантій. Проте існуюча податкова система має певні вади і не може позитивно впливати на процес природокористування та ефективного використання енергії відновлюваних джерел.

Так, наприклад, ставка податку за викиди CO₂ у навколишнє середовище стаціонарними джерелами за 1 тону в Україні згідно Податкового кодексу становить 0,26 грн. Однак обов'язково слід підкреслити той факт, що ця «копієчна» ставка є по суті просто символічною, будучи занадто малою, аби виконувати будь-яку з функцій, для якої цей податок був запроваджений. За розрахунками [3], дана ставка не є ні ефективною для зменшення викидів CO₂ господарюючими суб'єктами та стимулювання інвестицій у енергозберігаючі технології, ні достатньо високою для забезпечення значущих для бюджету обсягів податкових надходжень.

Крім того, впровадження обладнання з вловлюванням і захороненням CO₂ підприємствам України коштуватиме близько 7-10 дол. США за 1 т. CO₂. Тобто, це набагато більше ніж сама ставка податку на викиди CO₂, що свідчить про економічну неефективність впровадження даного обладнання. Підприємствам вигідніше забруднювати атмосферу чим встановити нову систему вуглепоглинаючих технологій. Низький рівень та обсяг сплачених зборів зумовлені тим, що наглядові екологічні органи використовують неадекватні та хибні методи оцінки збитків від викидів, суттєво недооцінюючи економічні наслідки забруднення навколишнього природного середовища. Таким чином, ніякі фінансово-податкові важелі не діють на реалізацію завдань для зменшення темпів накопичення парникових газів у атмосферу та впровадження технологій альтернативної енергетики.

Податкові механізми стимулювання виробництва та впровадження енергоефективних технологій можна розглядати у рамках статті 158 п.1. Податкового Кодексу України, яка передбачає для виробників даних технологій звільнення від оподаткування прибутку у розмірі 80%,

отриманої від продажу її на митній території. А відповідно до п.2 цієї ж статті звільняється від оподаткування 50% прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, що здійснюють розробку, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів. Проте Державний реєстр не враховує облік скорочення викидів CO₂ в результаті впровадження енергоефективного проекту. Крім того, Кодекс не враховує стимулювання інтересів неприбуткових, збиткових, організацій, установ і підприємств (значна частина ТЕС є збитковими підприємствами), що мають величезні перспективи модернізації своєї системи теплозабезпечення, враховуючи, що система централізованого теплопостачання задовольняє потреби населення в опалені та гарячому водопостачанні на 55%. Не передбачено податкові пільги для населення які б стимулювали впровадження альтернативних технологій використання енергії навколишнього середовища в індивідуальних системах теплозабезпечення, з огляду на те, що 25% населення використовують автономні та індивідуальні котли. Це, на нашу думку, також перешкоджає розвитку альтернативної енергетики. Механізми державного управління повинні сприяти розширенню кола споживачів даного обладнання та їх платоспроможності для того, щоб власне виробництво і вітчизняний ринок альтернативних технологій використання джерел енергії докільля розвивався.

Слід відмітити, що для стимулювання своєї економічної активності, починаючи з 2011 року, Україна проводить послідовну політику зниження податкового навантаження на суб'єкти господарювання. Зниження в Україні ставки податку на прибуток на два процентні пункти дозволяє більш ніж на 5 мільярдів гривень на рік збільшити кошти, які залишаються в розпорядженні підприємств [4]. Це – додатковий ресурс, який може використовуватися для розширення і модернізації виробництва енергокомплексних та промислових підприємств, збільшення робочих місць, що особливо важливо в несприятливих економічних умовах.

Але, як свідчить практика, діючі механізми стимулювання альтернативних технологій використання ВДЕ, не дають очікуваних результатів, що свідчить про необхідність їх удосконалення.

Серед найбільш ефективних механізмів державного регулювання у сфері енергозбереження слід виділити нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю продукції. З метою запровадження дієвого впливу системи нормування паливно-енергетичних ресурсів на ефективність використання енергоресурсів у суспільному виробництві України на відповідну перспективу мають бути створені певні правові підстави.

Показники норм питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) безпосередньо впливають на обсяг податкових надходжень до державного бюджету, оскільки відповідно до Податкового Кодексу України витрати на споживання та придбання ПЕР відносяться до валових

витрат платника податку. Таким чином, на сьогодні неефективність використання ПЕР (завищені показники норм питомих витрат ПЕР) компенсується для суб'єктів господарювання віднесенням неефективно використаних ПЕР на валові витрати. Тому є необхідність створення правових підстав для економічного стимулювання ефективності використання ПЕР. Правове регулювання державної економічної підтримки ефективного використання ПЕР повинно відповідати принципам ринкової економіки, бюджетного процесу, бути прозорим і дієвим.

На підставі аналізу світового досвіду та врахування особливостей податкової та бюджетної системи України доцільно законодавчо закріпити такий механізм економічного стимулювання енергозбереження:

– віднесення спожитих суб'єктами господарювання ПЕР на валові витрати допускається лише у межах встановлених норм питомих витрат. За перевитрати ПЕР понад встановлені показники норм питомих витрат ПЕР суб'єкти господарювання сплачують енергетичний збір у розмірі, що встановлюється законодавством. До обсягу перевитрат ПЕР, на які нараховується енергетичний збір, може не включатись обсяг ПЕР, вироблених з відновлюваних джерел енергії.

Енергетичний збір спрямовується або до Фонду альтернативної та енергоефективної енергетики в Україні (який ми пропонуємо створити на державному рівні, як самостійної юридичної особи), або до державного бюджету і використовуються на погашення відсотків за програмою кредитування проектів з енергозбереження на базі використання альтернативних екологічнобезпечних енерготехнологій. Кредитуванню в першу чергу підлягають суб'єкти господарювання, проекти яких є найбільш економічно та екологічно вигідними, тобто строк окупності є найбільш коротким. Для створення правових підстав функціонування вищезазначеного механізму необхідно:

– внести зміни до Податкового Кодексу України в частині включення до переліку податків і зборів, що справляються на території України, збору за перевитрати ПЕР;

– у Податковому Кодексі України не раптове, а поступове заплановане зростання ставки податку на CO₂, яке сприятиме адаптації бізнесу до підвищення податків. Дійсно, початкові невисокі податкові ставки не є занадто обтяжливими для платників, а плановане зростання ставки податку сигналізує їм про необхідність інвестицій у енергозберігаючі технології, особливо на базі нетрадиційних відновлюваних джерел енергії. Крім того, слід офіційно затвердити поступове зростання податку;

– в Законі «Про електроенергетику» слід передбачити пільгові тарифи для суб'єктів, що використовують альтернативні екологічно безпечні енерготехнології.

Широкий досвід країн ЄС з використання нетрадиційних ВДЕ та технологій для теплозабезпечення може бути використаним в Україні вже сьогодні разом з тими вітчизняними розробками, які є

конкурентноспроможними, потрібно лише зацікавити приватний капітал до вкладення коштів у проекти нетрадиційних ВДЕ.

Серед першочергових завдань залучення нетрадиційних ВДЕ до теплового балансу країни можна назвати:

- розроблення та запровадження державних будівельних стандартів і типових проектних рішень щодо використання для систем опалення та гарячого водопостачання альтернативних джерел енергії та теплових насосів;

- розширення масштабу впровадження передових закордонних проектів, зокрема щодо використання теплонасосних технологій, технологій спалювання біосировини, переробки сміття та промислових відходів;

- підсилення ролі регіональної влади у впровадженні тих видів відновлюваної енергії, які є економічно привабливими для даної місцевості, залишаючи в регіонах фінансові ресурси для цільового використання;

- визначення пріоритетних науково-технічних розробок і проектів використання нетрадиційних ВДЕ та порядку їх пріоритетного фінансування (кредитування), в тому числі порядку надання державних субсидій;

- задіяння механізмів Кіотського протоколу для фінансування впровадження відновлюваної енергетики у систему теплозабезпечення.

Таким чином, зазначені пропозиції сприятимуть формуванню механізмів управління використанням ВДЕ.

Висновки. В результаті дослідження існуючих інструментів стимулювання визначили, що основним завданням законодавства з енергозбереження на основі використання альтернативних екологічно чистих технологій енергопостачання є створення сприятливих умов для ефективного використання енергії навколишнього середовища, уникаючи безпосереднього втручання у господарську діяльність суб'єктів господарювання.

Для реалізації цього завдання перш за все необхідно створити взаємоузгоджену дієву та прозору систему законодавства з енергозбереження на основі використання альтернативних екологічно чистих технологій енергопостачання. Така система повинна містити правові норми, які б передбачали адекватне поєднання інструментів державного регулювання та заохочення суб'єктів господарювання та населення щодо ефективного використання на основі використання альтернативних екологічно чистих технологій енергопостачання.

Література:

1. Маляренко В.А. Відновлювані джерела енергії для Харківської області: сучасний стан, тенденції, перспективи / А.В. Маляренко, І.К. Галетич, Ю.І. Вергелес // Енергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – №7(101). – 2012. – С.36-43.

2. Славута Е.И., Звягина В.В. Перспективы и проблемы развития альтернативной энергетика в Украине / Е.И. Славута, В.В. Звягина // Матер.конф. Экономические проблемы и перспективы развития жилищно-коммунального хозяйства на современном этапе. – 2010. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://eprints.kname.edu.ua/31240/>

3. Веклич О.О., Маслюківська О.П. Оцінювання фіскального потенціалу податку на двоокис вуглецю при змінній базі та ставці оподаткування // Фінанси України. – №6. – 2008. – С.63–69.

4. Реформи стимулюють зростання ВВП у 2013 році до 3,4%. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/reformi_stimulyuyut_zrostannya_vvp_u_2013_rotsi_do_34

Abstract

Gromova O.M., Getman O.L., Markova T.D.

Proposals to encourage the use of alternative environmentally friendly technologies in modern terms Ukraine

Review the existing regulatory and legal framework of Ukraine in the field of promoting the use of energy technologies based on renewable energy sources and the mechanisms of effective development control supplies based on renewable energy.

ПРОЕКТЫ БЕРЕГОЗАЩИТЫ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ

Демьяненко С.Г., Золотов В.И.

У статті розглянуто загальні питання формування ринку екологічних послуг. Визначено критерії вибору природних аналогів, доцільних для обґрунтування пріоритетів природокористування у прибережній зоні. Обґрунтовано завдання та пріоритетні принципи природокористування у прибережній зоні в контексті формування ринку екологічних послуг.

Постановка проблеми. Одним из наиболее актуальных направлений охраны окружающей природной среды, обеспечения устойчивого развития и использования природных ресурсов в Украине является формирование, развитие и поддержка экологического предпринимательства, как деятельности по производству экологических товаров и предоставлению экологических услуг. Экологические услуги направлены на удовлетворение экологических потребностей государственных органов, предприятий и общества. Необходимость формирования рынка экологических услуг отмечена в декларации ООН по окружающей среде и развитию, принятой в Рио-де-Жанейро в 1992 г. на уровне глав государств и правительств [1]. Мировой опыт показывает, что развитие рынка экологических услуг способствует оздоровлению окружающей среды, повышает качество жизни общества, обеспечивает конкурентоспособность национальной экономики и экономическую выгоду.

Публикации по теме исследования. Среди научных работ, посвященных проблемам формирования рынка экологических товаров и услуг следует отметить работы таких ученых, как Галушкина Т.П. [2], Прокопенко О.В. [3], Ильяшенко С.Н [4] и др.

Выделение нерешенных ранее частей проблемы. В настоящее время рынок экологических услуг в Украине находится на стадии зарождения и становления. Наиболее активно развивается рынок экологического аудита, экологического менеджмента, экологической сертификации и экологического проектирования. Рынок экологических услуг наиболее целесообразно формировать на региональном уровне, так как особенности экологических условий, природно-ресурсный потенциал региона, его социальные и экономические процессы влияют на

особенности спроса и предложения на экологические услуги. Приоритетным направлением экологического проектирования в приморских регионах Украины является проектирование объектов берегозащиты. Разработка новых и реконструкция старых берегозащитных сооружений должна осуществляться на основе специально разработанного комплекса управленческих решений, что предполагает предварительное обоснование приоритетов природопользования в береговой зоне.

Целью статьи является обоснование и разработка рекомендаций по совершенствованию берегозащитного проектирования в контексте формирования рынка экологических услуг в Украине, в частности в её приморских регионах.

Результаты исследования. Формирование рынка экологических услуг – достаточно сложный процесс, требующий согласования интересов всех участвующих субъектов (производителей, органов местного самоуправления, потребителей и общества в целом). Для эффективного развития рынка экологических услуг необходимым представляется сотрудничество государства с частными структурами и разработка мероприятий, направленных на активизацию и дифференциацию производства, а также потребления следующих экологических услуг:

- разработка нормативно-правовой базы стимулирования развития экологического рынка, в частности экологического менеджмента, сертификации, страхования, маркетинга, проектирования;
- развитие инфраструктуры рынка экологических услуг, в том числе финансово-кредитных организаций;
- разработка региональных программ поддержки и распространения экологических товаров и услуг;
- разработка стимулов для предприятий к предоставлению и использованию экологических услуг.

Субъектами рынка экологических услуг являются предприятия, осуществляющие:

- экологический мониторинг;
- экологическую инвентаризацию;
- экологический аудит;
- экологическое образование;
- разработку технологий, способствующих оздоровлению окружающей среды;
- экологическое консультирование;
- экологическое проектирование;
- страхование экологических рисков;
- экологическую экспертизу объектов и др.

Многообразие функций планирования социального и экономического развития приморских регионов Украины (в том числе, Одесской области) на основе использования природно-ресурсного потенциала, обуславливает необходимость разработки теоретических и практических принципов совершенствования хозяйственного механизма рационального природопользования в береговой зоне, что предполагает формирование регионального рынка экологических услуг.

При этом следует учитывать, что природные ресурсы этих регионов должны служить стабильным элементом развития производительных сил на долгосрочную перспективу. Обязательным условием является то, что уровень интенсификации хозяйственной деятельности не должен превышать норм, обеспечивающих воспроизводство природных ресурсов. Причем, сложность взаимодействия социальных, экономических и экологических процессов требуют обоснованного подхода к решению ряда проблем, позволяющего более адекватно отражать происходящие природные явления и процессы в системе «приморских территорий и прибрежных акваторий», с целью выбора приоритетов использования её природных объектов и экологического проектирования в береговой зоне.

Экологическое проектирование – это комплекс проектных работ, направленный на решение проблем в сфере охраны окружающей среды и рационального природопользования. Одним из наиболее актуальных направлений развития экологического проектирования в приморских регионах является берегозащита.

Мировой опыт морской берегозащиты показывает, что ее эффективность во многом определяется соблюдением следующих концептуальных принципов [5]:

1) Активность берегозащиты. Берегозащитные сооружения должны регулировать перемещение наносов в прибрежной зоне моря, перераспределяя вдольбереговой и поперечный транспорт с целью сохранения и восстановления пляжной полосы как основного элемента защиты берега.

2) Многофункциональность берегозащиты. Конструкции применяемых сооружений должны совмещать основные функции берегозащиты с возможностью их использования в рекреационных, транспортных, биотехнологических и др. целях с обязательным выделением пляжной полосы общего пользования.

3) Экологическая чистота берегозащиты. Сохранение и улучшение экологической обстановки в прибрежной зоне моря и прилегающих к ней участков суши.

4) Соответствие берегозащитных сооружений береговым ландшафтам и архитектурной эстетики.

5) Локальность берегозащиты.

В этом контексте наиболее приемлемым является использование «экономико-экологической концепции» освоения природных ресурсов. По своему содержанию она сводится к требованию такого их освоения, которое будет обеспечивать устойчивое состояние приморских территорий, с сохранением возможности дальнейшего использования и воспроизводства ресурсов и условий проживания. Следует отметить, что эта концепция в полной мере согласуется с принципами целесообразности управляемого воздействия на береговую зону, направленного на повышение уровня и меры «наилучшего употребления» (в социально-экономическом смысле). Другими словами, подтверждается возможность экономико-биологического и медико-географического обоснованного преобразования морских и береговых систем, направленного на улучшение природных условий проживания, повышения устойчивости природно-антропогенного равновесия, стимулирование развития природных функций воспроизводства. Однако, планирование и управление этими преобразованиями должно осуществляться, исходя из возможности максимального соответствия антикризисного состояния равновесия и функционирования указанных приморских территорий и прибрежных акваторий.

Учет законов природы и «опыта» развития природных систем позволяет осуществлять поиск принципиально новых управленческих решений в природопользовании. В их основу положен принцип аналогий и симметрии (в широком понимании симметрии и форм, явлений и законов). Этот принцип позволяет находить аналогии в природе и экономической деятельности, проявляемые в повторении характеристик природных элементов или систем, с одной стороны, а с другой - инженерно-экономических решений, в виде гидротехнических, коммуникационных и других промышленных сооружений, отдельных конструкций, технологических процессов.

Однако следует отметить, что в настоящее время развитие рынка экологических товаров и услуг недостаточно полно использует «опыт» развития и функционирования природных систем (в широком, географическом понимании «живых» и «неживых» систем). Несомненно, в частности, что абиотические структуры, свойства, явления в прибрежной полосе (в том числе, гидро-, лито-, морфодинамические и др.) могут служить источником новых, более экономичных, биологически и медико-географически безопасных решений. Их поиск может быть осуществлен путем исследования аналогии и «симметрии» законов между природными и искусственными системами установления конкретных элементов совершенства и экономичности природных структур, в сравнении с искусственными.

Постановка такого вопроса исключительно актуальна по следующим причинам[6]:

а) масштабы преобразования морских берегов и пляжей с каждым годом увеличиваются (застройка приморских участков суши, выдвигание «линии фронта освоения акватории» в сторону моря на все большие глубины, расширение берегоукрепительных работ, создание искусственных территорий и др.);

б) возрастает необходимость повышения общего уровня «экологизации» и учета разных форм взаимовлияния естественных и антропогенных факторов и условий в технике и технологиях, которые могли бы обеспечить минимальный ущерб окружающим природным условиям проживания человека на фоне сильного антропогенного влияния;

в) современные потребности в интенсификации производства и экономии ресурсов требуют ускорения внедрения новой высокоэффективной техники и технологий, максимально «вписывающихся» в физико-географическую систему окружающей среды.

Как нам представляется, во-первых, развитие научно-технического прогресса, на основе использования принципа природных аналогов, увязывающего развитие разносторонней экономической деятельности с законами функционирования природных систем, заставляет пересмотреть многие традиционные решения в проектировании новой техники и технологий; во-вторых, необходимость прогнозирования научно-технического прогресса: на основе этого принципа стимулируется дальнейшее развитие теоретических положений рационального природопользования в прибрежной полосе, отвечающего потребностям будущего «новой» антикризисной экономики.

Делая акцент на перспективные возможности развития рынка экологических услуг в береговой зоне на основе принципа природных аналогов, нами учитываются основные предпосылки в процессе длительной эволюции природных систем, что в конечном итоге создает экономию материала и энергии. Все «решения» природы отличаются конструктивной логикой, что обусловливается постоянством противоречивого движения природных форм: к достижению максимальной прочности конструкций при минимальных «материальных» затратах, к расчлененности, компактности и многообразию.

Первоочередной задачей в проектах преобразования прибрежной полосы является отбор соответствующих природных аналогов. Однако в данном случае имеются достаточно большие трудности, которые необходимо преодолеть. Во-первых, «секреты» природы с точки зрения их употребления в технике и технологии еще в полной мере не раскрыты. Во-вторых, механическое копирование известных схем, структур,

закономерностей, выбранных природой, невозможно или может оказаться неэффективным. В-третьих, отбор прототипов природы для копирования представляет достаточно сложную проблему и требует поиска нетрадиционных подходов, связанных с технологической направленностью.

В этой связи возникает такая методологическая проблема, как определение критериев отбора природных аналогов, целесообразных для обоснования приоритетов природопользования на приморской территории суши и в прибрежной акватории моря. По нашему мнению, такой отбор может осуществляться, исходя из следующих критериев [7]:

1. Функциональный критерий. Требования к современной технике и технологии ужесточаются в сторону повышения их экономической эффективности. Поэтому используемые структуры и закономерности природных систем должны удовлетворять утилитарным требованиям техники и технологии.

2. Физико-географические критерии. Реализуемый принцип природных аналогов в инженерных разработках должен максимально использовать наиболее эффективные решения, «найденные» природой в границах всех структурных элементов прибрежной полосы в процессе эволюции. Уровень замкнутости технологии должен приближаться к требованиям, определенным условиями и факторами функционирования физико-географических систем.

3. Технологический критерий. Природные аналоги («натурпрототипы») могут выбираться, исходя из возможности проверки условий и практической реализации.

4. Социальный критерий. Используемые в технике и технологии закономерности, формы, структуры природных систем в прибрежной полосе должны удовлетворять духовные, эстетические и другие потребности человека.

Следует добавить, что все критерии должны сопоставляться друг с другом, быть совместимыми и оцениваться комплексно. В настоящее время прибрежная полоса рассматривается в качестве своеобразного природно-хозяйственного комплекса с особым режимом природопользования, что предполагает определение целей и решение специфических задач формирования экологического рынка.

По нашему мнению, основными целями такого управления природопользованием являются:

1 - предотвращение прогрессирующей деградации приморских регионов Украины (в том числе, Одесской области) путем снижения антропогенной нагрузки на прибрежную полосу для улучшения качественного состояния природных условий жизнедеятельности населения;

2 - развитие благоприятных, с медико-биологических и экологических позиций, морских и континентальных видов хозяйственной деятельности, обеспечивающих высокий потенциал устойчивости и самовосстановления ресурсов в результате высокого уровня рационализации природопользования.

Для достижения указанных целей необходимо решение следующих задач [8]:

- выявление и устранение очагов загрязнения, представляющих наибольшую опасность для жизнедеятельности;

- разработка единой правовой, экономико-экологической нормативно-методической базы (в частности, для морского природопользования) с учетом районирования морских пространств и побережий Украины по участкам, в зависимости от сложившейся неадекватности в уровнях фоновой загрязненности, биологической продуктивности промысловых организмов, пространственной концентрации производительных сил и направления морской и континентальной хозяйственной деятельности;

- выработка регламентации различных видов межхозяйственной деятельности с целью предотвращения конфликтных ситуаций в природопользовании и снижения антропогенных нагрузок на сложную, разветвленную производственно-территориальную систему прибрежной полосы;

- выбор приоритетных направлений хозяйственного развития в пространственном аспекте на базе оптимизационного сочетания природоведческих, экономических и социальных критериев;

- обеспечение условий для равномерного освоения природно-ресурсного потенциала приморских регионов суши за счет развития производственной, непроизводственной и медико-биологической инфраструктуры;

- стимулирование разумного вовлечения морских ресурсов для решения проблем ресурсобеспечения приморских регионов;

- экономическое стимулирование развития ресурсосберегающих, безопасных медико-биологических товаров и услуг, в том числе, нетрадиционных технико-экономических производств и берегозащитных мероприятий, с использованием рыночных методов управления;

- обеспечение гарантированности финансирования поэтапной реализации разработанных проектов берегозащитных мероприятий, в зависимости от их первостепенной значимости на базе диверсификации источников инвестирования;

- формирование комплексного экономико-географического и технологического управления морским природопользованием на базе взаимосвязанных и взаимообусловленных оптимальных экономических

инструментариев с учетом природоохранных и ресурсосберегающих принципов.

Учитывая вышеизложенное, представляется возможным определить приоритетные принципы природопользования в прибрежной полосе, как совокупности приморских территорий и прибрежных акваторий, в контексте формирования рынка экологических услуг:

- обеспечение дифференцированного подхода к природопользованию на основе официального установления географических границ береговой зоны (сухопутной или морской) с выделением участков, требующих особой защиты;

- соблюдение государственного протекционизма в сфере берегового природопользования (в пределах установленных границ), увеличение доли финансирования на охрану прибрежных ресурсов и дополнительные ассигнования на предотвращение негативных последствий функционирования экологически опасных объектов в береговой зоне (в случае невозможности их выноса вглубь суши);

- установление и юридическое закрепление перечня ценных участков береговой зоны, требующих особого режима природопользования (прежде всего, представляющих интерес с точки зрения сохранения природного, исторического и культурного наследия) принятие мер по поддержанию такого режима;

- территориальное (пространственное) планирование на основе функционального зонирования, учитывающего ценность природно-ресурсного потенциала береговой зоны;

- регулирование природопользования в выделенных функциональных зонах с учетом установленного перечня «приоритетных» (прежде всего, «берегозависящих») и возможных видов деятельности в каждой из них;

- разграничение ответственности и полномочий между различными уровнями управления в отношении выработки стратегии природопользования в береговой зоне, планирования, использования природных ресурсов на территориях и акваториях различных форм собственности; координация и согласование интересов субъектов природопользования на различных уровнях его управления (международный, национальный, региональный, местный), а также учет интересов местного населения;

- разграничение полномочий и ответственности между различными уровнями управления, относительно проводимой политики природопользования в береговой зоне моря, а также в случае угрозы возникновения чрезвычайных экологических ситуаций, связанных с принятием экологически необоснованных решений;

- свободный доступ общественности к экологической информации и участию в процессах принятия решений, «относящихся» к береговым проблемам.

Обоснование приоритетов природопользования в береговой зоне предполагает установление перечня «особых» береговых участков, где необходимо соблюдение указанных принципов. К таким участкам относятся:

- территории, ценные с точки зрения рекреации и туризма;
- акватории с исключительно высокой продуктивностью или естественные места обитания промысловых видов флоры и фауны;
- сохранившиеся в естественном состоянии участки лиманов, устьев рек, озерные и водно-болотные комплексы мелководья на побережьях;
- пляжи, более крупные аккумулятивные образования (косы, пересыпи и другие);
- территории, где вероятны природные бедствия (оползни, обвалы, активная абразия, осыпи, оседание грунта и т.п.);
- территории, где расположены бальнеологические предприятия, для функционирования которых необходима чистая природная среда с медико-биологических позиций и свободный доступ к морю;
- густонаселенные участки приморской территории с населенными пунктами разной крупности (в частности, в пределах Одесского курортного региона);
- приморские территории, которые имеют геологическую, историко-культурную ценность, на которых находятся памятники природы и т. д.

Для установления таких участков необходимы: предварительная инвентаризация, паспортизация природных объектов и ресурсов, картирование береговой зоны. Указанные меры лягут в основу обоснования приоритетов берегозащиты и формирования рынка экологических проектов для максимизации экономических, социальных и экологических эффектов.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. На основе проведенного исследования, можно выделить следующие положения и рекомендации:

1. Рынок экологических услуг занимает ведущие позиции в экономике многих развитых стран и имеет хорошие перспективы для развития в Украине. Развитие рынка экологических услуг способствует развитию экономики, общества, оздоровлению окружающей среды, повышению качества жизни населения и обеспечивает экономическую выгоду.

2. В приморских регионах Украины одним из основных сегментов рынка экологических услуг является экологическое проектирование. Наиболее перспективными и необходимыми в существующих условиях являются проекты берегозащиты.

3. Формирование рынка экологических услуг должно сопровождаться экономическим стимулированием развития производства ресурсосберегающих, безопасных с медико-биологических позиций товаров и услуг, в том числе, нетрадиционных технико-экономических производств и осуществления берегозащитных мероприятий, с использованием рыночных методов управления. Эффективная реализация берегозащитных проектов требует обеспечения гарантированности финансирования их поэтапной реализации, в зависимости от их первостепенной значимости на базе диверсификации источников инвестирования.

4. Обеспечение дальнейшего эффективного развития рынка экологических услуг требует совершенствования и развития законодательного обеспечения и его гармонизации с европейским законодательством.

Литература

1. Конференция ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.

2. Галушкіна Т. П. Формування ринку екологічних послуг в форматі розвитку "зеленої" економіки: [монографія] / [Галушкіна Тетяна Павлівна та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., Засл. економіста України Галушкіної Т. П. ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса, 2012. – 264 с.

3. Прокопенко О.В. Особенности формирования и развития экологического рынка // 36. "Механізми регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва". Суми: Вид-во СумДУ. Вип. 1'2000. –С. 78- 89.

4. Ильяшенко С.Н., Ландар Г.И., Литвиненко А.С. Рынок экологических товаров и услуг: ситуация в мире и в Украине // Экологическая экономика и управление. Том 2. Экономика для экологии. –Сумы: ВВП «Мрія-1» ЛТД. –1997. –270 с.

5. Свод правил «Проектирование морских берегозащитных сооружений», СП 32-103-97. М. Корпорация «Трансстрой». 1998. – 456 с.

6. Золотов В.И. Экономическая эффективность освоения ресурсов морских песков и берегоохранных мероприятий (методический аспект). –

Одесса: Институт комплексных проблем морского природопользования и НТП, 1991. - 130 с.

7. Управление морской береговой зоной Украины, Проблемы развития. Концептуальные поиски / Л.Л.Круглякова, В.Н.Степанов, В.И.Золотов и др.- Одесса: УМАОИ «Консалтинг», 1998. - 167 с.

8. Шуйский Ю.Д., Золотов А.В. Обоснование приоритетов природопользования в прибрежной акватории и приморской территории Украины //Исследование береговой зоны морей.- Киев: ИГН НАНУ, 2001.- С. 195-203.

Abstracts

Demianenko S.G., Zolotov V.I.

PROJECTS OF COASTAL PROTECTION IN THE CONTEXT OF FORMING MARKETS FOR ENVIRONMENTAL SERVICES

In the article the general questions of forming of ecological services market are considered. The criteria of choice natural analogues for ground priorities of resource using in coastal areas are determinated. Tasks and priority principles of viability of creation of small enterprises from processing of wastes of resource using in coastal areas are founded.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА НЕТРАДИЦІЙНОГО ГАЗУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Зінченко Ю. В.

В статті розглянуто застосування процесу екологізації до виробництва нетрадиційного газу як засобу мінімізації екологічних ризиків або превентивних заходів щодо них. Показано важливість цього питання передусім для економіки України, в якій розпочато розробку родовищ сланцевого газу.

Актуальність дослідження. Внаслідок спостереження за бумом нетрадиційного газу у Сполучених Штатах, видобуток і використання цього ресурсу для компенсації скорочення традиційного природного газу є в Європі предметом жвавого обговорення протягом декілька років. Європейські країни через екологічний бік питання проявляють обережність і неоднозначне ставлення щодо видобутку нетрадиційного газу: у той час, коли Болгарія, Данія, Франція накладають мораторій на видобуток нетрадиційного газу, Німеччина й Великобританія заявляють про плани щодо видобутку за умови його екологізації. Особливу зацікавленість у цьому питанні демонструє Україна, яка й досі не позбулася залежності від російського джерела постачання газу. Саме у нарощуванні внутрішнього видобутку газу (як традиційних, так і нетрадиційних його видів) держава вбачає засіб скорочення цієї імпортозалежності та посилення власної енергетичної безпеки. Так, проект оновленої Енергетичної стратегії України до 2030 року передбачає, що власний видобуток газу має забезпечити до 90% споживання порівняно з 35% в 2010 році. Нетрадиційний газ (сланцевий, газ ущільнених порід та метану вугільних пластів) в Україні прогнозують використовувати як додаток до традиційного природного газу, а у довгостроковій перспективі – і як його замітник. Проте, через важкодоступність залягання такого роду газу, а з тим і складність його видобутку (використання нетрадиційних технологій), виробництво цього енергетичного ресурсу стикатиметься зі значними екологічними ризиками, зокрема, сейсмічними ризиками, викидами в атмосферу, забрудненням ґрунтових та поверхневих вод тощо. Таким чином, існує нагальна потреба у екологізації процесу видобутку нетрадиційного газу як комплексу заходів, що спонукатимуть впровадженню принципів сталого розвитку. Зазначене вище зумовлює беззаперечну актуальність теми дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний вклад у розробку проблематики екологізації виробництва внесли вітчизняні та іноземні

дослідники, серед яких Андреева Н.М.[8], Купінець Л.Є.[8], Львов Д.С. [6], Реймерс Н.Ф. [7], Степанов В.М., Харічков С.К. та ін..

Метою дослідження є встановлення базових підходів до забезпечення екологізації виробництва нетрадиційного газу в контексті сталого розвитку України.

Виклад основ матеріалу дослідження

Термін «сталий розвиток» є українським відповідником англійського терміну «sustainable development», дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути витлумачений як «збалансований розвиток» або «самопідтримуваний розвиток». Сталий розвиток трактується як економіко-екологічна доктрина стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [1]. Україна, як і більшість країн світу, підтримала шлях сталого розвитку і поступового впровадження його принципів [2].

Слід зазначити, сталий розвиток у своєму визначенні містить внутрішню суперечливість. З одного боку, реалізація доктрини й завдань сталого розвитку є можливим лише за умов надійного забезпечення людства матеріальними, зокрема, енергетичними ресурсами. З іншого, цей процес супроводжується виснаженням природних ресурсів і забруднення довкілля. Енергетична галузь в цьому плані не є винятком: задоволення енергетичних потреб тягне за собою негативні екологічні наслідки, які в перспективі проявляються в порушенні глобальної екологічної рівноваги. Вони можуть навіть спричинити аномальні кліматичні зміни, а подекуди – й серйозні природні катаклізми (підвищення рівня температури, танення льодовиків тощо).

Становлення сталого розвитку має відбуватися у адекватній відповідності до глобальних економічних векторів[3]. Хоча концепція сталого розвитку зосереджується переважно на відновлювальних джерелах енергії, є нагальна потреба у поширенні його принципів і на інші енергоносії. Це пов'язано з тим, що у найближчій і у середньотерміновій перспективі людство приречено на використання викопних джерел енергії, особливо природного газу. Так, за констатацією Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), світ вступає в «золоте століття» природного газу [4]. Відповідно до прогнозу, цей енергоносіє за попитом набагато випереджатиме інші джерела енергії. Наразі природний газ є і залишатиметься найбільш економічно вигідним і технологічно зручним енергетичним ресурсом. Крім того, за всіма показниками він є екологічно найбезпечнішим видом викопного палива. Відновлювальні джерела енергії, які заохочуються в рамках ідеології сталого розвитку, наразі не в стані конкурувати з цим традиційним енергоресурсом, а можуть відігравати допоміжну роль в енергетичному балансі країн, хоча їх частка, безумовно, збільшуватиметься з кожним роком.

Згідно зі сценаріями МЕА споживання газу у світі сягатиме 4,5 трлн куб. м. у 2035 році, що майже в половину переважає показники 2008 року.

Слід зауважити, що близько 35% від світового зростання видобутку газу прогнозується отримати з нетрадиційних джерел [4].

Україна також небезпідставно покладає великі сподівання на нетрадиційні джерела природного газу. Хоча оцінки покладів нетрадиційного газу різняться через відсутність детальних геологічних даних, в цілому показники є доволі оптимістичними. За попередніми даними потенційні ресурси газу ущільнених порід визначені на рівні 2-8 трлн. куб. м., сланцевого газу – 5-8 трлн. куб. м. (технічно видобувні 1-1,5 трлн. куб.м.), метану вугільних пластів – 12-25 трлн. куб.м. При цьому, прогнозований видобуток в 2030 році складатиме 7-9 млрд. куб.м., 6-11 млрд. куб.м. та 2-4 млрд. куб.м. відповідно [5].

Наразі Україна вже уклала угоди з міжнародними газовидобувними компаніями щодо видобутку сланцевого газу на Олеському і Юзівському родовищах. Навіть відбувається буріння однієї розвідувальної свердловини «Біляївська-400» (біля с. Веселе в Первомайському районі Харківської області), що знаменує початковий етап видобутку газу.

Варто зазначити, що за своєю технологією видобуток нетрадиційного газу суттєво відрізняється від традиційного і є суттєво складнішим. Через особливість залягання та важко доступність покладів видобуток нетрадиційного газу потребує застосування спеціальних технологічних прийомів, таких як гідравлічний розрив пласта (ГРП) (для сланцевого газу і газу щільних порід). В основі ГРП – закачування в розроблені вертикальні свердловини спеціальної суміші з прісної води, піску і хімічних реагентів під високим тиском (700 атмосфер).

Гідророзриви вимагають додаткових природних ресурсів і, як показала практика виробництва сланцевого газу в США, пов'язані з численними екологічними ризиками, як от: забруднення поверхневих і підземних вод неконтрольованими газовими та рідинними хімічно небезпечними потоками, витоками метану, радіоактивне забруднення, виснаження водних ресурсів, можливі техногенні землетруси, порушення біогеоценозу в районі видобутку тощо [4].

Відповідно, виробництво нетрадиційного газу потребує мінімізації екодеструктивного впливу, тобто екологізації з урахуванням особливостей технологій видобутку і геологічного залягання газових ресурсів. Перш ніж перейти до проблеми екологізації виробництва нетрадиційного газу, попередньо слід розглянути теоретичне підґрунтя питання процесу екологізації.

Екологізація виступає важливим аспектом забезпечення сталого розвитку країни, в основі якої лежить перехід від моделі техногенного розвитку суспільства «людина – виробництво» до сталого з осмисленням важливості включення до моделі компоненту довкілля: «людина – виробництво – довкілля» [6].

Д.Львов надає поняттю екологізації багатофакторності; він розглядає його як процес спрямованого і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів поряд з

покращенням або хоча б збереженням якості природного середовища [7]. Н.Ф. Реймерс тлумачить екологізацію як універсальне визначення – проникнення екологічних ідей у всі сфери суспільного життя [8]. Таким чином, поняття можна застосувати як до екологізації економіки в цілому, так і конкретно до виробництва нетрадиційного газу. Екологізація виробництва, у т.ч. її окремих секторів економіки, зокрема нетрадиційного газу, виступає засобом забезпечення екологічної безпеки країни і її сталого розвитку [6].

Під цим терміном розуміють вдосконалення організаційно-економічних відносин, яке включає наступні аспекти: раціоналізацію природокористування на основі узгодження економічних і екологічних інтересів господарюючих суб'єктів, вирішення існуючих еколого-економічних суперечностей, створення економічного механізму екологізації виробництва, зниження впливу дестабілізуючих факторів на стан довкілля шляхом проведення спрямованих екологічних заходів. При цьому поняття екологізація все ж є ширшим за дефініцію «природоохоронна діяльність», яка є лише її складовим елементом [9].

Міжнародна Енергетична Агенція сформулювала правила («Золоті правила для золотої ери газу»)[4] і пояснення до них, якими мають керуватися люди, залучені до сфери видобутку нетрадиційного газу. Вони покликані підвищити рівень екологічної безпеки й економічної ефективності процесу видобутку нетрадиційного газу. Зазначені правила є одним з наріжних каменів, на яких мають базуватися більш конкретні принципи екологізації. Будь-яка країна, що має намір приступити до видобутку нетрадиційного енергоджерела, повинна брати до уваги наступні настанови:

1. «Оцінюй, оголошуй, залучай»

У правилі наголошується на важливості екологічної експертизи і залученні громадськості до неї. Вказується на необхідності моніторингу початкових екологічних показників і їх змін протягом видобутку, а також опублікуванні й поширенні даних про забруднення, використання води і її обсягів разом із обов'язковим повним розкриттям інформації про хімічні реагенти, які використовуються для гідророзривів, та обсягів їх використання.

2. «Дивись, де бурити»

Правило спонукає до уважності і усвідомлення важливості етапу геологічної розвідки: слід ретельно вибирати місця для свердловин таким чином, щоб звести до мінімуму вплив на місцеве середовище, існуюче землекористування, індивідуальні засоби людей для існування, екологію та культурний спадок. Необхідно дослідити геологію ділянки для прийняття зважених рішень про те, де бурити і де використовувати ГРП: оцінити ризик глибинних розломів та інших геологічних наслідків, які можуть призвести до землетрусу чи проникнення рідин між пластами, провести моніторинг, щоб гідророзрив у майбутньому не виходив за межі газових родовищ.

3. «Ізолюй свердловину і попередь протікання»

Як зауважують експерти, видобуток нетрадиційного газу потребує впровадження жорстких правил з проектування, будівництва, цементування і тестування цілісності газоносних родовищ, оскільки вони мають бути повністю ізольовані від інших шарів, зокрема прісної води. Слід врахувати обмеження мінімальної глибини гідророзриву, вжити заходів для попередження та стримування поверхневих витоків зі свердловин, а також забезпечити утилізацію всіх відходів.

4. «Використовуй воду відповідально»

Цей раціоналістичний принцип включає скорочення використання прісної води за рахунок підвищення ефективності роботи, повторне використання чи утилізацію там, де це можливо, щоб знизити навантаження на місцеві водні ресурси. Він передбачає необхідність зменшення використання хімічних домішок, їх заміну на більш екологічно безпечні альтернативи, а також мінімізацію викидів шкідливих речовин, забруднення повітря під час виробництва і використання автотранспорту, двигунів бурових верстатів, насосів і компресорів.

5. «Мисліть масштабно»

Правило закликає до пошуку можливостей для реалізації економії на масштабах і скоординованого розвитку місцевої інфраструктури, щоб зменшити вплив на навколишнє середовище. Необхідно врахувати загальний та регіональний наслідки від масштабного буріння, видобутку і транспортування на навколишнє середовище, зокрема на споживання води, користування землею, якість повітря, транспорт і рівень шуму.

6. «Забезпеч високий рівень екобезпеки»

Останнє правило є узагальнюючим, яке закликає суспільство (виробників, уряд, громадськість) спільно підійти до питання розробки і впровадження екологізації видобутку нетрадиційного газу. Слід знайти необхідний баланс у політиці прийняття рішень для формування високих експлуатаційних стандартів, стимулювання інноваційної діяльності, технічного вдосконалення, але й передусім забезпечення екологічної безпеки; - переконатись, що плани реагування на надзвичайні ситуації є надійними і відповідають масштабу можливих екологічних ризиків, а очікуваний рівень відбору газу з нетрадиційних джерел супроводжується пропорційністю економіко-екологічних витрат, політичною підтримкою, достатньою компетентністю співробітників та надійним інформування громадськості; - безперервно удосконалювати правила і методи роботи щодо екологізації виробництва; - визнавати незалежну оцінку і контроль екологічної безпеки.

За оцінками МЕА, використання «золотих правил» збільшує загальну вартість фінансового інвестування на розробку свердловин нетрадиційного газу приблизно на 7 %, з тим для великих проектів з великою кількістю свердловин додаткове інвестування в заходи зі зменшення впливу на довкілля компенсується зменшенням експлуатаційних витрат [4].

Вищезазначені правила закладають підґрунтя для комплексного підходу щодо екологізації виробництва нетрадиційного газу. Цей

підхід передбачає здійснення екологоорієнтованих заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу виробничого процесу на довкілля або його мінімізацію. Він включає в себе екологізацію як виробничого процесу, так і системи управління ним.

Екологізація виробництва нетрадиційного газу складається з наступних напрямів діяльності: екореконструкція технологічного процесу, підвищення ролі екологічного менеджменту у видобувних компаніях, підвищення рівня ефективності транспортування і раціоналізація споживання видобутого нетрадиційного газу, удосконалення природоохоронного законодавства щодо вищезазначених технологічних процесів, формування екологічно орієнтованого громадянського суспільства (рис.1).

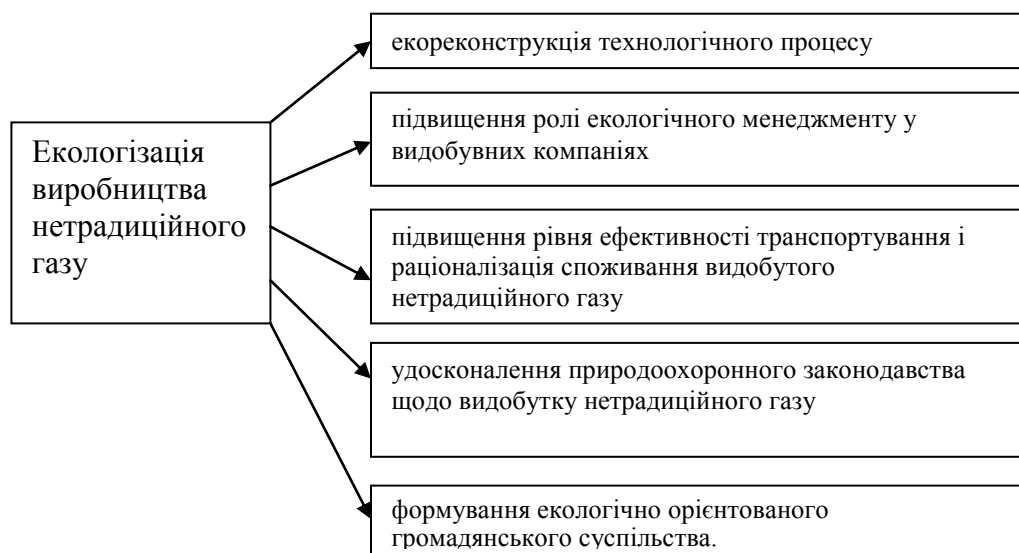

Рис.1. Система екологізації виробництва нетрадиційного газу
Джерело: складено автором на основі опрацьованої літератури

Дещо детальніше розглянемо кожний компонент окремо. **Екореконструкція технологічного процесу** становить базу екологізації виробництва в цілому. Вона передбачає залучення екологічного фактору в усі ланки виробництва нетрадиційного газу: розвідка - процес видобутку - переробка (рециклювання й утилізація) відходів. Процес екологізації технологій має бути безперервним постійним і включати в себе наступні завдання:

- розробка методів зниження техногенного впливу на довкілля;
- розробка і впровадження методів і технологій будівництва промислових об'єктів, які забезпечують збереження природних ландшафтів;

- створення системи геодинамічного моніторингу за розробкою родовищ нетрадиційного газу з метою контролінгу впливу на довкілля;
- розробка і впровадження технологій і устаткування, які забезпечують зниження парникових викидів, зниження споживання водних ресурсів й негативного впливу на довкілля в цілому.

Наразі назріла нагальна потреба у перегляді – від вдосконалення аж до повної заміни існуючої технології видобутку. Зокрема, значну критику у Євро спільноти викликає нині широко застосовуваний метод гідророзриву газоносних пластів: його можна вважати морально і навіть технічно застарілим, оскільки він практично не переглядався протягом останніх 40-50 років. Хоча метод гідророзриву досить широко використовують у практиці видобутку нетрадиційного газу США, його не можна безоглядно поширювати, наприклад, на європейські країни, зокрема Україну, у яких геологічні і демографічні умови є суттєво відмінними (це в свою чергу призводить до зниження економічної ефективності і зростання екологічних ризиків виробництва). Наразі розроблено технологічні інновації [10], що мають всі підстави бути впровадженими у виробництво нетрадиційного виду газу. Ці розробки відкривають нові можливості для збільшення обсягів видобутку, а також роблять процес розвідки і видобування газу ефективним, безпечним і екологічно чистим. Наведемо приклад деяких з них:

3D і 4D сейсмозвідка дозволяє поєднувати традиційні сейсмічні методи візуалізації з можливостями потужних комп'ютерів, в результаті чого створюються тривимірні моделі підземних шарів. 4D сейсмозвідка доповнює їх і дозволяє спостерігати кінетику змін. Завдяки цим георозвідувальним інноваціям легше виявляти перспективні родовища, підвищити ефективність їх розробки, скоротити число сухих свердловин, знизити витрати на буріння, а скоротити час дослідження. Все це має призводити до економічної і екологічної вигод.

Рідка вуглекислота/ Рідкий азот- Пісок – ГРП. Останній часом запропоновано в якості робочої рідини замість води з хімікатами застосовувати рідку вуглекислоту (CO₂), яка значно підвищує ефективність гідророзриву та вилучення газу. Проте дана речовина має і суттєві недоліки, оскільки, прориваючись на поверхню, здатна посилювати парниковий ефект. Цього недоліку позбавлений спосіб “Рідкий азот (N₂) - Пісок – ГРП: на відміну від вуглекислого газу рідкий азот є значно інертнішим хімічно, а також зовсім не володіє парниковим ефектом. Зазначені технології дозволяють збільшити вилучення природного газу і при цьому не завдають шкоди навколишньому середовищу, оскільки не створюють відходів під землею, а також захищають ресурси підземних вод.

Колтюбінговий спосіб експлуатації свердловин заснований на використанні безмуфтових гнучких труб при бурінні та експлуатації свердловин. Колтюбінгові технології значно знижують вартість буріння, а також ймовірність аварійних ситуацій і газових розливів, зменшують кількість відходів, скорочують час виконання робіт в 3-4 рази в порівнянні

з традиційними методами. Колтубінг може використовуватися в поєднанні зі складними буровими роботами для підвищення ефективності буріння, досягнення більш високих показників вилучення вуглеводнів та надання меншого впливу на навколишнє середовище.

Телеметричні системи. У зарубіжній літературі подібні системи носять назву MWD (measurement while drilling - вимірювання в процесі буріння) - системи, розроблені для вимірювання параметрів буріння та передачі інформації на поверхню. Інформація, що отримується і обробляється за допомогою сучасних технологій телеметрії, дозволяє робочим на виробництві робити моніторинг процесу буріння, що скорочує ймовірність помилок і аварій. Крім того, використання телеметричних систем можуть виявитися корисними і для геологів, надаючи інформацію про властивості породи, що розбурюється.

Slimhole буріння. Дана технологія може значно підвищити ефективність бурових робіт, а також знизити вплив на навколишнє середовище. Це є економічно вигідним методом при бурінні розвідувальних свердловин в нових районах глибинного залягання газоносних пластів, а також можуть слугувати для підвищення дебіту родовищ.

Проте екологізацію технологій не можливо проводити без залучення **екологічно спрямованого менеджменту** видобувних компаній та поступовому підвищенню його ролі у прийнятті управлінських рішень (decision-making). Його суть полягає у екологічно безпечному управлінні сучасним виробництвом, при якому досягається оптимальне співвідношення між екологічними і економічними показниками.

Безпосередньо з процесами екологізації виробничої процесу і системи управління ним пов'язано питання **підвищення рівня ефективності транспортування і раціоналізація споживання** видобутого нетрадиційного газу. Для цього мають бути виконані наступні завдання:

- модернізація існуючої газотранспортної інфраструктури, особливо у частині, що територіально прилягає до місць видобутку газу;
- будівництво екологічно безпечних локальних газосховищ для тимчасового зберігання надлишків видобутого нетрадиційного газу, який за своїми показниками суттєво відрізняється від традиційного природного газу;
- зниження енергоємності продукції, що виробляється із застосуванням природного газу;
- максимально можливе використання вторинних енергоресурсів виробництв, що застосовують природний газ (наприклад, тепло доменних і мартенівських печей, прокатних станів тощо);
- скорочення енергоємних і розвиток високотехнологічних галузей (електроніка, нанотехнології, оптика, високоточне військове озброєння тощо);
- спонукання населення до використання газових лічильників;

- модернізація житлового фонду, зокрема системи тепло забезпечення;

- виховання ощадливого ставлення до газового енергоресурсу.

У свою чергу екологізація технологічного процесу і раціональне споживання газового ресурсу бути має вмотивованими певними юридичними нормами у рамках встановленого природоохороного законодавства. Потреба у чіткому правовому врегулюванні екологічних аспектів видобутку нетрадиційного газу зумовлена потенційними екологічними ризиками з його боку. Екологізація законодавчої бази нетрадиційного газу полягає у створенні системи обліку економіко-екологічних наслідків його виробництва для держави і населення, орієнтація законодавчих і нормативних документів на екологічні проблеми та їх попередження. У світовій практиці цей процес фактично тільки-но розпочинається. Так, міністерство внутрішніх справ США сьогодні розробляє правила регулювання ГРП на федеральних землях. Проект таких правил передбачає розкриття інформації про хімічні реагенти, цілісність свердловини та поводження з відпрацьованими рідинами. Пропозиції проходять процедуру обговорення і, можливо, стануть основою для розробки загальнонаціональних стандартів. Розробки спеціального законодавства з цього питання вимагають і країни Європейського союзу, які демонструють свій намір у найближчий перспективі розпочати видобуток нетрадиційного газу.

З тим, більшої уваги потребує удосконалення законодавства України, де вже розпочався процес розвідки нетрадиційного газу, зокрема сланцевого. Протягом 2011 –2012 років на замовлення Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), команда міжнародних експертів аналізувала законодавчу та регуляторну базу України на предмет готовності до розвідки, видобування та використання нетрадиційного газу. Її висновком стало твердження про майже цілковиту неготовність нормативно-правової бази в Україні, зокрема відсутність спеціального закону щодо нетрадиційного газу [5]. Наразі процес видобутку газу регулюється тільки законом «Про угоди про розподіл продукції» №1039-ХІV від 14.09.1999р [11]. Сам закон встановлює особливий режим регулювання процесу видобутку нафти і газу, відділяючи його від іншого природоохоронного законодавства, зменшуючи роль місцевих громад та органів місцевого самоврядування, централізуючи право підпису на одному відомстві (Міжвідомча комісія з організації укладання та виконання УРП), запроваджуючи договірні умови оподаткування, вирішення спорів та інших суттєвих питань. У 2013 році було зареєстровано законопроект № 2318 від 18.02.2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу видобування нетрадиційних вуглеводнів на навколишнє природне середовище у зв'язку з укладанням та під час виконання угод про розподіл продукції» [12], який і досі не є прийнятим. Цей закон є надто загальним і не враховує особливості технологій видобутку газу й попередження пов'язаних з ним

ризиків. Він не містить вимог щодо розкриття хімічного складу робочої рідини, що застосовується при гідророзриві. Крім того в законі надається велике значення екологічній експертизі й моніторингу, які наразі не відповідають сучасним вимогам та завданням через недосконалість і незбалансованість [13]. Так, в національному законодавстві на сьогодні не передбачено обов'язкового залучення до розробки проектів видобування нетрадиційних вуглеводнів фахівців та експертів з профільних установ НАН України та фахівців інших відомств У цьому законі передбачено заходи щодо покращення доступу громадськості до екологічної інформації та участі громадськості у схваленні екологічних рішень, проте під час підготовки до видобутку сланцевого газу урядом практично проігноровано суспільну думку щодо цих процесів; більш того, ним фактично утаємничено від спільноти країни текст угоди з компанією Shell щодо видобутку і розподілу сланцевого газу на Юзівському родовищі. Тим самим порушено один з базових принципів екологізації, а саме – формування екологічно орієнтованого громадянського суспільства. Разом з тим, це ставить під значний сумнів виконання головних засад доктрини сталого розвитку, в якій особливо наголошується на важливості ролі громадського лобіювання інтересів навколишнього середовища.

Зовсім інша картина спостерігається в країнах Європейського Союзу, в яких громадськість бере активну участь в обговоренні й вирішенні питань щодо захисту навколишнього середовища, зокрема при видобутку нетрадиційного газу. Так, у Польщі законодавчо передбачено участь громадськості для вироблення «рішення по навколишньому середовищу», яке видається до етапу проходження дозвільних процедур. Наявність документу є обов'язковим для проектів виробництва, що можуть мати істотний вплив на навколишнє середовище. Подібні механізми громадських консультацій мають місце у Німеччині та Швеції.

Таким чином, наразі в Україні існує потреба в удосконаленні законодавства щодо видобутку нетрадиційного газу. У ньому має бути відображено наступні аспекти:

- дозвільно-погоджувальні процедури;
- природоохоронні заходи;
- відповідальність за можливу шкоду та відновлення початкового стану;
- участь громадськості в обговоренні і прийнятті важливих рішень щодо видобутку нетрадиційного газу.

Нормативно-правові акти щодо природоохоронних заходів мають включати в себе регулювання безпеки водних ресурсів, визначення меж захисних природних зон та нормування використання хімікатів при бурінні та гідророзриві. З цією метою мають реєструватися всі хімічні речовини, які застосовуються при виробництві навіть за умов, що вони розглядалися компанією як «об'єкт торгової таємниці». До того ж, слід встановити граничні норми застосовуваних речовин і систему відповідного контролю. Також законодавство щодо збереження біорізноманіття (наприклад, Закони «Про тваринний світ», «Про

рослинний світ», «Про захист навколишнього середовища», Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 - 2025 роки та ін.) необхідно доповнити нормами щодо регулювання питання нетрадиційного газу.

Відповідальності за можливу шкоду та відновлення початкового стану повинні бути складовою частиною описаних вище нормативно-правових актів. Формування загальної схеми відповідальності та системи еколого-економічної компенсації в рамках добування нетрадиційного газу збільшить безпеку для держави, власників землі та населення. Також необхідно модернізувати податкове законодавство таким чином, аби воно спонукало виробника проводити екологізацію виробництва.

На законодавчому рівні слід передбачити участь громадськості (особливо громади регіону потенційного виробництва нетрадиційного газу) у прийнятті економіко – екологічних рішень щодо видобутку. Це сприятиме *розвитку екологічно орієнтованого громадянського суспільства*. Екологізація суспільства своєю метою має створення морально-екологічний імперативів та умов для реалізації еколого-етичних принципів співіснування людини і природи. Вона охоплює усі сфери буття від духовно-теоретичної до предметно-практичної (світогляд, науку, виробництво і т.п.) і передбачає як найширше застосування засобів масової інформації – від газет і телебачення - до інтернету.

Висновки

1. Відзначено обрання Україною шляху сталого розвитку і поступового впровадження його засад. Зауважена важливість ролі сталого розвитку у встановленні партнерських відносин між виробництвом і навколишнім середовищем. Виявлено нагальну необхідність врахування в доктрині сталого розвитку позицій щодо використання традиційних джерел енергії, які ще тривалий час будуть забезпечувати енергетичні потреби людства.

2. Підкреслено важливість екологізації виробництва як одного з базових принципів імплементації доктрини сталого розвитку. Розглянуто науково-теоретичну базу поняття екологізації виробництва і його застосування до нетрадиційного газу. Показано, що екологізація видобутку нетрадиційного газу має убезпечити країну від потенційних еколого-економічних ризиків, пов'язаних з його виробництвом.

3. Розроблено комплексний підхід до екологізації виробництва нетрадиційного газу, який базується на технологічній, управлінській, законодавчій і суспільно-просвітницькій складових. Зазначено, що він включає в себе наступні екологоорієнтовані заходи: екореконструкцію технологічного процесу, підвищення ролі екологічного менеджменту у видобувних компаніях, підвищення рівня ефективності транспортування і раціоналізація споживання видобутого нетрадиційного газу, удосконалення природоохоронного законодавства щодо вищезазначених технологічних процесів, формування екологічно орієнтованого громадянського суспільства.

Література

1. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / [Андрєєва Н.М., Баранник В.О., Белашов С.В. та ін.]. – С., 2010. – 582 с.
2. Постанова ВР Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів № 1359-XIV від 24.12.1999 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1359-xiv>
3. Стадницький Ю.І. Екологічні основи управління оздоровленням довкілля (методологія і практика). – Л., 1999. – 260 с.
4. Golden Rules for a Golden Age of Gas: World Energy Outlook Special Report of Unconventional Gas, 2012. – 143 р.
5. Нетрадиційний газ: як скористатися шансом? / [Дослідження, реалізоване аналітичним центром «Діксі Груп» за підтримки компанії «Шелл» в Україні] – К., 2012. – 80 с.
6. Купинец Л.Е. Екологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы. – О., 2010. – 712 с.
7. Львов Д.С. Путь в XXI век: Стратегические проблемы и перспективы российской экономики. – М., 2000. – 652 с.
8. Реймерс Н.Ф. Экология. Теория, законы, правила, принципы и гипотезы. – М., 1994 — 367 с.
9. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управления. – О., 2006. – 536 с.
10. Новые технологи [Електронний ресурс]. – *Режим доступу* : http://www.pro-gas.ru/tehn/tehn_full/
11. Про угоди про розподіл продукції: за станом від 14.09.1999/ Верховна Рада України. – *Режим доступу*: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>
12. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу видобування нетрадиційних вуглеводнів на навколишнє природне середовище у зв'язку з укладанням та під час виконання угод про розподіл продукції:» № 2318 від 18.02.2013 / – *Режим доступу*: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45787
13. Якушенко Л.М. Щодо проблем інформаційного супроводження проектів розвідки та видобутку нетрадиційних вуглеводнів [Електронний ресурс]. – *Режим доступу* : <http://www.niss.gov.ua/articles/1163/>

Abstract

Zinchenko Iuliia

Greening of unconventional gas production as a factor of sustainable development

The process of greening of unconventional gas production for reduction of environmental risks has been shown. The article demonstrates importance of this issue for the international community in terms of keeping the doctrine of sustainable development.

ЕКОЛОГІЯ: ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

Коваленко М.А., Мацієвич Т.О.

У статті розглядаються ідеї В.І.Вернадського під кутом зору системи економічного регулювання поведінки людини у взаємовідносинах з оточуючим природним середовищем. Обґрунтовано необхідність застосування індемнітету – фінансового джерела екологічного самовідтворення, економічної основи суспільного саморегулювання гармонійних взаємовідносин людини і природи, інструменту запобігання і компенсації збитків природи від діяльності людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими або практичними задачами. В ХХ-му столітті стало особливо помітним погіршення стану природного середовища. Різко зросли показники забруднення атмосфери, води і ґрунтів, зникло багато видів рослин і тварин. Невпинна погоня людей за кращим енергетичним забезпеченням зумовила спалювання у величезних кількостях органічного палива, що привело до збільшення концентрації в атмосфері вуглекислого газу. Як наслідок останнього, підвищилась середня температура в поверхні Землі. У свою чергу, дослідники стали відмічати розширення площ пустель, танення льодовиків, підвищення рівня Світового океану.

На погіршення стану екосистем і біосфери в цілому згубно впливали і побічні результати господарської діяльності людини – промислові викиди, транспортні відходи, надмірне використання добрив, скидання відходів тваринництва тощо. Кислотні дощі, що випадають через забруднення повітря сірчистим газом, стали однією з найбільш вагомих причин загибелі лісів і мешканців водойм. На стан водойм негативно вплинуло безконтрольне використання води для зрошувального землеробства і промислових цілей, непродумане будівництво гідроспоруд, осушення земель.

Темпи негативних змін у стані біосфери відмічаються дуже високі, що дає підстави багатьом вченим робити висновок, що у найближчі 50 років людство чекає екологічна катастрофа.

Аналіз досягнень і публікацій по темі дослідження даної проблеми. Стан довкілля, проблеми боротьби з його забрудненням, відносини людини і природи вивчали багато зарубіжних і вітчизняних вчених. Відомі праці Р.Алтфілда, Р.К.Баландіна, В.М.Барякіна, О.В.Вознюка, Ю.К.Злобіна, М.М.Кисельова, В.П.Кучерявого, Е.Ф.Легушса, Е. Леруа, І.І.Мочалова, В.В.Прежко, Є.Рогової, Т.В.Холостової, О.В. Чурсінової, Тейяра де Шардена, К.Ясперса та ін. Економічні аспекти

сталого розвитку суспільства і стану навколишнього середовища висвітлені у працях Л.К.Суровцева, В.І.Ткачука, Г.В.Шалабіна.

Важливу роль в аналізі і розумінні взаємодії навколишнього середовища і людини зіграло вчення знаменитого наукового діяча В.І.Вернадського. Його вчення про ноосферу визначає не тільки особливу роль, місце людини у біосфері. Але водночас дозволяє визначитися і з принципами взаємовідносин людини з іншими елементами біосфери.

Формулювання цілей статті. Вченими досить глибоко досліджені філософські, соціологічні, техніко – технологічні питання ролі людини у розвитку біосфери, однак залишаються недостатньо розкриті теоретичні і прикладні аспекти управління поведінкою людини як активного елемента ноосфери, пошуку конкретних важелів впливу на неї з метою спрямування її діяльності на конструктивні перетворення оточуючого середовища, забезпечення природного балансу, гармонізації відносин людини і навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світова наукова спільнота дійшла практично переважної думки, що біосфера, як система, що представляє собою сукупність всіх живих організмів, а також їх взаємодію з неживою природою, є єдиним цілісним організмом, який живиться за рахунок енергії сонця.

Багато вчених з тривогою відмічають, що активна еволюція біосфери припинилася після появи на планеті першої людини. Діяльність людського суспільства принесла в існування навколишньої природи незворотні зміни, які збільшувалися в ході активізації господарської діяльності, набули особливих темпів розвитку у минулому столітті і продовжуються у наш час.

Зупинка розвитку біосфери зумовила її перехід в інший стан, яку В.І.Вернадський назвав ноосферою. Під цим поняттям він розумів трансформацію біосфери, в якій знайшов місце фактор людського розуму [1].

Людина як обдарована розумом жива істота планети виявляє свою здатність не стільки як джерело енергії чи маси скільки специфічного регулятора, що збуджує дію однієї сили природи проти іншої. Саме тут виникає і виявляється «хитрість розуму» [2]. У свою чергу, діяльність такого регулятора теж потребує цілеспрямованого на об'єктивні інтереси розвитку біосфери регулювання. Людська діяльність не може відбуватися окремо від біологічних процесів планети, тому, щоб уникнути порушення природного балансу, слід здійснювати впровадження науково-технічного прогресу – результатів діяльності людини в рамках єдиної біосферної системи.

На жаль, концепція В.І.Вернадського про людський розум як провідної сили перетворення біосфери поки що виправдалася лише частково. Дійсно, прогрес розуму у вигляді наукових, технічних і технологічних досягнень дав у руки людини сили, достатні для зміни біосферних процесів, вилучення безпосередньої користі з ресурсів

біосфери. Того ж розуму не вистачило, щоб експлуатувати ці ресурси, не входячи в суперечність з природними законами існування біосфери як єдиного цілого. У результаті сучасне людство, володіючи величезними можливостями, реалізує їх (при тому не завжди це розуміючи) проти власних інтересів, порушуючи сформовані за багато мільйонів років еволюції взаємини, що підтримують стійкість біосфери [3, с.12].

Е.Ф.Легушс пояснює це тим, що соціально-технічні потреби людини пов'язані з відчуженням з навколишньої природи речовин, які не входять до біогенного круговороту і відповідно не повертаються в початковий стан і не поновлюються. Так виникає проблема невідновних ресурсів. У свою чергу, багато продуктів технологічної переробки біогенних і абіогенних речовин також не включаються в кругообіг: не маючи специфічних біологічних деструкторів, вони не розкладаються, а накопичуються як забруднювачі біосфери. Таким чином, в принципі забруднення біосфери – прямий наслідок сучасних застосовуваних людиною форм господарювання.

Токсичність багатьох продуктів, що виводяться в навколишнє середовище, порушує структуру і функції природних біологічних систем, тобто зрештою порушує біологічні умови життя людини. Настає кризова ситуація: людство як соціальна система функціонує набагато ширше, ніж як біологічна, порушуючи збалансований в процесі еволюції біологічний кругообіг. У результаті неминуче погіршується якість середовища. Вихід бачиться у використанні розуму людства (у вигляді суми знань і технологічних розробок) не лише для експлуатації природних ресурсів, а й для їх збереження і множення. Сформована ситуація не може бути змінена природними еволюційно сформованими системами регуляції на різних рівнях організації живої матерії. Рішення проблеми передбачає активне регулююче втручання людини в біосферні процеси [3, с.13].

Сучасну взаємодію людини і навколишнього середовища не можна назвати взаємовигідною. За останні століття значно зменшилися водні, лісові та мінеральні ресурси планети. Для гармонізації цих відносин людському суспільству слід, в першу чергу, шукати альтернативні джерела видобутку енергії, не використовуючи при цьому ні рослинний, ні тваринний світ, ні корисні копалини органічного походження. Не менш важливою задачею є і раціоналізація використання наявних ресурсів біосфери і забезпечення їх відновлення.

Рух до ноосфери передбачає зробити проблему збереження природного оточуючого людину середовища, його самовідтворення загальною природно суспільною справою. Мова повинна йти про формування принципово нової економічної ідеології – турботи про майбутнє, вкладення у систему збереження, самовідтворення і розвитку природного середовища як умови безпечного існування і розвитку самої людини. Причому, якщо раніше різні ідеології розділяли та протиставляли людей і країни, то ідеологія ноосфери повинна об'єднати їх усвідомленням загальної та невідкладної справи.

Хаотичний саморозвиток, заснований на процесах природної саморегуляції, повинен бути замінений розумною стратегією, що базується на прогнозно-планових засадах, регулюванні процесів природного розвитку. Це управління, безсумнівно, повинно бути лише «м'яким» і слідувати тільки законам природи і розвитку суспільства. В основі формування ноосфери можуть бути лише благо і зацікавлене розуміння, а не насильство і волюнтаризм. Людству доведеться вирішувати масу важких для нового часу проблем, але це будуть інші, ніж сьогоднішні проблеми.

Право людини панувати над усіма іншими формами життя було загально визнаним і залишається таким досі. Техносфера все більше нагадує людську імперію, яка здійснюється жорстоким і нерозумним деспотом, що володіє хижим апетитом. Недарма отримала ходіння фраза про дійсний сенс відносин між людиною і природою: «жадібне захоплення мертвого об'єкта хижим гносеологічним суб'єктом». Кінцевим результатом цього виявилось розділення світу в свідомості людини, нестримна експлуатація та знищення світу, різке погіршення природи самої людини, нормальний стан якої став вимагати особливих зусиль [4].

Ймовірно, що одним просвітництвом у цій справі не обійтись, занадто велика інерція користування природою як безплатним благом, призначеним тільки для задоволення потреб людини – «вінця творіння» і намагання взяти у неї якомога більше. У сучасних умовах захист природи стає спільною справою, що спонукає знайти кошти для реалізації важких завдань. Розуміння іншої як самої себе, вміння людини пережити ситуацію в природі як свою власну несе в собі силу набагато більш могутню, ніж споживацьке, конкуренто-змагальне протистояння людини і природи. І осягнути цю ситуацію можуть допомогти слова І.О.Буніна «Криза – дарунок долі сплячій людині» [8].

Людина є частиною єдиного цілого, яким є біосфера. Але в цій системі вона займає особливе місце. І ця особливість полягає у здатності людини до мислення, до розумних дій, вносити в об'єктивні природні процеси цілеспрямований характер розвитку. Людина як носій розуму не пристосовується до середовища, як інші тварини, а змінює і підкоряє його собі. З іншого боку, людина є споживацьким елементом біосфери. Її життєдіяльність забезпечується споживанням інших елементів свого оточуючого середовища: продуктів харчування, води, тощо. Це споживання набуває різних форм – від безпосереднього у первісних людей до сучасних форм, що забезпечується розвитком науки і технологій.

Споживання людиною ресурсів природного середовища постійно не тільки удосконалюється за технологією їх добування, тобто вилучення із цілісної системи, переробки у сприйнятну для споживання форму безпосереднього споживання, але й набуває все більших масштабів за своїми обсягами як у розрахунку на кожну людину, так і у загальному обсязі.

Процес споживання людиною природних ресурсів відбувається у повній відповідності з об'єктивними законами природи, згідно з якими, як

відомо, ніщо не з'являється і ніщо не зникає безслідно, а просто переходить з одного виду (форми) в інший. Але у процесі споживання ресурсів природи людина як розумний елемент ноосфери повинна звертати увагу на втрати, які несуть ці ресурси у процесі добування, переробки і споживання (рис. 1).

Цілісність біосфери забезпечується дотриманням у всіх її елементах принципу компенсації втрат, понесених цими елементами. Іншими словами, людина не може тільки брати, вона повинна і віддавати оточуючому середовищу.

Дослідження форм, обсягів споживання людиною ресурсів оточуючого середовища в цілому знаходиться поза темою нашого дослідження. При цьому вважаємо за необхідне зупинитися на одному із інструментів забезпечення дотримання принципу компенсації збитків природі у процесі споживання людиною її ресурсів. Це інструмент для відновлення безпосередніх і невідворотних втрат.

Зокрема, у процесі вирощування, переробки і споживання продуктів харчування, споживання і регенерації питної води, добування енергії тощо екологічні втрати природного середовища повинні компенсуватися як кількісно, так і якісно. При цьому мова не повинна йти тільки про компенсацію окремих конкретних збитків конкретними суб'єктами господарювання, фізичними особами через систему штрафів тощо. Хижацькі способи використання природних ресурсів у суспільстві повинні й надалі зупинятися своїми специфічними економічними адміністративними та іншими інструментами.

Рис. 1. Взаємозв'язки людини з іншими елементами біосфери

**Джерело: розробка авторів*

Але й просте, природне споживання людиною, наприклад, води, повітря, пов'язане з їх збитками. Так, суспільство не зможе забезпечити свої все зростаючі потреби у питній воді, якщо не буде піклуватися про збереження і захист джерел, боліт, малих річок. Не зупинити і розвиток промисловості, енергетики, що є основною причиною забруднення повітря. Тож крім вкладень підприємств у очисні споруди, обладнання, в нові більш екологічно безпечні технології, суспільство повинно шукати не тільки шляхи зменшення забруднення у результаті промислового використання, наприклад, повітря. Йому потрібно піклуватися про збільшення площ «зелених легенів планети» - лісів тощо. Тобто, паралельно з задачами боротьби з забрудненням оточуючого середовища повинно вирішуватися завдання збереження ресурсних джерел. І якщо для вирішення першої групи задач людство напрацювало достатньо інструментів для їх вирішення, то друга група завдань потребує пошуку своїх інструментів регулювання. Таким, інструментом, на наш погляд, може бути загальносуспільне самооподаткування (рис. 2).

Рис. 2. Економічні інструменти регулювання відтворення і розвитку природних ресурсів

**Джерело: розробка авторів*

Автори Коваленко М.А., Чесноков В.Л. [5,с.259] трактують поняття «самооподаткування» як форму залучення податкових коштів до місцевих бюджетів для фінансування разових цільових соціальних заходів у сільській місцевості.

В «Юридичній енциклопедії» під цим поняттям розуміється форма залучення на добровільній основі рішенням загальним зборів громад за місцем їх проживання коштів населення відповідних територій для фінансування разових цільових замовлень соціально-побутового характеру [6,с.417].

Можливо проаналізувати й близькі поняття «самообкладання», «контрибуція», «цільове фінансування» і т.п.

Але всі вони не відображають повністю зміст, розуміння того, що це повинна бути форма залучення на обов'язковій основі законодавчо закріплених розмірів коштів усіх без винятку суб'єктів господарювання – юридичних і не юридичних осіб для фінансування загальнодержавних, регіональних екологічних програм і заходів.

Найближчим за своїм смислом тут є поняття індемнітету (нім. *indemnitat*, фр. *indemnité*, лат. *indemnitāg*) – захист від втрат, компенсація збитків, обмежувальні дії проти втрат [6,с.283].

Кошти у встановленому порядку відраховуються до відповідних екологічних фондів і використовуються виключно на фінансування екологічних замовлень.

Мета створення і використання суспільного екологічного фонду, що формується на основі індемнітету – фінансове забезпечення самовідтворення оточуючого середовища і, в кінцевому підсумку, гармонізація відносин людського суспільства і природи, подолання протиріч між природним середовищем, з одного боку, і науково-технічним прогресом, невинним стремлінням суспільства до кількісного розвитку, зростання добробуту – з іншого боку.

Ця форма фінансування може замінити екологічні податки, цільові збори тощо. Але тільки за рахунок тих фінансових джерел, які передбачають загальні відрахування з метою компенсації, умовно кажучи, об'єктивно нанесених суспільством в цілому у визначеному відтинку часу збитків природі. Вони не заперечують інші фінансові інструменти регулювання фінансово-екологічних відносин, наприклад, штрафи за дії з відхиленням від затверджених норм, правил використання природних ресурсів з порушенням принципу екологічної оптимальності.

Проблема регулювання раціональної з точки зору розвитку біосфери поведінки людини, її осмислених взаємовідносин з іншими елементами біосфери може вирішуватися, перш за все, через інтереси людини, у тому числі економічні. Ці відносини можуть захочувати і спонукати. Серед останніх – штрафи, збори, податки, пені тощо. А індемнітет повинен увійти у індивідуальну свідомість кожної людини, що

проживає у будь-якій точці земної кулі, у колективну свідомість суспільства кожної країни, регіону, територіальної громади як обов'язковий внесок у благополучне майбутнє людства, нації, народу, своє і своїх близьких і далеких нащадків.

Ми поки що не змогли підібрати досить короткого, і одночасно ємного, такого, що чітко відображає смислове навантаження нового поняття. Тому поняття «індемнітет» використовується з метою спрощення термінології і полегшення розуміння читачем. Саме під цим поняттям нами розуміються фінансові джерела екологічного самоврядування, економічні основи суспільного саморегулювання взаємовідносин людини і природи.

Таке розуміння індемнітету є ключовим, на наш погляд, елементом системи реалізації екологічних аспектів концепції сталого розвитку суспільства. Концепція триєдиного сталого еколого-соціально-економічного розвитку є розвитком вчення В.І.Вернадського про ноосферу. Економічний підхід тут полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства приводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Уже тепер ці потоки перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів усемеро. Розвиток нової, «невагомої» економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а й наростанням обсягів та знань, що набувають значення затребуваного товару. З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності. На вирішення цих принципових положень повинна спрямовуватися система індемнітету. Розумна діяльність людини стає вирішальним чинником розвитку біосфери. О.В.Вознюк, спираючись на праці Е.Леруа, П.Тейяр де Шардена. В.І.Вернадського, підкреслює, що ноосфера як сфера розуму є новою, найвищою стадією розвитку біосфери, яка має безпосередній зв'язок із господарською діяльністю людини [7]. Становлення людського суспільства як нової перетворюючої природу сили відобразилося у всезростаючому, насамперед, біохімічному впливові людини на біосферу. В.І.Вернадський вбачав роль людини як рушійної сили

подальшого розвитку біосфери, і цю роль людському суспільству необхідно виконувати на основі відповідальності за всі форми життя на Землі. Ця відповідальність може називатися екологічною відповідальністю, оскільки екологія є наукою про ціле, вона вивчає взаємовідносини і взаємодії рослинних і органічних організмів і утворених ними співтовариств між собою і навколишнім природно-космічним середовищем, а будь-яка взаємодія, будь-яке відношення – це принципово цілісна сутність [7, с.2].

Висновки по даному дослідженню і перспективи подальших досліджень в даному напрямі. Вихід із екологічної кризи вимагає корінної перебудови всієї системи керування раціональним використанням і забезпечення збереження природних ресурсів. При цьому головними проблемами переходу у стан ноосфери вчені називають не стільки технічний, скільки соціальний характер, тісно пов'язаний з перебудовою структури самого суспільства, формуванням нових цінностей та пріоритетів. Важливу роль тут повинна відігравати система економічного регулювання формування раціональної поведінки людей у їх відносинах з оточуючим середовищем. У цьому контексті актуальною може бути обґрунтована до застосування категорія індемнітету як фінансового інструменту реалізації принципово необхідного самовідтворення, основи саморегулювання взаємовідносин людини і оточуючого її середовища.

За рахунок результатів трудової діяльності людей формуються фонди науково-технічного, соціального, культурного розвитку та ін. Обов'язкове і одне з чільних місць серед них повинні зайняти корпоративні, територіальні, національні і наднаціональні екологічні фонди, що створюються на основі індемнітету. Порядок їх формування і використання потребує свого додаткового дослідження.

Література

1. Вернадський В.И. Биосфера и ноосфера / В.И.Вернадский [отв.ред.Б.С.Соколов, А.А.Ярошевский]; АН СССР, Ин-т геохимии и аналит.химии им.В.И.Вернадского. – М.:Наука,1989. – 258с.
2. Васюкова Г.Т. Екологія: підручник.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pidruchniki.ws/12191010/ekologia/uchennya_vernadskogo_pro_noosferu.
3. Легушс Е.Ф. Лекции по экологии: учебник/ Е.Ф.Легушс. – Уфа: УГАТУ, 2010. – 148с.
4. Людина і ноосфера.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.refn.net.ua/14778-chelovek_i_noosfera.html.
5. Коваленко М.А. Фінансовий словник: навчальний посібник / М.А.Коваленко, В.Л.Чесноков [Вид. 6-те, переглянуте і доповнене; наук. ред. д.е.н., проф. Коваленко М.А.]. – Херсон: Вид-во «ІТ», 2013. – 336с.

6. Юридична енциклопедія: в 6т./ Редкол. Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т.5: П-С. – К.: «Українська енциклопедія». – 2003. – 736с.

7. Вознюк О.В. Вчення про ноосферу як шлях до формування екологічної відповідальності / О.В.Вознюк . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studentam.net.ua/content/view/7282/97/>

Abstract

Kovalenko M., Matsievich T.

Ecology: economic instruments regulation of rational human behavior

This paper discusses the idea of Vernadsky from the perspective of economic regulation of human behavior in the relationship with the surrounding natural environment. The necessity of applying indemnity - financial sources of environmental self-reproduction, the economic basis of social self-harmonious relationship between man and nature, a tool to prevent and compensate for losses from natural human activity.

УДК (336.14+332.72)338.49

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗБУДОВИ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Криницька О.О.

В статті проаналізовано передумови, існуючі реалії та концептуальний базис удосконалення земельної політики на ринково-орієнтованих засадах відповідно до глобальних викликів «зеленого» зростання. Запропоновано напрями та важелі посилення державного управління земельно-майновими процесами на основі процесів стратегічного планування в Україні та її регіонах.

Постановка проблеми. Враховуючи тенденції національних економічних процесів (які характеризуються стрімким переходом до ринкових механізмів господарювання), в Україні гостро відчуються прогалини в розбудові сучасної земельної політики, в тому числі ринку земель, від якої суттєво залежать динаміка розвитку та ефективність функціонування економіки та її соціальної сфери відповідно до викликів «зеленого» зростання. Саме тому земельні відносини повинні стати складовою соціально-економічного капіталу, що є домінуючим у формуванні багатства країни та її регіонів. Вдаючись до детального аналізу нинішнього стану ринку землі, слід констатувати наявність низки проблемних питань, які потребують невідкладного вирішення. Всі вони заслуговують на пильну увагу з боку держави та потребують швидких практичних дій. Серед цих проблем: невпорядкованість економічно-правових відносин власності на землю, неефективність державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, недосконалість розвитку інфраструктури ринку земель, особливо – сільгосппризначення. Така ситуація потребує докорінної розбудови земельної політики на якісно новому ідеологічному підґрунті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні теоретичні положення стосовно формування ринкових відносин в сфері землекористування знайшли відображення у дослідженнях вчених - аграрників та економістів, таких як: Бистрякова І.К., Даниленка А.С., Добряка Д.С., Дороша О.С., Мартина А.Г., Саблука П.Т., Сохничка А.Я., Третяка А.М., Хвесика М.А. та ін. При цьому можна стверджувати, спираючись на попередні дослідження [1,2,4,5,6,7], що з проголошенням земельної реформи намітились шляхи та процедури продажу земельних ресурсів. Однак, існують і певні прогалини. Так, чинна нормативно-правова база, як констатують експерти, не врегульовує ряд важливих питань щодо відчуження земель державної та комунальної власності, зокрема відсутній єдиний загальнодержавний порядок організації та проведення земельних торгів. Крім того, методи ціноутворення на

первинному ринку землі не в повній мірі відповідають ринковим принципам і не сприяють обґрунтованості формування цін на земельні ділянки.

Сказане зумовлює необхідність проведення наукових досліджень, спрямованих на розвиток первинного ринку землі та його інфраструктурного забезпечення.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка ефективної парадигми формування земельної політики України на основі її інфраструктурного забезпечення відповідно до сучасних викликів та напрямів державного стратегування з врахуванням кращого світового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід визнати, що реформування земельних відносин України розпочиналося без необхідного науково-методологічного фундаменту, оскільки ґрунтівна загальнодержавна науково-теоретична програма радикального реформування земельних та аграрних відносин в Україні своєчасно розроблена не була. Немає її і сьогодні, незважаючи на певний доробок у цьому напрямі, напрацьований як державними структурами, так і науковцями. Між тим можна констатувати, що Земельний кодекс України, який набув чинності 1 січня 2002р з низкою наступних доповнень., в цілому, є достатньо збалансованою законодавчою основою для формування ефективної земельної політики.

На жаль, земельна реформа в Україні, яка триває вже більше двадцяти років, до цього часу так і не забезпечила формування в нашій державі дієвого ринку землі обумовлена насамперед наступним:

- до цього часу не визначено основні державні орієнтири та механізми правового, економічного, фінансового і соціального розвитку подальших реформ у цьому напрямі, а також шляхів їх забезпечення та реалізації;

- дається взнаки відсутність виваженої послідовної державної політики та стратегічного планування щодо комплексного розвитку земельного законодавства, формування і розвитку комплексних ринкових земельних відносин, особливо сільськогосподарського призначення;

- ігнорується прогресивний досвід країн із розвинутою ринковою економікою, який націлює на формування ефективного ринку землі з орієнтацією на орендно-іпотечні відносини;

- відсутня позитивна динаміка щодо здійснення заходів з формування ринкової інфраструктури в сфері земельно-майнових відносин [2].

Світова практика довела, що розвинений і добре інституціоналізований земельний ринок забезпечує розподіл прав власності на землю таким чином, що досягається використання земельних ресурсів та пов'язаних з ними господарських активів економічно найбільш доцільним способом. Водночас, не слід ігнорувати також і того факту, що лише дієздатна держава, з високим рівнем співпраці усіх гілок влади та розвиненими ринковими інститутами, спроможна гарантувати

права власності, набуті у процесі укладення ринкових угод. При цьому слід мати на увазі, що деякі вчені вважають приватну власність на землю рудиментом, який заважає прояву економічного зростання. Недарма багато процвітаючих країн (Нідерланди, Китай, Ізраїль та інші) давно відмовилися від неї і пропагандують « право користування землею» . Цей досвід, на наш погляд, є ефективною дорожньою картою для України , що передбачає:

- створення відповідного інституційного середовища;
- посилення координації повноважень центральних та територіальних органів виконавчої влади з питань земельних ресурсів в межах їх повноважень
- формування належної інфраструктури ринку землі, з метою забезпечення раціонального їх використання.

Однак, дається взнаки той факт, що до цього часу не ухвалений закон про ринок земель, нема правової чіткості в декларуванні самого ринку землі. Проте, саме цей закон має чітко встановлювати особливості обігу земель, в тому числі сільськогосподарського призначення та декларувати напрями інфраструктурного забезпечення цього ринку.

Відсутність такого закону в Україні стримує формування ринку земель та ефективного менеджменту використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням; що негативно позначається на доходності національної та регіональної економіки. Адже за попередніми розрахунками фахівців [5] частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить понад 40%.

Слід констатувати, що без узагальнення набутого досвіду, виявлення основних причин попередніх невдач та розробки нових концептуальних підходів до подолання існуючих протиріч, запровадження ринку землі в Україні стане лише черговою ланкою на нескінченному шляху земельної реформи, оскільки так і не дасть змоги отримати очікуваних результатів. Аналізуючи попередні наукові дослідження, слід вказати на неоднозначність розуміння поняття «ринок земель», яке часто трактують надто звужено, зводячи його лише до купівлі-продажу землі. Але це — досить спірне тлумачення ринку землі.

Аналізуючи тенденції на ринку земель в Україні можна констатувати, що в сучасних реаліях ринок земель України функціонує у вигляді двох складових: ринок сільськогосподарських земель, де земля є основним фактором виробництва та бере участь у створенні сільськогосподарської продукції та ринок земель несільськогосподарського призначення, до яких належать в першу чергу землі під забудовою.

Оскільки в Україні діє мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, то на сучасному етапі активно функціонує лише ринок земель несільськогосподарського призначення, який залишається перспективним і на майбутнє як один із пріоритетних ринків національної економіки України. Лише у 2013 році за даними офіційної статистики від продажу земельних ділянок

несільськогосподарського призначення державної та комунальної власності та суми сплати відстрочки за раніше продані наділи до Державного та місцевих бюджетів України надійшло 102,7 мільйона гривень, у тому числі до Державного бюджету – 6,8 мільйона гривень. Загалом за період функціонування ринку землі в Україні (з 1994 р.) продано 33 114 земельних ділянок загальною площею більше 17,5 тис. га [4].

Таким чином, можна стверджувати, що інвестиційна привабливість ринку земель несільгосппризначення в Україні залишається на високому рівні. При цьому аналіз системи ціноутворення на первинному ринку землі свідчить про суттєву різницю у вартості землі в різних областях. Найвищі ціни на землю – в Автономній Республіці Крим, Київській, Донецькій, Харківській областях. Найнижчі – в Тернопільській, Чернігівській, Волинській областях. Також існує чимала відмінність у вартості земельних ділянок в різних населених пунктах: ціни на землю в обласних центрах України в 7,5 разів перевищують ціни в селищах та в 10 разів вищі, ніж у селах. При цьому річні надходження до бюджетів від продажу землі коливаються від 40% до майже 150% загальної вартості проданих ділянок.

Загалом від продажу земель державної та комунальної власності за 20 років земельної реформи в Україні бюджети поповнилися на суму 3,2 млрд. гривень. Однак, при цьому на 8,6 млн. га скоротилися площі сільськогосподарських угідь, які використовувались у сільськогосподарському виробництві. При цьому на 1 га ріллі припадає лише 0,12-0,6 га сільськогосподарських угідь, що у 5-10 разів нижче від екологічного нормативу. Між тим для оптимізації землекористування як за цільовим призначенням, так і за формами власності та типами землекористування необхідно вдосконалювати систему земельного адміністрування як на загальнодержавному та регіональному, так і місцевому рівнях [4].

Тому, на наш погляд, вагомими аргументами неприпустимості продажу в Україні земель сільгосппризначення, враховуючи що вони є одним з ключових сегментів забезпечення «зеленого» зростання, яке базується на принципах сталого розвитку та інноваційності є:

- вражаюча динаміка щодо скорочення площ найбільш цінних сільськогосподарських угідь;
- прогноз негативних тенденцій щодо можливості скупки землі «латифундистами» та іноземцями;
- приватизація земельної ренти порівняно невеликою часткою населення;
- моніторинг європейського досвіду щодо структури земельного ринку (продаж, іпотека, оренда тощо)

До речі, у більшості країн – членів ЄС ринок оренди земель має більше значення, ніж ринок продажу земель. Навіть у країнах з високоорганізованими ринковими відносинами купівля-продаж сільськогосподарських земель має обмежений характер і становить, за

даними дослідників, в середньому лише 0,5-1 % від їх загальної площі, тоді як держава залишається головним її розпорядником. Площа орендованих земель в країнах ЄС варіюється від 18% в Ірландії та 74% у Франції. У нових країнах-членах Союзу – 7% у Румунії та 89% у Словаччині.

В Україні за розрахунками фахівців [4] вартість оренди в 4-5 разів менша за рівень ЄС, де приблизно 40 % сільгоспугідь обробляється на умовах оренди, а орендна плата складає 8 ц/га . Це потребує відповідного державного втручання та налагодження в цій площині стратегічного планування. На жаль, можна констатувати, що земельна реформа в Україні, яка триває вже більше двадцяти років, до цього часу так і не завершилася формуванням в нашій державі дієвого ринку землі, який би визначав переваги від його функціонування в контексті розвитку національної економіки. Тому наразі на державному рівні необхідно визначити комплексні показники ефективності використання землі:

- економічні - наприклад, землевіддача (моніторинг проведених спеціалістами розрахунків свідчить, що в Україні цей показник складає 270-320 євро/га, тоді як в ЄС-понад 2000)

- екологічні – наприклад, щорічні втрати гумусу внаслідок мінералізацію та ерозію, які за офіційними даними становлять 9 млрд. грн. збитків, що зіставне з поточними річними прибутками всього сільського господарства країни;

- соціальні – наприклад, чисельність працівників на 1000/ га угідь.

Нині по завершенні початкового етапу земельної реформи можна констатувати, що близько 50% земель знаходиться у приватному володінні. Між тим в Україні превалує тенденція недостатньо активного розвитку ринкових відносин в сфері землекористування, що обумовлено наступними чинниками:

- ігноруванням значної бюджетної складової від використання земельних ресурсів;

- нехтуванням фактору обмеженості землі;

- недостатнім рівнем розвитку інфраструктурного забезпечення землекористування.

В цих умовах повинні існувати чіткі закони з метою регулювання земельних відносин. Разом із тим доводиться констатувати, що законодавча база з цих питань в Україні неповна та вкрай суперечлива.

Наразі інфраструктура ринку землі повинна виконувати ряд функцій, ключовими з яких можна назвати: інформаційне забезпечення учасників ринку, регулювання ринкового обігу земельних ділянок, страховий захист землевласників і землекористувачів, юридичний захист і фінансово-кредитну підтримку суб'єктів ринку, проведення оцінки землі тощо. До речі, виникає закономірне питання щодо своєчасності інвентаризації всіх земель та її економічної оцінки, яка останнім часом в Україні не проводилася.

При цьому світова практика свідчить, що саме найважливішими складовими ринку землі повинні стати орендні й іпотечні відносини. Тож

в Україні можна було очікувати швидкого розвитку орендних відносин і застави землі вже на початкових стадіях земельної реформи. А для цього необхідно на законодавчому рівні забезпечити можливість втручання держави у процеси відчуження землі та регулювання сфери земельних відносин, адже стабільний розвиток економіки України потребує значних інвестиційних потоків, а вони можливі лише за умов розвитку ринку середньо- і довгострокового капіталу, у тому числі на основі іпотеки, яка повинна стати дієздатним механізмом реалізації земельної реформи як на національному, так і регіональному рівнях. При цьому саме держава має брати активну участь у формуванні іпотечних відносин і становленні системи спеціалізованих іпотечних установ. За їх наявності, на наш погляд, іпотека земель може досягти в Україні значного розвитку й відігравати важливу роль у функціонуванні ринку середньо- й довгострокового капіталу [6].

Саме тому на сучасному етапі необхідно активізувати зусилля на створення адаптованої до вимог ЄС нормативної бази, направленої на ефективне функціонування відповідних інституцій.

Можна констатувати, що при впровадженні ринку землі не існує необмеженого права приватної власності на землю та безконтрольних операцій з купівлею-продажем землі. Виходячи з конкретних економічних умов, що склалися в Україні, важливим напрямом у формуванні ринку землі має бути включення в економічний обіг вартості землі і визнання її капіталом нарівні з іншими засобами виробництва. Тож провідною функцією держави повинна стати регулююча через ринкові та правові важелі. Аналізуючи існуючий стан проблеми можна констатувати, що переважна більшість елементів інфраструктури ринку землі в Україні формується вперше.

В даний час національні стратегії розвитку землеволодіння і землекористування у світі замінюються на глобальні та регіональні об'єднані моделі просторової організації території. Це характерно для країн Європейського союзу, північноамериканських держав, СНД. Такий підхід може бути властивий як для розвинених економічних систем, так і для країн перехідного періоду. У зв'язку з цим, об'єктивні економічні потреби викликали необхідність виникнення комплексних багатofункціональних систем управління земельними ресурсами.

В форматі сучасних трансформаційних зрушень важливу роль відіграє визначення вартості землі, яка б відповідала існуючим умовам господарювання як в контексті функціонування цілісних земельно-майнових комплексів так і при використанні земельних ділянок як окремих одиниць. В Європейських країнах, Японії, Китаї капіталізація земельних відносин, оцінка земель, залучення іпотеки, оцінювання вартості землі як активу балансу підприємств докорінно змінило економічну ситуацію. Як результат, бюджетні надходження у більшості країн світу на $\frac{3}{4}$ формуються за рахунок рентних, в тому числі і земельних, платежів.

Аналіз існуючої в Україні системи земельної політики показує, що вона не відповідає сучасним реаліям створення системи економічного

регулювання земельних відносин і управління земельними ресурсами. Земельними платежами охоплено менше третини земельного фонду; відтак, діюча система земельних платежів в Україні повинна виходити з того, що ставки земельних платежів мають бути економічно значущими і чітко відповідати рентній прибутковості конкретної земельної ділянки. Навіть нескладні експертні розрахунки свідчать, що це дасть змогу збільшити щорічні обсяги платежів за землю – до 14-15 млрд. грн., у тому числі: за землі міст і селищ – до 5-7 млрд. грн. Кошти від земельних платежів відповідно до існуючої практики доцільно законодавчо розподіляти між рівнями бюджетів у відповідних пропорціях (табл. 1).

Таблиця 1

Пропозиції щодо розподілу земельного податку між рівнями бюджетів

Форми власності	Види земельного ринку					
	Продаж		Оренда		Іпотека	
	державний	місцевий	держ.	місцев.	держ.	місцев.
державна	100	-	100	-	100	-
Комунальна	50	50	-	100	50	50
приватна	10	90	-	100	-	100

Дослідження й узагальнення практики землекористування й землеволодіння, що сформувалась до теперішнього часу в регіонах, показує, що розвиток земельно-майнових багатств в чому обумовлений своєчасним завершенням формування діючої інституціонально-правової бази, зокрема, законів, що регулюють процеси оренди, іпотеки й застави земель сільськогосподарського призначення.

Між тим, як свідчать проведені в ІНРЕД НАН України наукові дослідження, в Україні поки ще не створено необхідні передумови для забезпечення цього процесу, особливо це стосується правових (правова єдність земельної ділянки і розміщених на ній будинків, споруд і насаджень); економічних (повноцінна реалізація принципів стратегічного планування та державного регулювання), екологічних (поширення обов'язкових процедур екологічного аудиту в практиці орендно-майнових відносин) та інституціональних (формування спеціалізованих іпотечних банків; організація державної реєстрації прав на нерухоме майно; наявність біржового ринку цінних паперів) передумов. При цьому держава повинна активізувати розвиток і становлення системи спеціалізованих іпотечних установ шляхом розробки відповідних заходів.

Як свідчить міжнародний досвід, існування ефективного іпотечного ринку передбачає наявність земельних (іпотечних) банків, бірж тощо, які б забезпечували б умови для активного функціонування ринку землі, що, в свою чергу, створює можливості для залучення інвестицій та розробки адекватних механізмів кредитування з метою формування здорової економіки України.

Хоча нині в Україні такі інституції ще не створені, однак їх необхідно розглядати як фінансові організації, що будуть здійснювати активну кредитну політику, пов'язану з обігом земельних ділянок та впливатимуть на організацію державного контролю за використанням й охороною земель. Тому ключовими принципами формування земельного ринку та його інфраструктурного забезпечення мають бути:

- орієнтація земельного ринку на реалізацію економічних інтересів селян;
- поступовість включення приватних сільськогосподарських угідь у ринковий обіг;
- диференційований підхід до соціальних груп суб'єктів земельного ринку, до їх участі в укладанні угод щодо купівлі-продажу землі;
- чітке державне регулювання ринку землі, створення системи цінних і податкових важелів впливу держави на ринковий обіг землі;
- обмеження спекулятивно-тіньових угод щодо земельних ділянок;
- першочерговість формування інструментів державної політики регулювання ефективності та напрямів використання земель сільгосппризначення.

Для формування ринку земель сільськогосподарського призначення необхідно запровадити на певний перехідний період обмеження обігу земель у товарному виробництві; створити недержавні органи регулювання земельного ринку, які частково можуть фінансуватись державою; визначити обмеження мінімальних розмірів та конфігурації земельних ділянок зі складу сільськогосподарських угідь, зважаючи на імовірність загроз парцеляції земель сільськогосподарського призначення; передбачити особливі вимоги обороту меліорованих земель; удосконалити порядок та систему ведення державного земельного кадастру й моніторингу земель; стимулювати землекористувачів до раціонального використання та охорони земельних угідь.

Найважливішою ланкою інфраструктури ринку земельних ресурсів є її державно-регуляторна складова, яка включає законодавче регулювання та оподаткування ринкових операцій із землею, недосконалість якої унеможливає сталий розвиток і функціонування ефективного та прозорого ринку земель, активізацію ділової активності.

На основі узагальнення існуючих тенденцій в площині земельних відносин необхідно розробити концепцію формування національної економічної політики щодо розбудови ринку земель в Україні на різних ієрархічних рівнях, яка враховуватиме напрями удосконалення земельних відносин відповідно до сучасних викликів та тенденцій їх розвитку в міжнародному форматі.

Висновки. Аналіз розвитку ринку земель в Україні та існуючих в цьому напрямку прогалин свідчить про неефективність сучасної економічної політики в сфері земельно-майнових відносин. Тому необхідно на державному рівні визначити змістовну сутність сучасної парадигми формування земельної політики, яка зумовлюється

трансформацією відносин власності на землю та визначає економічні важелі регулювання та державного стратегування. Сучасні реалії свідчать, що доступ на ринок землі в Україні ускладнений і пов'язаний зі значними юридичними ризиками та організаційними проблемами. Крім того, неоднозначне законодавче регулювання робить цей сегмент ринку одним із найскладніших в Україні.

В зв'язку з тим, що Україна перебуває на стадії реалізації розбудови земельно-майнових відносин, безперечно є сенс відповідно до напрямів проекту коаліційної угоди, яка зараз активно готується до впровадження:

- забезпечити в короткий термін посилення інституційної спроможності розвитку ринку земель за рахунок формування та дієвості фінансових інститутів, ринкової інфраструктури, економіко-правових форм власності, земельного адміністрування тощо (розділ 11, п.3.4);

- запровадити ефективні регуляторні механізми для розвитку ринку оренди земель сільськогосподарського призначення, передбачивши можливість продажу прав оренди та їх заставу (розділ 11, п.1.5);

- виключити з законодавства України норми, що надають можливість набувати право оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності на неконкурентних засадах (розділ 11, п.1.5);

- законодавчо забезпечити збільшення рівня фінансування місцевих бюджетів (зокрема, шляхом сплати ПДФО за місцем розташування земельної ділянки, укладання соціальних угод між суб'єктами господарювання та органами місцевого самоврядування для фінансування розвитку сільської місцевості, передбачивши відповідні кошти у складі фіксованого сільськогосподарського податку (розділ 11, п. 4.2.);

- удосконалити нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері володіння, розпорядження та використання земельних, ресурсів з метою посилення захисту суспільних інтересів і забезпечення місцевим громадам доступу до них, як до активів локального розвитку (розділ 11, п. 4.4);

- гармонізувати вітчизняне законодавство із законодавством ЄС щодо забезпечення та стимулювання раціонального використання природних ресурсів, у тому числі земель сільськогосподарського призначення, зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище (розділ 11, п. 4.5);

Запровадження та функціонування ринку землі в Україні має на меті стабілізацію економіки країни шляхом реалізації економічного потенціалу землі. При цьому стабільний розвиток та забезпечення економічного зростання потребує значних інвестиційних потоків, а вони можливі лише за умов розвитку ринку капіталу, у тому числі на основі іпотеки.

Визначення цілісної моделі формування ринку земельних ресурсів базується на сучасній концептуальній основі трансформації земельно-майнових відносин і спрямована на реалізацію державної земельної політики на якісно нових засадах, які декларують забезпечення раціонального та ефективного використання землі за її цільовим

призначенням; поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення безперешкодної реалізації прав володіння, користування і розпорядження земельними ділянками; формування багатокладної системи господарювання на основі рівності всіх форм власності на землю, розвитку інституту власності на землю відповідно до європейської практики. Розбудова земельних відносин в напрямі ринкової переорієнтації визначається векторами формування інвестиційного та бюджетного потенціалів земельного ринку, забезпечення нормативно-економічного супроводу його ефективного функціонування та регулювання.

Література

1. Бистряков І.К. Деякі інституціональні аспекти земельних відносин в Україні: стан на напрямки вдосконалення / [Бистряков І.К., Новоторов О.С., Ніколаєнко Т.С., Кучер О.О., Будзяк В.М.]. – К.: НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – 2002. – 135 с.
2. Даниленко А.С. Формування ринку землі в Україні : монографія / З ред. А.С.Даниленка, Ю.Д.Білика. – К. Урожай, 2002. – 280 с.
3. Державний і місцеві бюджети поповнилися на 102,7 млн. грн. від продажу земель несільськогосподарського призначення: публічна інформація [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіційний веб-сайт. - Режим доступу:<http://minagro.gov.ua/node/6932> – назва з екрану.
4. Добряк Д.С. Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві / Добряк Д.С., Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В. – К.: Урожай, 2010. – 136 с.
5. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / [М.М. Федоров, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк та ін.]. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2009. – 115 с.
6. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування: навч. посіб. / Третяк А.М. - К.: ТОВ ЦЗРУ, 2004. – 542 с.
7. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціоналізації землекористування в контексті соціально-економічного піднесення України / М.А. Хвесик // Економіка АПК. – 2009. – №3. – С. 24-30.

Abstract

Krinitcka O.

National policy of land market development in Ukraine on the basis of its infrastructural support

The article analyzes the background, realities and conceptual basis of the land policy improving on market-oriented principles in accordance with the global challenges of "green" growth. The directions and levers of enhancement the government of land and property processes on the basis of strategic planning processes in Ukraine and its regions are suggested.

УДК 338:338.012:338.054.23:338.58:338.14

**МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНОГЕННИХ
ЗБИТКІВ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЗА
ФАКТОРАМИ ВПЛИВУ, СПРИЙНЯТТЯ Й ОЦІНЮВАННЯ**

Кузьмін О.Є., Бублик М.І., Рибицька О.М.

У статті досліджено техногенні збитки в національному господарстві за типами факторів їх формування: впливу, сприйняття та оцінювання. Побудовано систему показників їх економічного оцінювання для кожного виду факторів. Запропоновано модель економічного оцінювання та прогнозування рівнів техногенних збитків на основі можливостей нечіткої експертної системи.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема дослідження техногенних збитків в національному господарстві за факторами їх формування безпосередньо пов'язана із проблемами відсутності сформованої системи показників їх економічного оцінювання, невідповідності системи вітчизняної статистичної інформації (збору, аналізу, репрезентації) міжнародним нормам та стандартам, а також із нечіткістю інформації (робота із неповними (недостатніми) даними і за умов невизначеності майбутнього).

Господарська діяльність підприємств з кожним роком чинить щоразу більш деструктивний вплив на довкілля і суспільство. Це вимагає пошуку нових ефективних (збалансованих) моделей визначення обсягів техногенної шкоди і методів економічного оцінювання техногенних збитків від них на рівні національного господарства. Вирішення даних проблем передбачає не тільки прогнозування обсягів техногенного навантаження на довкілля, а й визначення їх наслідків для суспільства (кількість захворювань, тривалість життя, смертність тощо), пошуку ефективних шляхів їх ліквідування та коштів на їх компенсування. Особливої актуальності дана проблема набуває при загостренні економічної кризи в державі, зумовленої зовнішньою агресією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з даної проблеми. Теорію економічного оцінювання шкоди, завданої деструктивним впливом господарської діяльності на ключові підсистеми соціо-еколого-економічної системи, якою є національна економіка, створювали провідні вітчизняні науковці, серед яких [1-4]: О.І. Амоша, О.Ф. Балацький, Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, Б.М. Данилишин, О.Є. Кузьмін, Л.Є. Купінець, Л.Г. Мельник, І.В. Недін, В.Є. Реутов, С.К. Харічков, Є.В. Хлобистов, Н.І. Хумарова та багато інших.

Проведений аналіз наукових джерел та публікацій свідчить, що науковці в Україні та світі приділяють мало уваги дослідженню складових техногенних збитків в національному господарстві за факторами її формування, незважаючи на критичність даної проблеми. Невирішеною

частиною даної проблеми залишається необхідність визначення впливу факторів формування техногенних збитків як на довкілля, так на суспільство й на економіку, а також пошук джерел фінансування ліквідаційних та компенсаційних заходів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем економічного оцінювання техногенних збитків в національному господарстві зумовлює постановку таких цілей: 1) обґрунтувати поділ факторів формування техногенних збитків за типами на фактори впливу, сприйняття та оцінювання; 2) побудувати систему показників їх економічного оцінювання для кожного типу факторів; 3) запропонувати модель економічного оцінювання та прогнозування рівнів техногенних збитків на базі нечіткої експертної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Економічне оцінювання як прямих, так і непрямих техногенних збитків в національному господарстві базується на аналізуванні факторів формування з метою визначення у вартісній формі для кожної з підсистем: суспільство, природа, економіка [5]. У межах кожної з підсистем розрізняють складові техногенних збитків: соціальні, екологічні й економічні техногенні збитки. Для кожної складової виділяють три види факторів формування [6]: впливу, сприйняття та оцінювання.

Перший вид - фактори деструктивного впливу на реципієнтів - складають показники техногенного навантаження, серед яких обсяги забруднення повітряного та водного басейнів, обсяги відходів, склад забруднюючих речовин, їх клас небезпеки, рівень взаємодії шкідливих інгредієнтів між собою тощо.

Фактори сприйняття деструктивного впливу реципієнтами описують сприйнятність реципієнтів до дії деструктивних впливів, серед яких у соціальну підсистему входять: рівень захворювань, рівень смертності серед різних категорій населення, рівень народжуваності, чисельність населення, його структура і т.д.; в екологічну підсистему: рівень заліснення територій, якість сільськогосподарських угідь, наявність рекреаційних зон, їх забруднення, поріг сприйняття екосистеми тощо; в економічну підсистему: рівень основних виробничих фондів, інфраструктури, транспорту, зв'язку, комунального господарства тощо.

Фактори оцінювання рівня розвитку національного господарства характеризують стан економічної підсистеми, що дозволяє вартісно оцінити як розвиток національного господарства, так і наслідки деструктивних змін в ньому, серед яких [7]: показники розвитку економіки (ВВП на 1 населення, середній розмір національного доходу, що виробляється одним працівником за 1 день, витрати на утримання об'єктів ЖКГ, міської та сільської інфраструктури, громадського транспорту в розрахунку на 1000 осіб (проживаючих чи обслуговуваних), середня вартість в національному господарстві одиниці виробленої продукції, середня вартість утримання основних виробничих фондів); показники соціального розвитку (середні витрати на оплату одного дня за

листом непрацездатності для 1 працівника, середні витрати на медичне обслуговування на 1 день для 1 хворого і т.д.); показники розвитку природокористувацької та природоохоронної діяльності (середня вартість одиниці відходів, що утилізуються, показники обсягів екологічних податків, витрат на природоохоронну діяльність і т.д.) та їх питомі величини тощо.

Існує взаємозв'язок між факторами. Прямі техногенні збитки описують ресурсні (природні, матеріальні і т.д.), енергетичні (паливні, теплові, і т.д.), фінансові тощо втрати, спричинені господарською діяльністю підприємств. Існування непрямих техногенних збитків, викликаних господарською діяльністю бізнес-одиниць підтверджує дослідження впливу техногенного навантаження (обсягів викидів, скидів, відходів) на зміни соціальних показників суспільного розвитку (кількість захворювань, тривалість життя, смертність населення тощо). Непрямі техногенні збитки описують показники сприйняття реципієнтами дії деструктивних впливів господарської діяльності. У кожній з підсистем національного господарства відповідні показники зазнають змін під дією факторів впливу.

Загальна система показників, що описують фактори впливу, сприйняття й оцінювання, представлена на рисунку 1. До складу викидів входять викиди таких забруднюючих речовин: метали та їх сполуки, діоксид та інші сполуки сірки, тверді суспендовані частинки, інші речовини, метан, неметанові леткі органічні сполуки, а також парникові гази: оксид азоту (NO), діоксид вуглецю (CO₂). Скиди характеризуються показниками обсягів використання вод (забраної води з природних водних об'єктів, спожитої свіжої води, скидами забруднених зворотних вод, загальним відведенням зворотних вод, неочищених та нормативно-очищених зворотних вод, потужностями очисних споруд. Обсяги надходження забруднюючих речовин зі скидами описується обсягами: органічних та біогенних забруднюючих речовин (БСК, нафтопродукти, нітрити, азот амонійний, феноли тощо); важких металів (хром, кадмій, марганець, кобальт, залізо, мідь, цинк, магній, ціаніди тощо); мінеральних та завислих забруднюючих речовин (завислі речовини, сухий залишок, сульфати, хлориди, фосфор загальний, СПАР тощо). Відходи характеризуються показниками обсягів утворення відходів, утилізування, оброблення (перероблення), спалення, видалення в спеціально відведені місця та об'єкти, а також наявністю на кінець року у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств.

Таким чином, систему показників доповнюють також показники, що описують фактори сприйняття й оцінювання (рис.1). Між показниками існує взаємозв'язок. Для більшості показників він очевидний і відомий. Однак, між факторами впливу і факторами сприйняття (соціальна підсистема) цей зв'язок, хоч є очевидним, та його складно виявити через багато причин. Тому була побудована модель економічного оцінювання рівня захворюваності населення України залежно від факторів деструктивного впливу засобами нечіткої логіки.

Показники факторів впливу		Показники факторів сприйняття		Показники факторів оцінювання	
ВИКИДИ	Обсяги викидів забруднюючих речовин	Соціальна підсистема	Рівні захворюваності, смертності, народжуваності	Оцінювання соціального розвитку	Середні витрати на оплату 1 дня за листом непрацезд. для 1 працівника
	Обсяги викидів парникових газів		Чисельність населення, його вікова структура		Середні витрати на медичне обслуговування на 1 день для 1 хворого
СКИДИ	Обсяги використання вод	Екологічна підсистема	Рівні заліснення територій, їх забруднення	Оцінювання розвитку природокористувачької та природоохоронної діяльності	Середня вартість одиниці речовини, що втрачається
	Обсяг надходження забруд. речовин зі скидами у водні об'єкти		Якість сільгоспугідь, рекреаційних зон		Середня вартість одиниці відходів, що утилізуються
ВІДХОДИ	Обсяги утворення		Рівні розвитку основних виробничих фондів		Поріг сприйняття екосистем
	Обсяги утилізування	Рівні розвитку інфраструктури	Економічна підсистема	Обсяги витрат на природоохоронну діяльність	
	Обсяги спалення	Рівні розвитку транспорту		Оцінювання розвитку економіки	ВВП на 1 населення, середній розмір національного доходу, що виробляє 1 працівник за 1 день
	Обсяги зберігання	Рівні розвитку зв'язку	Витрати на утримання об'єктів ЖКГ в розрахунку на 1000 осіб		
Клас небезпеки забр.речовин	Рівні розвитку комунального господарства	Витрати на утримання об'єктів інфраструктури в розрахунку на 1000 осіб			
Рівень взаємодії шкідливих інгредієнтів між собою		Витрати на утримання громадського транспорту	Середня вартість в національному господарстві одиниці виробленої продукції	Середня вартість утримання основних виробничих фондів	

Рис 1. Загальна система показників, що описують фактори впливу, сприйняття й оцінювання*

*власна розробка

Відповідно до суджень експертів було сформовано експертну систему, яка дозволила встановити рівень техногенної захворюваності, тобто частку зміненого довкілля (техногенна частка) серед причин захворюваності населення. Найбільш чутливим показником техногенних

збитків є кількість вперше зареєстрованих захворювань на новоутворення, техногенна частка серед причин яких є найвищою і досягає 90 %. В результаті роботи нечіткої експертної системи було також встановлено техногенні рівні захворювання на хвороби нервової системи (0,37), хвороби системи кровообігу (0,56), хвороби органів дихання (0,46), хвороби шкіри та підшкірної клітковини (0,28), хвороби кістково-м'язової системи (0,19), хвороби сечо-статевої системи (0,74), уроджені аномалії (0,83), травми, отруєння (0,09) тощо. Загальний рівень техногенної захворюваності в Україні в середньому становить 0,44.

Це дозволило оцінити соціальну складову техногенних збитків – витрати на лікування в Україні вперше виявлених випадків техногенної захворюваності, тобто на захворювання, спричинені техногенним навантаженням довкілля. Для цього було використано результати відповідного наукового дослідження [8] щодо вартості лікування одного хворого у 2012 р. на новоутворення, яке становило 4443,08 грн., на хвороби системи кровообігу - 1322,19 грн., на хвороби органів дихання - 6902,7 грн., на уроджені аномалії - 1270,3 грн. Видатки на лікування визначених випадків захворювання, зумовлених техногенним навантаженням на довкілля відповідно становитимуть 374,20 тис.грн., 1201,97 тис.грн., 5712,11 тис.грн. і 41,88 тис.грн., що в загальній сумі тільки для цих чотирьох хвороб становитиме 7,330 млн.грн. Для порівняння ж поточні витрати на охорону здоров'я за даними Держкомстату України у 2012 р. становили 26 859,7 млн. грн., з яких витрати на лікування у денних стаціонарах, профінансовані урядом, склали 9 676,9 млн. грн.

Отримані у попередній нашій роботі [9] прогнозні значення обсягів скидів забруднених зворотних вод, викидів діоксиду сірки та оксиду азоту у період 2013-2015 рр. дозволили спрогнозувати за допомогою запропонованої нечіткої експертної системи техногенні рівні захворювань на новоутворення, хвороби системи кровообігу, хвороби органів дихання та уроджені аномалії та економічно оцінити техногенні збитки, зумовлені витратами на лікування цих хворих. За оптимістичним прогнозом, де основні фактори впливу та фактори сприйняття зменшуються, передбачається ріст розмірів техногенних збитків за 3 роки більше, як на 425 тис. грн., що більше на 32% від цієї ж величини у 2012 р. При песимістичному прогнозі обсяги цих же збитків зростатимуть у кілька разів. Отримані результати свідчать про необхідність збільшення фінансування галузі охорони здоров'я, а також пошуку шляхів відшкодування витрат на лікування тих захворювань, які спричинені погіршенням стану довкілля внаслідок забруднення його повітряного й водного басейнів.

Висновки з даного дослідження. Отже, у роботі досліджено техногенні збитки в національному господарстві за типами факторів їх формування: впливу, сприйняття та оцінювання. Побудовано систему показників їх економічного оцінювання для кожного виду факторів. Запропоновано модель економічного оцінювання та прогнозування рівнів техногенних збитків на основі можливостей нечіткої експертної системи.

Перспективи подальших наукових напрацювань у даному напрямку. Пошук ефективних механізмів державного регулювання

техногенних збитків відповідно до рівнів техногенних збитків є нагальною потребою в Україні та світі, тому є перспективним напрямом наступних наукових напрацювань.

Література

1. Моделирование та прогнозування економічного розвитку регіонів України : монографія / О.І. Амоша, В.М. Геєць, С.О. Довгий [та ін.] ; за ред. О.І. Амоші] ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування [та ін.]. - Київ : Інформ. системи, 2013. - 439 с.
2. Мельник Л. Г. Теория самоорганизации экономических систем : моногр. / Л.Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2012. – 439 с.
3. Складові та тенденції формування екологоорієнтованого управління в Україні : [моногр.] / Н. І. Хумарова ; за наук. ред. : Б.В. Буркинський ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса : Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж., 2010. - 196 с.
4. Національна політика «зеленого» зростання в Україні : [моногр.] / Галушкіна Т. П., Мусіна Л. О., Хумарова Н. І. ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. - Одеса : ППРЕЕД ; Саки : Фенікс, 2012. - 271 с.
5. Формування ринку екологічних послуг в форматі розвитку «зеленої» економіки : [моногр.] / [Т. П. Галушкіна, Є. Г. Гордійчук, Н. І. Хумарова та ін.] ; за наук. ред. Галушкіної Т. П. ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. - Одеса : ППРЕЕД НАН України, 2012. - 264 с.
6. Екологоорієнтоване стратегічне планування розвитку територій : моногр. / Хумарова Н. І. ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. - Одеса : ППРЕЕД, 2011. - 407 с.
7. Кубатко О.В. Еколого–економічні механізми стримування природодеструктивної економічної діяльності / О.В. Кубатко // Ефективна економіка. – 2009. – №2 – [Електронний наукове фахове видання]. – Режим доступу. – www.nbuv.gov.ua/kubabko.pdf
8. Антонюк О.П. Прогнозування обсягів економічного відшкодування наслідків техногенного забруднення криворізького регіону: Моногр. / О.П. Антонюк, І.М. Пістунов. – Дніпропетровськ: НГУ, 2013. – 118 с.
9. Kuzmin, O.Ye. The application of fuzzy logic to forecasting of technogenic damage in the national economy / Kuzmin, O.Ye., Bublyk, M.I., Rybytska, O.M. // Visnyk natsion. universe. Lviv. Plitehnika. Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku. -- Lviv : V-vo Lviv. Politehnikaю – 2014 . - . № 778. – С. 122 – 132.

Abstract

Kuzmin O.Ye., Bublyk M.I., Rybytska O.M.

The model of economic evaluation of the technogenic damages in the national economy by factors of influence, perception and evaluation

This article explores the man-made damage to the national economy by the types of factors of their formation: influence, perception and evaluation. The system of indicators of economic evaluation for each factor has been constructed. The model of economic evaluation and prediction of levels of man-made damages based on fuzzy expert system capabilities has been proposed.

УДК 338.45:623.483

ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Купінець Л. Є., Обнявко Т. С.

Визначено сутність та структуру військово-промислового комплексу України. Проведені дослідження сучасного стану військово-промислового комплексу України, проаналізовано його сильні та слабкі сторони. Запропоновано основні напрямки розвитку ВПК у межах концепції сталого розвитку.

Протягом багатьох років питання забезпечення розвитку військово-промислового комплексу (ВПК) України, який після 1990 року знаходиться в хронічній кризі, є актуальним чинником соціально-економічної модернізації країни.

Негативні тенденції в розвитку ВПК України в значній мірі обумовлені загальним кризовим станом економіки країни, стресовими трансформаціями соціально-економічного та політичного середовища. Криза в діяльності Збройних Сил України (ЗСУ) та вітчизняного ВПК має системний характер і обумовлена різними причинами – багаторічним зниженням державних оборонних замовлень, значним скороченням фінансування ЗСУ, заборгованістю держави перед ВПК за виготовлену військову продукцію, порушенням інтеграційних зв'язків з підприємствами-партнерами інших країн, відсутністю ресурсозберігаючих технологій тощо.

У той же час ВПК відноситься до найбільших природокористувачів, діяльність якого надзвичайно шкідлива для навколишнього середовища. Екологічний стан, обумовлений функціонуванням ВПК є складним внаслідок військової діяльності, відсутності умов надійного зберігання і утримання наявного озброєння та військової техніки, випадків забруднення навколишнього довкілля.

Вплив ВПК на навколишнє середовище негативно відображається не тільки у мирний час, але і під час військових конфліктів. Увага до захисту довкілля ще більш зросла в умовах існуючого збройного конфлікту в східних областях України. У відповідності до схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», що визначає мету, вектори руху, дорожню карту, пріоритети та індикатори становлення та розвитку України, оборонні умови розглядаються на рівні з соціально-економічними, організаційними та політико-правовими умовами [1].

Саме за вектором розвитку передбачається сталий розвиток держави, забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, а за вектором безпеки – реформа оборонно-промислового комплексу. Крім того реформа національної безпеки та оборони з метою

підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил України та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог віднесена до першочергових. В такому трактуванні визначення екологічної складової сталого розвитку ВПК набуває статус наукової проблеми, яка стосовно до підприємств цього комплексу практично не вивчалася. Значимість проблеми підкріплюється поширенням досліджень в напрямку розвитку «зеленої» економіки, яка передбачає захист інтересів суспільства, зниження ризиків для довкілля, відродження природного капіталу, збереження біорізноманіття шляхом перегляду практики господарювання в провідних секторах економіки.

Відмітимо, що складність означеної проблематики обумовлена певним дисбалансом ступенів розробки її складових та відповідного інформаційного забезпечення. Якщо проблема переходу України до сталого розвитку, розгляд цього вектору та його складових на мезо- та макрорівнях підкріплені значними науковими напрацюваннями сформованих та активно працюючих наукових шкіл та конкретними документами концептуального та стратегічного характеру, то будь-які дослідження в сфері функціонування ВПК до певного часу відкрито майже не обговорювалися. Лише починаючи з 1990 року в Україні почали з'являтися роботи, присвячені економіці оборонної промисловості. Суттєво просунули економічні дослідження у військовій сфері праці російських та українських вчених – В.В. Барабанова, С.Ф. Вікулова, Є.Ю. Хрусталева, В.І. Цимбала, С.І. Харченко, В.В. Черновскої, М.А. Чешкова, Ю.В. Шишкова, А.В. Щедрина, Р.А. Фарамазяна та інших. Ще менше наукових праць існує з економіко-екологічних проблем розвитку сучасного ВПК.

Проте, існуючі дослідження не розкривають аспекти сталого розвитку ВПК у системному їх різноманітті, хоча саме ВПК є надзвичайно складним соціо-технологічним явищем, найбільш загрозливим чинником для навколишнього довкілля та для самого існування людства.

Саме цей ракурс дослідження визначає його мету, що полягає у визначенні розуміння сталого розвитку підприємств ВПК з визначенням його складових стосовно специфіки означеного комплексу. У відповідності до мети окреслено низку завдань, які передбачають:

- дослідження поняття військово-промисловий комплекс;
- визначення об'єктів еколого-економічних досліджень в сфері ВПК;
- визначення сутності сталого розвитку підприємств ВПК;
- окреслення складових сталого розвитку ВПК;
- обґрунтування воєнно-техногенних факторів впливу на навколишнє середовище.

Вивчення існуючої законодавчої бази виявило, що стосовно означеної сфери досліджень широко застосовуються такі дефініції як «військово-промисловий комплекс» або «оборонно-промисловий комплекс», «оборонна промисловість», «військова промисловість» або «воєнна промисловість» [2-8].

Проведене дослідження надало можливість авторам зробити висновок, що перший термін виник у колишньому СРСР в 50-тих роках минулого століття, на початку «холодної» війни та розгортання гонки озброєнь і його можна було ототожнювати із оборонною промисловістю колишнього Радянського Союзу та східноєвропейських країн-членів Варшавського договору. Після розпаду Варшавського блоку та Радянського Союзу термін «оборонно-промисловий комплекс» (ОПК) продовжує використовуватися в окремих державах СНД.

Тому оскільки вітчизняний ОПК є важливою, але все ж складовою військової промисловості України, вважаємо за необхідне уточнення означених термінів, які вживаються у національному законодавстві, науці та практиці як синоніми. На наш погляд ОПК не може ототожнюватися з усією військовою промисловістю України. Більш того, зважаючи на курс України на інтеграцію до Європейського Союзу, потрібно враховувати, що у законодавчій базі країн-членів ЄС такий термін взагалі не використовується. Тобто залишається ВПК, який розглядається як альянс військової промисловості, армії та пов'язаної з ними частини державного апарату й науки. Це визначення достатньо ємне і універсальне, є загальноприйнятним і відповідає сучасним реаліям.

Базуючись на аналізі викладених позицій, наведемо основні види структури ВПК за різними ознаками (рис. 1-2).

Рис. 1. Структура ВПК України за соціально-функціональною ознакою*

* Джерело: розроблено авторами з використанням [9-12].

Характерним елементом ВПК розглядається підприємство, тісно пов'язане з науковим комплексом і вищою школою. Ці підприємства можуть діяти як у формі казенного або унітарного підприємства, так і у вигляді акціонерного товариства з різним ступенем державної участі [13, с.52]. Разом з тим основною функціональною одиницею еколого-економічних досліджень може виступати військовий об'єкт Збройних Сил України [14, с. 61]. Вважаємо, що до цього переліку можна приєднати контингент військового об'єкту ЗСУ, який може розглядатися як об'єкт вивчення в просторовому контексті з точки зору впливу на довкілля.

Рис. 2. Структура ВПК України за функціональною ознакою призначення продукції та послуг*

* Джерело: розроблено авторами з використанням [9-12].

Наведемо деякі кількісні оцінки, що характеризують ВПК. Україна одержала в спадщину від колишнього СРСР близько 700 оборонних підприємств. Найпотужнішими були 344 організації: 205 виробничих об'єднань (підприємств) і 139 науково-виробничих об'єднань (організацій) із загальною чисельністю працівників близько 1,5 млн. чол. [15, с.162-163]. Але вже у 2009 році кількість оборонних підприємств у порівнянні з 1991 р. скоротилось втричі, кількість працівників оборонних

підприємств - у 6,5 разів, а обсяг виробництва – у 10 разів. Станом на початок 2015 року український ВПК втратив 12 підприємств у зоні АТО в п'яти містах, ще 13 оборонних підприємств перебувають у стані санації або банкрутства [16]. Крім того на тимчасово окупованій території АР Крим розташовані 13 об'єктів, що раніше входили до Державного концерну «Укроборонпром». Крім того, на території України розташована значна кількість об'єктів ВПК: військових баз, складів боєприпасів, сховищ паливно-мастильних матеріалів і ракетного палива, полігонів тощо.

Після 1991 року за роки незалежності в Україні рівень фінансування заходів щодо переозброєння армії щороку не перевищував 150 млн. доларів США, або 10 % оборонного бюджету, що менше майже вдвічі від таких країн, як Польща та Румунія [17, с. 91]. У той же час чисельність ЗСУ у 2005-2014 роках має тенденцію до зниження, хоча з 2007 р. по 2010 рік не змінювалась. У 2013 році вона склала лише 67,6% від рівня 2005 року.

У той же час, за роки незалежності Україна закріпилась на світовому ринку озброєнь. Експорт продукції оборонних підприємств складав 65-75% загального обсягу виробленої ними продукції, тоді як на внутрішньому ринку споживається лише незначна її частка (менше третини). У 2012 р. обсяг експорту відносно 2005 р. збільшився більш ніж у 4 рази. Експорт здійснювався за рахунок поставок нового озброєння і військової техніки та техніки, що зберігалась з радянських часів.

Сьогодні єдиним комплексним програмним документом у військово-технічній сфері є Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння та військової техніки ЗС на 2012-2017рр., затверджена Постановою КМ України №46-2 від 1 лютого 2012 року.

У відповідності до означених векторів розвитку важливим напрямком подальшого відродження ВПК України є розробка заходів щодо сталого розвитку, складовою яких є урахування екологічного вектору. Під «сталим (стійким) розвитком» в економічній літературі розуміється «здатність системи виконувати роботу проти дії зовнішніх сил по збереженню, відтворенню та розвитку самої себе при зміні зовнішніх умов». В умовах сучасних викликів стратегія сталого розвитку підприємства формується під впливом складного комплексу факторів. Існує відома теза, відповідно до якої під стратегією стійкого розвитку підприємства варто розуміти довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, спрямований на постійне відновлення структурного й функціонального змісту виробничо-економічної системи (підприємства), з метою формування такого економічного стану, при якому господарська діяльність забезпечує в умовах зовнішнього середовища, що змінюється, загальну еколого-економічну ефективність функціонування й виконання відповідних зобов'язань [18, с.39].

Саме такий підхід визнано пріоритетним, оскільки Україна є учасницею багатьох міжнародних еколого-економічних конвенцій та двосторонніх угод. Зокрема, це: Договір про заборону випробування ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою (Москва, 1963); Конвенція про заборону розроблення, виробництва та нагромадження запасів біологічної і токсичної зброї, їх знищення (Лондон, Москва, Вашингтон, 1972; ратифіковано Україною у 1975 р.); Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів (Лондон, 1972; ратифіковано у 1975 р.); Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини (Париж, 1972; ратифіковано у 1988 р.); Конвенція про заборону військового або будь-якоговорожого використання засобів впливу на природне середовище (Женева, 1978, ратифіковано у 1978); Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (Женева, 1979; ратифіковано у 1980 р.); Конвенція про контроль транскордонних перевезень токсичних відходів та їх видалення (Базель (Швейцарія), 1989); Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій (Гельсінкі, 1992); Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Гельсінкі, 1992) і багато інших.

Між тим екологічним проблемам в означеному секторі приділяється недостатньо уваги. Можна окреслити такі основні елементи екологічної небезпеки, що створюють окремі ланки ВПК:

- відсутність ресурсозберігаючих технологій у виробництві продукції військового призначення;
- проблема утилізації відходів;
- забруднення атмосфери;
- деградація земель;
- забруднення водних ресурсів;
- проблема утилізації боєприпасів.

Утилізація боєприпасів для України стала нагальною необхідністю, оскільки саме до України було вивезено арсенали військ колишнього СРСР, що дислокувалися в країнах Центральної та Східної Європи. На сьогоднішній день на території України розміщено 135 арсеналів, баз і складів, на яких, за даними Міністерства оборони, зберігається близько 771,4 тис. т надлишкових і непридатних до подальшого використання та зберігання ракет і боєприпасів. Державна програма їх утилізації, за повідомленням військового відомства, розрахована до 2017 р., але через значне перевищення термінів зберігання майже всі боєприпаси стануть непридатними значно раніше цього терміну.

Склалася стійка тенденція до збільшення обсягів утилізації боєприпасів. В 2013 році було утилізовано боєприпасів в 2 рази більше, ніж у 2005 році. У 2013 році було утилізовано ракетного палива (меланжу) в 20,3 рази більше в порівнянні з 2008 роком. Всі ці дії можна вважати позитивними, але формування нової моделі розвитку ВПК повинно базуватися на ідеологічній платформі, яка не тільки враховує екологічну складову досягнення сталості, але й реалізує її.

Проведені попередні узагальнення дозволили класифікувати види воєнно-техногенних факторів впливу на навколишнє середовище (табл.1).

У широкому сенсі сталий розвиток можливий виключно на основі економічної стабілізації, пріоритетної реалізації економічної складової, орієнтованої на впровадження новітніх технологій і на цій базі – вирішенні екологічних, соціальних, політичних та інформаційних проблем.

Таблиця 1

Види воєнно-техногенних факторів впливу на навколишнє середовище*

Види воєнно-техногенних факторів на навколишнє середовище	Прояви впливу воєнно-техногенних факторів на навколишнє середовище
1.Механічний вплив на довкілля	
Порушення ґрунтового покриву	Порушення покриву автомобільною та бронетанковою технікою, в наслідок вибухів боєприпасів під час навчань та бойових дій, внаслідок діяльності підприємств ВПК.
Забруднення боєприпасами, що не розірвалися	Забруднення боєприпасами, що не розірвалися, під час навчань та бойових дій.
Забруднення металевими відходами	Подавання металевих частин боєприпасів під час навчань та бойових дій, залишків неутилізованої пошкодженої військової техніки, металевих відходів підприємств ВПК.
Дегуміфікація ґрунту	Втрата гумусу та зниження родючості ґрунту наслідок воєнно-техногенного впливу ЗСУ та підприємств ВПК.
Дефляція ґрунту	Руйнування і знесення ґрунтів вітром після пошкодження військовою технікою та вибухів боєприпасів, внаслідок знищення лісів під воєнно-техногенним впливом.
Ерозія ґрунту	Руйнування ґрунтів поверхневими водами, заболочування після пошкодження військовою технікою та вибухів боєприпасів, внаслідок знищення лісів під воєнно-техногенним впливом.
2. Хімічний вплив на довкілля	
Забруднення навколишнього середовища важкими металами	Забруднення викидів важких металів під час навчань та бойових дій.
Забруднення навколишнього середовища вуглеводнями	Забруднення нафтопродуктами, пропаном та бутаном, паливно-мастильними матеріалами під час функціонування підрозділів ЗСУ, навчань та бойових дій, роботи підприємств ВПК.

Забруднення ґрунту залишками порохів	Забруднення ґрунту залишками викидів порохових газів під час навчань та бойових дій.
Забруднення ґрунту залишками вибухових речовин	Забруднення ґрунту залишками вибухових речовин під час навчань та бойових дій.
Забруднення повітря в результаті емісії газів двигунами внутрішнього згоряння	Забруднення викидів газів внаслідок роботи двигунів внутрішнього згоряння автомобільного транспорту.
Забруднення повітря в результаті емісії порохових газів	Забруднення повітря викидами порохових газів під час навчань та бойових дій.
Забруднення повітря в результаті емісії газів вибухових речовин	Забруднення повітря викидами порохових газів під час детонації вибухових речовин під час навчань та бойових дій.
3. Фізичний вплив на довкілля	
Світлове забруднення	Надлишок нічного освітлення в результаті діяльності складових підрозділів ВПК, що порушує природні ритми біосфери
Вібраційне забруднення	Хвильове забруднення навколишнього середовища внаслідок стрільби зі зброї, функціонуванні військової техніки а виробничого обладнання військових підприємств, обладнання комунально-побутових об'єктів ВПК.
Акустичне забруднення	Понадприродний шумовий вплив внаслідок поведіння стрільб, вибухів боєприпасів, функціонування військової техніки та виробничого обладнання підприємств ВПК.
Електромагнітне забруднення	Вплив електромагнітних випромінювань в місцях розташування радіолокаційних станцій, засобів радіозв'язку, навігації, радіотехнічних систем, ліній електропередач.
Теплове забруднення	Понадприродний тепловий вплив в місцях функціонування військової техніки та виробничого обладнання підприємств ВПК.
4. Біотичний вплив на довкілля	
Деградація екосистем	Знищення та пригнічення біосистем внаслідок техногенної діяльності підприємств ВПК, застосування зброї та військової техніки.
Збіднення біорізноманіття	Збіднення біорізноманіття внаслідок комплексного негативного впливу діяльності складових ВПК.
Прямий біоцид елементів біоценозу	Спричинення ушкоджень та загибелі біологічних об'єктів, деградація екосистем під

	впливом діяльності підрозділів ЗСУ та оборонних підприємств.
Біогенна акумуляція шкідливих речовин	Накопичення шкідливих речовин в місцях розташування підрозділів ЗСУ та оборонних підприємств.

*Джерело: складено авторами на підставі [19, 20].

Саме економічний чинник внаслідок синергійного впливу суттєво визначає всі інші чинники.

Визначення прояву синергетичного ефекту забезпечується через дослідження головних передумов та загроз сталому розвитку національної економіки як цілісної системи. У їх складі: економічний вектор; формування політичних передумов; соціальний вектор; екологічний вектор; створення інформаційних передумов (табл. 2)

Таблиця 2

Вектори сталого розвитку ВПК України*

Сутність проблеми	Напрями вирішення
Економічний вектор	
Зростання державного боргу; - дефіцит державного бюджету; - низький рівень технологічної культури виробництва;- максимізація, а не оптимізації темпів економічного зростання; - спад виробництва; - поглиблення протиріч між економічним розвитком і соціальним прогресом, суттєве відставання національної економіки від розвинутих країн світу.	Впровадження парадигми сталого розвитку об'єктів ВПК. Облік матеріального потоку і застосування принципу економії ресурсів. Зниження високих накладних витрат. Випуск продукції «подвійного» призначення – для ВПК та для цивільних потреб Диспетчеризація виробництва та вдосконалення організації збереження озброєнь.
Екологічний вектор	
Відсутність ресурсозберігаючих технологій у виробництві військової продукції	Здійснення принципу превентивності щодо охорони навколишнього середовища. Посилення синергетичної взаємодії економіки та екології. Впровадження енергоефективних технологій, що підвищить конкурентоспроможність підприємств ВПК у глобальному виробництві та знизить негативний вплив на навколишнє середовище.

Проблема утилізації відходів	Формування програми утилізації або безпечного зберігання відходів підприємств ВПК.
Забруднення атмосфери	Скорочення обсягів шкідливих викидів в атмосферу.
Деградації земель	Формування програми захисту та відновлення ґрунтів від фізичних та хімічних впливів, обумовлених специфікою ВПК. Розроблення програми підвищення лісистості територій під військовими об'єктами.
Забруднення водних ресурсів	Формування програми захисту водних ресурсів від впливів, обумовлених специфікою ВПК.
Соціальний вектор	
Екологічна підготовка кадрів ВПК	Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості Впровадження соціально-екологічних рамкових умов господарювання.
Створення системи техногенної безпеки	Проведення власної державної політики у сфері регулювання техногенної безпеки. Розширення діяльності держави у питаннях зменшення промислового ризику на підприємствах ВПК. Впровадження комплексних організаційних, технологічних і наукових заходів, спеціально підготовленого персоналу і структур.
Розвиток еколого-економічних досліджень щодо діяльності ВПК	Вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління на підприємствах ВПК. Удосконалення регіональної екологічної політики, що враховує інтереси ВПК.
Політичний вектор	
Відсутність координації та програмних цілей розвитку ВПК, слабка нормативна база та низька компетентність керівництва	Посилення діяльності уряду в сфері сприяння підвищенню поінформованості, компетентності, розробки та поширення новітніх технологій . Формування належної нормативної бази, яка регулює зберігання, транспортування та обробку відходів підприємств ВПК.

Створення інформаційних передумов	
Відсутність надійного і захищеного інформаційного забезпечення управління	<p>Створення організаційної структури для інформаційного забезпечення діяльності всіх складових ВПК.</p> <p>Проведення комплексної рекламно-інформаційної, просвітницької кампанії з метою формування в суспільстві розуміння цінності сприятливого для життєдіяльності людини навколишнього природного середовища.</p> <p>Створення учбових центрів, бізнес-центрів для розвитку інформаційного забезпечення діяльності складових ВПК</p> <p>Стриання розвитку комунікацій, надійному забезпеченню управління інформацією.</p>

* Джерело: власна розробка авторів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес формування державної секторальної екологічної політики потребує поглибленого вивчення взаємозв'язків економічного та екологічних чинників, удосконалення державної системи управління екологічною безпекою.

До основних завдань екологоорієнтованого розвитку ВПК належать:

- комплексне обстеження й оцінка рівнів забруднення ґрунту, повітря й води в межах впливу ВПК;
- визначення, розробка та реалізація конкретних заходів щодо ліквідації та попередження шкідливих наслідків діяльності військових формувань і підприємств ВПК;
- розробка та реалізація рекомендацій стосовно усунення чинників шкідливого впливу на навколишнє середовище (використання досконалих технологій утилізації боєприпасів, токсичних речовин, створення екологічно безпечної військової техніки та зброї тощо);
- створення ефективного механізму відповідальності підприємств оборонного комплексу за заподіяння шкоди навколишньому середовищу та заохочення до мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Враховуючи значимість ВПК для України потрібно сформулювати стратегічне бачення екологоорієнтованого розвитку цього сектору із залученням до формування спільного погляду на проблему НАН України, Міністерство оборони країни, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, представників громадських організацій, місцевих органів влади.

Література:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» Указ Президента України від 12 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: №5/2015 <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

2. Щодо вирішення деяких проблемних питань правового забезпечення трансформації та розвитку воєнної промисловості України": Аналіт. зап. відділу стратегій реформування сектору безпеки та відділу глобалістики та безпекових стратегій / В.П. Тютюнник, В.К. Горovenko [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1228/>.

3. Закон України "Про оборону України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

4. Закон України "Про основи національної безпеки України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

5. Закон України "Про організацію оборонного планування" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2198-15>.

6. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannia_2013-c7954.pdf.

7. Матеріали круглого столу «Воєнно-технічна та оборонно-промислова політика України: погляд у майбутнє», проведеного 29.11.2012р у НІСД (м.Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1005/>.

8. Демидов Б., Величко А., Волощук И "Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.security.ukrnet.net/d-stati/vel-zm.pdf>.

9. Неботов П. Спроможності національного оборонно-промислового комплексу із задоволення потреб Збройних Сил України в озброєннях і військовій техніці // Альманах сектору безпеки України 2012 / Центр Разумкова. – К.: Видавництво «Заповіт», 2013. – С. 119-128.

10. Бадрак В. Україна на світовому ринку озброєнь: Аналітична записка Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння // <http://old.niss.gov.ua/cacds/resu/0525.html/>

11. Бадрак В., Згурец С. Обзор оборонной промышленности Украины // Альманах по вопросам государственного управления в секторе безопасности Украины 2010 Женева – Киев, Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами 2010 – 218 с. (Серия по вопросам менеджмента сектора безопасности и обороны, №2)

12. Викулов С.Ф., Хрусталеv Е.Ю. Российский оборонно-промышленный комплекс: финансово-экономический и институциональный анализ // Аудит и финансовый анализ. –2010. – С. 1-15.

13. Лозинский С. В. Формирование механизма социально-экономического регулирования российских предприятий ВПК в условиях экономической трансформации: Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 . – М.: РГБ, 2003. – 177 с.

14. Воробьева В.В. Военная экология в структуре современной экологии (критический анализ) // Военная мысль. – 2012. – № 4. – С. 55-63.

15. Горбулін В. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку опк й підходи до їх вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://gazeta.dt.ua/POLITICS/oboronne_budivnitstvo_v_ukrayiniproblemni_pi_tannya_rozvitku_opk_y_pidhodi_do_yih_virishennya.html

16. Романов Р. За друге півріччя 2014-го ми поставили у військо більше зброї, ніж за всі роки існування Укроборонпрому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/128106>.

17. Дмитренко Г.В. Державне управління в контексті фінансування щодо розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України // Інвестиції: практика 90 та досвід. – 2010. – №8. – С.90-93.

18. . Оцінка тенденцій еколого-техногенної ситуації у світі": Аналіт. доповідь відділу екологічної та техногенної безпеки НІСД / Д. Бірюков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/703/>

19. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України: Аналіт. доповідь НІСД / Собкевич О.В., Шевченко А.В., Сухоруков А.І., Белашов Є. В.. – К.: НІСД, 2014. – 57 с.

20. Напрямки вдосконалення природоохоронної діяльності в Збройних Силах України: Науково-методичний посібник / За редакцією О.С. Лисенка, С.М. Чумаченка, Ю.І. Ситника. – ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. – 424 с.

Abstract

Kupinets L.E., Obniavko T.S.

MODERN MILITARY INDUSTRIAL COMPLEX IN THE FRAMEWORK OF STABLE DEVELOPMENT

The essence and structure of Military-industrial complex (MIC) of Ukraine have been determined. Researches of the modern state of Ukraine's military and industrial complex are conducted, strong and weak sides and also the most prespective possibilities of MIC are analysed. Basic directions of Ukraine's military industrial complex development within the stable development conception are offered

РЫНОК МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПЕРЕВОЗОК

Кухарчик А.Г.

В статье рассмотрены вопросы развития рынка мультимодальных перевозок. Определены принципы функционирования мультимодальной системы.

Постановка проблемы. Преимущество интермодальных и мультимодальных перевозок заключается в наиболее эффективном сочетании нескольких видов транспорта, оптимизации сроков поставки, снижении расходов на хранение груза и контроле уровня транспортных расходов. Это сочетание делает мультимодальную доставку грузов высокоэкологичной и позволяет снизить выброс вредных веществ в атмосферу.

Анализ публикаций. Особенности мультимодальных перевозок были рассмотрены в трудах Котлубая А.М., Лимонова Э.Л., Плужникова К.И., Чунтомовой Ю.А., Морозовой И.В., Цветова Ю.М., Чекаловца В.Г. и других авторов.[1,2,3]

Цель статьи. Дать классификацию мультимодальных перевозок, определить принципы функционирования мультимодальной системы.

Изложение основного материала. Логистический менеджмент предприятия при осуществлении закупок и доставки материальных ресурсов, а также при отгрузке готовой продукции, должен решить следующие вопросы: создавать ли свой парк транспортных средств, использовать частный парк транспортных средств или использовать наемный транспорт общего пользования. Создание собственного парка связано с большими капитальными вложениями в подвижной состав и производственно-техническую базу. При выборе альтернативного варианта обычно исходят из определенной системы критериев, к которым относятся:

затраты на создание и эксплуатацию собственного парка транспортных средств (аренду, лизинг подвижного состава);

затраты на оплату транспортных услуг, транспортно-экспедиционных расходов фирм и других логистических посредников в транспортировке;

скорость (время) транспортировки;

качество транспортировки (надежность доставки, сохранность груза и т.п.).

В большинстве случаев фирмы-производители прибегают к услугам специализированных транспортных фирм, поэтому в дальнейшем мы будем рассматривать именно эту альтернативу.

Логистические процедуры выбора включают:
выбор вида транспортировки (иногда называемый в специальной литературе способом перевозки или системой доставки грузов);
выбор вида (или нескольких видов) транспорта;
выбор основных и вспомогательных логистических посредников в транспортировке.

Все указанные процедуры выполняются на основе одного или системы критериев при соблюдении заданных ограничений. Эти ограничения обусловлены или целевыми функциями внешних логистических систем или факторами окружающей макро- и микроэкономической среды. Например, в системе дистрибуции ограничения могут накладываться на время доставки, затраты на транспортировку, сохранность груза, дислокацию складов в которых осуществляется складирование или перевалка груза на другой вид транспорта и т.п. Используются различные виды транспортировки

Униmodalная (одноmodalная) транспортировка осуществляется одним видом транспорта, например, автомобильным. Обычно применяется, когда заданы начальный и конечный пункты транспортировки по логистической цепи без промежуточных операций складирования и грузопереработки. Критериями выбора вида транспорта в такой перевозке обычно являются вид груза, объем отправки, время доставки груза потребителю, затраты на перевозки. Например, при крупнотоннажных отправлениях и при наличии подъездных путей в конечном пункте доставки целесообразнее применять железнодорожный транспорт, при мелкопартионных отправлениях на короткие расстояния — автомобильный.

В силу этого грузовладелец фактически находится в договорных отношениях с обоими перевозчиками, причем каждый из них производит расчеты с грузовладельцем и несет материальную ответственность за сохранность груза только на соответствующем участке маршрута.

Комбинированная перевозка отличается от униmodalной наличием более чем одного вида транспорта. Использование смешанных (комбинированных) видов транспортировки часто обусловлено структурой дистрибутивных каналов (или логистических каналов снабжения), когда, например, отправка крупных партии производится с завода-изготовителя на оптовую базу железнодорожным транспортом (с целью максимального снижения затрат), а развозка с оптовой базы в пункты розничной торговли осуществляется автомобильным транспортом. Современная логистическая практика транспортировки связана с все большей экспансией перевозок, осуществляемых одним экспедитором (оператором) из одного диспетчерского центра и по единому транспортному документу (мультиmodalные, интерmodalные, трансmodalные, А-modalные, комбинированные, сегментированные и пр.).

Мультиmodalная перевозка — транспортировка грузов по одному договору, но выполненная по меньшей мере двумя видами транспорта;

перевозчик несёт ответственность за всю перевозку, даже если эта транспортировка производится разными видами транспорта (например: железной дорогой, морем и автодорогой и т. д.). Перевозчик при этом не должен обладать всеми видами транспорта и в практике это чрезвычайно редкое явление. Такая перевозка часто осуществляется суб-перевозчиками (в морском праве называемыми действительными перевозчиками). Перевозчик, ответственный за всю перевозку называется мультимодальным транспортным оператором (МТО).[6]

Особое значение имеет оценка способности МТО организовывать и осуществлять качественные и безопасные смешанные перевозки опасных грузов. Основы безопасности смешанной перевозки опасных грузов закладываются задолго до непосредственного начала процесса транспортировки. Вопросы безопасности должны быть решены МТО уже на этапе планирования смешанной перевозки, выбора тары, маршрута следования, транспортных средств и субподрядчиков. МТО необходимо убедить заказчика в том, что его услуги качественны и безопасны и что все этапы смешанной перевозки осуществляются в соответствии с установленными требованиями. Для этого необходима объективная оценка деятельности МТО третьей независимой стороной.

Договор смешанной перевозки означает договор, на основании которого оператор смешанной перевозки за уплату провозных платежей обязуется осуществить или обеспечить осуществление международной смешанной перевозки. Документ смешанной перевозки означает документ, удостоверяющий договор смешанной перевозки, принятие груза оператором смешанной перевозки в свое ведение, а также его обязательство доставить груз в соответствии с условиями этого договора.

Когда грузы принимаются оператором смешанной перевозки в свое ведение, он должен выдать документ смешанной перевозки, который по выбору грузоотправителя может быть оборотным или необоротным.[8]

Основные принципы функционирования мультимодальной системы заключаются в следующем:

1. единообразный коммерческо-правовой режим;
2. комплексное решение финансово-экономических аспектов функционирования системы;
3. использование систем электронного обмена данными (ЭОД), обеспечивающих слежение за передвижением груза, передачу информации и связь;
4. единство всех звеньев транспортной цепи в организационно-технологическом аспекте, единая форма взаимодействия и координация всех звеньев транспортной цепи, обеспечивающих это единство;
5. кооперация всех участников транспортной системы;
6. комплексное развитие транспортной инфраструктуры различных видов транспорта.

Принцип единообразия коммерческо-правового режима предусматривает:

1. совершенствование правил перевозок грузов в международном

сообщении на всех видах транспорта с целью их взаимной увязки в соответствии с выбранными критериями эффективности логистической транспортной системы;

2. упрощение таможенных процедур;

3. разработку и внедрение новых унифицированных перевозочных документов международного образца для работы на внешнем транспортном рынке, а также для внутреннего транспорта, учитывающих общий критерий логистической транспортной системы.

Принцип комплексного решения финансово-экономических аспектов функционирования мультимодальной системы предусматривает:

1. установление унифицированных тарифных правил перевозки транзитных грузов и грузов внешней торговли в международном сообщении;

2. разработку метода обоснованного распределения сквозного фрахта в СКВ между всеми звеньями логистической транспортной цепи ;

3. разработку механизма финансовой ответственности за нарушение качества услуг.

Необходимым условием функционирования мультимодальной системы является наличие информационной системы, с помощью которой осуществляется исполнение заказа (договора перевозки), то есть планирование, управление и контроль всего процесса доставки груза благодаря опережающей, сопровождающей и заканчивающей процесс доставки информации.

В настоящее время в мировой практике широко применяются различные системы электронного обмена данными, степень использования которых определяет уровень конкурентоспособности различных логистических транспортных систем на мировом рынке транспортных услуг.

Принцип внедрения новых форм взаимодействия особенно важен для функционирования мультимодальной транспортной системы, поскольку эффективность такой системы существенно зависит от ее организации. Гарантом и организатором взаимодействия всех звеньев транспортной цепи в системе является оператор международной мультимодальной доставки грузов.

Наличие оператора определяет ряд отличительных признаков, относящихся к коммерческо-правовому аспекту функционирования мультимодальной транспортной системы:

1. единый транспортный документ международного образца;

2. доставка от двери до двери либо в других границах, предусмотренных единым транспортным документом;

3. единая ответственность за исполнение договора и сохранность груза;

4. единая сквозная ставка фрахта.

Возможность применения передовых технологий перевозочного процесса определяется уровнем развития транспортной инфраструктуры, которую можно разделить на следующие основные элементы: терминалы,

транспортные пути и транспортные средства.

При выборе способа транспортировки, транспортного средства и конкретного перевозчика, логистический менеджер должен учитывать присущие каждому виду транспорта достоинства и недостатки.

У каждого вида транспорта (за исключением трубопроводного) имеются определенные типы транспортных средств (подвижной состав, подвижные единицы) и производственно-техническая база, необходимая для эксплуатации, технического обслуживания и ремонта транспортных средств. Для логистического менеджмента особенно важны некоторые технико-эксплуатационные параметры подвижного состава, путей сообщения и терминалов.

Для подвижного состава такими параметрами являются:

техническая и эксплуатационная скорость;

габаритные размеры грузовых емкостей и самих транспортных средств;

полная масса, нагрузка на оси;

мощность двигателя (силовых установок);

грузоподъемность и габаритные размеры прицепов, полуприцепов, вагонов и т.п.

Для путей сообщения:

пропускная способность;

ширина проезжей части (колеи), глубина фарватера;

допустимая нагрузка на дорожное полотно.

Для терминалов:

полезная складская площадь;

число оборотов (скорость оборота);

производительность подъемно-транспортного и складского оборудования и т.д.

Важным принципом эффективного взаимодействия всех звеньев транспортной цепи является готовность партнеров к кооперации на основе понимания своей роли в логистической транспортной системе.

Интермодальные перевозки это сквозные перевозки грузов, часто в унифицированной форме (в контейнерах, на паллетах, флетах и т.п.) от места отправления до места назначения несколькими последовательными видами транспорта. Занимаются этими перевозками операторы и.п., выступая в роли экспедитора или перевозчика, при этом оформляется сквозной транспортный документ-сквозной коносамент.[7]

При интермодальной перевозке грузовладелец заключает договор на весь путь следования с одним лицом (оператором). Оператором может быть, например, экспедиторская фирма, которая действуя на всем протяжении маршрута перевозки груза различными видами транспорта, освобождает грузовладельца от необходимости вступать в договорные отношения с другими транспортными предприятиями.

По определениям UNCTAD (United Nation Conference on Trade and Development) «интермодальной является перевозка грузов несколькими видами транспорта, при которой один из перевозчиков организует всю

доставку от одного пункта отправления через один или более пунктов перевалки до пункта назначения и в зависимости от деления ответственности за перевозку выдаются различные виды транспортных документов», а «мультимодальной — если лицо, организующее перевозку, несет за нее ответственность на всем пути следования независимо от количества принимающих участие видов транспорта при оформлении единого перевозочного документа».

В отличие от интермодальных систем, где укрупненные грузовые места перевозятся по единым тарифам и перевозочным документам с равными правами всех участвующих видов транспорта, в мультимодальных перевозках один из видов транспорта выступает в роли перевозчика, а взаимодействующие виды транспорта — как клиенты, оплачивающие его услуги.

Признаками интермодальной (мультимодальной) перевозки являются:

- наличие оператора доставки от начального до конечного пункта логистической цепи (канала);

- единая сквозная ставка фрахта;

- единый транспортный документ;

- единая ответственность за груз и исполнение договора перевозки.

Основные принципы функционирования интермодальных систем перевозок соответствуют принципам функционирования мультимодальных систем перевозок, к ним относятся следующие :

- единообразный коммерческо-правовой режим;

- комплексный подход к решению финансово-экономических вопросов организации перевозок,

- максимальное использование телекоммуникационных сетей и систем электронного документооборота;

- единый организационно-технологический принцип управления перевозками и координация действий всех логистических посредников, участвующих в транспортировке;

- кооперация логистических посредников;

- комплексное развитие инфраструктуры перевозок различными видами транспорта.

При осуществлении мультимодальных перевозок за пределы страны (при экспортно-импортных операциях) существенное значение приобретают таможенные процедуры оформления («очистки») грузов, а также транспортное законодательство и коммерческо-правовые аспекты перевозок в тех странах, по которым проходит маршрут следования груза. В международных мультимодальных перевозках принцип единообразия коммерческо-правового режима предусматривает.

- унификацию УДЕ физического распределения в части транспортировки;

- упрощение таможенных формальностей;

- внедрение стандартных коммерческих грузовых и транспортных документов международного образца.

Большое значение в мульти- и интермодальных перевозках имеет информационно-компьютерная поддержка транспортного процесса. Для интеграции нашей страны в мировое информационное пространство (в том числе и в сфере транспортировки) необходимо использование в ЛС современных международных стандартов электронного обмена данными EDI, EDIFACT, развитие безбумажного электронного документооборота. Ключевую роль для транспортировки играют международные телекоммуникационные сети такие как коммерческие (CompuServe, America Online, Relcom), так и некоммерческие (Internet), спутниковые системы связи и навигации для транспортных средств (Inmarsat-C, GPS и др.).

В последние годы, технология транспортировки, особенно для мульти- и интермодальных перевозок, связана с использованием в логистических цепях и каналах грузовых терминалов и терминальных комплексов. Поэтому соответствующие перевозки получили название терминальных перевозок.

Выбор вида транспортировки, вида транспорта и логистических посредников производится на основе системы критериев. К основным критериям при выборе способа перевозки и вида транспорта относятся

- минимальные затраты на транспортировку,
- заданное время транзита (доставки груза);
- максимальная надежность и безопасность;
- минимальные затраты (ущерб), связанные с запасами в пути;
- мощность и доступность вида транспорта;
- продуктовая дифференциация.

В затраты на транспортировку входят как непосредственно транспортные тарифы за перевозку определенного объема груза (выполнение определенного объема транспортной работы), так и затраты, связанные с транспортно-экспедиционными операциями, погрузкой, разгрузкой, затариванием, перегрузкой, сортировкой и т.п., т.е. логистическими операциями физического распределения, сопровождающими транспортировку грузов. Как правило, транспортные затраты (наряду с временем доставки) являются основным критерием выбора вида транспорта и способа перевозки.

Время доставки (транзитное время) является также как и затраты приоритетным показателем при альтернативном выборе, так как определяет современные логистические концепции :

– Концепция Supply Chain Management (SCM) – «Управление цепями поставок»;

– Концепция Requirements /resource planning (RP)- “Планирование потребностей/ ресурсов”.

Materials/ manufacturing requirements/ resource planning (MRP) “Система планирования потребностей в материалах / планирование потребностей производства в ресурсах”.

Подсистема/модуль DRP .

Системы класса ERP .

– Концепция управления производственными ресурсами – CSRP – Customer synchronized resource planning – планирование ресурсов, синхронизированное с потребителем.

– Концепция JIT – Just-in-Time – «Точно в срок».

Система KANBAN.

Логистическая технология LEAN PRODUCTION.

– Концепция Demand-driven Techniques /Logistics – DDT – «Логистика, ориентированная на спрос».

– Концепция Effective Customer Response – ECR – «Эффективная реакция на запросы потребителей».

Логистическая система управления спросом и пополнения запасов Vendor Managed Inventory – VMI – «Управление запасами поставщиком».

С другой стороны, доставка груза в точно назначенный срок свидетельствует (при прочих равных условиях) о надежности выбранной схемы перевозки (перевозчика и других логистических посредников). Кроме того сокращение времени доставки часто дает фирме существенные конкурентные преимущества на рынке сбыта готовой продукции (ГП), обеспечивая возможность внедрения стратегии продуктовой дифференциации.

Выбирая соответствующий вид транспорта, логистический менеджер должен учитывать показатели мощности и доступности в смысле провозных возможностей, технико-эксплуатационных показателей и пространственной доступности транспорта.

Наконец, важным условием выбора является обеспечение сохранности груза в пути, требований стандартов качества груза, международных экологических требований.

Сложность многокритериального подхода к рассматриваемой проблеме выбора заключается в разнонаправленности критериев, разной размерности, качественном характере многих показателей.

Выводы. Центральное место среди многих логистических процедур принятия решений по транспортировке занимает процедура выбора перевозчика (или нескольких перевозчиков). Часто эта процедура доверяется логистическим менеджером транспортно-экспедиционной фирме, с которой у грузовладельца имеются давние установившиеся деловые отношения. При этом экспедитору задаются определенные характеристики груза, критерии и ограничения из перечисленных выше.

В тех случаях, когда логистический менеджер самостоятельно решает проблему выбора перевозчика, он должен основываться на определенной схеме выбора, алгоритм которой похож на процедуру выбора поставщика. Если определен вид транспорта, то должен быть проведен анализ специфического рынка транспортных услуг, на котором действует, как правило, достаточно большое количество перевозчиков, имеющих разную организационно-правовую форму.

Мультимодальные перевозки особенно актуальны на межконтинентальных направлениях, когда необходим доступ в удаленные

точки мира, где один вид транспорта просто бессилен.

В мультимодальной системе благодаря эмерджентному эффекту результат деятельности системы оказывается выше, чем сумма определенных частных результатов.

Литература

1. Конкурентоспроможність та сталий розвиток морегосподарського комплексу України./[Под.ред.Котлубая О.М].–Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2011.-427с.]
2. Лимонов Э.Л. Внешнеторговые операции морского транспорта и мультимодальные перевозки.СПб:Информационный центр «Выбор»,2001-416с.
3. Плужников К.И.,Чунтомова Ю.А.Транспортное экспедирование.-М.:ТРАНСЛИТ, 2006.-528с.
4. Белая книга- Европейская транспортная политика до 2010 года-М.:Полиграф,2003.-192с.
5. Транспортная стратегия ЕС до 2050года [Электронный ресурс]- Режим доступа:<http://www.chas-daily.com>
6. Мультимодальная перевозка[Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. Интермодальные перевозки[Электронный ресурс] – Режим доступа: http://foreign_economic.academic.ru/634/
8. Договор смешанной перевозки.Центральная научная библиотека.[Электронный ресурс] – Режим доступа: [.http://www.0ck.ru/transport/multimodalnye_gruzoperevozki.html](http://www.0ck.ru/transport/multimodalnye_gruzoperevozki.html)

Abstracts

Kucharchyk A.G.

Market multimodal transport.

The paper discusses the development of multimodal transport market. Defines the principles of operation of a multimodal system.

УДК 330.322:330.3(477.7)

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО «ЗЕЛЕНОГО» РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Лайко О.І., Чехович З.В.

Розглянуто питання сталого розвитку загалом та при формуванні «зеленої» економіки, як основи інноваційно-інвестиційного розвитку регіону; впровадження проектного підходу до державного адміністрування бізнесу; делегування повноважень зі встановлення та корегування системи місцевих податків на рівень місцевого самоврядування; впровадження локальної відповідальності місцевої адміністрації за успішність супроводження реалізації інноваційно-інвестиційних проектів.

Сучасний техногенний натиск на оточуюче середовище разом з поглибленням фінансово-економічної кризи все більше змушує науковців і практиків замислитись над реальними механізмами впровадження ідеології взаємовигідного задоволення потреб та знаходження компромісу між сьогоденними всезростаючими потребами та збереженням навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Теоретичні обґрунтування необхідності переходу до системи господарювання на засадах врахування інтересів всіх учасників з'явилися ще на початку ХХ сторіччя як відповідь на вплив людини на природу й масштабні наслідки її діяльності, що стало основою вчення про ноосферу. В Національній парадигмі сталого розвитку України [1] зазначається, що термін ноосфера (від грец. noos – розум) уперше ввів у науковий обіг 1927 р. французький учений Є. Леруа. Разом з П. Тейяром де Шарденом він розглядав ноосферу як ідеальне утворення, позабіосферну оболонку думки, що оточує Землю. Розвиток цих ідей В.І.Вернадським дав сучасне визнане розуміння ноосфери як системної основи взаємодії людини й природи, у межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку. Гармонічний взаємозв'язок усіх структурних складових ноосфери – людства, суспільних систем, наукових знань, техніки й технологій в єдності з біосферою є основою її стійкого існування й розвитку.

Поступово вчення про ноосферу розвивалось і враховувало все більше прикладних та інших факторів сучасного розвитку людства і сформувалась новітня парадигма сталого розвитку, яка була введена в широкий вжиток Міжнародною комісією по навколишньому середовищу і розвитку (Комісія Брунтланд) у 1987 р.[1]. В сучасному розумінні сталий - це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього часу, але не

ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1, с.6]. Концепція сталого розвитку передбачає врахування трьох основних складових, між якими повинен зберігатись певний баланс інтересів, а саме: соціальна, економічна та екологічна складові. Інструментами досягнення стану задоволення інтересів учасників процесу суспільного виробництва і господарювання взагалі є міжнародні програми і проекти в рамках курсу на формування «зеленої» економіки, яка передбачає також і подолання бідності, що і було проголошено в резолюції чергової конференції ООН "РІО + 20" у червні 2012 року в Бразилії.

Сталий розвиток (англ. Sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [2].

Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний [2].

Визнано, що найбільш комплексним і об'єктивним є дослідження сталого розвитку, проведене і репрезентоване колишнім економістом Світового Банку – Германом Дейлі.

Спираючись на визначення Комісії ООН та науковий аналіз, Г. Дейлі логічно тлумачить термін «сталий розвиток» як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками [2].

Вважаємо визначення і трактовку терміну «сталий розвиток», наведену Г.Дейлі найбільш комплексними і такими, що відповідають сутності даного явища, яке дійсно повинно характеризуватись збалансованістю і комплексністю.

Для України в цілому, та Українського Причорномор'я зокрема, питання переходу до моделі господарювання на засадах сталого розвитку є актуальним з причини наявності суттєвих ресурсів для активного економічного розвитку та відсутності ефективної ділової активності, при

якій досягалось би збалансоване забезпечення інтересів всіх членів соціуму. При численних природних ресурсах, значному людському, інтелектуальному, фінансовому капіталах Україна все ще залишається, за міжнародними рейтингами, в колі бідних країн [1, с.7].

Другим чи не найголовнішим питанням, яке піднімається в парадигмі сталого розвитку, є інституційна і організаційно-інфраструктурна готовність України використати фінансування, спрямоване на досягнення курсу сталого розвитку, а також готовність перетворити свої ресурси на дієвий капітал і потужне джерело розвитку національної економіки.

Подолання кризової ситуації в економічній, політичній та інших сферах необхідне і є першочерговим завданням, поставленим в Стратегічному плані дій уряду «Відновлення України - план дій» [3] і в цьому аспекті використання інструментів та підходів сталого розвитку, на нашу думку, є найбільш доцільним, оскільки відбуватиметься процес трансформації господарської системи за схемою «від потреб низів до реформування верхів».

Особливо актуальними ідеї сталого розвитку є для реалізації таких завдань стратегічного плану відновлення як:

- децентралізація влади;
- нова система оподаткування;
- удар по корупції.

Завдання щодо переходу на засади сталого розвитку проголошено також і в Стратегії 2020 [4], яка складається з трьох векторів: сталий розвиток, безпека держави та соціальна відповідальність. Всі ці вектори наближають Україну та Українське Причорномор'я до європейських стандартів, оскільки в розвинених країнах Західної Європи шлях до економічного благополуччя прокладено завдяки децентралізації регуляторної системи та комплексному врахуванню потреб учасників соціуму на локальному та вищих рівнях. «Стратегія -2020» включає близько 60 реформ і спеціальних програм, реалізація яких дозволить увійти до Топ-20 країн у рейтингу Світового банку з легкості ведення бізнесу, збільшити ВВП на душу населення до 16 тис. дол. проти нинішніх 3900 дол. за версією рейтингового агентства Standard&Poog's, збільшити за п'ять років приплив прямих іноземних інвестицій до 40 млрд дол, проти нинішнього показника в середньому 4-5 млрд дол. на рік. Однак фактори залучення іноземних інвестицій, фактично, не є окремими і спеціалізованими важелями, вони є комплексними і безпосередньо пов'язані з умовами відтворення підприємницького капіталу, які визначають рішення інвестора стосовно здійснення капіталовкладень.

Для власників капіталу стабільність процесу відтворення інвестицій стає вирішальним фактором при визначенні напрямків та обсягів вкладень.

Відтворювальний процес нами розглядається як основа ресурсного забезпечення цілей сталого розвитку тому, що фактично саме відтворення

капіталу стало основою фінансового забезпечення процесу суспільного виробництва.

В сучасних кризових умовах нестача фінансових ресурсів для забезпечення поступального розвитку є особливо актуальним питанням і потрібним є пошук не просто альтернативних джерел фінансування, а нової ідеології та концепції, в рамках якої сформується новий тип господарювання на засадах самозабезпечення та самоокупності.

В такому контексті ідеологія сталого розвитку переплітається з положеннями трудової теорії вартості, сформованої К.Марксом, теорії відтворення капіталу та сегментарної ефективності і результативності ринків, сформованої Ж.Фурастьє та К.Кларком та суттєво доповненої і розвиненої сучасними вітчизняними економістами Б.В. Буркинським, В.М. Лисюком, В.О. Точиліним, Т.О. Осташко. Фінансова складова, як правило, є головною сутністю протиріч інтересів, що виникають між соціумом, бізнесом, державою та навколишнім середовищем, тому збалансоване використання і відтворення фінансових ресурсів є одним з найважливіших факторів успішного забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку[5, 6].

Фактично парадигма сталого розвитку і теорія суспільного відтворення вартості є спорідненими філософіями майбутнього розвитку людства, оскільки обидві переслідують майже ту ж саму мету – забезпечення комплексного і всебічного розвитку (рис. 1).

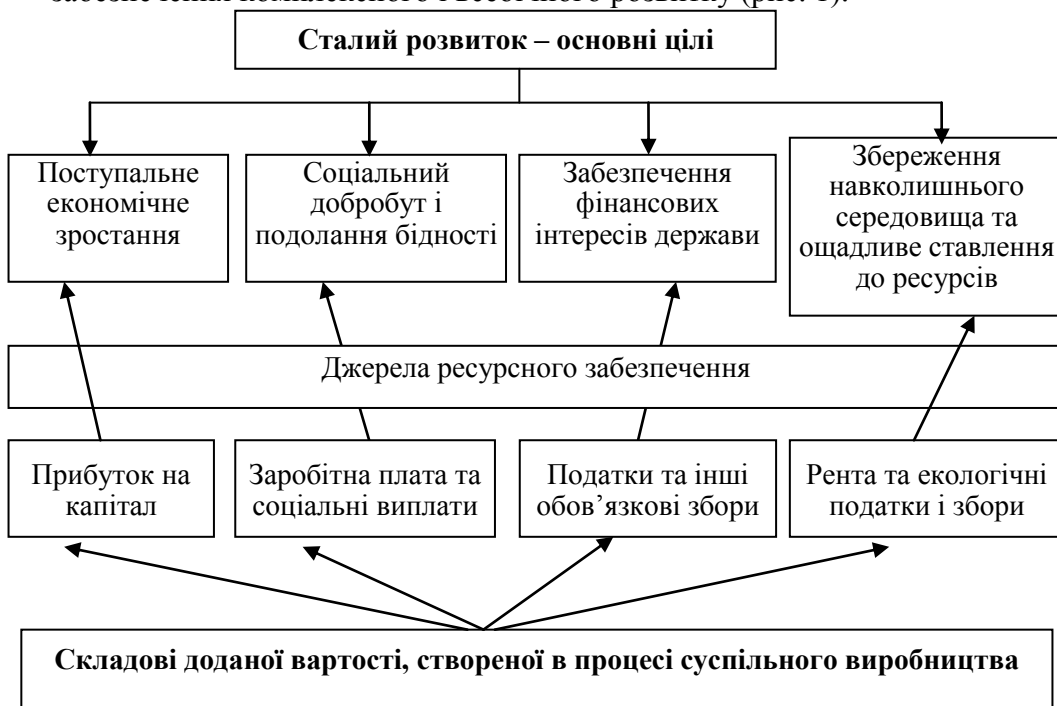

Рис. 1. Схема взаємозв'язку стратегічних цілей сталого розвитку та елементів відтворювального процесу

Сталий розвиток та концепція ефективного для всіх верств суспільства збалансованого зростання, заснованого на відтворенні капіталу в народногосподарському комплексі є спорідненими ідеологічними платформами, орієнтованими не тільки на досягнення суто економічного або екологічного ефекту, але на досягнення рівноважного стану у вигляді стійкого і стабільного зростання на засадах задоволення інтересів майже всіх учасників суспільного виробництва. Основні цілі сталого розвитку і відтворення капіталу в суспільному виробництві є майже ідентичними, оскільки передбачають комплексне задоволення потреб та інтересів членів соціуму без зайвого навантаження на навколишнє середовище.

Інвестиції та відтворення капіталу, як складова загального процесу інвестування, відіграють надзвичайно важливу роль в процесі становлення моделі сталого розвитку, оскільки капіталовкладенням властива модифікуюча функція, що здатна перетворити тип господарювання із ресурсно-витратного на ощадливий і ефективний. Завдяки неупинній трансформуючій дії інвестицій настають переламні моменти, коли господарський комплекс починає сприймати капіталовкладення і поліпшуватись на засадах сталого розвитку, а потім, починаючи з наступної переламної точки - давати стабільний позитивний ефект, більший, в грошовому еквіваленті, аніж величина вкладеного капіталу – стан сталого розвитку.

Ідеї сталого розвитку потребують значних капіталовкладень для свого практичного впровадження і класично виділяються такі основні джерела фінансування як:

- внутрішні фінансові ресурси;
- міжнародні фінансові ресурси;
- міжнародне співробітництво для розвитку;
- міжнародна валютна система.

Серед внутрішніх джерел найбільшу роль, на авторську думку та у відповідності до статистичних даних, відіграють власні кошти підприємств та організацій, оскільки саме реальний сектор економіки продукує нову вартість. Бюджетні ресурси є вкрай обмеженими і не здатні забезпечити повноцінне фінансування програм сталого розвитку, тим більше, що пряме фінансування і надання дотацій не є ефективним способом стимулювання і впровадження програм сталого розвитку, потрібним є створення інституціонального середовища, такого, що сприятиме формуванню господарського комплексу на засадах сталого розвитку, тобто економічної системи, здатної до комплексного відтворення капіталовкладень з врахуванням соціальних, екологічних, економічних та державних інтересів.

Цільові програми щодо реалізації стратегії сталого розвитку фінансуються, здебільшого, за рахунок коштів міжнародних проектів, державних бюджетних та інших фондів коштів.

Структурна перебудова економічної системи, в тому числі і перехід на засади сталого розвитку потребують нових капіталовкладень, які в останні роки здійснюються здебільшого за рахунок власних коштів підприємств і організацій (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела капіталовкладень в Україні та Українському Причорномор'ї у 2013р.

	Одеська область		Миколаївська область		Херсонська область		Українське Причорномор'я		Україна	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Всього, в т.ч.	10415	100	4637	100	1934	100	16987	100	247892	100
коштів державного бюджету	101	1,0	39	0,8	39	2,0	179	1,1	6244	2,5
коштів місцевих бюджетів	301	2,9	148	3,2	113	5,9	563	3,3	7037	2,8
власних коштів підприємств та організацій	4394	42,2	2138	46,1	972	50,2	7504	44,2	157122	63,4
кредитів банків та інших позик	4040	38,8	1928	41,6	360	18,6	6328	37,3	36650	14,8
кошти іноземних інвесторів	109	1,0	50	1,1	6	0,3	165	1,0	4010	1,6
коштів населення на будівництво власних квартир	46	0,4	12	0,3	19	1,0	77	0,5	5916	2,4
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	914	8,8	204	4,4	300	15,5	1418	8,4	21770	8,8
інших джерел фінансування	510	4,9	119	2,6	125	6,5	754	4,4	9144	3,7

В умовах незмінної структури капіталовкладень за джерелами фінансування, за відсутності прогресивних якісних змін, особливого значення набуває відтворювальний процес як головний засіб примноження капіталу та ресурсного забезпечення економічного розвитку, який повинен бути спрямований у відповідності до ідей сталого розвитку. Власні кошти підприємств і організацій у 2014 році стали ще більш значущим джерелом здійснення капіталовкладень в Україні, що мало місце разом із загальним скороченням обсягів інвестування.

Актуальність відтворювального підходу до розгляду інвестиційного процесу зростає ще й через загальні світові тенденції щодо превалювання самоокупних інвестицій над залученням нових капіталовкладень. Так, дослідження статистичного підрозділу ООН [7, 8] свідчать, що найбільшу питому вагу в світових капіталовкладеннях займають реінвестиції і це стосується як розвинених країн, так і країн, що розвиваються (рис. 2, 3).

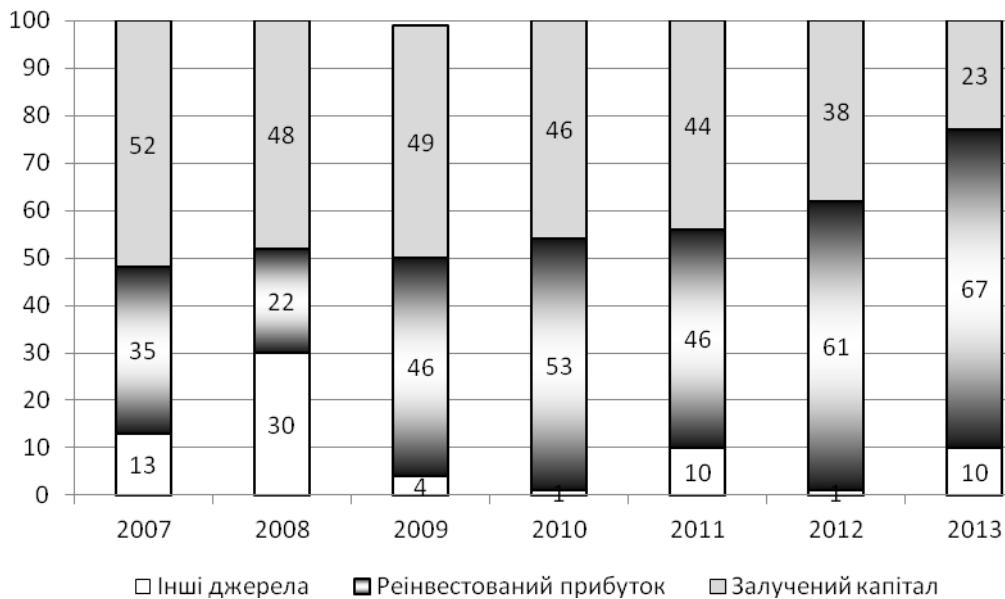

Рис. 2. Структура джерел капіталовкладень, здійснених ТНК, в розвинених країнах світу, % [7, с.2]

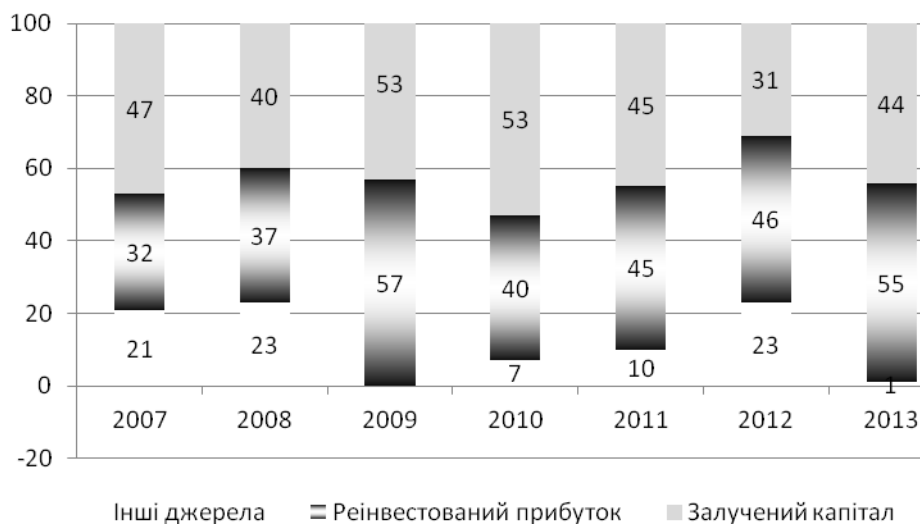

Рис. 3. Структура джерел капіталовкладень, здійснених ТНК, в країнах, що розвиваються, % [7, с.2]

Світова тенденція інвестиційної діяльності свідчить про превалювання реінвестиційного процесу над новими капіталовкладеннями, причому постійно зростаючу частку в загальних прямих іноземних інвестиціях на цілі сталого розвитку займають вкладення країн, що розвиваються, в основному, це країни Азії та арабського світу, що останнім часом характеризуються значним економічним піднесенням і освоєнням все більш нових технологій у виробництві суспільних благ. Розвинені країни проявляють більшу обачливість і здійснюють більшість інвестицій за рахунок реінвестувань.

Суттєвою проблемою в питанні фінансового забезпечення програм сталого розвитку в Україні та Українському Причорномор'ї є інституціональна недосконалість і неспроможність забезпечити своєчасне освоєння коштів на реалізацію зазначених програм.

Так, у процесі здійснення оцінки фінансування всіх діючих цільових програм, які виконувалися в Україні у 2008-2012 рр.[9], на підставі даних Міністерства економіки доведено, що головними розпорядниками коштів не було реалізовано необхідних заходів щодо забезпечення повного та своєчасного фінансування по бюджетних та позабюджетних коштах. Аналіз показав, що порівняно з обсягами коштів на фінансування цільових програм реально було виконано у 2009-2010 рр. за рахунок бюджету відповідно 47,3 та 49,7%, за допомогою інших джерел – 25,45 та 55,81%. У 2011 році бюджетне фінансування охопило лише 42% запланованих для виконання програм, за рахунок інших джерел – 52%. Прогнозні обсяги фінансування програм у 2009-2012 рр. у 2 рази перевищували ресурсні можливості державного бюджету, а інших джерел – у 2,67 разу, що є наслідком необґрунтованості проблемних пріоритетів для їх реалізації у формі програм [9 с.42], який викликав дисбаланс по фінансовим зобов'язанням держави з її реальними фінансовими можливостями стосовно реалізації цільових програм.

Ідеї сталого розвитку для своєї практичної реалізації потребують не прямого дотаційного фінансування і короткострокових управлінських рішень, а комплексного перманентного механізму, що стимулюватиме перебудову економічної системи на засадах підтримки її відтворювальних функцій з подальшим самостійним забезпеченням власного розвитку і функціонування.

Тому ефективним механізмом реалізації ідеології сталого розвитку в національному господарському комплексі є підтримка відтворювальних процесів в стратегічних видах економічної діяльності за схемою поступової модернізації інституціональної сторони системи господарювання, яка формуватиме основу для здійснення реальних змін.

В діючому Законодавстві України щодо підтримки інвестиційної діяльності на регіональному рівні [10], декларуються основні напрямки підтримки соціально-економічного розвитку у вигляді, здебільшого, прямих дотацій та субвенцій а також за допомогою інформаційної підтримки.

Пропонуємо модель підтримки локального інноваційно-інвестиційного розвитку на засадах зеленої економіки, на прикладі Українського Причорномор'я на базі таких регуляторних заходів:

- впровадження проектного підходу до державного адміністрування бізнесу;
- надання цільових непрямих пільг (у вигляді знижених ставок податків) на інноваційно-інвестиційну діяльність, особливо для новостворених суб'єктів господарювання;
- максимально можливе скорочення прямих дотацій та державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання в інноваційно-інвестиційній сфері;
- делегування повноважень зі встановлення та корегування системи місцевих податків на базовий рівень місцевого самоврядування, в межах загальнодержавних норм і правил податкового законодавства;
- створення агенцій регіонального розвитку з функціями забезпечення інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства і участі таких державних агенцій в розподілі прибутку, отриманого в результаті реалізації підтримуваних проектів;
- впровадження локальної відповідальності місцевої адміністрації за успішність супроводження реалізації інноваційно-інвестиційних проектів;
- застосування методичного підходу щодо комплексної оцінки результативності реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, заснованої на визначенні інтересів бізнесу (інвестора, реципієнта), органів державної влади, соціуму та інтересу збереження навколишнього середовища.

Література

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.

2. Інформація Вікіпедії. Сталий розвиток. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA.
3. Відновлення України - план дій [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/247573177/presentation.pdf>.
4. Стратегія 2020 Президент представив «Стратегию реформ-2020»: Цель реформ - членство в ЕС. Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/ru/news/31289.html>.
5. Формування функціонально ефективної моделі ринку: конкуренція та бар'єри, ринкова влада і державне регулювання / В. О. Точилін, В. В. Венгер // Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал – 02/2009. № 2 – С. 23-38.
6. Закономірності та особливості ринкових трансформацій в аграрному секторі країн з перехідною економікою / В. О. Точилін, Т. О. Осташко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: серія Економіка. – 2003 – Вип. 64/65 – С. 7-9.
7. Global Investment trends monitor. INVESTMENT BY SOUTH TNCs REACHED A RECORD LEVEL. Електронний ресурс. Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2014d5_en.pdf.
8. GLOBAL FLOWS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT EXCEEDING PRE-CRISIS LEVELS IN 2011, http://unctad.org/en/Docs/webdiaeia2012d1_en.pdf.
9. Боронос В.М. Проблеми фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються (на прикладі України) [Електронний ресурс] / [Боронос В.М., Шкодкіна Ю.М.] // Збірник наукових статей “ІІІ-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю”. – Вінниця, 2011. – Том.2. – С.659–662. Режим доступу: <http://eco.com.ua/content/problemi-finansuvannya-stalogo-rozvitku-krayin-shcho-rozvivayutsya-na-prikladi-ukrayini>.
10. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>)

Abstracts

Laiyko A.I., Chehovich Z.V.

Investment and innovation levers of socio-economic support of "green" development of Ukrainian BLACK SEA region

The issue of sustainable development in general and during the organization of "green" economy as the basis of innovation and investment development of the region; the implementation of the project approach to state administration of business; delegation of authority with establishment and adjustment of the system of local taxes on the level of local government, implementation of local responsibility of the local administration for the successful support of realization of innovation and investment projects has been considered.

УДК (336.14:339.133.2)504

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПОЖИВЧОЇ ПОЛІТИКИ
НА ЗАСАДАХ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ РИНКУ
ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ)**

Ліпанова О.А

Наведена оцінка сучасного стану проблеми, зарубіжного досвіду та існуючих тенденцій розвитку споживчої політики в Україні. Визначено важелі активізації її розбудови на засадах моделі «зеленої» економіки відповідно до вимог ЄС.

Постановка проблеми. З огляду інституціональної спроможності з приводу забезпечення політики сталого споживання та виробництва на сьогоднішній день не втрачає актуальності питання забезпечення якості продовольчих товарів, які постачаються на вітчизняний споживчий ринок. Нагальну роль у визначенні рівня життя в країні, її конкурентоспроможності на міжнародному ринку, стабільності національної валюти грає проблема якості продукції та послуг національного виробника. Міжнародні зіставлення нинішнього рівня споживання продуктів харчування населенням України тільки свідчать про небезпечність існуючої продовольчої проблеми для нормального життя та відтворення людини, соціальної стабільності в суспільстві. Одна з причин такої ситуації те, що з 2005 року Україна живе без програми по захисту прав споживачів, із дискримінаційним законодавством у цій сфері, і як результат – має безутішні статистичні дані. Смертність від нещасних випадків на виробництві переважає смертність від отруєння небезпечними продуктами харчування. Ми займаємо лише 98 місце серед 111 країн за ознакою “якість життя”, яке враховує не тільки ВВП, але й тривалість життя, стан довкілля, дитячу смертність тощо. В Україні з 1994 р. сформувалася стійка тенденція до зменшення кількості населення країни, щорічні показники смертності переважають відповідні показники народжуваності, коефіцієнт природного приросту набув від’ємних значень, а узагальнений показник якості (рівня) життя – очікувана тривалість життя – знизився з 65,6 років для чоловіків та 74,9 для жінок у 1990 р. до 62,7 – для чоловіків та 74,1 – для жінок у 20 та є одним з найнижчих у Європі (наприклад, у Німеччині очікувана тривалість життя становить відповідно 74,5 та 80,5 років).

Фактично Україна зараз вже перебуває на порозі відкриття своїх кордонів для неконтрольованого ввозу імпортової продукції невідомого походження. Це має місце тоді, коли переважна більшість цивілізованих країн світу посилює захист свого ринку від доступу небезпечних товарів. Політика нехтування правами споживачів, а разом з тим і основними положеннями Конституції України, має загрозливий характер і може

спричинити перетворення України у звалище для небезпечних товарів з усього світу.

При цьому основною розбіжністю у вітчизняному та європейському законодавстві є взаємовідношення таких категорій як якість та безпека продукту. В країнах ЄС якість харчових продуктів - це категорія суто комерційна, яка не підлягає контролю з боку держави. В Україні якість та безпека харчових продуктів декларується як єдине ціле і тільки в такому разі продукція відповідає вітчизняним стандартам [1].

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. Питання формування національної споживчої політики з урахуванням екологічного фактору має своє відображення в ряді науковців міжнародного рівня таких як М. Портер, П. Крюгман, Р. Вернон, К. Ланкастер, Р. Петіга, Дж.Д. Меріфіда, Л. Соета та Т.Ціземера. Проблема екологічної політики з огляду на споживчий ринок висвітлено у роботах К. Крутілли та К. Андерсена, вплив екологічного регулювання на обсяг виробництва і торгівлі – Дж. Річардсона, А. Філіпсона, Дж. Мутті та ін.

Поміж вітчизняних вчених проблема споживчої політики за умов «зеленої» економіки висвітлені в працях О. Васюти, О. Веклич, Л. Мельника, А. Качинського, І. Синякевича, В. Шевчука, А. Садекова, Ю. Туниці, Л. Купінець, В. Барановського, С. Харичкова, М. Хвесика та ін.

Метою статті аналіз ситуації на споживчому ринку продовольчих товарів, формулювання інституційного підґрунтя та важелів розвитку споживчої політики України в контексті сучасних європейських вимог.

Виклад основного матеріалу. З другої половини 2008 р., споживчий ринок почав загнивати. Причиною стала світова фінансово-економічна криза, що від'ємно позначилася на розвитку споживчого ринку, через те що погіршилися фінансові можливості споживачів та їх купівельна спроможність.

Проведені дослідження показують, що рівень споживання майже усіх продуктів в Україні значно нижчий, ніж в розвинутих країнах світу. Так, для прикладу, рівень споживання м'яса в Україні на 70% нижчий чим в США та Франції і на 65% - ніж в Германії. Сьогодні показники, що характеризують споживання продуктів харчування населення України і розкривають рівень її продовольчої безпеки, знизилися до критичної межі, особливо це стосується м'яса, молока, фруктів і ягід, риби, овочів, яєць.

При цьому в Україні наявні регіональні відмінності у середньодушовому споживанні продуктів харчування та спостерігаються серйозні коливання їх вартості в регіональному вимірі. Загалом можна відзначати, що існуючий стан споживання продовольчих товарів не відповідає вимогам нормального відтворення робочої сили в Україні.

Таблиця 1.

Динаміка внутрішнього продовольчого ринку в Україні *

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Об'єми реалізації продукції харчової промисловості, млрд. грн.	76,3	85,8	110,0	139,9	159,6	192,2	166,6
у т.ч. експорт, млрд грн.	9,7	12,1	19,5	24,4	30,8	41,8	51,2
Внутрішнє споживання							
Загальний обсяг (власна продукція плюс імпорт), млрд. грн./ % до попереднього р.	75,2/ 124,3	83,1/ 110,5	103,3/ 124,3	133,0/ 128,8	147,7/ 111,1	174,0/ 117,8	143,5/ 82,5
вітчизняна продукція, млрд. грн.	66,6	73,7	90,5	115,5	128,8	150,4	115,4
% вітчизняної продукції в загальному обсязі внутрішнього споживання	88,6	88,7	87,6	86,8	87,2	86,4	80,4
імпортована продукція, млрд. грн.	8,6	9,4	12,8	17,5	18,9	23,6	28,1
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	11,4	11,3	12,4	13,2	12,8	13,6	19,6

*Розраховано за: [2].

Необхідно засвідчити достатньо високу частку вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання, яка протягом 2005-2011 рр. перевищувала 80 %. При цьому переважала негативна тенденція послідовного зростання частки імпорту у структурі внутрішнього споживання протягом останніх років з 11,4 % у 2005 р. до 19,6 % у 2011 р. (табл. 1).

Особливості та розбіжності функціонування й розвитку споживчого ринку в Україні потребують розробки стратегічних пріоритетів стосовно посилення його ролі у формуванні соціально-орієнтованої національної економіки. На перший план при цьому виходять ефективні шляхи розв'язання неузгодженостей між виробництвом і споживанням. Розробка таких заходів має стати підґрунтям подальших досліджень у цій сфері. При цьому можна відзначити, що розвиток споживчої політики перебуває поки що не належному рівні.

Завданням покращення споживчої політики зобов'язана стати низка заходів, що спирається на поєднання ринкових інструментів та адміністративних ресурсів з домінантою на дотримання європейських вимог якості; направлених на: подолання диспропорцій у галузевій і національній структурі споживчого ринку, насичення його вітчизняними конкурентоспроможними товарами й поступове витіснення імпортованих; удосконалення цінового регулювання на основі поступового переходу від адміністративних до стимулюючих методів регулювання цін; подолання

інфляційних очікувань населення на основі використання важелів антиінфляційної політики; підвищення ефективності системи захисту прав споживачів; формування створенням ефективного конкурентного ринкового середовища взаємодії суб'єктів господарювання; раціоналізацію товарних потоків із комплексом протекціоністських заходів, здебільшого нетарифного характеру, що обмежують широку експансію іноземних товарів на внутрішній споживчий ринок.

Провідним завданням перетворення України на заможну європейську державу є створення високих стандартів життя населення. Вимагає удосконалення законодавча база у сфері захисту прав споживачів, реформування механізму фінансування заходів з вирішення питань, пов'язаних із захистом прав споживачів та забезпечення підтримки громадських організацій споживачів на державному рівні, відповідно до існуючої практики ЄС.

Крім того, потребують визначального поліпшення механізми захисту вітчизняного виробництва і сприяння його конкурентоспроможності в умовах сучасних процесів глобалізації і вступу України до міжнародних економічних союзів.

В Європейському Союзі існує потужна система захисту прав споживачів, яка визначає захист від споживання харчових продуктів, які можуть становити собою загрозу їх життю та здоров'ю. Реалізувати харчові продукти без підтвердження їх безпечності відповідними документами, виданими або визнаними в межах ЄС, через ринкову мережу неможливо. В ЄС діють 84 органи з сертифікації харчових продуктів (в тому числі в Англії – 23, в Німеччині – 10, в Іспанії – 10), висновки яких вселяють довіру населенню стосовно якості та безпечності харчових продуктів. В Україні їх кількість цілком невідома в результаті відсутності ведення відповідного реєстру [3].

Наразі є спроби скасувати сертифікацію харчових продуктів, чим фактично нівелюються міждержавні Угоди з країнами СНД. Спроцедується в односторонньому порядку доступ в Україну продукції цих країн, чим ставиться у нерівні умови вітчизняний товаровиробник.

Стосовно продовольчих товарів відзначається невідповідність фактичного рівня споживання на душу населення медичним нормам споживання продуктів харчування, що рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ (таблиця 3).

Разом з тим, неприсутність виваженої політики сталого споживання та виробництва може призвести до:

✓ створення належних умов для ввезення в Україну фальсифікованої, небезпечної, недоброякісної продукції невідомого походження за демпінговими цінами;

✓ відкриття Україною свого ринку в односторонньому порядку, а для експорту власної продукції вітчизняний товаровиробник вимешний буде сертифікувати свою продукцію порізно в кожній країні СНД, наприклад в Росії, Білорусії, Киргизії та інших, залишаючи там свої кошти та сприяючи створенню за кордоном додаткових робочих місць;

✓ нівелювання досягнутих Україною міжурядових угод з приводу взаємного визнання робіт з сертифікації. Буде порушена система укладених Україною міждержавних домовленостей з країнами СНД з цієї проблеми, а країни – не члени СНД, з якими відсутні такі угоди, не будуть прагнути до їх укладання [3, 4].

Політика України у сфері сталого споживання та виробництва повинно бути орієнтована на забезпечення економічного зростання і створення конкурентоспроможної ринкової економіки, удосконалення структури національної економіки на основі інноваційної моделі розвитку, істотне зниження енергоємності валового внутрішнього продукту.

Таблиця 3

Норми і рівень споживання продуктів харчування населенням України, кг на рік*

Продукти	Раціональні норми споживання, рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ	Споживчий кошик	Різниця, у %
М'ясо та м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо, включаючи сало й субпродукти)	83	53	36,1 %
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)	380	148,5	60,9 %
Яйця (шт.)	290	220	24,1 %
Риба та Рибопродукти	20	13	35 %
Цукор, кондитерські вироби	38	37	2,6 %
Олія рослинна всіх видів	13	7,1	45,4 %
Картопля	124	95	23,4 %
Городина та баштанні культури	161	110	31,7 %
Фрукти, ягоди та виноград	90	64	28,9 %
Хлібні продукти (хліб, макаронні вироби в перерахунку на борошно, крупа, бобові)	101	123,4	22,2 % (більше від норми)

*За даними Українського НДІ гігієни харчування МОЗ України

Провідними рушійними силами цього процесу зобов'язані стати:

✓ наступне поглиблення теоретичного базису стосовно низки реформ в цьому напрямі;

✓ розробка Національної концепції політики сталого споживання та використання; імплементація ідеології «зеленої» економіки в секторальній політиці та стратегії економічного зростання тощо;

✓ формулювання критеріїв розбудови споживчої політики в структурі переваг сучасної секторальної політики України;

Пропозиції стосовно механізмів забезпечення споживчої політики в Україні

Наразі сьогодні потрібно визначити шляхи укріплення інституціональної спроможності стосовно забезпечення політики сталого споживання та виробництва за рахунок:

✓ покращення системи державного контролю;

✓ створення відповідних національних інституцій в напрямку забезпечення впровадження політики сталого поживання та виробництва;

✓ гармонізації національної політики з європейським та нормами міжнародного права;

✓ розвитку державної політики «зелених» закупівель відповідно до міжнародних стандартів.

Поняття «зелені державні закупівлі» (далі - ЗДЗ) сформульовано в Повідомленні Європейської Комісії (COM (2008) 400) як «державні закупівлі для покращення навколишнього середовища», як «процес, коли розпорядники бюджетних коштів намагаються проводити закупівлю товарів, робіт і послуг, які чинять менший вплив на навколишнє середовище упродовж всього їх життєвого циклу в порівнянні з аналогічною продукцією в тій же категорії». Введення ідеології «зелених» державних закупівель - як один з дієвих інструментів «зеленої» економіки - в Україні й досі практично не застосовується. Питання - у відсутності прогресивних змін у вітчизняному законодавстві.

ЗДЗ мають помітний вплив на розвиток ринку екологічно пріоритетної або «зеленої» продукції, через те що держава виступає одним з основних споживачів товарів і послуг і, потенційно, може виділити від 5% до 20% від ВВП на забезпечення таких закупівель. У деяких країнах, наприклад Данія і Швеція щорічний рівень ЗДЗ досягає до 40% від загальних бюджетних витрат.

Для просування ЗДЗ потрібно придатне нормативно-правове забезпечення, методична та інформаційне сприяння для забезпечення комунікацій, затверджені процедури (правила, стандарти) для розробки та затвердження екологічних кваліфікаційних вимог на окремо взятую категорію продукції.

Таким чином, залишається ще великий обсяг роботи на шляху України до Європейського Союзу в сфері технічного регулювання та створення спільного з ЄС екологічно безпечного споживчого ринку. Визначення основних завдань потребує вирішення:

✓ забезпечення фінансової здатності з метою здійснення гармонізації українських стандартів з міжнародними та європейськими;

✓ активізації інституційної платформи, що призначає посилення інституційних рамок системи технічного регулювання для реального введення реформаторських законів;

✓ відповідного захисту прав споживачів з метою уникнення конфлікту інтересів та зіткнень між державними органами стосовно розподілу функцій та забезпечення конкуренції на цьому ринку як між державними, так і приватними органами із сертифікації.

На основі визначення системи пріоритетів потрібно розробити сценарій розбудови споживчої політики в Україні, який направлений на реалізацію європейських потреб якості та поєднання адміністративних і бізнес-інтересів стосовно досягнення економічної мотивації удосконалення механізмів захисту вітчизняного виробництва та підтримки його конкурентоспроможності в умовах сучасних процесів глобалізації [5].

Висновки. З огляду на проведений аналіз потрібно зауважити, що завдання економічного зростання в Україні враховують основні напрямки подолання існуючих диспропорцій стосовно політики сталого споживання та виробництва із урахуванням європейських принципів «зеленої економіки».

Обґрунтовано, що забезпечення державної підтримки розбудови споживчої політики в секторальному та просторовому вимірі потрібно базуватися на поєднанні ринкових інструментів та адміністративних ресурсів з домінантою на дотримання міжнародних стандартів якості;

Доведено, що в ринкових умовах важелі сертифікаційної та митної політики слугують невід'ємною складовою споживчої політики, яка характеризує напрямки взаємодії в системі державного регулювання та базується на реалізації підходу більш чистого виробництва та споживання;

В зв'язку з вищезазначеним варто:

✓ розробити концепцію розбудови споживчої політики відповідно до європейських вимог та узгодити її з Міністерством соціальної політики;

✓ гармонізувати законодавство стосовно безпечності харчової продукції із законодавчими актами ЄС (п. 11.3.3. Проекту коаліційної Угоди);

✓ на основі адаптації кращого європейського досвіду реформувати систему оцінки якості продукції на якісно новому підґрунті; поновити в Україні мережу органів відповідності та сертифікації та розширити перелік продовольчої продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації;

✓ розробити державну програму «зелених» закупівель та визначити в ній пріоритети сучасної споживчої політики;

✓ уряду та Верховній Раді затвердити доповнення до Закону України «Про прожитковий мінімум», що дозволить посилити соціальні гарантії та захист прав споживачів відповідно до європейської практики;

✓ розробити індикатори споживчої політики на національному рівні та залучити до цієї роботи провідні наукові профільні установи України.

Література:

1. Єгоров Б. Стан харчування населення України [Електронний ресурс] / Б. Єгоров, М. Мардар. – Товари і ринки. – 2011. – Вип. 1. – С. 140-147. – Режим доступу до журн. : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tovary/2011_1/20.pdf.
2. Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2001-2011 роки : Інформація Держстату України / статистичний збірник «Зовнішня торгівля України» за 2011р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Споживча політика: європейський досвід та українські реалії [Електронний ресурс] / Круглий стіл на тему: «Споживча політика: європейський досвід та українські реалії». – Режим доступу: <http://www.consumer.in.ua/spozhivcha-politika-yevropejskij-dosvid-ta-ukraïnski-realii/index.html>
4. Споживча політика в системі державного управління: Навч.-метод. посіб. / С73 [Дубенко С. Д., Максименко К. О., Овчарук О. В. та ін.]; За заг. ред. Максименко К. О., Овчарук О. В., Протасової Н. Г. - К. : Тютюкін, 2009. — 248с.
5. Берзіна С. «Зелені» державні закупівлі / С. Берзіна // Всеукраїнська громадська організація природоохоронного спрямування «Жива планета» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.zhiva-planeta.org.ua/upload/zgz-berzina.pdf>

Abstract

O. Lipanova

FORMING OF THE NATIONAL CONSUMER POLICY ON THE BASIS OF “GREEN” ECONOMY (ON THE EXAMPLE OF FOOD SERVICES’ MARKET)

The article researches the assessment of current situation of the problem, foreign experience and current trends in the development of the consumer policy. The vectors of activation of its development on the basis of “green” economy model due to EU requirements are defined.

УДК 338.433

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БІОЕНЕРГЕТИКИ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ АГРАРНИХ БІОРЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ ТОВАРНІ БІРЖІ

Лисюк В.М., Тепляшин А.Ю.

В статті розглядається можливість вирішення проблеми розвитку національної біоенергетики шляхом залучення аграрних біоресурсів через товарні біржі.

Постановка проблеми. На світовому енергетичному ринку 96% паливно-енергетичного балансу належить до не відновлюваних джерел енергії: вугілля, нафтопродуктів, газу - обмеженість запасів яких представляє високу загрозу для національних економік, тому актуальним завданням є пошук різноманітних шляхів залучення відновлюваних ресурсів біоенергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку національної біоенергетики України присвячено багато уваги зі сторони як науковців так і практичних діячів, а саме Буркинський Б.В., Бондар В.С., Галушкіна Т.П., Долінський А.А., Калетнік Г.М., Петриченко В.Ф., Роїк М.В., Хумарова Н.І., Шилович І.І., та ін. Проте проблемі застосування інструментів товарних та енергетичних бірж України для розвитку національної біоенергетики не приділялося достатньо уваги в роботах даних вчених, тому це питання є актуальним і потребує подальших досліджень.

Мета статті. Дослідити можливість розвитку української біоенергетики через товарні та енергетичні біржі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні світові тенденції розвитку енергетики пов'язані з максимально можливим використанням відновлюваних і екологічно чистих джерел енергії [1].

У якості позитивного прикладу доцільно розглянути досвід Нікарагуа – країни, яка завдяки прийнятому закону, що встановив значні пільги для компаній, що інвестують у проекти «зеленої енергетики» (податкові канікули, безмитне імпортування відповідного обладнання тощо), зуміло подолати енергетичну кризу. Мало того, за останні роки Нікарагуа подолала нафтову імпорتنу залежність за рахунок залучення близько 1,5 млрд. дол. іноземних інвестицій у спорудження енергетичних станцій на поновлюваних джерелах: геотермальних, вітрових, біоресурсних. Це дозволило Нікарагуа у 2013 році 51% потреб в енергії покрити за рахунок «зеленої енергетики». Активно у ці процеси включились виробники цукру та рому, які задіяли відходи свого виробництва «багассу», або жом цукрової тростини, як сировину –

енергоресурс для електростанцій, що працюють на біомасі і прийняли участь у їх будівництві [1].

Аналогічні проблеми спостерігаються і в Україні, енергетика якої потребує звільнення від зовнішньої енергоресурсної залежності, що можливо за рахунок використання власних біоресурсів. Найбільш доступними з них є відходи сільськогосподарського виробництва, а саме деревина, солома, лушпиння - сировина з якої можливе виробництво висококалорійного біопалива. Використання таких аграрних біоресурсів є одним із способів вирішення проблеми виробництва дешевого біопалива, оскільки крім вигоди від економічного ефекту, така утилізація ще й не має шкідливого впливу на навколишнє середовище, бо використання біомаси в енергетичних цілях дозволяє зменшити викиди вуглекислого газу, сірки, оксидів азоту в атмосферу[2]. Так з даних державної служби статистики України щорічні накопичення соломи, лушпиння, дерев'яних відходів та стебел основних культур складають 14-23 млн. т/рік [3], з них використовується у якості біопалива не більше 2% аграрних біоресурсів, якщо у 2013 році річні накопичення сумарно по всім трьом видам досліджуваних аграрних біоресурсів становили 17,7 млн. т, а вироблено біопалива лише 89 тис. т, то виходить, що Україна має колосальний, але не використаний потенціал виробництва твердого біопалива, дані наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Можливий потенціал України з виробництва твердого біопалива
2011-2013 р.

№	Рік	Біоресурс	Ціна, (грн.т)	Річні накопичення, (млн. т)	Можливий потенціал, (млрд. грн)	Вироблено біопалива, (тис. т)
1	2011	Солома	243	5,2	26,428	69
		Лушпиння	211	4,1		
		Деревина	53	9,7		
2	2012	Солома	270	5,6	31,64	76
		Лушпиння	263	3,6		
		Деревина	86	8,2		
3	2013	Солома	317	6,1	39,197	89
		Лушпиння	309	4,2		
		Деревина	93	7,4		

Серед можливих причин такого низького обсягу виробництва твердого біопалива із аграрних біоресурсів можна назвати:

- Відсутність технічних засобів збору сировини, а саме силосозбиральних, тюкопресних комбайнів.
- Відсутність достатньої кількості фінансових ресурсів, необхідних для розвитку виробництва.

- Неінформованість українських агропромислових виробників відносно можливостей використання основної та побічної продукції рослинництва для виробництва біопалива.

Одними з таких біопалив є пелети та брикети, галузь виробництва, яких в Україні є експортно-орієнтованою, так у 2013 році із загального виробництва твердого біопалива (деревина, солома, лушпиння) в обсязі 89 тис. т було експортовано 58 тис. т паливних пелет і 22 тис. т брикетів, на внутрішньому ринку ж було реалізовано 9 тис. т [4]. Основними імпортерами були країни ЄС, представлені на таблиці 2.

Таблиця 2

Імпортери пелет і брикетів з України у 2013 р.

№	Країна	Пелети (тис. т)	Брикети (тис.т)
1	Германія	17,6	9,4
2	Австрія	13,4	7,6
3	Італія	8,2	0,8
4	Швеція	5,1	0,9
5	Інші країни	13,7	3,3

У країнах ЄС даний тип біопалива є стандартизованим, залежно від якісних характеристик (діаметр, зольність, вологість та ін.) введено 5 стандартів: EN plus-A1, EN plus-A2, EN-B, DIN plus, DIN 51 731[5], - це дозволяє використовувати пелети і брикети в якості базового активу стандартизованих біржових угод поставочних / розрахункових ф'ючерсів та опціонів на енергетичних та товарних біржах ЄС, що в свою чергу створює референтний вплив на ціноутворення по даному виду біоенергетичних товарів в ЄС.

Серед українських бірж по даному типу біопалива проводяться торги на «Українській біржі біопалива» та «Українській енергетичній біржі» (UEEX), найбільші обсяги торгів форвардними та спотовими угодами по пелетам і брикетам за 2013 рік були на біржі UEEX - 8,4 тис. т на зовнішньому та 1,2 тис. т на внутрішньому ринках[6], що складає 9,43% від загального об'єму експорту України по паливним пелетам і брикетам у 2013 році. Такий значний обсяг експорту може бути пов'язаний із застосування ЄС стандартів біржового товару та членством біржі UEEX у ЕВА (European Business Association), що дозволяє їй інтегруватись до ринку ЄС на умовах експортера. Іншими причинами можуть слугувати цінова політика «Української енергетичної біржі» (UEEX), комісійний збір якої складає лише 0,5% від вартості одного контракту та механізм нормативно-правового інформування своїх учасників, доречі саме законодавство України створює певні сприятливі умови для вітчизняних виробників та експортерів біопалива. Ось одними з таких пільг, які надаються учасникам ринку біоенергетики є те, що виробники пелет і брикетів звільняються від сплати податку на прибуток та податку на

додану вартість на продаж пелет і брикетів до 2020 року, згідно з пунктом 15 підрозділу 4 розділу XX перехідних положень Податкового Кодексу України. Також до 2019 року виробники твердого біопалива не мають сплачувати імпорتنний тариф та ПДВ, коли купують пелетне обладнання закордоном, згідно з пунктом 2 підрозділу 2 розділу XX прикінцевих положень Податкового Кодексу України[7].

Ці податкові привілеї мають право отримати лише ті виробники біоенергетики, що мають сертифікат виробника альтернативного палива, згідно з постанови Кабінету Міністрів України № 1307 від 5 жовтня 2004 року, звісно дозвільна політика самої «Української енергетичної біржі» (UEEX) значно спрощує отримання таких нормативних документів для своїх учасників, що впливає позитивно на ріст обсягів торгів поставочними контрактами на тверде біопаливо з України до країн ЄС через біржу UEEX.

Однак слід також звернути увагу і на те, що звісно тимчасове звільнення від податків є суттєвим важелем для підвищення прибутковості виробників і продавців твердого біопалива в Україні, але українське законодавство досить мінливе, особливо в період політичної кризи 2014 року, - ось чому виробники біопалива, що мають привілеї сьогодні, можуть не отримати їх до 2020 року, бо нормативний документ Енергетична Стратегія України на період до 2030 року[8], схвалений Кабінетом Міністрів України базується в основному на викопних не відновлюваних видах палива: кам'яне вугілля, антрацит, торф замість того щоб просувати розвиток біоенергетики України через використання аграрних біоресурсів таких як відходи сільського господарства.

Таблиця 3

Законодавчі документи, що визначають пільги для виробників та експортерів твердого біопалива в Україні

№	Документ
1	Податковий кодекс України (Перехідні положення: підрозділ 4, пункт 5; підрозділ 2, пункт 2)
2	Постанова КМУ № 1307 Про порядок видачі свідоцтва про належність палива до альтернативного від 5 жовтня 2004 року
3	Закон України № 1391-VI Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних відвпалива від 1 квітня 2011 року
4	Закон України № 1391-XIV Про альтернативні види палива від 19 червня 2009 року
5	Закон України № 555-IV Про альтернативні джерела енергії від 21 жовтня 2008 року

Якщо порівняти наведені у таблиці 3 ціни пелет і брикетів експортно орієнтованої біржі UEEH з цінами внутрішнього ринку України та біржі ТБ «Українська біржа біопалива» за умови, що середньозважений банківський курс на іноземну валюту 24.10.2014 складає 16,91 EUR/UAH - то виходить, що пелети на зовнішньому ринку Євросоюзу можна реалізовувати через поставочні ф'ючерсні угоди Української енергетичної біржі «UEEH» по ціні 2393,10 грн./т, що майже в 2 рази вище за ціну їх на внутрішньому ринку України - 1200 грн./т, якщо ж врахувати нестабільність валютного ринку 2014 року, то така різниця може коливатися в 2-2,5 рази, відносно паливних брикетів можна зробити аналогічний висновок подивившись на таблицю 3.

Таблиця 4

Середньозважена ціна пелет і брикетів за жовтень 2014 р. стандарту DIN plus з відходів агропромислового виробництва

№	Торгівельне середовище	Тип біопалива	Ціна
1	Українська енергетична біржа «UEEH»	Пелети	141,52 €/т
2	ТБ «Українська біржа біопалива»		1371,64 грн./т
3	Внутрішній ринок України		1200 грн./т
4	Українська енергетична біржа «UEEH»	Брикети	129,14 €/т
5	ТБ «Українська біржа біопалива»		1231,47 грн./т
6	Внутрішній ринок України		1100 грн./т

З даних біржі UEEH на 2014 рік серед постійних учасників торгів поставочними біржовими контрактами на тверде біопаливо є 49 трейдерів пелетами і 36 брикетами із соломи, серед них 6 великих пелетних заводів: 5 заводів ПАТ «Креатив Груп» - кіровоградська область, загальною потужністю 10 тис. т/міс., ТОВ «BIO FUEL ENERGY» - одеський пелетний завод потужністю 2 тис. т/міс. Оскільки «Креатив Груп» - це публічне акціонерне товариство, тоді розглянемо структуру його акціонерного капіталу та річну фінансову звітність: баланс Форма №1 та звіт про фінансові результати Форма №2, дані візьмемо з ресурсу Державного агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України - «SMIDA»[9].

З цих даних видно, що ПАТ «Креатив Груп» код ЄДРПОУ 34374903 - це кіровоградський агрохолдер, який спеціалізується на виробництві пелет та брикетів які експортує до ринку ЄС через «Українську енергетичну біржу» (UEEH), знос основних засобів виробництва в даного підприємства становить 4%, - це пояснюється тим, що підприємство розпочало виробництво біопалива з 2011 року, розраховані значення чистої рентабельності та абсолютної ліквідності становлять відповідно: 0,021 та 0,455. Крім того дане підприємство є учасником фондового ринку України, воно систематично проводить IPO своїх акцій, біржовий код яких CRGR, на ПАТ «Українська біржа» (UX) залучаючи необхідний

капітал для розвитку свого бізнесу, дохід з залучення з 2011 року склав 1,74 млн. грн., а ефективність акцій розрахована за методикою Р.Дж. Шиллера - 1,85 [10].

Розглядаючи структуру акціонерного капіталу даного виробника біопалива видно, що основними власниками ПАТ «Креатив Груп» є українське підприємство ПАТ «ЛІГА» - 5,15 млн. акцій та 2 іноземних інвестори: Creative Group Public Limited, 191105, СУР - 3,3 млн. акцій та New York Mellon, US26135160, USA - 1,8 млн. акцій. Якщо ж звернути увагу на квартальні звіти даного підприємства, то з них можна дізнатися, що найбільші прибутки у даного підприємства бувають у другому та третьому кварталі року, а низькі річні показники чистої рентабельності та абсолютної ліквідності спрямовують нас до висновку, що більшу частину року дане підприємство простоє, і однією з причин цього може бути відсутність сировини, що є типовим для більшості виробників твердого біопалива в Україні, для цього ж підприємства виробничі потужності 5-ти пелетних заводів в 20 тис.т/місяць не корелюються з обсягом реалізації продукції - 4 тис.т/рік.

Таблиця 5
Економічні та фінансові дані ПАТ «Креатив Груп» за 2013 р.

№	Показник	Одиниці вимірювання	Значення
1	Код ЄДРПОУ	-	34374903
2	Знос осн. засобів	%	4
3	Чистий прибуток	тис.грн.	269
4	Собівартість реалізованої продукції	тис.грн.	12259
5	Чиста рентабельність	-	0,021
6	Оборотні активи	тис.грн.	6390
7	Поточні зобов'язання	тис.грн.	14022
8	Абсолютна ліквідність	-	0,455
9	Біржа проведення IPO	-	UX
10	Біржовий код емітента	-	CRGR
11	Номінал акції	грн.	0,2
12	Ціна акції	грн.	0,37
13	Ефективність акцій	-	1,85
14	Прибуток з акції	грн.	0,17
15	Кількість акцій	шт.	10250000
16	Дохід з залучення	грн.	1742500

Така ситуація може бути пов'язана із відсутністю технічних засобів збору сировини у постачальників, а саме відсутність силосозбиральних, тюкопресних комбайнів у аграріїв; бездіяльної політики держави, яка не

створює умов інвестування постачальників аграрної біопаливної сировини. А також, не сприяє вирішенню проблеми збільшення виробництва пелетів та брикетів в Україні. Отже, вирішення цієї проблеми стримує високі ціни на саму сировину в сезонний період: соломі, стеблам сільськогосподарських культур, лушпинню, які є основними компонентами твердого біопалива. Так, влітку їх спекулятивна ціна досягає 400 грн. за тюк, тому вигідніше купувати соломі безпосередньо з поля в незатюкованому вигляді, оскільки її ціна досить низька - на рівні 50 грн./т., а витрати на її збір та транспортування є досить високими.

Висновок. Виходячи з доведеного можна припустити те, що Україна має значний, але на жаль не використаний потенціал розвитку національної біоенергетики, у випадку використання товарних бірж як джерела залучення аграрних біоресурсів для зовнішнього ринку - це є виправданим, щодо внутрішнього ринку - то висока ціна на пелети та брикети на українських біржах, як референтна до європейських цін, відсутність технічних засобів збору сировини з поля у сільських господарств та бездіяльна політика держави може призвести до втрати інтересу до виробництва та реалізації даного виду біопалива на внутрішньому ринку України.

Література

1. Никарагуанская революция: трансформация страны в мирового локомотива «зеленой энергетики» /«2000», 5.IX.2014 /McClatchy Washington Bureau/МСТ.
- 2.Роїк М.В. Біопаливо як загальнонаціональний пріоритет розвитку агропромислового комплексу // Наука та наукознавство. - Київ: НАНУ, 2013. - №13. - С. 118-121 .
- 3.Калетнік Г.М. Розвиток ринку біопалив в Україні : Монографія . - К: Аграрна наука, 2008. - 464 с. .
- 4.Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua> .
- 5.Український біопаливний портал України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pelleta.com.ua> .
- 6.Європейська асоціація виробників пелет [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pelletscouncil.eu> .
- 7.Товарна біржа «Українська енергетична біржа» (UEEX) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ueex.com.ua> .
- 8.Податковий кодекс України зі змінами № 1668-VII від 02.09.2014, ВВР, 2014, № 41-42 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> .

9.Енергетична Стратегія України на період до 2030 року від 24 липня 2013 року № 1071-р, КМУ, 2013 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> .

10.Державне агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України - «SMIDA» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://smida.gov.ua> .

11.Тепляшин А. Ю., Лисюк В. М. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності шляхом залучення фондових інструментів // Економічні інновації, 2012. - №51. - С. 270-280 .

12. Лисюк В.М. Методологія дослідження ринку електроенергії у контексті обґрунтування концепції і стратегії його реформування і розвитку /Економіка: реалії часу/наук.жур. Одеса, 2013, №2 (7). – С. 16-21.

13. Лисюк В.М. Сучасний стан енергозабезпечення України (с.269-281). У моногр. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми/О.М.Алимов, О.І.Амоша, В.М.Лисюк та ін./ За ред. В.І.Ляшенка; ІСП НАН України, КПУ. - Запоріжжя: КПУ, 2014. – 798 с.

Abstract

Lysyuk V., Teplyashin A.

The Development of the national bioenergy through involvement agricultural bioresources via commodity exchanges .

The article discusses the possibility of solving the national bioenergy development problems by involvement agricultural bioresources through commodity exchanges

УДК 502+620.9

WPLYW KONWENCJONALNYCH I NIEKONWENCJONALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII NA ŚRODOWISKO NATURALNE

Piotr Maziarz, Elżbieta Harasim

Warunki egzystencji człowieka na świecie powodują ciągły wzrost zapotrzebowania na surowce energetyczne. Liczne opracowania dowodzą, że na przełomie najbliższych kilku dekad światowe potrzeby energetyczne wzrosną o 55%. Niekończąca eksploatacja surowców energetycznych to nie tylko ich wyczerpalność ale drastyczne zanieczyszczenie środowiska naturalnego. W tym względzie należy dążyć do jak najszybszego zastąpienia surowców energetycznych konwencjonalnych surowcami niekonwencjonalnymi.

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, ekologia, energia, paliwo, biomasa

Rozwój przemysłu stał się równoznaczny ze wzrostem zapotrzebowania na paliwa kopalne - węgiel kamienny, węgiel brunatny, ropę naftową i gaz ziemny. Intensywna ich eksploatacja oraz zanieczyszczenia, jakie powodują zmuszają nas do poszukiwań nowych źródeł energii, które nie są tak uciążliwe dla środowiska naturalnego.

Międzynarodowa Agencja Energetyki ocenia, że globalne potrzeby energetyczne będą rosły w tempie 1,8 % rocznie, a do 2030 roku globalne zapotrzebowanie na energię wzrośnie o 55% [1, s.42].

Głównym źródłem produkcji energii w Polsce stanowią surowce kopalne. Są one podstawą wytwarzania energii elektrycznej i ciepłej i stanowią podstawę funkcjonowania wybranych dziedzin przemysłu. Mimo zachodzącego w wielu państwach procesu transformacji w kierunku zrównoważonej gospodarki będą one ważnym surowcem dla energetyki w kolejnych dziesięcioleciach. Na świecie podejmowane są działania mające na celu ograniczanie negatywnych skutków wykorzystania surowców konwencjonalnych. Szczególna rola przypada krajom rozwiniętym gospodarczo, których działania przyczyniły się i nadal przyczyniają się do powstawania zmian klimatycznych. Dlatego to właśnie te państwa mają największe możliwości przeciwdziałania zaistniałemu kryzysowi ekologicznemu. Celem podejmowanych działań powinno być zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, jak również ekologicznego kraju [2, s. 23-31].

Szybki wzrost gospodarczy powoduje rosnące tempo zużycia energii, co w sytuacji braku rodzimych zasobów zmusza do zwiększonego importu i poszukiwania rozwiązań alternatywnych, mogących ten popyt zaspokoić a jednocześnie chronić środowisko naturalne. Taka możliwość daje wykorzystanie odnawialnych zasobów energetycznych, które zapewniają też dywersyfikację źródeł energii, zerowy koszt paliwa, zwiększenie

bezpieczeństwa energetycznego i zmniejszenie obciążenia środowiska i przy uwzględnieniu w analizie ekonomicznej kosztów i korzyści zewnętrznych stają się bardziej konkurencyjne niż energetyka konwencjonalna [3, s. 149-156].

Polityka energetyczna Polski do 2025 roku zakłada, że większość technologii odnawialnych powinna stać się konkurencyjna w stosunku do energetyki konwencjonalnej, uwzględniając w obecnych cenach energetyki konwencjonalnej koszty ograniczenia emisji gazów cieplarnianych i innych związanych z ochroną środowiska. W związku z powyższym, podstawowymi kierunkami polskiej polityki energetycznej są:

- poprawa efektywności energetycznej,
- wzrost bezpieczeństwa dostaw paliw i energii,
- dywersyfikacja struktury wytwarzania energii elektrycznej poprzez wprowadzenie energetyki jądrowej,
- rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw,
- rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii,
- ograniczenie oddziaływania energetyki na środowisko.

Realizując działania zgodnie z tymi kierunkami, polityka energetyczna będzie dążyła do wzrostu bezpieczeństwa energetycznego kraju przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju [4, s. 4-5].

W zaprezentowanym artykule zostaną poruszone zagadnienia wykorzystywania zasobów naturalnych nieodnawialnych do produkcji energetycznej, ich wpływ na środowisko oraz możliwości wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii (woda, wiatr, energia słoneczna, biomasa).

Konwencjonalne źródła energii a środowisko. Masowe spalanie paliw kopalnych jest jedną z przyczyn prowadzących do szybkiej degradacji środowiska. Zanieczyszczenia te są związane z wytwarzaniem dużej ilości związków trujących, popiołów i ciepła odpadowego (tab 1.). W Polsce energię produkuje się nadal głównie w oparciu o węgiel kamienny i brunatny. Wzrost świadomości społeczeństwa jak szkodliwe ma to skutki dla środowiska oraz problem konieczności przeorganizowania polityki energetycznej tak, aby wyczerpanie się tych źródeł nie skończyło się kryzysem energetycznym spowodowały coraz większe zainteresowanie alternatywnymi źródłami energii. Zanieczyszczenia emitowane przez elektrownie ciepłownicze wykorzystujące paliwa kopalne stanowią poważne zagrożenie dla środowiska naturalnego w postaci kwaśnych deszczy (emisja SO₂) oraz efektu cieplarnianego (emisja CO₂). Wydawałoby się, że przyszłość energetyki stanowią elektrownie atomowe które nie powodują zanieczyszczenia atmosfery. Jednak gigantyczne koszty budowy i eksploatacji, problemy ze składowaniem trujących odpadów oraz katastrofa w Czarnobylu spowodowała odejście przynajmniej na jakiś czas od energetyki atomowej. Dodatkowo eksploatacja złóż węgla przyczynia się do niszczenia terenów, na których prowadzi się odkrywkę oraz zagraża bezpieczeństwu mieszkańcom [5, s. 55-86].

Tabela 1. Zagrożenia wynikające z wykorzystania nieodnawialnych źródeł energii.

Surowce energetyczne	Skutki uboczne		uwagi
	pozyskiwania	wykorzystania	
Węgiel kamienny	degradacja terenów, hałdy górnicze (zmiany krajobrazu), zmiany stosunków wodnych- wody gruntowe, negatywny wpływ na rolnictwo i leśnictwo, zapadanie się budynków, emisja metanu CH ₄ , odprowadzanie zasolonych wód pokopalnianych	emisja CO ₂ , NO _x , SO ₂ , pyłów do atmosfery, popiołów (w tym radioaktywne) żužel.	CO ₂ i CH ₄ to gazy cieplarniane
Węgiel brunatny	degradacja terenów, zmiana krajobrazu, zmiany stosunków wodnych, emisja metanu	emisja CO ₂ , NO _x , SO ₂ , pyłów do atmosfery, popiołów	
Gaz ziemny	stwarza najmniejsze zagrożenie dla środowiska spośród wszystkich paliw kopalnych, ale występuje również emisja gazów, ewentualne awarie gazociągu to katastrofa ekologiczna.	emisja CO ₂ , NO _x , SO ₂ (śladowe ilości) i NMVOC (lotnych nieratanowych węglowodorów)	NMVOC inicjator gazów cieplarnianych
Ropa naftowa i paliwa ropopochodne	możliwe skażenie łądów i wód przy niekontrolowanych wyciekach	emisja CO ₂ , NO _x , SO ₂ , odpady stałe powstające w rafineriach	
Pierwiastki promieniotwórcze	degradacja terenu	silnie radioaktywne odpady wymagające specjalnego składowania	

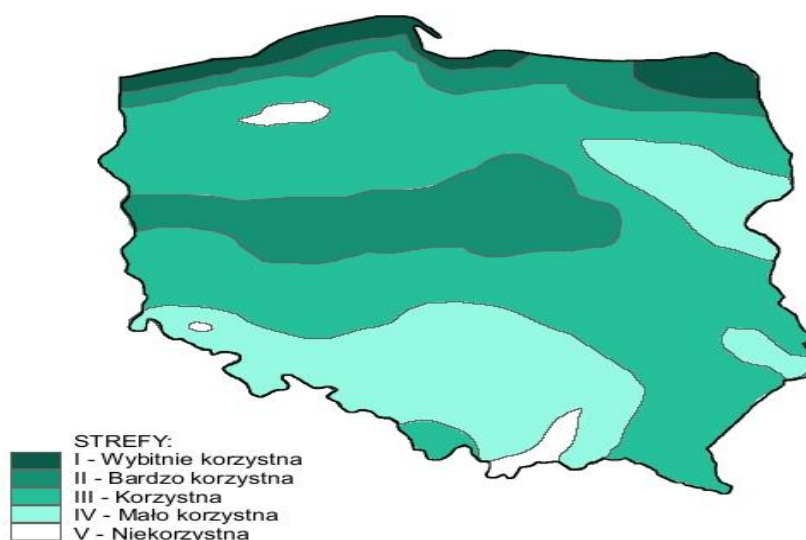
Zródło: Opracowanie własne na podstawie Radwański E., Skowroński P., Strategiczne problemy rozwoju polskiej energetyki w aspekcie ekologicznym, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 1996.

Alternatywne źródła energii. W Polsce energię produkuje się nadal głównie w oparciu o węgiel kamienny i brunatny. Odnawialne źródła energii (OZE) stają się coraz bardziej popularne ze względu na ich nieszkodliwość dla środowiska, niewyczerpywalność a także potencjał energetyczny. Do podstawowych odnawialnych źródeł energii zaliczamy energię pozyskiwaną przy pomocy wykorzystania czynników środowiskowych: tj. energii wiatru, słonecznej, wodnej, geotermalnej oraz biomasy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego [6].

Energia wiatru jest energią pochodzenia słonecznego. Aby móc wykorzystywać energię wiatru do produkcji prądu potrzebne są odpowiednie warunki – stałe występowanie wiatru o określonej prędkości. Elektrownie wiatrowe pracują zazwyczaj przy wietrze wiejącym z prędkością od 5 do 25 m/s, przy czym prędkość od 15 do 20 m/s uznawana jest za optymalną.

W Polsce odpowiednie warunki do lokalizacji siłowni wiatrowych panują na Pomorzu, Suwalszczyźnie, w Tatrach i w centralnej Polsce (rys 1).

STREFY ENERGETYCZNE WIATRU W POLSCE

Źródło: www.zielonaenergia.pl

Najbardziej popularne w chwili obecnej wydaje się być wykorzystanie energii wody. Energia wodna (hydroenergia) obejmuje zarówno energię mórz i oceanów oraz energię wód śródlądowych zmagazynowaną w zbiornikach wodnych jak i ciekach płynących. W Polsce wykorzystuje się energię spadku wód na rzekach. Elektrownie wodne dzieli się umownie na małe (MEW) o mocy poniżej 5 MW i duże produkujące większe ilości energii elektrycznej. W kraju działa aktualnie ponad 400 hydroelektrowni, w tym zaledwie kilkanaście o mocy większej niż 5MW [7, s. 277-282]. Do głównych zalet hydroenergetyki można zaliczyć przede wszystkim niskie koszty eksploatacji, brak

zanieczyszczeń środowiska oraz możliwość magazynowania wody w zbiorniku i użycie jej w okresie szczytowego zapotrzebowania na energię elektryczną.

Trzecim sposobem wytwarzania energii jest wykorzystanie energii słonecznej. W naszym klimacie najczęściej stosuje się kolektory słoneczne służące do ogrzewania wody użytkowej, jako system wspomagający główne źródło ciepła. W zależności od stosowanej technologii, energię promieniowania słonecznego można wykorzystać do produkcji energii cieplnej jak i energii elektrycznej. Technologia termicznego wykorzystania energii słonecznej jest w tej chwili tak zaawansowana, że staje się coraz bardziej konkurencyjna w stosunku do ogrzewania tradycyjnego. W celu wykorzystania energii słonecznej stosuje się kolektory (płaskie, rurowe, skupiające), stawy słoneczne, ogniwa fotowoltaiczne, systemy pasywne.

Obiecujący wydaje się rozwój energetyki opartej na biomasie. W Polsce obserwuje się wyraźny wzrost znaczenia tej branży, czego przykładem mogą być zwiększone nakłady na modernizację elektrociepłowni, gdzie powstają bloki na biomasę [5, s.6]. Biomasa rolnicza rozumiana jest jako zrównoważony jakościowo strumień materii organicznej, pochodzącej pośrednio lub bezpośrednio z upraw rolnych [8, s.51-58] (rys 2). Obecny i przyszły rozwój produkcji biomasy rolniczej na cele energetyczne realizowany musi być zgodnie z rozwojem zrównoważonym określanym przez trzy podstawowe czynniki, do których zaliczymy ekonomię, ekologię i akceptację społeczną [9, s. 236-246].

Rys. 2. Trawy uprawiane na potrzeby produkcji biomasy*

*- Źródło: <http://srodowisko.ekologia.pl/zrodla-energii/Pozyskiwanie-energii-a-ochrona-srodowiska,8738,galeria,19051.html>

Biomasa jest najmniej kapitałochłonnym źródłem energii odnawialnej i stanowi trzecie, co do wielkości, naturalne źródło energii na świecie. Jest wiele argumentów za energetycznym wykorzystywaniem biomasy, np. stałe i pewne dostawy krajowego nośnika energii a co z tym się wiąże zapewnienie dodatkowego dochodu dla rolników, aktywizacja i rozwój obszarów wiejskich,

zmniejszenie globalnej emisji dwutlenku węgla i siarki, decentralizacja produkcji energii i tym samym wyższe bezpieczeństwo energetyczne. Część biomasy, zwłaszcza rolnicza ulega procesowi gnilnemu za pomocą specjalnych bakterii beztlenowych (anaeroby). W rezultacie tworzy się biogaz, w większości metan, który używany jest jako paliwo.

Podsumowanie. Zużycie energii na świecie rośnie, a energia cieplna, elektryczna oraz paliwa ciekłe produkowane są najczęściej z kopalnych surowców energetycznych. Efektem spalania paliw kopalnych, jak już wspomniano, jest emisja szkodliwych składników do atmosfery, przyczyniających się do degradacji środowiska naturalnego: niszczenia lasów, efektu cieplarnianego, zanieczyszczenia wód, obniżenia poziomu wód gruntowych itp.

Analizując mocne i słabe strony poszczególnych źródeł energii coraz więcej krajów zwraca się ku energii słonecznej, której wykorzystanie od blisko dziesięciu lat dynamicznie się rozwija. Energia promieniowania słonecznego była zawsze wykorzystywana przez ludzi, czy to w sposób przypadkowy czy zaplanowany. Światowe zużycie energii podwoiło się od 1970 roku i przewiduje się, że do 2030 wzrośnie ono trzykrotnie.

Wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia kryzysu energetycznego wywołanego ograniczoną ilością zasobów naturalnych oraz duże zanieczyszczenie środowiska naturalnego stanowią podstawę do przyśpieszenia prac i działań na rzecz ograniczenia wykorzystania nośników kopalnych odnawialnymi źródłami energii.

Należy kłaść wysoki nacisk na rozwijanie małych sieci wykorzystujących różne źródła energii, poprzez budowę małych elektrowni wodnych, wiatrowych słonecznych czy wykorzystujących biomasę. Konieczne są zmiany w polskim prawie energetycznym, ułatwiające instalację i podłączenie do sieci przemysłowej.

Literatura:

1. *World Energy Outlook 2007. China and India Insights.* International Energy Agency. France 2007. s. 42.
2. Kruk H., *Wykorzystanie źródeł energii a bezpieczeństwo energetyczne i ekologiczne Polski.* Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Gdyni, nr 72. Gdynia 2012, s. 23-31.
3. Pultowicz A., *Energetyka odnawialna a konwencjonalna (Ocena stanu realizacji celów polityki ekologicznej i energetycznej państwa przed rokiem 2007 w świetle rozwoju odnawialnych źródeł energii).* Uniwersytet Ekonomiczny w Wrocławiu, s. 149-156.
4. *Polityka energetyczna Polski do 2030 roku.* Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, 2009 r. s. 4-5.
5. Dec B., Krupa J., *Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w aspekcie ochrony środowiska.* Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie Katedra Turystyki i Rekreacji, s. 55-86.
6. *Energia ze źródeł odnawialnych w 2009 r.* Informacja i opracowania statystyczne, GUS Warszawa 2010.
7. Sołowiej P., Neugebauer M., *Przykład wykorzystania energii wodnej na terenie Polski Północnej,* Wyd. Inżynieria Rolnicza 9(107)2008, s. 277-282.

8. Dobrowolski J., Łepecki A., Łepecki Ł. 2011. *Propozycja organizacji systemu przetwórstwa biomasy rolniczej na terenie województwa lubelskiego*. Barometr Regionalny 3(25), s. 51- 58.

9. Maziarz P., Harasim C.: *Biomasa rolnicza jako źródło energii odnawialnej*. Instytutu Studiów Regionalnych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Lwów 2013, s. 236-246.

Анотація

Мазяж П., Харасім Е.

ВПЛИВ ТРАДИЦІЙНИХ ТА НЕТРАДИЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ НА ДОВКІЛЛЯ

Людська діяльність сьогодні є результатом безперервного збільшення попиту на енергоресурси. Численні наукові дослідження підтверджують той факт, що через кілька найближчих десятиліть світові потреби в енергії зростуть на 55%. Постійний видобуток природних ресурсів для енергетичної промисловості зумовлює не тільки їх різку вичерність, але й призводить до значного забруднення навколишнього середовища. У зв'язку з цим, необхідно докласти всіх зусиль для якнайшвидшої заміни традиційних джерел енергії на нетрадиційні види сировини.

Ключові слова: *навколишнє середовище, екологія, енергія, паливо, біомаса*

Abstract

Piotr Maziarz, Elżbieta Harasim

THE INFLUENCE OF CONVENTIONAL ENERGY SOURCES AND UNCONVENTIONAL RAW MATERIALS ON THE NATURAL ENVIRONMENT

Today the human being lives in the conditions causing a continuous increase in the demand for energy resources. The numerous studies confirm that world energy needs will increase by 55% at the turn of the next few decades. The endless over-exploitation of energy resources leads to using up and to global environmental pollution. In this regard, it should be made possible efforts to replace conventional energy sources with unconventional raw materials.

Key words: *environment, ecology, energy, fuel, biomass*

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ЦЕНТРІВ
НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В
ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ**

Мартієнко А.І.

Проведено аналіз існуючої законодавчої бази про центри надання адміністративних послуг в цілому та в сфері природокористування, наведено визначення послуг в природокористуванні та надана їх класифікація по функціональному критерію. Проведено аналіз одержання дозволів на вилов риби через центри надання послуг та зроблено загальний аналіз роботи центрів в сфері природокористування. Визначено основні напрямки удосконалення роботи центрів в області надання послуг в природокористуванні.

Постановка проблеми. Створення центрів надання адміністративних послуг, як напрямку реалізації положень адміністративної реформи, що проводиться в Україні, є актуальним завданням, яке спрямовано на формування оптимальної системи державного управління. Питання надання адміністративних послуг в сфері природокористування є складовою частиною адміністративних послуг, що надаються фізичним та юридичним особам. Специфіка природокористування обумовлює специфічні особливості організації надання послуг в цій сфері і має бути вивчена та розроблена в границях загальних завдань адміністративної реформи. Стабільність державно-суспільної системи, збалансованість надання адміністративних послуг в системі законодавча – виконавча влада - адміністративні послуги органів виконавчої влади в сфері природокористування – все це складові єдиної глобальної проблеми реформування адміністративного устрою України. Забезпечити високий рівень управління суспільними відносинами та процесами в галузі удосконалення системи надання адміністративних послуг в сфері природокористування, упорядкувати все різноманіття організаційних та економічних форм, методів, механізмів і інструментів надання дозвільних та інших послуг в використанні та специфікації прав та форм власності на природні ресурси може тільки державне та регіональне управління природокористуванням якщо воно саме досягне якості системності, організованої цілісності частин та компонентів, що його складають. Одним з найважливіших завдань є розподіл компетенції, функцій та відповідальності між рівнями надання адміністративних послуг в природокористуванні.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. В статті 9. закону України (ЗУ) «Про адміністративні послуги» встановлено порядок

надання адміністративних послуг [1, ст. 9]: «Адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо, через центри надання адміністративних послуг та/або через Єдиний державний портал адміністративних послуг». Згідно статті 12 цього закону центр надання адміністративних послуг - це постійно діючий робочий орган або структурний підрозділ виконавчого органу міської, селищної ради або Київської, Севастопольської міської державної адміністрації, районної, районної у містах Києві, Севастополі державної адміністрації, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг. Положення про центр надання адміністративних послуг та його регламент затверджуються органом, який прийняв рішення про утворення центру. Кабінет Міністрів України (КМУ) затверджує примірне положення про центр надання адміністративних послуг та його регламент. При затвердженні «Примірного Положення про центр надання адміністративних послуг» [2]. КМУ постановив рекомендувати органам місцевого самоврядування керуватися у своїй діяльності із забезпечення функціонування центрів надання адміністративних послуг затвердженим цією постановою Примірним положенням. Згідно ст.8 цього положення складовою частиною центру, утвореного при міській раді (її виконавчому органі) міста обласного та/або республіканського (Автономної Республіки Крим) значення, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві держадміністрації, є дозвільний центр, утворений відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», який забезпечує надання адміністративних послуг з видачі (переоформлення, видачі дублікатів, анулювання) документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Аналіз примірного положення показав, що воно фактично дублює статті ЗУ «Про адміністративні послуги» у частині роботи центрів та адміністраторів цих центрів. Те що Положення має рекомендований характер не сприяє покращенню роботи центрів.

У розділі III «Порядок взаємодії державного адміністратора з регіональними, місцевими дозвільними органами та суб'єктами господарювання» Положення про державного адміністратора і порядок його взаємодії з регіональними, місцевими дозвільними органами та суб'єктами господарювання зафіксовано, що регіональні, місцеві дозвільні органи забезпечують видачу (переоформлення, видачу дублікатів, анулювання) документів дозвільного характеру виключно через державного адміністратора в приміщенні дозвільних центрів [3,ст. 3.2]. Треба зауважити, що це суперечить статті 9 ЗУ «Про адміністративні послуги», де йдеться про те, що послуги можуть бути одержані суб'єктом звернення безпосередньо. У розділі III Положення про державного адміністратора і порядок його взаємодії з регіональними, місцевими дозвільними органами та суб'єктами господарювання зафіксовано функціональні обов'язки державного адміністратора, що містяться в такому: державний адміністратор приймає від суб'єкта господарювання

заповнену заяву та перевіряє наявність повного комплексу документів, необхідних для отримання документа дозвільного характеру (ст. 3.4.). потім відповідно до ст. 3.7. заява та документи, що додаються до неї, передаються державним адміністратором до регіональних, місцевих дозвільних органів у день реєстрації заяви або протягом наступного робочого дня. Представник відповідного регіонального, місцевого дозвільного органу з дня одержання від державного адміністратора заяви та документів, що додаються до неї, протягом установленого законом строку забезпечує здійснення відповідної процедури (підготовка та оформлення документа дозвільного характеру або надання документа про відмову у його видачі) та передає державному адміністратору документ дозвільного характеру або документ про відмову у його видачі (1. ст. 3.11.). Наступного робочого дня після отримання документа дозвільного характеру (або в разі прийняття регіональним, місцевим дозвільним органом рішення про відмову у видачі документа дозвільного характеру) державний адміністратор повідомляє заявника про час видачі документа дозвільного характеру (телефоном, факсом, поштовим повідомленням, електронною поштою), про що робить відповідний запис у журналі, який ведеться за довільною формою (1, ст. 3.14.). Аналіз цього документу показав, що завдання адміністративної реформи в галузі надання адміністративних послуг не сприяють оптимізації процесів надання, центри виступають проміжною ланкою, яка нічого не вирішує, а тільки збирає та передає документи. Тому встає правомірне питання в необхідності центрів з такими функціональними обов'язками та з відсутністю повноважень у прийнятті відповідних рішень щодо здійснення послуг.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. В нормативних документах та в практичній діяльності центри не стали ланкою, що знижає часові та грошові трансакції суб'єктів звернення та суб'єктів надання.

Мета і завдання статті. Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення роботи центрів надання адміністративних послуг в сфері природокористування.

Для досягнення мети необхідно вирішення таких завдань: визначити сутність адміністративних послуг у сфері природокористування та надати їх класифікацію по функціональним критеріям; провести аналіз існуючої роботи центрів з позицій необхідності надання їм повноважень у видачі дозволів та інших послуг в сфері природокористування; розробити пропозиції щодо удосконалення процесів надання послуг в природокористуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В законодавстві [1] не існує виділення та визначення окрема в сукупності всіх послуг адміністративних послуг в сфері природокористування. На нашу думку, такі послуги мають бути визначені та виділені, тому що мають свою специфіку і повинні формуватися з її урахуванням. Авторський підхід до визначення послуги в сфері природокористування полягає в такому.

Державна послуга в сфері використання, охорони, відновлення та відтворення природних ресурсів – діяльність уповноваженого органу виконавчої влади по виконанню клопотання фізичної чи юридичної особи про призначення, установлення, зміни або припинення його прав та обов'язків в сфері форм та прав власності на природні ресурси та одержання дозволів на викиди, забруднюючих речовин в атмосферу, скиди у водні об'єкти, захоронення відходів, видобуток корисних копалин, вилов риби, використання земельних, лісових та рослинних ресурсів, надання документальної інформації з кадастрів та реєстрів природних ресурсів у випадках та порядку передбачених законодавством.

Виходячи з авторського визначення адміністративних послуг в сфері природокористування надамо таку їх класифікацію:

- спеціфікаційні – це послуги щодо надання документів, які підтверджують існуючий стан форм та прав власності на природні ресурси та стан їх використання. До них відносяться надання даних про реєстрацію форм та прав власності, введення змін до реєстрів форм та прав власності на природні ресурси та надання виписок з цих реєстрів, внесення змін до кадастрів природних ресурсів та виписок з них, внесення змін та надання виписок з земельних кадастрів та поземельних книг, анулювання дозволів природокористування у випадку припинення дії суб'єкта, виписки дублікатів у разі забування, порчі діючих. До технічних послуг необхідно віднести також заповнення бланків та етапи проходження дозволів на використання природних ресурсів;

- видача дозволів на обмін формами та правами власності на природні ресурси;

- видача дозволів на використання природних ресурсів, що впливають на збалансований економічний та економіко-екологічний сталий розвиток окремого регіону, держави, інших держав.

Розглянемо одержання дозволів на вилов риби через центр надання адміністративних послуг [3,4]. Фізичній чи юридичній особі необхідно звернутися до Державного агентства рибних ресурсів, департамент якого знаходиться в Києві, до 1 серпня поточного року. При цьому треба подати пакет документів, необхідних для одержання дозволу. Цей пакет має бути поданий до дня державної реєстрації наказу Мінагрополітики про розподіл лімітів водних біоресурсів. Потім Державне агентство рибних ресурсів готує та видає квоту на вилов риби. Квота реєструється в міністерстві юстиції. Квота визначається по сортам риби та по водним джерелам (ріка, море, лиман, озеро). Суб'єкт звернення одержує квоту в Києві та привозить її до центру. Потім через дозвільний Центр оформляється дозвіл на основі квоти таким чином. Дозвільний центр передає квоту та необхідний пакет документів, який зібрав суб'єкт звернення відповідним територіальним органом Державного агентства рибних ресурсів (державним управлінням охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства) (рис.1). Аналіз одержання дозволів на вилов риби показує, що дозвільний центр є структурою, яка служить проміжною ланкою між суб'єктами звернення,

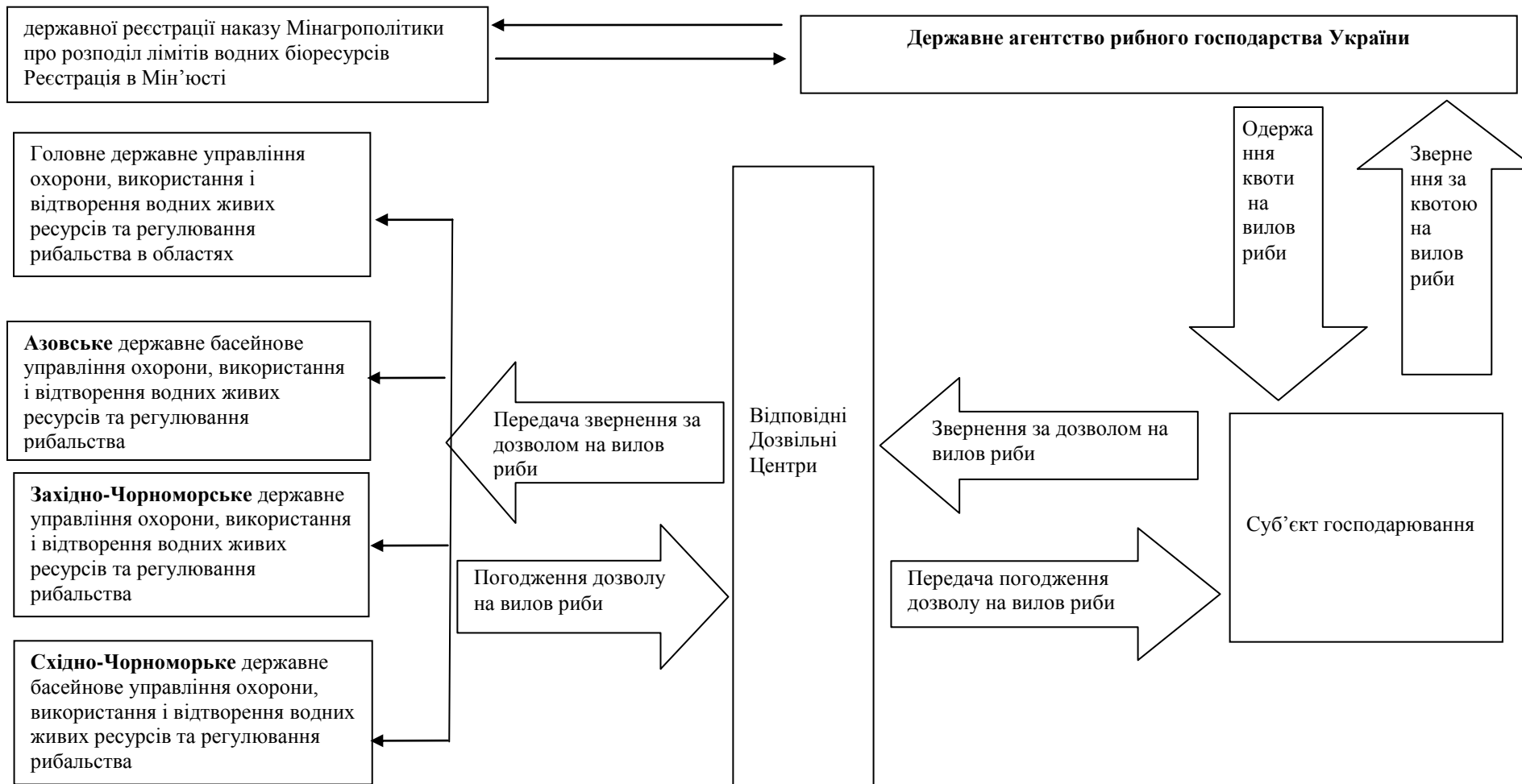

Рис. 1. Організаційна схема одержання дозволів на вилов риби

державним агентством рибних ресурсів та його територіальними органами. Вся процедура одержання дозволів має бути спрощена, а дозвільні центри повинні одержати компетенцію у видачі дозволів.

Узагальнений аналіз існуючих центрів надання адміністративних послуг в сфері природокористування по областях України показав таке:

- не всі послуги щодо природокористування можна одержати через центри;

- відсутній затверджений на рівні держави та обласних адміністрацій перелік послуг у сфері природокористування;

- суб'єкти звернення не мають бажання одержати послуги з природокористування через центри, так як строки не додержуються;

- робота центрів не є ефективною по строкам, тому що необхідно одержання лімітів та нормативів природокористування на рівні міністерства екології та природних ресурсів та інших органів виконавчої влади, що займаються питаннями природокористування. Так, наприклад, для одержання лімітів на вилов риби необхідно одержати ліміти від міністерства екології та природних ресурсів, агентства водних ресурсів, басейнових управлінь водних ресурсів, які визначають різні квоти з використання одного й того ж ресурсу. і т.д.

Проблеми неякісної роботи Центрів можна визначити по таким напрямкам:

- недоброякісне виконання обов'язків уповноваженими органами законодавчої та виконавчої влади різних рівнів (міністерство екології та природних ресурсів, агентства, що відповідні за певні природні ресурси та їх територіальні органи, місцеві органи управління - всі суб'єкти надання адміністративних послуг у сфері природокористування; - дублювання та неузгодженість дій різних органів законодавчої та виконавчої влади при вирішенні питань з природокористування (законодавча база – закони про екологічну експертизу та про екологічний аудит не мають обов'язкового виконання) впливають на ріст часових витрат при наданні адміністративних послуг;

- недосконалість системної організації роботи центрів надання адміністративних послуг в природокористуванні, коли дублюються послуги та документи, на основі яких видаються послуги, необхідність адміністратора ображатись до баз даних спеціально уповноважених органів з питань природокористування, відсутність єдиної базової системи даних природокористування, що є доступною для адміністратора центру;

- адміністративні послуги, що надають дозволи на використання природних об'єктів мають визначати техніко-екологічні, економіко-екологічні та соціально-екологічні параметри природокористування суб'єкта та його вплив на третіх осіб і на основі цього видавати дозволи на використання природних ресурсів.

Встає питання яким чином адміністратор може надати якісну послугу у формі дозволу на використання природного ресурсу та що розуміти під терміном якісне надання адміністративної послуги. На нашу думку, якість послуги в сфері природокористування – сукупність

характеристик послуги, що визначають її здатність задовольняти потреби одержувача відносно змісту (результату) послуги та не сприяють від'ємним екстерналіям у інших користувачів.

Треба зауважити, що ЗУ «Про адміністративні послуги» не передбачає розробку стандартів роботи центрів надання, стандартів взаємодії суб'єктів надання та адміністратора центру, стандартів взаємодії суб'єктів звернення та суб'єктів надання та стандартів адміністративних послуг. Замість стандартів адміністративних послуг розробляють інформаційні та технологічної картки послуги [1, ст.8].

Одним з найважливіших напрямків адміністративної реформи в галузі ефективності роботи центрів надання послуг у сфері природокористування є підвищення якості взаємодії держави в особі органів та уповноважених осіб центрів та дозвільних органів у сфері природокористування з громадянами та організаціями. Реалізації цих цілей буде сприяти регламентація та стандартизація процесу здійснення адміністративних послуг, підвищення якості державних послуг та обслуговування громадян, дотримання високих етичних стандартів при наданні послуг. Комплекс державних послуг в природокористуванні визначає соціо-економіко-екологічний добробут регіонів та держави.

Процес регламентації діяльності міністерства екології та природних ресурсів, департаментів екології та природних ресурсів, інших виконавчих органів в сфері природокористування та центрів надання адміністративних послуг в природокористуванні має включати:

- вимоги до порядку надання державної послуги як частини адміністративного регламенту;
- обов'язковість незалежної експертизи та публічного обговорення адміністративних регламентів;
- проведення опитування одержувачів державних послуг як частини технологічного ланцюга розробки стандартів.
- розробка та впровадження процедур контролю та оцінки діяльності органів виконавчої влади;
- підготовка нормативно-правової та методичної бази для розробки та запровадження стандартів державних послуг;
- стандартизація планування цільових міжбюджетних трансферів.

Головна мета стандартизації послуг в сфері природокористування на рівнях центрів та органів виконавчої влади в сфері природокористування - розмежування функцій та повноважень, передача центрам повноважень у видачі дозволів на використання природних ресурсів, специфікації форм та прав власності на природні об'єкти, прийняття рішень та реєстрація документів про обмін формами та правами власності на природні ресурси. Для цього необхідно розробити стандарти та регламенти послуг в природокористуванні на всіх етапах їх надання, визначити відносини між виконавчими органами в сфері природокористування та центром, усунути дублювання в їх функціональних обов'язках.

Формування номенклатури стандартів якості при наданні адміністративних послуг в сфері дозвільної діяльності в природокористуванні має спиратись на такі основні принципи:

- пріоритетність цілей екологічного розвитку регіону при формуванні стандартів дозволів в природокористуванні;
- урахування рекомендацій ЄС, міжнародних конвенцій в природокористуванні при видачі дозволів на викиди в атмосферу, вилов риби, захоронення відходів у спеціально відведених містах та ін.

Для рішення проблем стандартизації державних послуг в природокористуванні на всіх рівнях адміністративного управління необхідно:

- удосконалити комплексний розвиток правової бази системи стандартизації державних послуг для державного, обласного, міського рівнів влади та центрів їх надання;
- розробити практичні інструменти процесу стандартизації (опис державних функцій суб'єктів надання та центрів надання як послуги);
- при розробці та прийнятті стандартів здійснення бюджетних послуг необхідно виділення критеріїв їх оцінки з урахування зовнішніх та внутрішніх екстерналій;
- постійне проведення моніторингу оцінки якісного виконання державних послуг для їх споживачів органами державної влади всіх рівнів та центру надання адміністративних послуг в сфері природокористування;
- систематичне здійснення коректування переліку послуг, функцій та повноважень суб'єктів надання (центрів та виконавчих органів: агентств, департаментів, управлінь).

Висновки.

1. Згідно з законом України «Про адміністративні послуги» та «Положення про державного адміністратора і порядок його взаємодії з регіональними, місцевими дозвільними органами та суб'єктами господарювання» [1, 2] держава приділяє увагу до підвищення якості надання адміністративних послуг. Створення дозвільних Центрів є позитивним напрямком для підвищення ефективності надання адміністративних послуг.

2. В теперішній час центри надання послуг в природокористуванні не мають повноважень на видачу дозволів, тому вони стають проміжною ланкою, що обтяжує та робить багатоступінчастою систему одержання дозволів в природокористуванні.

2. Специфіка дозволів в природокористуванні веде до необхідності розробки на основі існуючого загального нормативного документу регламенту державного адміністратора та стандарту функціонування дозвільних Центрів у сфері природокористування.

3. Необхідно надання центрам адміністративних послуг в сфері природокористування повноважень видачі дозволів на використання природних ресурсів.

Література

1. Закон України «Про адміністративні послуги», від 6 вересня 2012 року, № 5203-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу pereyaslav-rda.gov.ua/...poslugi/86-roz-iasnenn.
2. Положення про державного адміністратора і порядок його взаємодії з регіональними, місцевими дозвільними органами та суб'єктами господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу zakon.rada.gov.ua/go/z0049-12
- 3 «Про Перелік ДДХ у сфері господарської діяльності», [Електронний ресурс]. – Режим доступу darg.gov.ua/files/3/tddx14.doc
4. Постанова КМУ від 30.10.2013 № 801 «Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката та анулювання зазначеного дозволу», [Електронний ресурс]. – Режим доступу kyivrybohorona.at.ua/.../postanova...r_801/0-145

Abstracts

Martienko A.

Suggestions for improvement center providing administrative services in Environmental

The analysis of the existing legislative framework on centers of administrative services in general and in the area of environmental management is considered, the definition of service in Environmental and its functional classification is given. The analysis permits to fish through the centers provide services and made the general analysis of the centers in the area of environmental management. The basic directions of cents work perfection services in environmental management is defined.

ЕКОЛОГІЧНИЙ РИЗИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Михайлюк О.Л.

Визначено місце сільського (зеленого) туризму в економіці Одеської області, проаналізовано екологічні ризики, які можуть гальмувати розвиток означеної діяльності, а саме: забруднення ґрунтів, поверхневих і підземних вод, наявність звалищ відходів, складів з боєприпасами тощо. Запропоновано стратегічні напрямки вирішення проблеми.

Постановка проблеми. Сільський зелений туризм - індустрія експорту, яка відрізняється від інших експортних галузей одним важливим аспектом: більшість експортерів вивозять свої товари з країни до споживача, а в туризмі споживач прибуває до країни для того, щоб придбати і спожити запропоновані продукти і послуги. Це створює додаткові надходження до місцевих бюджетів [3].

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. Проблеми розвитку туристичної галузі в Україні і на її півдні вивчаються досить плідно, при цьому до уваги беруться проблеми економічні, соціальні, історичні, технічні, фінансові. Екологічний ризик поки що є поза увагою дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на те, що екологічна складова у багатьох випадках є провідною для розвитку туризму, слід детально дослідити і цей аспект проблеми.

Мета і завдання статті – оцінити і мінімізувати екологічні ризики, які можуть завадити організаторам туристичної діяльності в Одеській області.

Викладення основного матеріалу дослідження. Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні природні лікувальні ресурси, наявність піщаних пляжів, розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток сфери туризму і рекреації.

В області налічується 71 пам'ятка містобудування і архітектури, 2 пам'ятки історії, 4 пам'яток монументального мистецтва, 14 пам'яток археології. Особливістю національного складу населення Одеської області є його багато національність, на території області проживають представники 133 національностей і народностей.

Одеську область, у залежності від особливостей природно-ресурсного потенціалу, можна поділити на п'ять регіонів: Придунав'я, Буджакський степ, Степова зона (вихід до моря або лиманів), Степова

зона (суходіл) і Північ Одеської області (холмиста місцевість Лісостепу) (Додаток).

Усі ці регіони мають різну сільськогосподарську спеціалізацію, різний рельєф, є місцями компактного проживання українців, молдаван, болгар, гагаузів, росіян, що має певний колорит і може використовуватися у сільському зеленому туризмі. Головною умовою реалізації таких стратегій є створення сприятливих умов для відпочинку туристів. Для цього треба мінімізувати усі можливі, в тому числі і екологічні ризики, які можуть зашкодити розвитку туристичної діяльності і суттєво знизити привабливість сільського туризму в Одеській області.

Екологічний ризик – це ймовірність заподіяння шкоди життю або здоров'ю громадян, майну фізичних чи юридичних осіб, державному або муніципальному майну, довкіллю, життю або здоров'ю тварин і рослин з урахуванням тяжкості цієї шкоди. Часто ризики, пов'язані із загрозою стану довкілля, одночасно є ризиками для життя і здоров'я людей.

Результати наукових досліджень, проведених в останні роки, свідчать про те, що зміна клімату в Україні помітно впливає на сільське та лісове господарство, водні та прибережні ресурси. Високою є вірогідність суттєвої зміни врожайності сільськогосподарських культур.

В Одеській області налічується 1143 малих річок і струмків. Усі малі річки області маловодні, більшість з них улітку пересихають. Більшість сіл Південного регіону Одеської області (Татарбунарський, Кілійський та Ізмаїльський райони) користуються привізною водою або високо мінералізованою водою із артезіанських свердловин, яка не відповідає гігієнічним нормативам.

Підземні води на території Одеської області використовуються повсюдно в сфері комунального господарства, сільськогосподарського і промислового виробництва, в індивідуальних господарствах. При цьому, у воді зі свердловини с. Затишшя Фрунзівського району Одеської області виявлено перевищення ГДК за нітратами. Перевищення ГДК рухомими формами кадмію виявлено у зразку, який був відібраний з річки на території Ренійського району (перевищення у 8 разів) та з озера на території Кілійського району (у 2 рази) [2].

Підтоплення територій області. Процес підтоплення на території області має досить широке поширення. Станом на 01.12.2013 р. площа території з глибиною залягання рівня ґрунтових вод від 0 до 4 м оцінювалася у 20575 км², або приблизно 2/3 території області. Причому площа території з глибиною залягання вод 0 - 2м становить 13098 км². Якщо врахувати, що у 1981 р. площа підтоплених територій становила 8409 км², то за ці роки площа підтоплених земель зросла в 2,5 рази.

Аналіз чинників, що визначають процес підтоплення вказує на істотну роль активної незбалансованої господарської діяльності: практично повна зарегульованість річного стоку, зрошення земель, освоєння та забудова територій без належної інженерної підготовки, засипка балок та ярів тощо. У південній частині області створення іригаційних водосховищ у долинах малих річок сприяє підтопленню

населених пунктів, які розташовані в зоні їх впливу – м. Татарбунари, м. Кілія, села Трудове та Шевченкове Кілійського району, села Нерушай та Дмитрівка Татарбунарського району та ін.

Всього на території області виявлено 392 населених пункти, які знаходяться під впливом підтоплення різного ступеню (33% від загальної кількості). При цьому систематично підтоплюються 65 сільських населених пункти. Зокрема, села Мирне і Яськи Біляївського району, села Суворове та Багате Ізмаїльського району, с. Струмок Татарбунарського району, а також окремі сільські населені пункти у Великомихайлівському, Котовському, Роздільнянському, Фрунзівському, Саратовському та Білгород-Дністровському районах.

Особливо загрозові масштаби підтоплення існують на території м. Одеси. На площі більше 50 % території міста ґрунтові води знаходяться на глибині 2,0 – 5,0 м. З кожним роком становище продовжує погіршуватися, площа підтоплення збільшується. Відмічається подальший підйом рівня ґрунтових вод, особливо інтенсивний на нещодавно освоєних територіях (житлові масиви Котовського, Таїрова та інші), де швидкість підйому сягає 0,5 – 1,0 м за рік.

Особливо небезпечним чинником підтоплення будівель є вірогідність опромінення радоном. Саме він надає 3/4 річної дози опромінення, одержуваного людиною від земних джерел радіації. Встановлено, що основна частина опромінення походить від дочірніх продуктів розпаду радону – ізотопів свинцю, вісмуту і полонію.

В природі радон зустрічається в двох формах: як радон – 222, що утворюється при розпаді урану – 238, а також радон – 220, член радіоактивного ряду торію – 232. Оскільки **радон газ важкий, то він погано видихається, а в легенях людини розпадається, руйнуючи клітини організму α – частками.**

Радон вивільнюється з земної кори повсюдно, вміст його в атмосферному повітрі може суттєво різнитися. В помірному кліматі концентрація радону в закритих приміщеннях в середньому приблизно у 8 разів вища, ніж назвні. Радон надходить всередину приміщення внаслідок просочування через фундамент і підлогу з ґрунту або, рідше, вивільнюючись з матеріалів, які використовувались в конструкції будинку. Оскільки цей газ важчий за повітря, він осідає і концентрується в нижніх поверхах і підвалах.

Розпад ядер радону в легеневій тканині викликає мікроопіки, а підвищена концентрація газу в повітрі може викликати захворювання на рак. Також альфа-частинки, які утворюються при розпаді радону, викликають пошкодження в хромосомах клітин кісткового мозку людини, що збільшує ймовірність розвитку лейкозів. Найбільш уразливі для радону найважливіші клітини – статеві, кровотворні та імунні [1].

Велику небезпеку для навколишнього природного середовища становить **забруднення ґрунтів важкими металами.** Локальне забруднення сільськогосподарських угідь важкими металами можуть спричинити транспортні засоби. Вздовж автодоріг з високою

інтенсивністю руху (10-20 тис. машин за добу) забруднення зазнає придорожня смуга на відстані до 200 м із переважанням свинцю, що міститься в антидетонаційних присадках до бензину. З продуктами дизельного палива, мастильними матеріалами та відходами автопокришок у довір'ї потрапляють кадмій та цинк.

Розподіл важких металів вздовж шляхів залежить від інтенсивності та швидкості руху автотранспорту, напрямку вітру тощо. Максимальне забруднення ґрунтів спостерігається на відстані 7-10 м від дороги, а в зоні 30-80 м відмічаються зниження врожайності і різке погіршення якості сільськогосподарської продукції. До забруднювачів ґрунтів належать також мінеральні добрива і хімічні меліоранти, істотним недоліком яких є наявність в них баластних речовин, у тому числі токсичних елементів і сполук.

Звалища побутових відходів. Екологічний ризик для туристів у сільській місцевості може посилювати проживання поряд із звалищем. Загрозу несуть отрути і продукти розпаду відходів: сірководень, аміак, метан, а також канцерогенні речовини - діоксини.

Площа земель під твердими побутовими відходами складає 0,4 тис. га, з яких більша частина не відповідає екологічним нормам. Гострою екологічною проблемою області є значний обсяг накопичених за попередні десятиліття заборонених або непридатних для подальшого використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), яких на території області налічується 554,3 тонн (табл. 1).

Найсерйознішою проблемою, яка може виникнути при розкладанні відходів, є забруднення ґрунтових вод, що може погіршити стан питної води. Дощова вода, просочуючись крізь тверді побутові відходи, поховані на звалищі, розчиняє в собі токсичні речовини, присутні в смітті. Це можуть бути солі заліза, свинцю, цинку та інших металів з іржавіючих консервних банок, розряджених батарей, акумуляторів, різноманітних побутових електроприладів. Величезну небезпеку представляють відпрацьовані люмінесцентні лампи, що містять ртуть.

Проживання біля звалищ підвищує вірогідність розвитку порушень нервової системи на 29 %, кістково-м'язової системи - на 16 %, шкіри - на 32%. Наявність на звалищах пестицидів корелює з утворенням міжгір'я

Таблиця 1

Сміттезвалища (полігони) станом на 01.01.2014 року [1]

№ з/п	Назва адміністративно-територіальної одиниці області	Кількість	Площі під твердими побутовими відходами, га
1	2	3	4
1.	Ананьївський район	18	22,43
2.	Арцизький район	26	33,8

3.	Балтський район	34	17,94
4.	Б – Дністровський район	34	57,28
5.	Біляївський район	25	208
6.	Березівський район	67	78,3
7.	Болградський район	18	49,79
8.	Великомихайлівський район	22	38,4
9.	Іванівський район	7	18,2
10.	Ізмаїльський район	19	32,5
11.	Кілійський район	15	27,5
12.	Кодимський район	24	18,69
13.	Комінтернівський район	19	67,78
14.	Котовський район	1	0,25
15.	Красноокнянський район	15	16,45
16.	Любашівський район	23	21,9
17.	Миколаївський район	-	-
18.	Овідіопольський район	12	14
19.	Ренійський район	7	11,9
20.	Роздільнянський район	35	52,62
21.	Саратський район	1	5,5
22.	Савранський район	19	23,9
23.	Тарутинський район	46	77,3
24.	Татарбунарський район	-	-
25.	Ширяївський район	1	2,5
26.	Фрунзівський район	21	29,2
28.	м. Котовськ	1	3

Примітка: інформація надана за даними Департаменту розвитку інфраструктури та житлово-комунального господарства Одеської облдержадміністрації

піднебіння новонароджених і природженими дефектами м'язової системи, металів і розчинників - з природженими аномаліями нервової системи, пластмас - з хромосомними порушеннями. Аналіз здоров'я більш ніж 1000 новонароджених показав, що якщо їх матері жили в радіусі 3 км від звалищ з токсичними речовинами, то у їх дітей на 33 % була підвищена вірогідність розвитку міжгір'я хребта, серцевої недостатності та інших пороків розвитку.

На території Одеської області розташовані два **склади озброєння**, на яких зберігаються непридатні до використання боєприпаси. Це склад артилерійських боєприпасів у с. Біленьке Білгород-Дністровського району та об'єднаний склад озброєння і майна Західної військово-морської бази

МВС України (м. Одеса). Склади боєприпасів військової частини розташовані на березі Будакського лиману на схід від с. Біленьке – 5 км, від м. Білгород-Дністровський – 27 км. У 10-ти кілометрову небезпечну зону входять 3 селища міського типу – Шабо (7км), Сергіївка (10км), Затока (10км). Штатна ємність зберігання – 1357 умовних вагонів. У 24 сховищах розміщено боєприпасів 1495 умовних вагонів, у тому числі до реактивних систем залпового вогню – 350 умовних вагонів.

Склади боєприпасів та вибухонебезпечних предметів розташовані на березі Куяльницького лиману на відстані 4 км від с. Котовка Біляївського району. Територія частини займає площу 64 га. Штатна ємність зберігання – 418 умовних вагонів, фактична завантаженість - 399 вагонів (95%). У сховищах розміщено 245 вагонів боєприпасів та 9 вагонів стрілецької зброї, на майданчиках відкритого зберігання – 145 вагонів протичовнових та протимінних боєприпасів. У 10-ти кілометрову зону входять 2 населених пункти, у тому числі селища Котовка (4к м) та Августова (9 км). Територія складів розташована поблизу зсувонебезпечної ділянки узбережжя Куяльницького лиману.

Забруднення місцевих харчових продуктів. Перебування у сільській місцевості передбачає вживання вирощених поблизу фруктів і овочів, які в тому числі можуть містити небезпечні дози нітратів. Допустима доза нітратів для людини - 5 мг/кг на добу на масу тіла або 300 мг на людину на добу (при стандартній масі людини 60 кг).

Існує ризик зараження небезпечними бактеріями при вживанні продуктів харчування тваринного походження. Це вироби із м'яса яловичини, курей (шаурма, м'ясо, підсмажене по-англійськи), а також сире м'ясо птахів, непастеризоване молоко, сирі яйця і сирі мідії.

Деякі види риб та молюсків (незалежно від того, були вони термічно оброблені, чи ні) в означену пору року містять отруйні біотоксини. Особливо небезпечні періоди «цвітіння» морських водоростей, коли море забарвлюється в червоний колір. Якщо в морській воді знаходяться патогенні мікроорганізми (бактерії), вони майже завжди затримуються молюсками.

Сільський туризм передбачає споживання екологічно чистих продуктів, вирощених і вироблених у сільській місцевості. При цьому є великий **ризик споживання генномодифікованих рослин**. ГМО (генетично модифіковані організми) вирощуються у 21-й країні світу. Майже 8,5 млн. осіб зайняті в цій галузі сільського господарства, причому більшість з них (приблизно 60%) вирощують трансгенну сою, 24% займаються вирощуванням ГМ-кукурудзи, 11% - ГМ-бавовни, 5% вирощують ГМ-ріпак. Південь Одеської області – зона інтенсивного вирощування саме кукурудзи і ріпаку.

Найчастіше трансгени можна зустріти у вигляді соєвих масел і всіляких соусів та кетчупів (на основі сої) американського виробництва. Вони можуть бути також і в ковбасних виробках, паштетах, чіпсах і навіть у дитячому харчуванні, шоколаді та газованій воді.

Трансгени можуть повністю змінити зовнішність флори, заражаючи при схрещуванні і нормальні рослини своєї штучно зміненою генної структурою, властивості якої тим більше ще не до кінця розкриті.

На території земель державних лісогосподарських підприємств, які підпорядковані Одеському обласному управлінню лісового та мисливського господарства, налічується 49 територій та об'єктів, з них 7 територій та об'єктів загальнодержавного значення і 42 території - місцевого значення. Їх загальна площа становить 46,4 тис. га.

Фауна Одеської області різноманітна і представлена 1500 видами безхребетних та більше 400 видами хребетних тварин. Зареєстровано більше 320 видів птахів.

Адвентивні види рослин – тобто види рослин, що за нормальних умов не характерні певній асоціації і потрапили в угруповання випадково, в результаті заносу людиною («бур'янові» рослини у вузькому розумінні). Найбільш небезпечна - амброзія полинолиста. В області її площа збільшилася і складає 11009,37 га [2].

Інвазивні види тварин (от лат. *invasio* - вторгнення) – зараження людини, рослини або тварини паразитами. До них можна віднести наявність у лісових масивах – іксодових кліщів та комарів родини *Culicidae*. Іксодові кліщі є основними носіями таких особливо небезпечних інфекцій людини як: кліщовий енцефаліт, Ку – лихоманка, борреліоз, риккетсіоз. Комарі роду *Culicidae* є носіями таких особливо небезпечних інфекцій, як лихоманка Західного Нілу, жовта лихоманка, вірусу Денге.

Дикі тварини можуть являти небезпеку для людей через їх захворюваність або можливі укуси. Серед найбільш вірогідний і небезпечних: сказ, сибірська виразка, туберкульоз, бруцельоз, туляремія, орнітоз або пситтакоз, токсоплазмоз, фасциолез, гельмінтозні захворювання, трихінельоз, лептоспіроз.

У 2013 році в області було отримано: 29 позитивних результати аналізу на сказ (в тому числі: лисиці – 25, куниці – 3 та 1 борсук); 6 позитивних на лептоспіроз (дикі свині); 8 позитивних на хворобу Ауескі (дикі свині); 1 позитивний на трихінельоз (дикий кабан).

Отруйні змії. Загалом їх налічується 5 видів, які дуже нерівномірно розповсюджені по країні. Найбільша їх кількість у південних та східних областях – 5 видів, а найменше – в Західній та Північній Україні – 1 вид.

Отруйні павукоподібні. Каракурт (*Latrodectus tredecimguttatus*) - один з найнебезпечніших видів павуків. Укус його у 50 разів отруйніший, ніж укусу тарантула. Смертність від його укусу за підрахунками вчених становить приблизно 4%, а отрута у 15 разів сильніша за отруту гримучої змії. Селяться каракурти у місцях, де ростуть бур'яни, для житла плетуть гніздо з павутини, прикріплюючи його до трави. В Одеській області зустрічаються на Катранській косі, вздовж морського узбережжя.

Тарангули (*Lycosa singoriensis*) – це великі, рухливі, волохаті павуки. Доросла самка має довжину 2-5 см і вагу 5-8 грамів. Їх найчастіше можна зустріти в долинах річок, озер та боліт, де волога земля. Укуси інших видів павуків в основному здатні викликати лише болісні відчуття, але можливі і алергічні прояви.

Отруйні комахи. Існує близько 20 тисяч видів бджіл. При потрапленні масивних доз отрути в організм можуть виникати ураження внутрішніх органів, особливо нирок. Крім того бджолина отрута – сильний алерген. У деяких осіб навіть на укусу однієї бджоли може з'явитись гостра реакція та анафілактичний шок.

Укуси джмелів або ос супроводжуються симптоматикою подібною до отруєння бджолою отрутою. Значної небезпеки при одиничних укусах не виникає, за винятком можливості розвитку алергічної реакції.

Шершні - це найбільші європейські оси. Відомі випадки, коли людина вмирала після одного укусу шершня, оси або бджоли. Отрута шершня вражає кровоносну систему, знижуючи внутрішньосудинний тиск і зменшуючи швидкість кровообігу у більшості ссавців. Отруєння може супроводжуватись кропивницею, утрудненням дихання, розвитком набряку Квінке, в тяжких випадках – анафілактичним шоком.

Неїстівні та смертельно небезпечні гриби. Серед відомих фахівцям отруйних і неїстівних грибів на території України і Одеської області найчастіше зустрічаються бліді поганки, мухомори, сатанинський гриб, іноцибе, ентолома отруйна, несправжні опеньки, жовчний гриб. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щорічно найбільше смертельних випадків отруєння грибами відбувається через вживання в їжу блідих поганок.

Отруєння також можуть спричинити їстівні гриби, які не пройшли належної термічної обробки або виростили на забруднених територіях чи уздовж швидкісних трас.

Висновки і рекомендації: Рекреація і туризм є однією з провідних спеціалізацій Півдня України, але їх розвиток стримується відсутністю стратегії комплексного підходу. Моделлю може стати процес кластеризації. Для цього необхідна розробка закону про впровадження

політики кластеризації в Україні. Певні наукові дослідження із розробки механізмів створення таких кластерів є, окремі регіони роблять перші розрізнені спроби у цих напрямках, але систематики, повного і комплексного вирішення проблеми немає.

Для створення відповідних умов розвитку в Одеській області туристичних кластерів на базі сільського (зеленого) туризму однією з важливіших передумов є забезпечення екологічної безпеки цього виду діяльності через попереднє визначення і мінімізацію екологічного ризику.

Система заходів для зменшення екологічного ризику:

1. Нормативно-правові заходи. Розробка законодавчої та нормативної бази щодо порядку виявлення, оцінки, інвентаризації ресурсів, придатних для туризму, їх паспортизації, реєстрації, визначення правового режиму туристичних ресурсів та маркування ресурсів, їх моніторингу на відповідність нормативним вимогам.

Внесення змін і доповнень до чинного законодавства щодо визначення правового режиму туристичних ресурсів та правового забезпечення перспективного розвитку туристичного простору. Внесення змін і доповнень до законодавства України з питань природно-заповідного фонду в частині використання цих територій для туризму. Розробка Закону «Про порядок відчуження та викуп розпайованої землі» або внесення відповідних поправок до Законів України: «Про землеустрій», «Про оренду землі», «Про оцінку земель».

2. Адміністративні заходи. Оптимізація організаційно-управлінської структури туристично-рекреаційної галузі. Створення центрів туристичної інформації. Популяризація туристичного продукту через засоби масової інформації. Створення курортно-рекреаційного кадастру для визначення можливостей і обмежень у використанні курортно-рекреаційних та земельних ресурсів з визначенням перспектив та переваг територіального розвитку. Відновлення етнокультурного середовища, створення умов для збереження традиційного способу життя місцевого населення, його культури та етнографічних особливостей як перспективного об'єкта, привабливого для туристів. Створення бази фото- і відео- матеріалів туристично – привабливих місць.

3. Економічні заходи. Розширення номенклатури туристично-рекреаційних послуг (розвиток та підтримка круїзного туризму: морського, річкового, яхтингового; подалший розвиток лікувально-оздоровчого, ділового, культурного, історико-пізнавального, спортивного, розважального, екологічного видів туризму). Забезпечення перепідготовки персоналу рекреаційно-туристичного комплексу з метою поліпшення обслуговування іноземних відвідувачів. Розвиток розгалуженої мережі організацій та установ, що надають екскурсійні, культурно-розважальні, оздоровчі та інші послуги.

4. Технічні заходи. Модернізація та реконструкція існуючої матеріально-технічної бази об'єктів туристичної інфраструктури, доведення їх оснащення до міжнародних вимог. Реставрації пам'яток історичної та культурної спадщини. Сприяння будівництву нових сучасних об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури. Благоустрій парків, пляжів, загальнокультурних закладів.

Література:

1. Екологічний паспорт регіону. Одеська область . – Одеса, 2011.- 113с.
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2013 році /Одеська обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів .- Одеса-2014 // ecolog@odessa.gov.ua
3. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія. – К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с.

Abstracts

Mikhailyuk E.

Environmental risk of agriculture (green) tourism in the Odessa region

The place of the rural (green) tourism economy in the Odessa region, analyzed the environmental risks that could hinder the development of the designated activities, namely pollution of soil, surface and groundwater availability of landfill waste, munitions storage and more. A strategic directions of the solution.

УДК 636.085.55 (477)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ КОМБІКОРМОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Нікішина О.В.

Ідентифіковано вектори реалізації національних інтересів у розрізі їх економічної, соціальної та екологічної складових на ринку комбікормової продукції. Обґрунтовано стратегічні напрями сталого розвитку інтегрованого ринку комбікормів у секторному розрізі. Розроблено комплекс регуляторних заходів, орієнтованих на ефективне використання сировинного, виробничого та експортного потенціалів ринку.

Постановка проблеми. В умовах транзитивної економіки першочерговим завданням держави є забезпечення ефективного функціонування інтегрованих товарних ринків, що мають потужний нереалізований потенціал сталого розвитку. Україна володіє потужним сировинним, виробничим, трудовим і експортним потенціалом для виробництва високоякісної комбікормової продукції (далі – КП) із власної екологічно чистої сировини, однак ефективність його використання залишається перманентно низькою. В умовах активного експорту сировинних ресурсів (кукурудзи, соняшникового шроту), зменшення виробництва високобілкових бобових культур, імпорту преміксів і білково-вітамінних добавок (далі – БВД), незалежні спеціалізовані підприємства виробляють КП посередньої якості, незбалансовану за білковим, амінокислотним і вітамінним складом, із високими коефіцієнтом конверсії корму та собівартістю, орієнтовану лише на внутрішній ринок. Як наслідок, рівень завантаження потужностей незалежних підприємств варіює в межах 20-40 %.

Тенденція зростання сировинного експорту за рахунок скорочення фуражного зернового споживання поступово руйнує виробничий потенціал ринків насіння, зерна, комбікормів, генеруючи низку структурних і фінансових деформацій відтворювальних процесів у системі суміжних ринків. Водночас вектори державного впливу концентруються переважно на розробці недосяжних програм розвитку ринку, питаннях реєстрації і сертифікації КП та її компонентів, оминаючи регуляторні механізми відновлення внутрішнього попиту на комбікорми та стимулювання експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю. Відповідно, постає необхідність у розробці стратегічних

напрямів сталого розвитку українського ринку КП, орієнтованих на рівноважний розвиток системи суміжних до комбікормового ринків.

Аналіз досягнень та публікацій. Питання контурного аналізу тенденцій і головних параметрів розвитку ринку КП висвітлені в працях учених А. О. Бабич, І. В. Камінського, О. А. Козаченко, І. О. Кузнецової, В. Л. Перегуди, П. Т. Саблука, Л. М. Худолій, О. Ярославського, аналітиків А. Овдієнко, О. Прядко та ін. Однак в існуючих дослідженнях, сфокусованих передусім на маркетинговому аналізі ринку, відсутні секторний аналіз ВП у системі суміжних ринків, оцінка результативності діючих механізмів державного регулювання комбікормового ринку, обґрунтування стратегічних орієнтирів його розвитку в контексті реалізації національних інтересів, що визначило мету даного дослідження.

Мета статті – розробка стратегічних напрямів сталого розвитку українського ринку КП – окреслила низку завдань:

- оцінка векторів реалізації національних інтересів на ринку;
- аналіз виконання програм розвитку комбікормового ринку;
- розробка комплексу регуляторних заходів, орієнтованих на реалізацію стратегічних завдань держави у секторах інтегрованого ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до теорії відтворювального циклу та методології секторного аналізу інтегрованих товарних ринків [1, 2], структуру українського ринку КП можна представити як сукупність чотирьох взаємопов'язаних секторів відповідно стадіям утворення, подальшої трансформації та споживання споживчих властивостей товару, а саме: сировинного, виробничого, інфраструктурного та споживчого. Український ринок комбікормової продукції є чотирьохсекторним *інтегрованим ринком*, тобто ринком із врівноваженим балансом міжсекторного виробництва, коли товар виробляється із власної сировини (сектор 1) і майже повністю споживається на внутрішньому ринку (сектор 4). Державні ринки зерна та насіння зернових культур є нижньосуміжними ринками по відношенню до релевантного ринку комбікормів, оскільки зерно є вхідним ресурсом для виробництва КП. Зернова складова у структурі повнорационних комбікормів досягає 65-70 %. Ринок продукції тваринництва по відношенню до релевантного ринку є пов'язаним ринком і головним споживачем комбікормової продукції [3].

Ємність комбікормового ринку у 2013 р. склала 7047 тис. тонн, збільшившись порівняно з 2005 р. на 66,8 % за рахунок зростання обсягів виробництва та імпорту товарів (на 65,9 % та 61 % відповідно). За аналізований період обсяги експорту продукції зменшилися вдвічі і досягли в 2013 р. 19,9 тис. т (0,29 % від обсягів виробництва), обсяги імпорту динамічно зростають і досягають 2,42 % від загальнодержавного випуску. Ступінь відкритості релевантного ринку у звітному періоді склав 2,37 %, зменшившись порівняно з 2005 р. на 0,08 % (таблиця 1).

За результатами проведеного секторного аналізу ринку [3] автором ідентифіковано фактичний і бажаний вектори реалізації національних інтересів на інтегрованому ринку КП. Національні інтереси державного

комбікормового ринку органічно пов'язані з інтересами ринку продукції тваринництва і визначаються триєдністю економічної, соціальної й екологічної їх складових. *Економічна* складова національних інтересів передбачає забезпечення доходності та ефективності функціонування українського комбікормового ринку, *соціальна* складова орієнтована на досягнення продовольчої незалежності держави за групою продуктів тваринного походження, *екологічна* – на виробництво екологічно чистої та безпечної КП (таблиця 2). Головною причиною різної спрямованості бажаного та фактичного векторів реалізації національних інтересів є недосконалість діючих методів державного регулювання ринку КП.

Таблиця 1

Ємність і ступінь відкритості українського ринку комбікормової продукції, тис. тонн*

Показники	Роки							2013 р. у % до 2005 р.
	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
1. Виробництво	4160	5850	5900	6100	6500	6600	6900	165,9
2. Імпорт	103,5	136,1	120,2	135,4	140,1	153,9	166,7	161,0
у % до виробництва	2,49	2,33	2,04	2,22	2,16	2,33	2,42	X
3. Експорт	37,8	35,1	6,4	8,6	13,3	15,7	19,9	52,8
у % до виробництва	0,91	0,60	0,11	0,14	0,21	0,24	0,29	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	4226	5951	6014	6227	6627	6738	7047	166,8
5. СВР, % (2/4)	2,45	2,10	2,26	1,93	2,11	2,28	2,37	X

*Розраховано за даними Державної служби статистики України та Державної митної служби України [4, 5]

Порівняльний аналіз прогнозованих відповідними Програмами розвитку комбікормового ринку базових показників із їх фактичними значеннями свідчить про 50 %-ве досягнення запланованих показників. Так, Програмою розвитку виробництва та ринку комбікормів №275 від 12.08.2003 р. передбачено у 2007 р. наростити обсяги комбікормового виробництва до 9000 тис. т, відсоток досягнення запланованих показників склав 55 %; національним проектом «Відроджене скотарство» передбачено у 2015 р. використати 1,18 млн. т комбікормів, у 2012 р. фактичні обсяги споживання КП молочним скотарством склали 42,4 % від плану (таблиця 3). 100 %-ве досягнення цільових показників характерно для зерна (92 %) та яєць (112,4 %) у межах Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р., водночас фактичні обсяги виробництва м'яса і молока у 2012 р. склали 43 % і 57 % від запланованих показників. Проведений порівняльний аналіз наочно свідчить про декларативність положень програмних документів, їх розбіжність із практикою та відсутність чіткої стратегії розвитку комбікормового ринку.

Головними законодавчими документами, що регулюють діяльність суб'єктів внутрішнього ринку КП, є Закони України «Про ветеринарну медицину» №2498-ХІІ від 25.06.1992 р., «Про безпечність і якість харчових продуктів» №771/97 від 23.12.1997 р., «Про Митний тариф України» №584-VII, а також Положення про державну реєстрацію кормових добавок, преміксів та готових кормів № 1349 від 21.11.2007 р., Положення про затвердження Порядку видачі сертифікату якості зерна та продуктів його переробки №848 від 23.07.2009 р.

Таблиця 2

Вектори реалізації національних інтересів на українському ринку КП
[авторська розробка]

Складові інтересів	Бажаний вектор реалізації	Фактичний вектор реалізації
1. Економічна: забезпечення доходності та ефективності функціонування українського ринку КП	Зростання податкових надходжень до бюджету від суб'єктів різних секторів ринку Забезпечення конкурентоспроможності української КП, преміксів і БВД на внутрішньому та зовнішньому ринках Зміна сировинної орієнтації українського агроекспорту	Зменшення податкових надходжень в результаті скорочення обсягів виробництв незалежних заводів Розвиток «тіньового» субсектору Домінуючий експорт сировинних ресурсів за одночасного імпорту дороговартісних преміксів і БВД
2. Соціальна: продовольча незалежність держави за групою продуктів тваринного походження	Фізична та економічна доступність продуктів тваринного походження для всіх соціальних груп населення Імпортозаміщення м'яса і м'ясних продуктів, стимулювання їх власного виробництва Створення додаткових робочих місць у виробничому та споживчому секторах комбікормового ринку	Імпорт м'яса та субпродуктів Зменшення поголів'я тварин, обсягів споживання комбікормів для ВРХ Скорочення робочих місць, соціальних відрахувань збитковими комбікормовими заводами
3. Екологічна: виробництво екологічно чистої та безпечної КП	Висока якість, екологічна чистота та безпека комбікормової продукції Її відповідність європейським стандартам Збалансованість компонентів КП за білковим, амінокислотним, вітамінним складом	Посередня якість і висока ціна КП Наявність фальсифікованих кормів (особливо для свиней і ВРХ) Незбалансованість комбікормів за компонентами, високий коефіцієнт конверсії корму

*Узагальнено автором за даними відповідних Програм та Державної служби статистики України [5, 6]

Підтвердженням недосконалості діючої законодавчої бази є відсутність базового Закону «Про корми», гармонізованого із міжнародними стандартами, який визначає організаційно-правові засади виробництва та обігу кормів. *Законопроект «Про корми» №11349* від 16.10.2012 р., підготовлений експертною групою на основі аналогічних законів Німеччини і Чехії та специфіки українського ринку, у першому читанні 02.11.2012 р. було відхилено [7]. У законопроекті чітко виписані базові терміни, що відсутні у Законі «Про ветеринарну медицину», акцентовано увагу на екологічних нормах і термінах («безпечні корми», «небезпечний фактор», «небезпечні корми», «гігієна кормів»), які корелюють із положеннями Регламенту ЄС №767/2009 від 13. 07. 2009 р. «Про продаж та використання кормів» [8].

Таблиця 3

Порівняльний аналіз прогнозованих і досягнутих показників програмних документів*

Програми розвитку	Прогнозовані параметри	Досягнуті параметри
1. Програма розвитку виробництва та ринку комбікормів до 2007 р., Наказ Мінагрополітики України №275 від 12.08.2003 р.	У 2007 р. обсяги виробництва комбікормової продукції складуть 9000 тис. т., у т.ч. переробка із давальницької сировини – 4000 тис. т	Фактичні обсяги виробництва комбікормів у 2007 р. склали 4950 тис. т (див. табл. 6). % досягнення запланованих показників – 55 %.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р., Постанова КМУ №1158 від 19.09.2007 р.	Прогнозовані обсяги 2015 р.: 1) зерно – 50 млн. т; 2) м'ясо – 5,1 млн. т; 3) молоко – 20 млн. т; 4) яйця – 17 млрд. шт.	Фактичні обсяги 2012 р.: 1) зерно – 46 млн. т (92 %); 2) м'ясо – 2,2 млн. т (43 %); 3) молоко – 11,4 млн. т (57 %); 4) яйця – 19,1 млрд. шт. (112,4%).
3. Національний проект «Відроджене скотарство»	Прогнозований обсяг забезпечення кормами галузі молочного скотарства у 2015 р. 5,54 млн. т, з них КП – 1,18 млн.т.	Фактичні обсяги споживання комбікормів молочним скотарством склали у 2012 р. приблизно 0,5 млн. т (42,4 %).

*Узагальнено автором за даними відповідних Програм та Державної служби статистики України [5, 6, 9].

Головним нововведенням, передбаченим законопроектом № 11349, є безоплатна державна реєстрація потужностей (споруд, обладнання, транспортних засобів), які оператори ринку використовують на будь-якій стадії виробництва та/або обігу кормів (ст. 13-14). Передбачено безстроковість експлуатаційного дозволу (сьогодні – до п'яти років) та присвоєння реєстраційного номеру потужностям, на які видано експлуатаційний дозвіл. Ще одним нововведенням є обов'язок оператора ринку, який має намір припинити виробництво або змінити вид кормів, подати повідомлення встановленої форми Державній ветеринарній та фітосанітарній інспекції (ст. 13). Законопроект № 11349 визначає вимоги

до виробництва та обігу кормів (ст. 18), їх маркування і пакування (ст. 19-20), вимоги до гігієни КП (р. V), належної практики годування тварин (р. VI) [7].

Впровадження законопроекту «Про корми» у практику генерує як позитивні, так і негативні наслідки. До очікуваних позитивних наслідків слід віднести прозорість регулювання організаційно-правових основ виробництва, експорту, імпорту, маркування, пакування, транспортування, зберігання і введення в обіг кормів, кормових добавок і преміксів, підвищення їх якості та безпечності, скорочення обсягів фальсифікованої продукції на ринку, захист виробників якісної КП. Негативними наслідками реалізації законопроекту № 11349 може бути зростання цін вітчизняних комбікормів та їх компонентів, зменшення обсягів виробництва, скорочення кількості малих і середніх виробників, значні вартість і тривалість реєстраційних процедур. Водночас даний законопроект, гармонізований із європейськими стандартами, є необхідним заходом на шляху забезпечення конкурентоспроможності української КП на зовнішніх ринках.

Для реалізації національних інтересів, спрямування фактичного вектору їх реалізації у бажане русло (див. табл. 2) нами обґрунтовано стратегічні напрями розвитку комбікормового ринку у відповідності до пріоритетів національної агропродовольчої політики, серед яких: (1) пріоритет економічних інтересів держави як носія інтересів суспільства, нації; (2) стимулювання виробництва доданої вартості товарів у системі суміжних до комбікормового ринків (насіння зерна, зернових культур, тваринницької продукції); (3) стимулювання експорту КП, скорочення обсягів імпорту білкової сировини, преміксів, комбікормів; (4) урівноваженість міжсекторних товарних і фінансових балансів ринку. Стратегічні напрями розвитку ринку КП та вектори регуляторних заходів, орієнтовані на їх реалізацію, представлено в таблиці 4.

Рівноважний розвиток відтворювальної системи суміжних до комбікормового ринків передбачає налагодження тісних зв'язків, з одного боку, між виробниками КП та зернофуражних культур, білкової сировини, преміксів і БВД, з іншого, між комбікормовими підприємствами та виробниками продукції тваринництва, птахівництва, рибництва із дотриманням базового принципу збалансування економічних інтересів ринкових суб'єктів. Завдання держави полягає у налагодженні товарно-фінансово-інформаційних потоків у системі суміжних ринків шляхом реалізації низки системних взаємопов'язаних регуляторних заходів, контролю їх ефективності та глибини впливу на ВП з позицій досягнення національних інтересів та пріоритетів агропродовольчої політики. Загалом потенційні заходи можна розділити за секторами ринку.

Таблиця 4

Головні стратегічні напрями розвитку українського ринку КП та регуляторні заходи, орієнтовані на їх реалізацію [авторська розробка]

<i>Стратегічні завдання</i>	<i>Вектори регуляторних заходів</i>
<p>Сировинний сектор: 1. Забезпечення комбікормових підприємств високоякісною екологічно чистою білковою сировиною вітчизняного виробництва за оптимальними цінами 2. Раціональне використання природних кормових ресурсів 3. Налагодження українського виробництва преміксів і БВД за передовими технологіями</p>	<p>Фінансування селекційних розробок щодо створення адаптивних високопродуктивних сортів і гібридів бобових культур кормового спрямування Стимулювання виробництва фуражних бобових культур із заданими параметрами якості Налагодження прямих довгострокових зв'язків між виробниками комбікормів, зерна, білкової сировини, преміксів та БВД (за активної участі Аграрного фонду, профільних об'єднань)</p>
<p>Виробничий сектор: 1. Диверсифікація каналів збуту українських комбікормів 2. Забезпечення конкурентоспроможності української КП: 2.1. Підвищення якості продукції, зміна її компонентного складу, зменшення коефіцієнту конверсії корму 2.2. Диверсифікація асортименту КП, розвиток вторинного виробництва комбікормів</p>	<p>Розвиток державного каналу реалізації комбікормів Налагодження прямих довгострокових зв'язків між виробниками комбікормів та їх споживачами (за участі Аграрного фонду, профільних об'єднань) Пріоритетне включення незалежних комбікормових підприємств, що виробляють якісну конкурентоспроможну продукцію із вітчизняної сировини, до участі у державних програмах щодо розвитку ринку зерна, тваринницької продукції</p>
<p>3. Інфраструктурний сектор: 1. Поетапна виважена політика імпортозаміщення преміксів і БВД 2. Зростання експорту вітчизняних преміксів і КП із високою доданою вартістю</p>	<p>Часткова компенсація незалежним підприємствам вартості міжнародної сертифікації виробництва комбікормів та їх інгредієнтів Підвищення ставок імпортного мита для преміксів з 2 % до 20 % Ефективна діяльність Союзу кормовиробників України, ПАТ «ДПЗКУ»*</p>
<p>4. Споживчий сектор: Максимально повне забезпечення населення України продукцією тваринництва власного виробництва</p>	<p>Розвиток великотоварного виробництва продукції тваринництва Стимулювання використання комбікормів на підприємствах у межах державних програм</p>

*ДПЗКУ – Державна продовольчо-зернова корпорація України

У сировинному секторі головним стратегічним завданням є забезпечення комбікормових підприємств високоякісною сировиною вітчизняного виробництва за оптимальними цінами, налагодження випуску преміксів і БВД за передовими технологіями (див. табл. 4). У даній площині вектори регуляторних заходів доцільно спрямувати на фінансування селекційних розробок щодо створення високопродуктивних

сортів і гібридів бобових культур, стимулювання виробництва із вітчизняного насінневого матеріалу зернофуражних культур із заданими параметрами якості. Ведення інтенсивного і економічно ефективного тваринництва передбачає використання збалансованих кормів, що обумовлює необхідність розвитку виробництва зерна з високими показниками енергетичної та протеїнової поживності, значний рівень яких міститься у зернобобових культурах. Низька якість корму обумовлює високий рівень конверсії кормів. Так, у США витрати концентрованого корму на 1 кг приросту ваги свиней складають 3-4 кг., в Україні у 1990 р. вони досягали 7,7 кг, у 2001 р. – 11 кг, сьогодні – 7-8 кг [10].

У виробничому секторі головними стратегічними завданнями держави є диверсифікація внутрішніх збутових каналів, освоєння зовнішніх ринків збуту української КП, забезпечення її конкурентоспроможності за рахунок підвищення якості продукції, зміни компонентного складу комбікормів, розширення асортименту. У структурі українських комбікормів зернова сировина складає 65-70 %, водночас у США цей показник досягає 50-60 %, Франції – 40-45 %, Німеччині – 30-31 %, Голландії – 25-28 % [10]. Зміну компонентного складу вітчизняних комбікормів доцільно здійснювати за двома напрямками: (1) підвищення у структурі зернової сировини частки високобілкових бобових культур (з 2 % до 16 %) за одночасного скорочення частки пшениці (з 35-40% до 20-21 %); (2) нарощування частки продуктів переробки. Диверсифікація асортименту передбачає реалізацію не тільки готових комбікормів, але й окремих їх компонентів за різними напрямками потреб цільових споживачів. Сільськогосподарські підприємства можуть самі виготовляти вторинні комбікорми з власної зернової сировини за наявності преміксу та БВД. Досвід розвинених країн свідчить про успішний розвиток виробництв *вторинних комбікормів*. У США частка вторинних комбікормів, виготовлених фермерськими господарствами, складає 40 % від загального випуску [10].

Диверсифікація внутрішніх збутових каналів реалізації вітчизняної КП може здійснюватися шляхом розвитку *державного каналу*. Його функціонування передбачає здійснення Аграрним фондом фінансово-товарних інтервенцій комбікормової продукції, що виготовлена із *власної сировини* (зернової, білкової, преміксів і БВД) незалежними спеціалізованими комбікормовими підприємствами. Фінансові інтервенції передбачають закупівлю збалансованої КП Аграрним фондом у незалежних виробників за ринковими цінами, товарні – поставку вітчизняних комбікормів (за собівартістю), виготовлених із власної сировини, виробникам тваринницької продукції, наприклад, молочарським кооперативам у межах національного проекту «Відроджене скотарство». Організація фінансово-товарних інтервенцій Аграрного фонду на ринку КП дозволить вирішити триєдине завдання: (1) урізноманітнити внутрішні збутові канали, зменшити залежність виробників комбікормів від вертикально інтегрованих структур, наростити обсяги реалізації комбікормів господарствам населення; (2) підтримати розвиток молочарських кооперативів, сприяти впровадженню прогресивних технологій годівлі тварин, формуванню ефективного тваринництва; (3) активізувати товарно-фінансово-

інформаційні потоки з одного боку, між ринком КП та нижньосуміжними ринками зерна, білкової сировини та БВД, з іншого, між релевантним ринком і пов'язаними ринками продукції тваринництва, тобто підвищити ефективність використання ресурсного і виробничого потенціалів системи суміжних ринків, отримати вагомий приріст податкових і соціальних надходжень. Для ефективного функціонування державного каналу збуту КП важливо налагодити прямі довгострокові зв'язки між виробниками комбікормів, зерна, білкової сировини, преміксів, а також споживачами комбікормів; дане завдання доцільно покласти на Аграрний фонд і профільні об'єднання (див. табл. 4).

Слід відзначити, що у країнах Європейського Союзу діють програми субсидування виробництва комбікормів, які виготовляються переважно із власної сировини, при цьому комбікормові підприємства тісно пов'язані із фермами, що виробляють тваринницьку продукцію [10]. В Україні заходами стимулювання незалежних комбікормових підприємств до виробництва збалансованої КП із власної сировини можуть бути, по-перше, їх пріоритетне включення до участі у державних і регіональних програмах щодо розвитку суміжних ринків зерна і тваринницької продукції; по-друге, часткова компенсація таким підприємствам вартості міжнародної сертифікації виробництва комбікормів та їх інгредієнтів.

В *інфраструктурному секторі* релевантного ринку головними завданнями держави є реалізація поетапної політики імпортозаміщення преміксів шляхом підвищення ставок імпортного мита з діючих 2 % до 20 % (середня ставка імпортного мита для групи товарів УКТЗЕД 23 «Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин»), стимулювання експорту вітчизняної КП та преміксів. Україна володіє потужним виробничим потенціалом для випуску як комбікормів, так і преміксів та БВД. Сьогодні функціонує 6 підприємств із виробництва преміксів загальною потужністю 143 тис. т щорічно [9], які здатні повністю задовольнити зростаючі потреби внутрішнього ринку (ємність субсектору преміксів складає близько 80 тис. т щорічно, при цьому 60-65 % товарів імпортується). Деякі підприємства, зокрема, корпорація «Укрзоветпромпочах» (філії ТОВ «Завод Екорм», Таращанський завод комбікормів і преміксів, Плахтянський завод преміксів і БВД), Новоукраїнський КХП, група компаній «Єдинство», завод NOVACOR організували виробництво екологічно безпечних і доступних за ціною преміксів і БВД, які за якістю не поступаються європейським дороговартісним товарам. Розширенню ринку збуту українських інгредієнтів КП та їх поетапному імпортозаміщенню можуть сприяти механізми стимулювання виробництва комбікормів із вітчизняних преміксів і БВД як необхідної умови участі комбікормових підприємств у державних програмах.

В умовах обмежених фінансових можливостей держави першочергову роль у сертифікації та просуванні вітчизняної КП на зовнішні ринки повинні відігравати профільні об'єднання виробників комбікормів, а також державний експортер зерна та продуктів зернопереробки ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України». У провідних країнах – експортерах КП ефективно функціонують об'єднання виробників комбікормів і їх інгредієнтів. Так,

Американська асоціація виробників комбікормів (AFIA), створена в 1909 р., об'єднує більше 500 підприємств [11]. Європейська федерація виробників комбікормів (FEFAC), заснована в 1959 р., сьогодні включає 24 національні асоціації. Обороти європейської комбікормової промисловості в 2013 р. склав 55 млрд. євро, обсяги виробництва КП – 140 млн. т, чисельність зайнятих – 110 тис. чоловік [12]. В країнах Євросоюзу діють національні асоціації виробників КП. Так, Рада кормовиробників Нідерландів (PDV) здійснює інспектування якості продукції, допомагає виробникам впроваджувати системи контролю якості і безпеки продуктів харчування всього виробничого ланцюга у відповідності до законодавства ЄС. PDV є недержавною організацією, володіє регуляторним правом і фінансується за рахунок внесків її членів-кормовиробників [13].

Українська асоціація «Союз кормовиробників України» (2008 р.) об'єднує 19 провідних виробників комбікормів, сукупна ринкова частка яких досягає 85-90%. Головною метою асоціації є захист на законодавчому рівні в органах влади інтересів кормовиробників [14]. Враховуючи передовий досвід функціонування Американської асоціації виробників комбікормів (AFIA) [11] та Європейської федерації виробників комбікормів (FEFAC) [12], доцільно розширити завдання та функції Союзу кормовиробників України, активізувати його діяльність стосовно просування вітчизняної продукції із високою доданою вартістю (КП, премікси і БВД) на зовнішні ринки збуту.

У споживчому секторі виконання завдання максимально повного забезпечення населення України продукцією тваринництва власного виробництва передбачає розвиток великотоварного виробництва продукції тваринництва, стимулювання використання комбікормів на підприємствах у межах державних програм. Наукою і практикою доведено, що КП забезпечує підвищення продуктивності тварин у середньому на 20-25% за одночасного скорочення витрат кормів на одиницю продукції на 10-15% [9]. Відтак, використання збалансованих комбікормів є однією з умов формування високопродуктивного тваринництва. Загалом розроблений комплекс регуляторних заходів (див. табл. 4) орієнтований на підвищення ефективності інтегрованого ринку КП, розширене відтворення ресурсів у його секторах, збалансований розвиток системи суміжних ринків. Слід підкреслити, що *підвищення ефективності функціонування внутрішнього комбікормового ринку*, поряд із забезпеченням високого рівня безпеки кормів та захисту громадського здоров'я, є одним із головних завдань Регламенту ЄС № 767/2009 «Про продаж і використання кормів» [8], що визначає цільовий напрям нової аграрної політики з урахування передового європейського досвіду.

Висновки. В ході проведеного дослідження було встановлено:

1. Український ринок комбікормової продукції є чотирьохсекторним інтегрованим ринком; його ємність у 2013 р. склала 7,05 млн. т, обсяги експорту та імпорту – 0,29% і 2,42% від загального виробництва, ступінь відкритості – 2,4%. У системі суміжних до комбікормового ринків нижньосуміжними постають ринки насіння зернових культур і фуражного зерна, пов'язаними є ринки продукції тваринництва та птахівництва.

2. Національні інтереси на ринку КП визначаються триєдністю економічної (забезпечення доходності та ефективності функціонування ринку), соціальної (продовольча незалежність держави за групою продуктів тваринного походження) та екологічної (виробництво екологічно чистої та безпечної продукції) складових.

3. Головними причинами різної спрямованості бажаного та фактичного векторів реалізації національних інтересів є недосконалість методів державного регулювання ринку КП, невиконання запланованих відповідними програмами цільових показників розвитку ринку, неприйняття базового закону «Про корми», гармонізованого із європейськими стандартами, відсутність механізмів стимулювання виробництва високобілкових бобових культур для внутрішньої переробки, виваженої політики імпортозаміщення преміксів, заходів стимулювання експорту товарів із високою доданою вартістю (КП, БВД і преміксів).

4. Головними стратегічними напрямами розвитку комбікормового ринку є такі: (1) у сировинному секторі – забезпечення комбікормових підприємств високоякісною сировиною вітчизняного виробництва за оптимальними цінами, налагодження випуску преміксів і БВД за передовими технологіями; (2) у виробничому – диверсифікація каналів реалізації КП за рахунок розвитку державного збутового каналу, підвищення конкурентоспроможності продукції; (3) в інфраструктурному – стимулювання експорту української КП, імпортозаміщення преміксів; (4) у споживчому – максимально повне забезпечення населення України продукцією тваринництва власного виробництва.

5. Проведені розрахунки свідчать [15], що за умови досягнення населенням України раціональних норм споживання м'ясних і молочних продуктів, приріст фуражного зернового використання складе 5,19 млн. т культур для додаткового виробництва 7,98 млн. т. збалансованих комбінованих кормів.

Прикладне значення авторських розробок визначається можливістю їх використання в ході розробки державних і регіональних програм розвитку комбікормового ринку, стратегії його сталого розвитку в умовах відкритої економіки, реформуванні діючого механізму державного регулювання та управління даним ринком. Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у розширенні комплексу прикладних регуляторних заходів та оцінці їх бюджетної ефективності на усіх рівнях відтворювальної системи суміжних до комбікормового ринків.

Література:

1. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В. М. Лысюк. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2011. – 225 с.
2. Нікішина О. В. Моделирование відтворювальної структури інтегрованого ринку зерна та продуктів його переробки / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2013. – №4 (20). – С. 33-42.
3. Нікішина О. В. Аналіз ринку комбікормової продукції в Україні /О.В. Нікішина // Товари і ринки. – 2014. – №2(18). – С. 40-52.

4. Офіційний сайт Державної митної служби України. Розділ «Митна статистика» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/> – 04.08.2014.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – 04.08.2014.
6. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О. Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2013. – 551 с.
7. Проект Закону України «Про корми». Реєстр. №11349 від 16.10.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4/> – 07.08.2014.
8. Регламент ЄС № 767/2009 від 13 липня 2009 р. «Про продаж та використання кормів». Офіційний сайт Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/> – 06.08.2014.
9. Національний проект «Відроджене скотарство». – К.: ДІА, 2011. – 44 с.
10. Використання біологічно активних речовин у світовій практиці виробництва комбікормів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vermis-group.com.ua/publ/> – 06.08.2014.
11. The official site of American Feed Industry Association (2014), “About AFIA”, available at: <http://www.afia.org/Afia/AboutAFIA.aspx> (Accessed August 4, 2014)
12. The official site of International Feed Industry Federation (2014), “About IFIF”, available at: <http://www.ifif.org/pages/t/Who+is+IFIF> (Accessed August 7, 2014)
13. The official site of Productschap Diervoeder (2014), “Feed evaluation”, available at: <http://www.pdv.nl/english/Voederwaardering> (Accessed August 12, 2014)
14. АПК-Информ: В Украине создана ассоциация производителей комбикормовой продукции [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.apk-inform.com/ru/news.-> 06.08.2014.
15. Нікішина О. В. Структурні деформації відтворювальних процесів на інтегрованому зерновому ринку України /О. В. Нікішина // Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / За заг. ред. В. І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – С. 343-353.

Abstracts

Nikishina O. V.

Strategic directions for sustainable development of Ukrainian market mixed fodder production.

Identified vectors realization of national interests in terms of their economic, social and environmental components for the market mixed fodder products. Substantiated strategic directions for the sustainable development of an integrated fodder market for each sector. Developed complex of regulatory measures, oriented on the effective use of raw, production and export potential market.

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З
ВІДХОДАМИ**

Нічітайлова М.С.

У статті проаналізовано економіко-екологічні аспекти утилізації радіоактивних відходів. Проаналізовано існуючу систему надання державних послуг у сфері поводження з відходами. Надано рекомендації щодо удосконалення адміністрування державних послуг у сфері поводження з відходами з метою їх утилізації.

Проблема поводження з відходами є багатогранною і складною, носить комплексний характер. Основа екологічного підходу до будь-якого виду людської діяльності - мінімальний вплив на навколишнє природне середовище. По відношенню до проблеми поводження з відходами це означає необхідність максимально можливої їх утилізації.

До сьогодні в Україні триває процес прогресуючого накопичення відходів. Значну потенційну загрозу становлять небезпечні відходи. Через відсутність полігонів для виділення небезпечних відходів у більшості областей України небезпечні відходи зберігають на території підприємств, подекуди відходи видаляють на місця неорганізованого складування.

Проблема кардинального скорочення обсягів радіоактивних відходів може бути вирішена значно швидше і ефективніше в порівнянні з іншими промисловими відходами.

До радіоактивні відходів - відносяться матеріальні об'єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищують рівні, встановлені діючими нормативами, за умови, що використання цих об'єктів або субстанцій надалі не передбачається. Їх небезпека обумовлюється насамперед тим, що містяться в них радіонукліди можуть розсіюватися в біосфері і приводити до негативного радіаційного впливу на людину і навколишнє середовище.

Радіоактивні відходи - особливий вид радіоактивних матеріалів різного агрегатного стану (гази, розчини, матеріали та вироби, біологічні об'єкти). Вони класифікуються за різними ознаками: агрегатним станом, періоду напіврозпаду, питомої активності, складу випромінювання і т.д. За агрегатним станом найбільшого поширення мають рідкі РАВ, які утворюються у виробничих процесах АЕС, радіохімічних заводів, дослідних центрів.

Радіоактивні відходи утворюються:

- при експлуатації і зняття з експлуатації підприємств ядерного паливного циклу (видобуток і переробка радіоактивних руд, виготовлення

тепловиділяючих елементів, виробництво електроенергії на АЕС, переробка відпрацьованого ядерного палива);

- в процесі реалізації військових програм зі створення ядерної зброї, консервації та ліквідації оборонних об'єктів та реабілітації територій, забруднених в результаті діяльності підприємств з виробництва ядерних матеріалів;

- при експлуатації і зняття з експлуатації кораблів військово-морського і цивільного флотів з ядерними енергетичними установками і баз їх обслуговування;

- при використанні ізотопної продукції в народному господарстві і медичних установах;

- в результаті проведення ядерних вибухів в інтересах народного господарства, при видобутку корисних копалин, при виконанні космічних програм, а також при аваріях на атомних об'єктах.

При використанні радіоактивних матеріалів в медичних та інших науково-дослідних установах утворюється значно менша кількість радіоактивних відходів, ніж в атомній галузі промисловості та військово-промислового комплексу - це кілька десятків кубічних метрів відходів на рік. Однак застосування радіоактивних матеріалів розширюється, а разом з ним зростає обсяг відходів.

Функціонує близько 770 полігонів твердих побутових відходів загальною площею майже 3 тис. гектарів. Площа сміттєзвалищ становить близько 0,005% території країни, що є дуже високим відсотком для країн Європи. Окрім відносно безпечних відходів, складених папером, склом, будівельними матеріалами, тощо, комунальні сміттєзвалища України містять небезпечні відходи III класу у кількості понад 18 млн. тонн. [1]

Аналіз статистичних даних обігу відходів Одеської області показав наступне:

Об'єм відходів I-IV класів при виробництві ВРП складає 20 т/млн. грн., при цьому відходи I-III класів досягають величини 0,13 т/млн. грн. Кількість відходів I-IV класів, що перероблено повторно та утилізовано дорівнює 3,35% в загальному обсязі відходів, з них відходів I-III класів, що перероблено до загального обсягу відходів – 3,2%, а відходів IV класу – 3,5%. Кількість відходів, що спалено I-III класів до кількості їх утворення складає 11,24%. Кількість відходів, що спалено IV класу до кількості їх утворення складає 2,93%. Кількість інвестицій на утилізацію та спалення відходів I-IV класів складає 5,09 грн./т. Площа земель під твердими побутовими відходами складає біля 0,02% від загальної кількості земель сільськогосподарського призначення. Таким чином є резерви підвищення ефективності обороту відходів в Одеській області.

В Україні існують закони та підзаконні акти направлені на зниження екологічного навантаження відходів економічної діяльності суб'єктів господарювання. Так у першому розділі закону України «Про відходи» визначено, що «відходи - будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а

також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення»[2].

Законодавство приділяє багато уваги до поводження з агресивними радіаційними відходами. Так в законі України «Про поводження з радіоактивними відходами» визначено, що радіоактивні відходи - матеріальні об'єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищує межі, встановлені діючими нормами, за умови, що використання цих об'єктів та субстанцій не передбачається. [3]

Відповідно до пункту “в” статті 17 Закону України “Про відходи” суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані визначати склад і властивості відходів, що утворюються, а також за погодженням із спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища ступінь їх небезпечності для навколишнього природного середовища та здоров'я людини.

Аналіз компетенції на трьох рівнях державного управління відходами показав наявність дублювання функцій управління поводження з відходами. Деякі функції носять узагальнюючий характер на державному, регіональному та місцевому рівнях і потребують додаткового уточнення.

Табл.1.

Компетенція спеціально уповноважених органів у сфері поводження з відходами.

<p>Компетенція Верховної Ради України</p>	<ul style="list-style-type: none"> - визначення основ державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами; - визначення правових основ регулювання відносин у сфері поводження з радіоактивними відходами; - встановлення правового режиму територій навколо підприємств по переробці радіоактивних відходів та статусу громадян, які проживають на них; - прийняття рішень щодо розміщення, проектування, будівництва сховищ для захоронення довгоіснуючих радіоактивних відходів.
<p>Компетенція Кабінету Міністрів України</p>	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення реалізації державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами; - забезпечення розробки і реалізації державних програм у сфері поводження з радіоактивними відходами; - прийняття рішень щодо розміщення, проектування, будівництва, експлуатації та зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, та закриття сховищ для захоронення, крім тих, які визначає Верховна Рада

	<p>України;</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначення порядку переміщення радіоактивних відходів через державний кордон; - встановлення розміру відрахувань коштів до Державного фонду поводження з радіоактивними відходами та порядку їх використання; - визначення порядку розробки та затвердження норм, правил і стандартів щодо поводження з радіоактивними відходами; - здійснення міжнародного співробітництва у сфері поводження з радіоактивними відходами.
<p>Повноваження місцевих органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері поводження з радіоактивними відходами</p>	<ul style="list-style-type: none"> - погоджують питання розміщення на своїй території об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, виходячи з інтересів громадян, які проживають на цій території, та соціально-економічного розвитку територій у порядку, визначеному законом; - беруть участь в екологічній експертизі проектів розміщення, будівництва і зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, та закриття сховищ для захоронення, розташованих на їх території; - укладають угоди із спеціалізованими підприємствами по поводженню з радіоактивними відходами про співробітництво та взаємовідносини з питань, що стосуються об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, всієї технічної та господарської діяльності, спільного розгляду проектів для усунення розбіжностей на будь-якому етапі проектування, вибору майданчика для будівництва, експлуатації, зняття з експлуатації чи закриття такого об'єкта на підпорядкованій їм території; - організують громадські слухання з питань захисту проектів щодо розміщення, будівництва, зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, та закриття сховищ для захоронення; організують, у разі необхідності, радіологічне обстеження територій навколо місць розташування об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами; - забезпечують інформування населення про радіаційну обстановку; - здійснюють контроль за радіаційним станом відповідних територій після зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, або закриття сховищ для захоронення; - здійснюють контроль за забезпеченням безпеки населення та охороною навколишнього природного середовища на своїй території, за готовністю підприємств, установ, організацій та громадян до дій на

	<p>випадок радіаційної аварії;</p> <ul style="list-style-type: none"> - беруть участь у ліквідації наслідків радіаційних аварій; - забезпечують готовність до евакуації населення і у разі необхідності здійснюють її.
<p>Державне регулювання безпеки у сфері поводження з радіоактивними відходами</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ведення державного обліку радіоактивних відходів, Державного кадастру сховищ радіоактивних відходів, місць їх захоронення, а також місць їх тимчасового зберігання; - проектно-пошукові роботи по вибору майданчиків для розміщення об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами; - проектування об'єктів та транспортних засобів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, їх випробування, виготовлення або будівництво; - введення в експлуатацію, експлуатація, зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, закриття сховищ для захоронення та проведення регламентних робіт по забезпеченню безпеки на сховищах для захоронення після їх закриття; <p>Державне регулювання безпеки під час поводження з радіоактивними відходами здійснюють:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України; - Міністерство охорони здоров'я України; - Міністерство внутрішніх справ України; - інші органи державної виконавчої влади згідно з законодавством. <p>На здійснення діяльності у сфері поводження з радіоактивними відходами видаються дозволи (ліцензії) в порядку, встановленому законодавством.</p>
<p>Органи державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами</p>	<p>Державне управління у сфері поводження з радіоактивними відходами здійснюється міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, визначеними Президентом України.</p> <p>Державне управління у сфері використання ядерної енергії та державне управління у сфері поводження з радіоактивними відходами здійснюється за принципом розмежування цих сфер діяльності.</p> <p>На орган державної виконавчої влади у сфері поводження з радіоактивними відходами покладаються такі функції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробка та реалізація єдиної технічної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами в Україні; - реалізація Загальнодержавної цільової екологічної програми поводження з радіоактивними відходами;

	<ul style="list-style-type: none"> - координація робіт по збиранню, переробці, перевезенню, зберіганню та захороненню радіоактивних відходів промисловості, ядерної енергетики, медицини, науково-дослідних установ та радіоактивних відходів, що утворюються під час проведення робіт по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; - організація діяльності спеціалізованих підприємств по поводженню з радіоактивними відходами; - створення та забезпечення функціонування державної системи обліку радіоактивних відходів; - координація робіт по будівництву, експлуатації, реконструкції, зняттю з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, та закриттю сховищ для захоронення; - координація робіт по створенню нових сховищ радіоактивних відходів та відпрацьованого ядерного палива; - координація науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у сфері поводження з радіоактивними відходами; - розробка порядку створення та використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами; - організація діяльності щодо визначення, створення та підтримки безперервного функціонування системи фізичного захисту радіоактивних відходів, а також контроль за її забезпеченням під час збирання, переробки, перевезення, зберігання та захоронення. <p>Орган державної виконавчої влади у сфері використання ядерної енергії несе відповідальність за організацію поводження з радіоактивними відходами (збирання, переробку, перевезення, зберігання в межах технологічного циклу) до моменту передачі відходів спеціалізованим підприємствам по поводженню з радіоактивними відходами.</p>
--	--

Законодавчими органами встановлюються основні принципи, форми та методи організації відносин між суб'єктами господарювання та органами що ліцензують та регламентують діяльність поводження з відходами, що складає зміст законодавство по діяльності поводження з відходами. Адміністрування поводження з відходами як управлінська діяльність державних органів направлена на реалізацію законодавчих норм. [4]

Нами пропонується адміністрування надання державних послуг у сфері поводження з відходами розподіляти на 3 основних блоки:

- законодавче закріплення поводження з відходами з установами переліку відходів, класу небезпеки, порядку плати по кожному класу відходів, акумуляції платежів в бюджетах (державному, обласному, міському) та подальшому їх перерозподілу.

- визначення компетенції органів власті і управління поводження з відходами, це законодавче установлення та закріплення компетенції, принципів, процедур, форм та методів організації та діяльності уповноважених органів власті в сфері поводження з відходами.

- визначення функцій і задач органів що забезпечують контроль, аудит та експертизу відходів та залучення до відповідальності осіб що порушують законодавство у сфері з поводженні з відходами.

Адміністрування поводження з відходами необхідно розглядати, як складову частину управління повторного використання, утилізації та поховання відходів на міських та водних звалищах. Як відомо, слово «адміністрація» має походження від латинського слово, що означає «служба, управління».

Таким чином, адміністрування поводження з відходами – це діяльність державних органів управління по виконанню законодавчих норм. Законодавчими органами встановлюються основні принципи, форми та методи організації відносин між суб'єктами господарювання та органами що ліцензують та регламентують діяльність поводження з відходами, що складає зміст законодавство по діяльності поводження з відходами. Адміністрування поводження з відходами як управлінська діяльність державних органів направлена на реалізацію законодавчих норм. Принципова схема адміністрування поводження з відходами на рівні держави, регіону та суб'єкту господарювання представлена на рис.1

Ефективність функціонування політики поводження з відходами залежить від якості адміністрування надання державних послуг у сфері поводження з відходами. Державне адміністрування надання послуг у сфері поводження з відходами необхідно розглядати як діяльність держави по управлінню кожним елементом, що входить до системи управління відходами.

На думку автора загальну концепцію поводження з відходами та нормативи їх утворення, базові платежі за відходи повинні формуватися на рівні держави. На рівні місцевих органів управління повинно проводитися ліцензування діяльності поводження з відходами суб'єктів господарювання з урахуванням регіональних соціо-економіко-екологічних особливостей. Нормування та платежі з урахуванням екологічних регіональних коефіцієнтів повинні розроблятися та утверджуватися на місцевому рівні з урахуванням їх базових загальнодержавних значень.

Контроль за поводженням з відходами, дотриманням місць їх розташування та умов зберігання, захоронення мають проводити територіальні органи екологічної інспекції. Правила організації та здійснення контролю мають розроблятися на рівні державної екологічної інспекції.

Платежі за розміщення відходів на території регіону мають акумулюватися в регіональному фонді і використовуватися для покращення екологічної обстановки, стимулювання суб'єктів

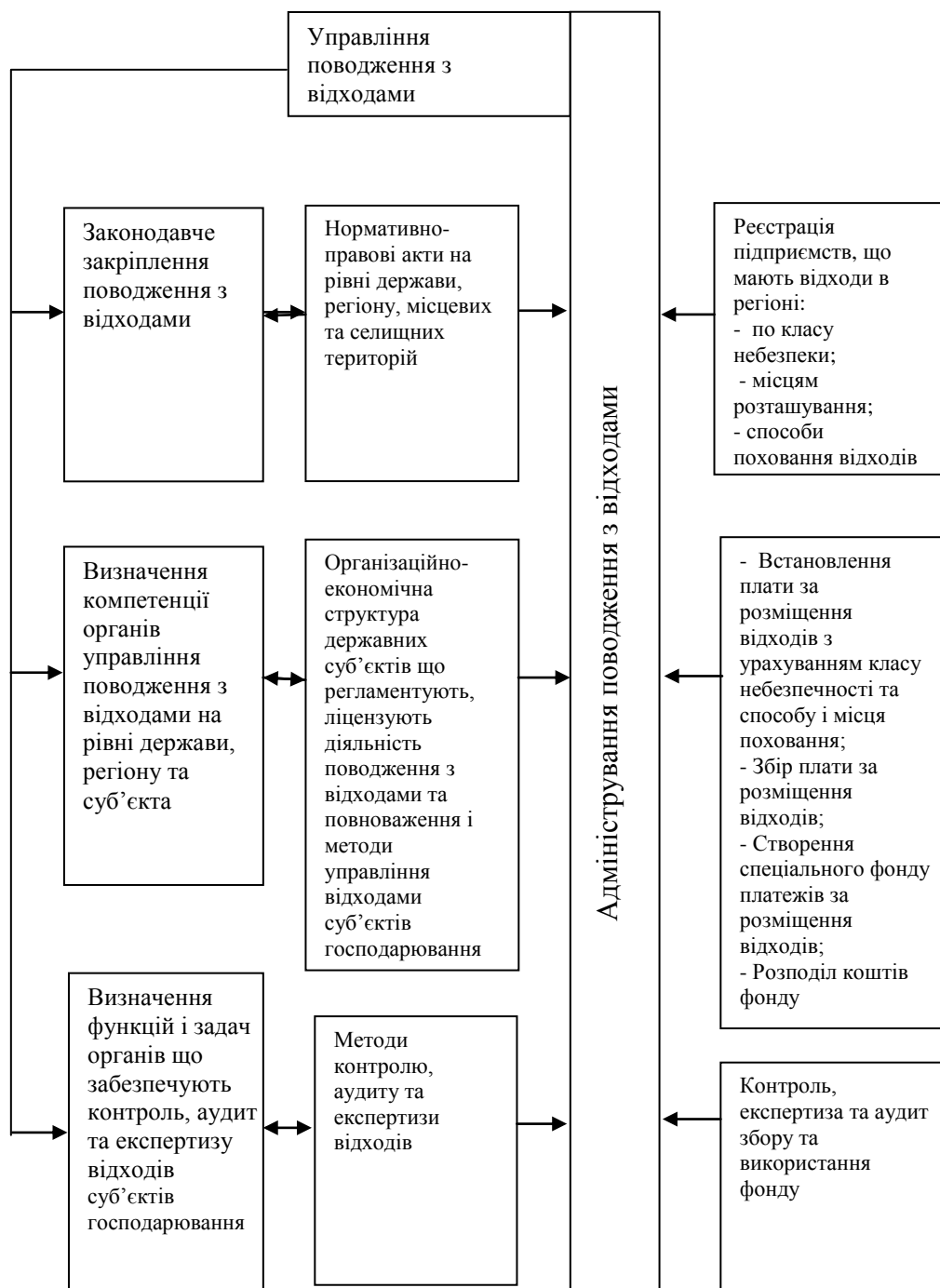

Рис.1 Адміністрування поводження з відходами

господарювання до запровадження маловідходних процесів виробництва, чистих технологій, будівництво кооперованих підприємств по переробці та утилізації відходів що утворюються в даному чи інших регіонів.

Основними напрямками удосконалення адміністрування державного управління відходами має бути ліквідація дубляжу у функціях державних повноважних структур різних рівнів. Необхідно розширення компетенції та повноважень місцевих органів управління відходами та їх законодавче закріплення. Місцевим органам управління у сфері обігу відходів треба надати більше юридичних та економічних повноважень для стимулювання підприємств та домогосподарств у сфері поводження з відходами.

Література

1. Програма поводження з твердими побутовими відходами, затверджена постановою КМУ від 4 березня 2004 року № 265 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://minregion.gov.ua>
2. Закон України «Про відходи» [Електронний ресурс] -Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр>
3. Закон України «Про радіоактивні відходи» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/255/95-вр>
4. Нічітайлова М.С. Реалізація державного управління поводження з відходами на основі адміністрування державних послуг у сфері природокористування /Нічітайлова М.С./ - Одеса: Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту. III Міжнародна Інтернет - конференція., 22-23 травня 2014р. С. 133-136

Abstract

Nichitailova M.S.

Priority areas for improvement of administrative services in the field of waste management.

In this article analyzes the economic and environmental aspects of radioactive waste management. The existing system of public services in the field of waste management. The recommendations for improving the management of public services in the field of waste management for the purpose of recycling.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ

Носачов І.Ю.

Визначено сутність басейнового принципу управління водними ресурсами, розмежування функцій Басейнової ради та Басейнового управління, проаналізована структура адміністрування водними ресурсами в Україні, виявлені основні дублюючі функції, побудована структура Державного агентства водних ресурсів, продемонстровано нестикування функцій між Дунайським БУВР та Одеським обласним управлінням водних ресурсів.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день Україна знаходиться на стадії повномасштабного реформування адміністративної системи управління. В Україні система адміністрування водних ресурсів здебільшого повністю успадкована від Радянського союзу із невеликими змінами на протязі років незалежності. Її ефективність залишається на низькому рівні, через недосконалість і відсутність чіткого формування функціональної моделі взаємодії між усіма суб'єктами управління в цій галузі. Реформування адміністративної системи України має бути комплексним і тому, необхідно дослідити усі вади існуючої системи (зокрема системи адміністративного управління водними ресурсами) і на основі цього розробити удосконалену систему. Головна ціль реформування системи державного управління – є досягнення відповідності вітчизняної системи до розробок, що виконані в Європейському союзі.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження.

Основним документом, що регламентує управління водними ресурсами в Україні є Водний кодекс України [1], в якому визначені основні управлінські суб'єкти, їх функції та цілі державної політики в сфері водного господарства. Цей нормативний документ визначає основні засади формування та реалізації адміністративної політики в галузі водокористування та є нормативно-правовою базою діяльності ключових суб'єктів цієї галузі.

Варто також зауважити, що існують положення про кожен суб'єкт адміністративного управління, котрі повною мірою описують основні функції. Виходячи із Водного кодексу України, до основних суб'єктів адміністративного управління в галузі водокористування відносять: Міністерство екології та природних ресурсів України [2], Державне агентство водних ресурсів України [3], державні адміністрації на місцях та регіональні представництва.

У 2000 році була прийнята Водна Рамкова Директива ЄС, яка визначає основні принципи управління водними ресурсами та шляхи досягнення доброї якості води та безпечного стану річок і водойм [4]. Одним із головних принципів цієї директиви – є використання інтегрованої системи управління водними ресурсами, що передбачає спільні дії між усіма державами, що знаходяться в басейні річок. Європейська інтеграція вимагає від України втілення цього положення у реальність. Незважаючи на те, що в Водному кодексі України (стаття 13) декларується, що державне управління в галузі водних ресурсів базується на басейновому принципі, в реальності це управління характеризується наявністю складної системи відомчих, галузевих та місцевих функцій і структур державного регулювання, котрі побудовані на адміністративно-територіальному принципі і сильній централізації влади, що обумовлює низьку ефективність управління водним господарством.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У всіх нормативно-правових документах визначені ключові функції основних суб'єктів адміністрування процесу водокористування, але існує цілий ряд неузгодженостей, що значно зменшують ефективність взаємодії ключових органів влади.

Мета і завдання статті. Метою статті є визначення особливостей розмежування адміністративних функцій державних установ в сфері водокористування та виявлення проблем імплементації інтегрованого управління водними ресурсами.

Для досягнення мети необхідно вирішення таких завдань: визначити структуру адміністративного управління водними ресурсами в Україні, ключові функціональні зобов'язання основних органів управління та визначити сутність інтегрованого управління водними ресурсами і його рівень впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи із Водного кодексу України, основними регулюючими органами сфери водокористування виступають Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство водних ресурсів та державні обласні адміністрації. Ключові функції цих установ відображені у відповідних положеннях.

Міністерство екології та природних ресурсів України – є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та у межах своєї компетенції біологічної, генетичної та радіаційної безпеки. Відомство забезпечує нормативно-правове регулювання розвитку водного господарства і меліорації земель, геологічного вивчення та раціонального використання надр, контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

Департамент екології та природних ресурсів обласних державних адміністрацій є структурним підрозділом обласної державної адміністрації, який забезпечує реалізацію державної політики в галузі

охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки на відповідній території.

Порівняймо функції Міністерства екології та природних ресурсів України із функціями Департаменту екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації. До функцій Департаменту екології та природних ресурсів відноситься наступне: приготування дозволів на спеціальне водокористування в разі використання води з водних об'єктів загальнодержавного значення та приготування за поданням Міністерства екології для підприємств, установ і організацій лімітів використання водних ресурсів. В обох випадках Департамент екології та природних ресурсів виконує нормативно-дозвільну функцію, але кожна з цих функцій вимагає узгодження із центральним органом виконавчої влади, а саме із Міністерством екології та природних ресурсів. Тобто, існує надмірний контроль та сильна централізація влади. Це призводить до надмірної бюрократизації влади, що збільшує транзакційні витрати.

Державне агентство водних ресурсів України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері розвитку водного господарства і меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

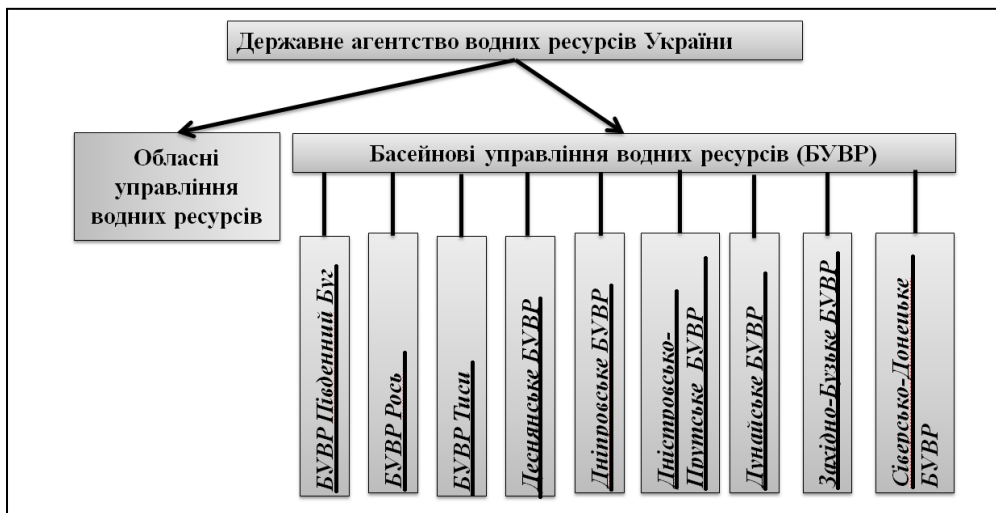

Рис. 1 Структура Державного агентства водних ресурсів України

До функцій Державного агентства водних ресурсів України належить ведення державного водного кадастру у розділі «Водокористування» і ця ж функція є у Міністерства екології та природних ресурсів. Можливо ці два відомства доповнюють один одного

у процесі виконання цієї функції, але відсутність чіткого тлумачення призводить до плутанини, що зменшує ефективність взаємодії між відомствами та прозорість розуміння діяльності відомств громадськістю.

Відповідно до державної програми розвитку водного господарства в Україні, в порядкуванні Державного агентства водних ресурсів України існують 9 Басейнових управлінь водних ресурсів (БУВР), а також обласні управління водних ресурсів. На прикладі Одеського обласного управління водних ресурсів та Дунайського БУВР.

Табл. 1

Порівняння дублюючих функцій Дунайського БУВР та Одеського обласного управління водними ресурсами

Дунайський БУВР	Одеське обласне управління водних ресурсів
Забезпечує експлуатацію водогосподарських систем, гідротехнічних споруд і окремих об'єктів інженерної інфраструктури, які знаходяться на балансі Дунайського БУВР, та здійснює заходи, пов'язані із запобіганням шкідливій дії вод у межах сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь і ліквідацією її наслідків, включаючи протипаводковий захист цих територій у межах басейну р. Дунай.	Реалізація у межах області державної політики щодо розвитку водного господарства і меліорації земель, використання, збереження та відтворення поверхневих водних ресурсів, експлуатації державних меліоративних систем, забезпечення населення і галузей економіки водними ресурсами.
Розробляє та встановлює режими роботи Придунайських водосховищ і водогосподарських систем у межах басейну р. Дунай, затверджує правила їх експлуатації в межах наданих повноважень, здійснює інвентаризацію та паспортизацію водогосподарських систем, забезпечує їх дотримання та експлуатацію.	Участь у розробці і встановленні режимів роботи водосховищ у басейнах річок Південний Буг, Дністер, Дунай інших водойм та водогосподарських систем у басейні річок Причорномор'я на території Одеської області, нагляд за їх дотриманням.
Розробляє заходи щодо екологічного оздоровлення річок басейну Дунаю, бере участь у їх реалізації, а також здійснює спостереження за станом цих водних об'єктів, гідротехнічних споруд щ дотриманням режимів роботи водосховищ, водогосподарських систем, надає в межах повноважень пропозиції до програм соціально-економічного розвитку регіону.	Координація роботи підвідомчих організацій в питаннях управління, охорони та відтворення водних ресурсів басейнів річок Південний Буг, Дністер, річок Причорномор'я на території Одеської області.
Здійснює за дорученням Держводагентства міжнародне співробітництво з питань управління, використання, охорони та відтворення водних ресурсів, за погодженням з Держводагентством бере участь у реалізації міжнародних програм і грантових угод у галузі використання і охорони вод, відтворення водних ресурсів та протипаводкового захисту.	Здійснення зовнішніх зв'язків з водогосподарськими організаціями Румунії, Республіки Молдови та міжнародними організаціями і фондами у відповідності до укладених міжурядових угод або інших нормативно-правових актів з питань водного господарства на прикордонних водах.

Виходячи з наведених вище даних, можна простежити наявність дублювання певних функцій. Одеське обласне управління водних ресурсів спеціалізується на експлуатації меліоративних систем, а в той же час Дунайський БУВР забезпечує експлуатацію інженерних споруд водного господарства в межах басейну р. Дунай. Тобто, виникає питання в такому розмежуванні, адже об'єкт управління є одним і тим же, а суб'єктами виступають різні, хоч і пов'язані організації.

Безпосередню участь в розробці і встановленні режимів роботи водосховищ приймають обидва відомства. Але функції Дунайського БУВР дещо ширші, адже вони включають ще й безпосередню експлуатацію цих водосховищ. Тому доцільним є поєднання усіх функцій у одному місці, яке спеціалізується на виробничих етапах від розробки режиму роботи до безпосередньої участі у роботі. Таким органом виступає Дунайський БУВР.

Обидва відомства займаються охороною та відтворенням водних ресурсів. Різняться ці функції лише тим, що Дунайський БУВР майже більш ширше повноваження, а Обласне управління водних ресурсів має більш ширше територіальне охоплення (тобто окрім Дунаю, ще Південний Буг та Дністер).

Кожне з цих відомств має змогу виступати на міжнародній арені в рамках встановлення зв'язків та взаємодії із іноземними організаціями та державами у питаннях водокористування.

Отже, існує низька функцій котрі мають дублювання, або не ефективно розділені, тому це мусить спонукати владу України до реформування загальної системи управління водокористування із врахуванням цих недоліків.

Басейновий принцип управління водними ресурсами – це сучасний підхід до управління водними ресурсами, де основним суб'єктом управління виступає річковий басейн [5]. Необхідність впровадження принципів басейнового управління в Україні визначена Водним кодексом України і Загальнодержавною програмою розвитку водного господарства. Басейновий принцип управління водними ресурсами визначає передумови та напрями створення в Україні сучасного механізму використання, охорони і відтворення вод, який відповідатиме найбільш ефективній міжнародній практиці і надасть змогу реалізувати стратегію державної політики, спрямованої на запобігання виснаження водних ресурсів та досягнення і підтримання доброї якості води. У річкових басейнах вирішення всіх питань, пов'язаних з використанням, охороною і відтворенням водних ресурсів передбачається покласти на Басейнову Раду річкового басейну, виконавчим органом якої має бути Басейнове управління водних ресурсів. Впровадження Басейнової ради спрямоване на практичне втілення інтегрованого управління водними ресурсами, що стане заходом врахування інтересів усіх суб'єктів процесу водокористування. Басейнова рада виступає дорадчим органом, що діє на громадських засадах. У своїй діяльності цей орган керується Законами України, рішеннями Кабінету міністрів та іншими чинними методично-

нормативними документами. Головною метою Ради є запровадження принципів всеохоплюючого управління водними ресурсами у межах басейну річок, за допомогою прийняття узгоджених рішень з водогосподарської діяльності на території басейну із залученням до процесу управління представників місцевого самоврядування, громадських та профільних установ.

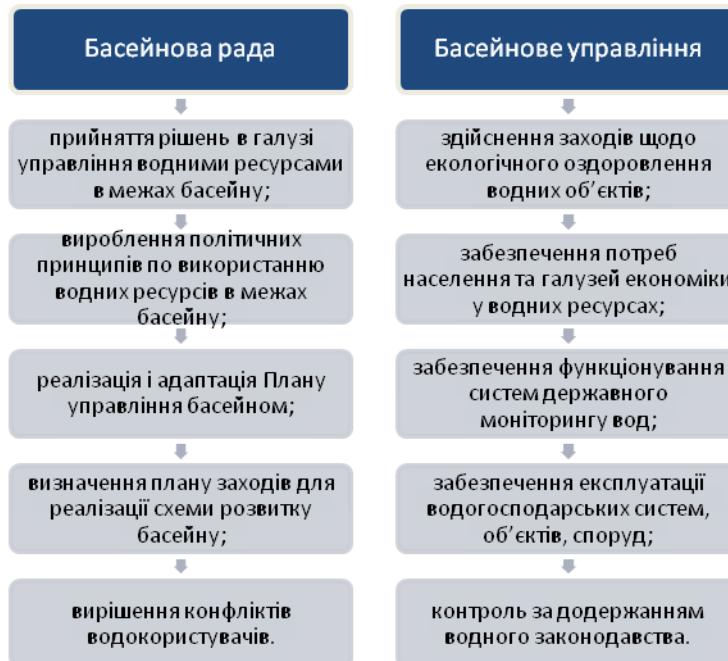

Рис. 2 Функції Басейнової ради та Басейнового управління

Реформування державної системи управління водними ресурсами є довгостроковим процесом, якій потребує впровадження відповідних принципів басейнової системи управління. На разі існує 9 басейнових управлінь, котрі підпорядковані Державному агентству водних ресурсів України, але їх функції, ще досить обмежені і не відповідають загальній системі інтегрованого управління водними ресурсами, а також існує перетинання функцій із іншими державними регулюючими установами.

Висновки.

1. Функціональне навантаження на органи управління водними ресурсами має сильні недоліки, котрі виражаються у диспропорційному наданні функцій та їх дублюванні.

2. Існуюча система басейного управління не відповідає стандартам інтегрованого управління водними ресурсами на основі басейнового принципу.

3. Необхідно поступово реорганізувати існуючу систему управління водними ресурсами за допомогою адміністративної реформи. Шляхом перерозподілу функцій необхідно створити нову систему управління водними ресурсами із включенням більшості існуючих відомств та реорганізацію інших.

4. Необхідно створити механізми міжвідомчою координації із урахуванням змін до загальної системи управління.

Література:

1. Водний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>
2. Указ Президента Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/452/2011>
3. Указ Президента Про Положення про Державне агентство водних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/453/2011>
4. Водна рамкова директива ЄС 2000/60. Основні терміни та їх визначення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dbuwr.com.ua/docs/Waterdirect.pdf>
5. Сташук В. А. Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами / А. В. Сташук. – Дніпропетровськ : Зоря, 2006. – 480 с.

Abstracts

Nosachov I.

Administrative Features Of Water Resources Management In Ukraine

The essence of the principle of basin water resources management, separation of functions Basin Council and river basin management, analyzed the structure of the administration of water resources in Ukraine, identified key duplicating functions, built the structure of the State Water Resources Agency, demonstrated inconsistencies of functions between the Danube and BUVR Odessa Regional Water Authority

**ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В
ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ ГІРСЬКИХ РАЙОНІВ
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ**

Пітюлич М.М.

У статті досліджено специфіку функціонування малого та мікропідприємництва туристично-рекреаційної сфери в гірських районах Карпатського регіону, проаналізовано переваги та недоліки діяльності цих підприємств при наданні послуг, розраховано коефіцієнти туристичної активності в регіоні загалом та в гірських районах зокрема

***Ключові слова:** гірські території, туризм, рекреація, туристична активність, регіон, мале підприємництво, мікропідприємництво*

Вступ. Для областей зони Карпат традиційно туризм та рекреація є одними з головних видів діяльності, що визнані пріоритетом розвитку регіону як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Діяльність суб'єктів туристично-рекреаційного комплексу базується на відповідній нормативно-правовій базі, а саме – Законах України "Про туризм" [6], "Про курорти" [3], "Про особисте селянське господарство" [4], нормативних документах Державного агентства України з туризму та курортів (колишня Державна служба туризму та курортів).

Специфікою областей Карпатського регіону є те, що близько 80% території регіону займають гори, що визначає актуальність дослідження соціально-економічних процесів на таких територіях, які характеризуються складними природно-кліматичними умовами для проживання та ведення господарської діяльності.

Питання розвитку гірських територій Карпат та оцінки природно-рекреаційних ресурсів досліджували Євдокименко В.К., Кравців В.С., Нудельман М.С., Мікловда В.П., Пітюлич М.І., Манівчук Ю.В., у наукових працях яких наголошується на важливості комплексного розвитку таких територій з врахуванням наявного природно-ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. У гірських населених пунктах порівняно з іншими завжди спостерігалися повільніші темпи зростання показників видів економічної діяльності та створення суб'єктів підприємництва, що зумовлює вищий рівень безробіття, нижчі доходи зайнятого населення, що відповідно сприяє розвитку галузей, заснованих на використанні наявних природних, власних людських, матеріальних та інших ресурсів.

Організація та здійснення підприємницької діяльності у гірських районах пов'язана з певними обмеженнями, що суттєво впливає на її результати, зокрема це: складні умови проживання та господарювання; різко виражена вертикальна зональність; віддаленість від

адміністративних, бізнесових та культурних центрів; недостатньо розвинута транспортна мережа та комунікаційна інфраструктура; досить високий рівень безробіття; масова міграція населення на заробітки; обмежені можливості розвитку тваринництва та рослинництва. Саме тому у гірських районах слід особливу увагу звертати на розвиток тих видів діяльності, які мають усі передумови для функціонування (природно-ресурсна база, трудові ресурси). Зважаючи на об'єктивні фактори, однією з найбільш сприятливих для розвитку в гірських районах є працевістка та заснована на використанні багатства природно-кліматичних та історико-культурних ресурсів туристично-рекреаційна діяльність.

Розміщення закладів туристично-рекреаційної сфери має свої позитивні та негативні сторони і для осіб, які зайняті в цій сфері, і загалом для регіону. До позитивних сторін можна віднести – зменшення рівня безробіття на локальних ринках праці, зростання доходів сімей, рекреанти використовують окремі ресурси (незабруднене повітря, сонячне тепло, термальні води, мальовничі краєвиди) з незначними економічними затратами, забезпечують фінансові надходження рекреаційним закладам та місцевим бюджетам за рахунок специфіки рекреаційного споживання та форми його оплати, сприяють прискоренню інвестиційного процесу практично в усіх галузях, здійсненню структурних зрушень на користь сфери послуг та виробництва предметів споживання, розширенню асортименту та покращенню якості продукції та послуг, мають позитивний вплив на ринок праці тощо. Крім того, позитивним вважається посилення регіональних цінностей та традицій, збільшення постійного рівня зацікавленості туристів до громади, активізація спеціальних тематичних заходів (фестивалі, виставки, ярмарки), посилення гордості та духу громади, збереження спадщини.

До відносно негативних наслідків розвитку галузі на ті громади, які зосереджені в місцях їх розміщення, можна віднести локальне підвищення цін на продукти харчування, проживання, транспорт, активні спекуляції з земельними ділянками та нерухомістю, що провокує також зростання цін на них, майже відсутні можливості кращого альтернативного використання інвестицій та земельних ділянок, набуття поганої репутації у випадку неякісних послуг, невідповідних закладів або цін. Крім того, спостерігається комерціалізація тих видів діяльності, які традиційно вважаються особистісними (наприклад, зелений туризм), зміни в існуючій структурі громади (за статтю, віком, зайнятістю у видах діяльності), потенційне зростання правопорушень, можливості виникнення соціальних антипатій, досить висока ймовірність виникнення культурних або світоглядних непорозумінь, що веде до конфліктів між господарями та відвідувачами. Можливими шкідливими наслідками також є погіршення якості навколишнього середовища, зміни у природних процесах, знищення архітектури та спадщини, зміна або зникнення традиційних звичок, національної кухні, культури відпочинку, збільшення натовпів.

Звичайно, що основним позитивним результатом розвитку туристично-рекреаційної галузі є зменшення соціальної напруги на ринку

праці гірських територій, а відповідно зростання доходів населення, зниження рівня безробіття тощо. Проте зайнятість у туристично-рекреаційному комплексі має двоякий характер, оскільки багато цих робочих місць є сезонними або з неповним робочим днем. Оскільки таке явище з точки зору якості робочих місць є негативним, а зайнятість у галузі характеризується великою кількістю працівників з неповним робочим днем, тому значні кошти доцільно спрямовувати на створення передумов для продовження сезонності періоду та розширення зайнятості до круглорічної. Важливим фактором, що нівелює цей негативний вплив є те, що рекреаційна галузь часто розвивається саме у таких регіонах, де альтернатива створення інших робочих місць є невеликою, що є надзвичайно актуальним для гірських територій. Саме тому рекреація як форма зайнятості є економічно вигідною, хоча потрібні зусилля для створення більшої повноцінних робочих місць у галузі.

В гірських районах Карпат розвинені всі види туристично-рекреаційної діяльності – від санаторно-курортного лікування до відпочинку і різних видів туризму, що здійснюються протягом цілого року. Туристично-рекреаційний комплекс аналізованого регіону представлений переважно мікро- та малим бізнесом. Протягом останніх років кардинально змінилася структура форм власності об'єктів на користь приватної.

Стрімкий розвиток недержавного сектору рекреаційних закладів регіону представлений, в основному, сільськими садибами, приватними готелями, туристичними базами, базами відпочинку тощо. У гірських районах регіону за останній період найбільш широкого розвитку набув так званий "сільський" або неорганізований туризм, побудований на підприємницьких ініціативах домогосподарств, тобто окремих господарів-домовласників [8].

За останні роки суттєво розширилися послуги, що надаються приватними власниками засобів розміщення, особливо у сільській місцевості, спостерігається активне будівництво приватних готелів, мотелів, готельно-ресторанних комплексів, туристичних баз.

За період 2000-2013 років кількість закладів розміщення туристично-рекреаційного комплексу регіону збільшилася на 219,9% (з 1741 до 3828 одиниць), а в гірських районах їх кількість збільшилася з 493 до 1132 об'єктів (тобто на 229,6%). Також зросла і кількість закладів малого та мікробізнесу в цій галузі за аналізований період в цих районах на 168,5%, що свідчить про активний розвиток саме приватних підприємницьких ініціатив у галузі, зокрема у віддалених гірських районах, де наявні усі передумови (ландшафтні, природно-кліматичні, інфраструктурні, трудові) для розвитку окремих видів туристично-рекреаційної діяльності.

Швидко зростаючий приватний сектор області більш гнучко реагує на потреби ринкового середовища, пропонує можливості для проведення швидких змін у організації діяльності, вимагає менших фінансових зусиль для модернізації та краще адаптується до управлінських стандартів, що практикуються в європейських країнах.

Демонополізація рекреаційної сфери та розширення переліку послуг стосується усіх напрямків діяльності як безпосередньо закладів рекреації (санаторії, бази відпочинку, рекреаційні центри, туристичні бази), так і закладів суміжних галузей (готельне господарство, заклади харчування, транспортне забезпечення, організація екскурсійної діяльності та дозвілля рекреантів).

Одним з базових показників, що є основою для розрахунку загального обсягу наданих послуг, середньої тривалості перебування, обсягів витрат споживачів, доходів туристично-рекреаційних закладів, сплачених податків та інших індикаторів впливу галузі на регіональні економічні процеси є кількість відвідувачів.

Динаміка відвідувачів туристично-рекреаційних закладів Закарпатської області за період 2000 – 2013 років наведена на рисунку 1 [1].

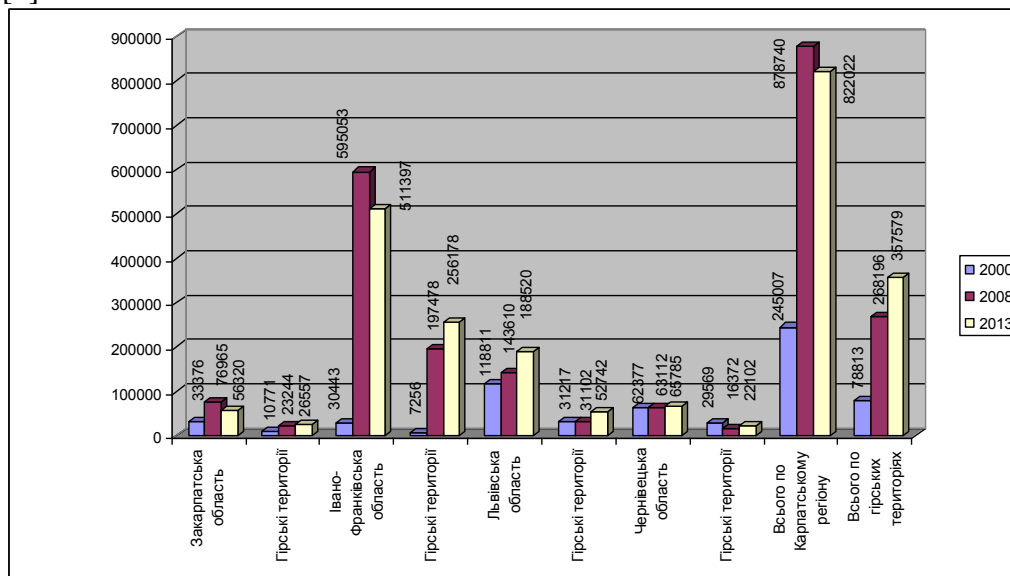

Рис. 1. Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристично-рекреаційного бізнесу Карпатського регіону у 2000-2013 роках, осіб

Дані рисунку 1 свідчать про збільшення загальної кількості відвідувачів туристично-рекреаційних закладів Карпатського регіону за період 2000-2013 років на 235,5%, або на 577,1 тис. осіб, а на гірських територіях їх кількість зросла ще більшими темпами – на 353,7%, або на 278,8 тис. осіб. Слід відмітити, що протягом 2008-2013 років було зафіксовано зменшення кількості відвідувачів в регіоні на 6,5%, що зумовлено, головним чином, наслідками фінансово-економічної кризи, яка зменшила платоспроможний попит потенційних рекреантів, однак таке зменшення ніяким чином не вплинуло на кількість туристів в гірській місцевості Карпат, де спостерігалася зовсім інша тенденція. Це дає змогу засвідчити, що в основному потоки туристів і рекреантів були зосереджені

саме в ці гірські зони Карпатського регіону. Що стосується малого та мікробізнесу в цій галузі, то тут спостерігається ще краща динаміка – зростання за цей же період склало 281,7% загалом по регіону, і 441,3% по гірських територіях.

Слід зауважити, що протягом останніх років малий та мікробізнес постійно посилює свою роль у забезпеченні послуг розміщення туристично-рекреаційних закладів регіону – з 33,9% (2000 р.) до 69,1% (2013 р.). що стосується гірських районів, то тут зростання показників відвідування закладів малого та мікробізнесу галузі відбувається ще більшими темпами – з 27,7% до 69,8% за аналізований період (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика відвідувачів у закладах розміщення малого та мікробізнесу туристично-рекреаційної галузі Карпатського регіону та гірських територій, %

	2000	2005	2010	2013
Карпатський регіон, в т.ч.	33,9	45,05	50,42	69,1
- гірські райони	27,7	53,8	60,2	69,8

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Туристично-рекреаційна галузь одна з небагатьох галузей економіки, що є надзвичайно чутливою до коливань кліматичних показників та екологічної ситуації, саме тому аналіз тенденцій вимагає досить тривалого періоду, який нівелює вплив тимчасових факторів на основні результативні показники. Оскільки галузь має чітко виражений сезонний характер, для вироблення пропозицій та напрямків подальшого розвитку індустрії необхідно визначити пікові періоди, що забезпечують максимальну кількість відвідувачів та періоди з мінімальною їх кількістю.

Сезонними визначають такі періодичні коливання, які виникають під впливом зміни пори року і їх роль є особливо важливою при аналізі окремих видів діяльності – агропромисловий комплекс, будівництво, рекреаційно-туристична діяльність, торгівля сезонними товарами тощо. Велике значення сезонні коливання набувають при дослідженні попиту на окремі види товарів та послуг, а також зміни цін та інфляцію.

Слід відмітити, що не усякі відмінності у місячних або кварталних рівнях є сезонними коливаннями, а тільки такі, що регулярно з року в рік повторюються. Так, до прикладу, не можна цьогорічне зростання туристів в гірській місцевості Карпат вважати сезонним коливанням, оскільки воно спричинене насамперед політичною і військовою ситуацією в країні, а саме відсутність можливості для більшості туристів влітку поїхати до Криму внаслідок його окупації, а падіння національної грошової одиниці багатьом з них не дає можливості поїхати на відпочинок за кордон, і тому вони свою відпустку планують в середині країни, де одним із найпривабливіших варіантів є відпочинок в Карпатах, де можна поєднати відпочинок із лікуванням, оздоровленням, різноманітним дозвіллям тощо.

Проте, якщо щогорічна тенденція буде продовжуватися і в майбутньому, то таке явище вже можна буде вважати сезонними коливаннями.

Виходячи з відміченого вище можна стверджувати, що для оцінки сезонних коливань необхідно аналізувати досить тривалий період часу. Сезонні коливання є чітко циклічними, оскільки вони повторюються щорічно, проте їх часова тривалість може бути різною. Для характеристики сезонних коливань важливе значення має форма «сезонної» хвилі, що досліджується з допомогою відносних показників – індексів сезонності, які розраховуються за допомогою декількох методів залежно від характеру динаміки сезонних коливань [7, 2]. На наш погляд, одним із таких показників, які характеризують сезонні коливання відвідувачів в туристично-рекреаційній сфері, є коефіцієнт туристичної активності, а виходячи з того, що динаміка відвідувачів туристично-рекреаційних закладів має стійку тенденцію протягом аналізованого періоду, то коефіцієнт туристичної активності (K_{TA}) можна розрахувати за формулою:

$$K_{TA} = \frac{K_{Tij}}{K_{Tj}} * 100\% , \quad (1)$$

де K_{Tij} – кількість туристів в i -му місяці j -го року ,

K_{Tj} – середньомісячна кількість туристів в j -ому році.

Результати розрахунку коефіцієнта туристичної активності за аналізований період для закладів малого та мікробізнесу туристично-рекреаційної сфери у гірських районах Карпатського регіону представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунок коефіцієнту туристичної активності (K_{TA}) на об'єктах малого та мікробізнесу туристично-рекреаційної сфери гірських районів Карпатського регіону, %

	2000	2005	2010	2013
Січень	190,3	172,8	241,7	244,5
Лютий	180,8	179,1	227,3	212,5
Березень	105,2	113,6	100,9	118,6
Квітень	52,3	59,0	59,9	61,1
Травень	55,6	60,0	68,4	66,7
Червень	91,2	102,1	92,1	75,4
Липень	95,3	115,6	112,5	110,1
Серпень	77,2	102,6	117,9	108,8
Вересень	73,5	83,95	76,6	75,3
Жовтень	39,1	37,1	35,3	42,1
Листопад	44,6	37,3	46,8	45,4
Грудень	118,4	97,9	125,9	122,7

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Протягом періоду дослідження спостерігається чітко виражені два періоди: перший - «піковий» період формування потоків відвідувачів закладів туризму та рекреації у гірських районах, а саме грудень – лютий, а в деяких роках він ще включає і березень місяць. Це пояснюється специфічними природно-кліматичних умовами у цих районах, що спричинює розвиток саме зимових видів туризму, доцільності подальшої розбудови гірськолижних трас та супутньої інфраструктури, привабленні туристів на новорічні святкування, організацію тематичної новорічно-різдвяної екскурсійної діяльності, просування області як центру зимового туризму.

Слід зауважити, що індекси сезонності окремих місяців чітко підтверджують залежність від погодно-кліматичних умов – показники грудня коливаються від 97,9% (у випадку безсніжної погоди) до 125,9% (при прохолодній та сніговій погоді). Натомість індекси сезонності січня та лютого показують суттєве переважання середньорічних даних відповідних років – коливання складає відповідно 172,8-244,5% та 179,1-227,3%.

Другий період зростання туристичної активності спостерігається в літні місяці – червень-серпень, хоча тут кількість туристів є меншою, ніж в зимовий період, що можна пояснити меншими можливостями гірських територій задовольнити «апетити» туристів, порівнюючи з низинними і передгірськими районами Карпатського регіону.

В інші місяці спостерігається зниження рівня туристичної активності в гірських районах, тобто так званий «мертвий сезон».

Порівнюючи коефіцієнт туристичної активності на об'єктах малого і мікробізнесу гірських територій і загалом в Карпатському регіоні, то можна зробити висновок про специфіку формування потоків відвідувачів гірських районів, які кардинально відрізняються від регіональних показників. Діяльність закладів малого і мікробізнесу туристично-рекреаційної галузі у цілому по Карпатському регіону має сильно виражений сезонний характер з абсолютним піковим періодом у літні місяці (червень – серпень) і частково травень місяць. Так, K_{TA} закладів малого і мікробізнесу туристично-рекреаційної галузі Карпатського регіону в травні місяці коливався в діапазоні 122,1-147,2% протягом аналізованого періоду, червні – 189,3-209,1%, липні – 244,3-287,7%, у серпні – 197,5-239,8%. Другий незначний піковий період відвідування формують два зимові місяці (грудень-січень), які за аналізований період у середньому забезпечили формування 92-117% відвідувачів від середньорічних показників, головним чином за рахунок саме гірських районів.

Висновки. Вище проведений аналіз діяльності суб'єктів малого і мікробізнесу в туристично-рекреаційній сфері гірських територій Карпатського регіону засвідчив про поступове зростання їх ролі в забезпеченні відвідувачів своїми послугами, пік яких припадає саме на зимовий період і частково літній.

Аналіз коефіцієнту трудової активності свідчить про специфіку формування потоків відвідувачів гірських районів, які кардинально відрізняються від регіональних показників. Якщо на рівні регіону спостерігаємо виражений сезонний характер з абсолютним піковим періодом у травні-серпні, то для гірських районів піковим періодом є зимові місяці (грудень-лютий), що підтверджує доцільність спеціалізації даних районів на зимових видах туризму, потреби подальшої розбудови гірськолижних трас та інфраструктури, привабленні туристів на новорічні святкування, організацію тематичної новорічно-різдвяної екскурсійної діяльності, просування області як центру зимового туризму тощо.

Література

1. Експрес-інформація Державного комітету статистики України
2. Елисеєва І.І., Юзбашев М.М. Общая теория статистики: Учебник/ Под ред. чл.-корр. РАН И.И. Елисеевой. - 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2001. - 480 с.
3. Закон України “Про курорти” (N 2026-III від 05.10.2000 із внесеними змінами згідно від 19.01.2006). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2026-14>
4. Закон України "Про особисте селянське господарство" (N 742-IV від 15.05.2003 із змінами, внесеними від 17.11.2005, 25.12.2008). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742-15>
5. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (№57/95-ВР від 15.02.95, із внесеними змінами). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=56%2F95-%E2%F0>
6. Закон України “Про туризм” (N 1282-IV від 15.09.1995, із внесеними змінами та доповненнями від від 18.11.2003). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1282-15>
7. Статистика / Юдина А.В., редактор: Александрова Л.И. Електронний ресурс: режим доступу: http://abc.vvsu.ru/Books/statistika_up/page0018.asp
8. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012. – Головне управління статистики в Закарпатській області. – 2013.

Abstract

Pityulich M.M.

Functioning of small and micro enterprises in the tourism and recreation sphere of mountainous areas in Carpathians region

The paper studies the specificity of functioning of small and micro-enterprises of tourist and recreational areas in the mountainous regions of the Carpathian region, analyzed the advantages and disadvantages of these enterprises in the provision of services, calculated the coefficients of tourist activity in the region as a whole and in the mountainous areas in particular

Keywords: mountain areas, tourism, recreation, tourist activity, region, small business, microenterprise.

УДК 502:911.375.535.001.11

НАПРЯМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИМІСЬКИХ ЗОН (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІЇ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ)

Полякова І.В., Бінковська О. В., Булишева Д.В.

В статті проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку курортно-рекреаційних територій приміських зон (на прикладі зони Куяльник). Авторами запропоновано базові вектори формування екологоорієнтованої політики відповідних земель, основні етапи, завдання та результати розробки плану дій забезпечення екологобезпечного розвитку і відродження зони Куяльник.

Постановка проблеми. Обов'язковою складовою забезпечення екологічної рівноваги розвитку населених пунктів та їх приміських зон є існування низки регламентованих напрямів щодо використання природних територій. Відповідно Концепції сталого розвитку населених пунктів в Україні повинна постійно «розширюватися система приміських природоохоронних територій з подвійною функцією: як легенів міст та зон короткочасового відпочинку». Саме до таких територій відноситься рекреаційна зона Куяльницького лиману, яка має вагомі переваги з погляду цінності природоресурсного потенціалу не лише в регіональному, а й національному контексті. Однак, ця територія є ще частиною приміської рекреаційної зони м.Одеси і тому потребує особливої уваги, адже інтенсивний просторово-економічний розвиток, який зумовлений значними темпами урбанізації, концентрацією основних економічних ресурсів, створює високе техногенне навантаження на неї.

Як вважають фахівці, головним рекреаційним ресурсом Куяльницького курорту є лікувальні грязі-мули та ропа, які по лікувальних властивостях розглядаються як еталонні. Однак, на сьогодні екологічний стан Куяльницького лиману можна охарактеризувати як критичний. Це обумовлено катастрофічним обмілінням водойми, зменшенням рівня води та глибин, що є загрозою повного зникнення лиману та втрати запасів унікальних лікувальних грязей і ропи, а також своєрідної флори і фауни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню ефективності використання приміських, зокрема рекреаційних та природно-заповідних територій присвячені праці науковців різних шкіл та галузей. Окремі питання вищевказаної проблеми розглядали Бистряков І. К., Галушкіна Т. П., Голян В. А., Гендельман М. А., Добряк Д. С., Ібатуллін Ш. І., Кравців В. С., Мацола В. С., Третяк А. М., Хвесик М. А., Хлобистов Є. В., Шашула Л. О., Шурик М. В., Юрченко А. Д. та інші. Але в сучасних умовах потребують вдосконалення деякі аспекти нормативно-правового та теоретико-методологічного напрямку управління цими територіями із врахуванням еколого-економічних

факторів розвитку.

При цьому як в законодавстві, так і в системі управління відповідними територіями існують певні прогалини щодо їх захисту, що створює бар'єри на шляху до сталого розвитку рекреаційних територій і відповідно міських агломерацій.

Формування цілей статті. Метою дослідження є формування науково-теоретичних засад екологізації управління приміськими рекреаційними та природно-заповідними територіями (на прикладі зони Куяльник) з метою збереження їх природних функцій та забезпечення сталого розвитку міських агломерацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1833 року на березі Куяльницького лиману, у 13 км від центра м. Одеси за ініціативою доктора медицини та дивізіонного лікаря Ераста Степановича Андріївського утворився бальнеологічний грязьовий курорт Куяльник, що входить в Одеську групу курортів, який є одним з найстаріших в країні бальнеогрязьових курортів. Згідно існуючий нормативів, зони Куяльника відноситься до приміської зони м.Одеси. **Куяльницький лиман** утворився в результаті затоплення долини річки В.Куяльник.

Аналізуючи чинне нормативно-правове підгрунття [1,2,3,4,5] визначення приміських територій (таблиця 1), стає зрозумілою ситуація із курортно-рекреаційної зоною Куяльник, адже навіть у термінології та напрямків використання приміської зони не існує визначеності.

Враховуючи вимоги державних будівельних норм, часто розміри приміської зони міст співставляються із межами зон агломераційного розселення. Отже навіть при визначенні меж зон, у які входить територія зони Куяльник є певні суперечності. Внаслідок цього спостерігається складна ситуація з визначенням повноважень щодо розпорядження відповідними територіями, координацією природоохоронної діяльності тощо.

Також на сучасний стан лиману вплинула невизначеність правового положення самого курорту Куяльник. Законом України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 року передбачено визначення терміну «курорт» та «лікувально-оздоровча місцевість». Безумовно, курорт Куяльник відповідає усім наведеним законодавчим вимогам. Проте, відповідно до ст. 4 зазначеного Закону, за характером природних лікувальних ресурсів курорти України поділяються на курорти державного та місцевого значення. Відповідно рішення про оголошення природних територій курортними територіями державного значення приймає Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України, а місцевого значення - Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради за поданням відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Зараз відсутні відомості про прийняття відповідного рішення про приведення у відповідність з чинним законодавством правового становища курорту Куяльник ані Верховною Радою України, ані Одеською обласною радою.

Таблиця 1.

Нормативно-правове підґрунтя визначення приміської зони

№	Назва нормативно-правового акту	Зміст положень
1	Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності"	приміська зона - територія, що забезпечує просторовий та соціально-економічний розвиток міста
2	Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства " Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України"	приміська зелена зона - територія за межами міської зони, зайнята лісами, лісопарками та іншими озеленими територіями, яка виконує захисні і санітарно-гігієнічні функції і є місцями відпочинку населення
3	Містобудування. Планування та забудова міських і сільських поселень. ДБН 360-92**	Для забезпечення територіальних умов розвитку міст на довгострокову перспективу, треба на прилеглих до міста територіях виділяти приміські зони багатофункціонального призначення. У їхньому складі треба виділяти території зелених зон міст, призначених для організації відпочинку населення.
4	Склад та зміст генерального плану населеного пункту, ДБН 5.1.1-15:2012	До складу текстових матеріалів генерального плану міста повинен включатися розділ, що містить Концепцію генерального плану населеного пункту, яка визначає приміську зону міста
5	Концепція сталого розвитку населених пунктів	Система приміських природоохоронних територій повинна виконувати подвійну функцію: як легенів міст та зон короткочасового відпочинку
6	Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України	Приміська зелена зона - територія за межами міської зони, зайнята лісами, лісопарками та іншими озеленими територіями, яка виконує захисні і санітарно-гігієнічні функції і є місцями відпочинку населення
7	Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів	Приміська зона населеного пункту повинна бути максимально озеленена з урахуванням її використання для відпочинку населення.

Ще нещодавно можна було стверджувати, що курорт Куяльник є унікальним по статусу рекреаційного потенціалу природним багатством. У світі дуже незначна кількість аналогічних за своїми показниками об'єктів, де були б сконцентровані лікувальні і рекреаційні ресурси в таких обсягах. Один з найбільш яскравих прикладів – курорти Мертвого Моря (Ізраїль), де рівень медичного і туристичного обслуговування один із найвищих. При цьому кількість рекреантів зони Куяльник ще нещодавно була дуже високою - 2009 р. - 5088 чол.; 2010 р. - 5818 чол. Чистий прибуток санаторно-курортного комплексу «Куяльник» складав у 2009 рік - 109,1 тис. грн., 2010 року 191,3 тис. грн.

Проведений аналіз свідчить, що основними причинами, які перешкоджають збалансованому розвитку цієї курортно-рекреаційної зони є відсутність науково обґрунтованої, чітко визначеної стратегії щодо формування повноцінного життєвого середовища. Значною проблемою екологічного стану Куяльницького лиману та прилеглих територій є

неузгодженість і недосконалість законодавства – земельного, природоохоронного, законодавства про місцеве самоврядування. Серед законодавчих механізмів гальмування розвитку курортної зони Куяльник, перш за все, варто відзначити повну відсутність в законодавстві яких-небудь стимулів для забезпечення комплексного розвитку цієї території. До того впродовж існування суверенітету України не було прийнято ні одного природоохоронного документу державного рівня.

Аналізуючи чинне нормативно-правове підґрунтя формування та розвитку курортів, варто зазначити, що окрім базисних законів (таких як Земельний та Водний кодекси України, Закони України «Про курорти», «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших) в різні часи були прийняті та діють спеціальні акти, які присвячені використанню й охороні курортно-оздоровчих і рекреаційних територій в Одеській області, такі як постанова Ради Міністрів Української РСР «Про межі округу і зон санітарної охорони курорту Куяльник в Одеській області» № 102 від 7 березня 1985 року, постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо поліпшення роботи з використання і охорони територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення в Одеській області» № 1900 від 10 грудня 2003 року, Регіональна програма збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 року, затвердженою рішенням Одеської обласної ради від 28 жовтня 2011 року № 270- VI та інші нормативно-правові акти. У 2012 року Президент України доручив Кабінету Міністрів України забезпечити виконання комплексних проектів, спрямованих на збереження Куяльницького лиману. Але доручення залишилось переважно нереалізованим.

Відсутність чіткого визначення приміської зони та напрямків її використання, нестача глибшого аналізу ефективності та результативності існуючого законодавчого поля, нечітка диференціація адміністративної ланки управління, недовіра інституційних механізмів призводить до прискорення руйнації унікальних курортно-рекреаційних територій, зменшення в кінцевому рахунку економічних перспектив держави, поглиблення соціально-екологічних проблем на фоні збіднення населення та деградації природоресурсного потенціалу.

До числа інших найбільш важливих причин спаду популярності Куяльнику як раніше відомої загальнодержавної здравниці відносяться:

✓ Невизначеність статусу як самого Куяльника, так і прилеглої до нього зони.

✓ Близькість розташування великих промислових об'єктів, що здійснюють антропогенний вплив на навколишнє природне середовище прилеглих територій.

✓ Недосконалість інфраструктури - транспортної, водогосподарської, підприємницької тощо.

✓ Відсутність реальних джерел фінансування.

Таким чином, стан збереження рекреаційних ландшафтів залежить від економічної ситуації в державі, що, з одного боку, фактично нівелює

шанси на державну підтримку природоохоронних проектів та ініціатив, з іншого - вимагає підприємницької активності. При цьому виникає потреба в проведенні системного екологічного аудиту території з визначенням всіх джерел забруднення та розробки на базі цього масштабного інвестиційного проекту – бізнес-плану розвитку території та санаторно-курортного комплексу «Куяльник». Для цього потрібно чітко визначити мету реалізації проекту, обґрунтувати всі його складові, розробити маркетингову стратегію та розрахувати всі можливі ризики.

Цього можна досягти, розробивши єдиний концептуальний механізм кількісної і якісної оцінки наявного та максимально допустимого техногенного навантаження в басейні Куяльницького лиману.

Згідно з регіональною програмою збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 роки, затвердженої рішенням сесії № 210-IV від 28.10.2011 р. [6] для поліпшення екологічного стану Куяльницького лиману та його басейну була задекларована ідея створення національного природного парку „Куяльницький” як передумови забезпечення збереження рекреаційного та природоохоронного потенціалу територій. Також відповідною програмою передбачено, що переважно ресурсне забезпечення виконання програми буде проводитись з обласного бюджету (таблиця 2).

Створення зазначеного об'єкту дозволило б збільшити частку природно-заповідного фонду області до 4,9 % та наблизити її до середнього показника в Україні.

Таблиця 2.

Ресурсне забезпечення Регіональної програми збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 роки [6]

Обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання програми	Етапи виконання програми					Усього витрат
	I			II	III	
	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	
Обсяг ресурсів, усього, у тому числі:	7170,0	7220,0	6470,0	5820,0	620,0	27300,0
обласний бюджет	6860,0	6850,0	6220,0	5650,0	620,0	26200,0
районні, міські (міст обласного підпорядкування) бюджети	290,0	320,0	215,0	130,0	0,0	955,0
бюджети сіл, селищ, міст районного підпорядкування	15,0	45,0	25,0	30,0	0,0	115,0
кошти позабюджетних джерел	5,0	5,0	10,0	10,0	0,0	30,0

Авторами виконане порівняння нормативно-правових положень щодо розвитку курортних та природно-заповідних територій (таблиця 3)

Таблиця 3

Порівняння нормативно-правових положень щодо розвитку курортних та природно-заповідних територій

№ п/п	Зміст	Закон України «Про курорти»	Закон України «Про природно-заповідний фонд»
1.	Визначення	Курорт - освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні	Природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загально-державного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.
2.	Управління	Статті 17, 39, 40, 41, 42 Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері діяльності курортів, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері курортів, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.	Статті 12, 13, 22 Спеціальні адміністрації. Об'єднання громадян, статутами яких передбачена діяльність у галузі охорони навколишнього природного середовища, мають право на участь в управлінні територіями
3.	Завдання та принципи створення	Стаття 3 законодавче визначення умов і порядку організації діяльності курортів; забезпечення доступності санаторно-курортного лікування; врахування попиту населення; економного та раціонального використання природних лікувальних ресурсів; сприяння перетворенню санаторно-курортного комплексу України у високорентабельну галузь економіки.	Стаття 20 - збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; - створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності; - проведення наукових досліджень природних комплексів; - проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Продовження таблиці 3.

4.	Структура території	Статті 27, 28, 30, 31, 32, 33 В межах курорту встановлюється округ санітарної охорони Округ санітарної охорони поділяється на три зони: перша зона (зона суворого режиму) друга зона (зона обмежень) третя зона (зона спостережень)	Стаття 21. Диференційований режим щодо охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням: -заповідна зона; -зона регульованої рекреації; -зона стаціонарної рекреації; -господарська зона.
5.	Обмеження на використання територій	Статті 12, 28, 32, 33 Забороняються роботи, що призводять до забруднення ґрунту, повітря, води, завдають шкоди лісу, іншим зеленим насадженням, сприяють розвитку ерозійних процесів і негативно впливають на природні лікувальні ресурси, стан природних територій курортів.	Статті 7, 21 Забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням.
6.	Нормативний базис використання об'єкту	Стаття 13. Використовуються у порядку, визначеному проектом організації використання території та генеральним планом забудови курорту Розвиток здійснюється згідно з довгостроковими комплексними і цільовими програмами.	Стаття 14 З метою визначення та обґрунтування заходів щодо провадження розробляється проект організації території об'єкта природно-заповідного фонду.
9	Економічні засоби забезпечення організаторів і функціонування	Статті 23, 24 ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України, економічної оцінки; розробку та здійснення програм збереження та розвитку курортної галузі України; податкові, митні, кредитні пільги; застосування спеціальних платежів та зборів; матеріальне та фінансове забезпечення курортної галузі.	Стаття 44 економічне обґрунтування організації та розвитку природно-заповідного фонду; економічна оцінка територій та об'єктів природно-заповідного фонду, ведення їх кадастру; диференційоване визначення джерел і нормативів фінансування; надання відповідним суб'єктам податкових та інших пільг; компенсації.
10	Фінансове забезпечення	Стаття 25. Здійснюється відповідно до державних і місцевих програм за рахунок джерел, передбачених законом України. Можуть також залучатися кошти позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ, організацій і громадян.	Стаття 46. Здійснюється за рахунок державного бюджету України. Для цієї мети можуть також залучатися кошти бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ, організацій та громадян.

*Розроблено на підставі [7,8]

Резюмуючи, можна констатувати про відсутність на сьогодні узгодженого плану та деякого розпорошення інтересів та напрямків розвитку збереження природоресурсного потенціалу курортно-рекреаційної зони Куяльник.

Проектом Генерального плану м.Одеси передбачено розвиток санаторно-оздоровчої та рекреаційно-туристичної сфери за рахунок реконструкції та будівництва цілорічно-працюючих санаторно-оздоровчих та рекреаційних закладів, будівництва бальнеологічних лікарень, курортних готелів, курортно-рекреаційної та супутньої інфраструктури, як: лікувальних пляжів, соляріїв, скверів та парків, дорожньої мережі, тощо (таблиця 4).

Таблиця 4

Перспективи території для розвитку санаторно-оздоровчих та рекреаційних закладів [9]

Територія	Площа (га)	Ємність (місць)	
		Існуючий стан	Етап 15-20 років
"Куяльник"	105	1100	7000
"Великий Фонтан"	85	1500	4000
"Дача Ковалевського"	100	2900	8000
"Лузанівка"	70	1200	2500
"Люстдорф"	150	1460	9000
"Усатово"	48	600	1500
"Лермонтовський"	45	370	700
"Малий Фонтан"	160	3500	6000
"Червоні зорі"	90	2000	5000
Разом	853	14630	43700

Як свідчать статистичні дані, передбачається на протязі 15-20 років збільшити ємність природно-оздоровчого закладу «Куяльник» майже в 7 разів.

Таким чином, основними заходами генерального плану на період до 2031 року передбачається ліквідація промислової групи "Куяльницька", розташованої в межах охоронної зони курорту «Куяльник» з передислокацією її підприємств на резервні території існуючих промрайонів. Вивільнену територію разом з прилеглими незабудованими землями до Куяльницького лиману передбачено використати для формування гідропарку (можливо, при відповідному обґрунтуванні – об'єкту природно-заповідного фонду НПП «Куяльницький») та зони курортних і туристичних готелів. Такий комплекс разом з санаторієм ім. Пирогова (курорт "Куяльник") сформує повноцінну рекреаційно-курортну зону.

Генеральним планом намічено формування нових паркових зон загальною площею понад 700га. На територіях перспективного розвитку міста зелені насадження пропонується формувати у вигляді єдиної розгалуженої системи, що складається з парків, озелених територій громадських центрів, скверів, бульварів. Великі парки передбачені у

нових житлових районах ("Хаджибейський", "Аеропортовський"), а також на вільних територіях (гідропарк "Куяльницький" з можливим наданням йому статусу об'єкту природно-заповідного фонду).

Також містобудівною документацією передбачена ліквідація залізничної станції "Одеса-Сортувальна", розташованої в зоні санітарної охорони курорту "Куяльник". Існуюча об'їзна дорога, яка проходить по курортно-рекреаційній зоні Куяльницького і Хаджибейського лиманів, як і раніше у проектах, так і тепер, не може розглядатись як перспективна з можливістю її реконструкції і нарощування технічних параметрів. Передбачається лише планова реконструкція окремих ділянок. Останніми роками інтенсивність руху автотранспорту по цій дорозі значно зросла і становить 23 тис. автомобілів на добу. Для вирішення цієї проблеми потрібно створити мережу доріг-дублерів і побудувати дальній автомобільний обхід м.Одеси, провести реконструкцію доріг на підходах до міста з підвищенням категорій.

Отже, можливим сценарієм комплексного розвитку зони Куяльник:

-по-перше, розробка регіональної стратегії забезпечення збереження цієї території;

-по-друге, удосконалення системи управління територіями обмеженого статусу використання на національному рівні через посилення законодавчо-нормативної та регуляторної бази;

- по-третє, вдосконалення та реалізація заходів, передбачених нормативно-правовими актами та відповідною містобудівною документацією;

-по-четверте, залучення міжнародних інститутів до забезпечення процесу відновлення та екологічної санації територіальних комплексів природно-заповідного статусу.

Основні етапи, завдання та результати розробки плану дій забезпечення екологічнобезпечного розвитку та відродження зони Куяльник наведені на рисунку 1.

Передумовою для подальшого регіонального плану дій в цьому контексті є формування на сьогодні ефективної інвестиційної політики щодо підтримки підприємницьких ініціатив та державних механізмів розвитку курортно-рекреаційної зони «Куяльник». Необхідне планомірне з'єднання найбільш цінних заповідних територій (так звані «ядра заповідності») системою природних регіонів, екологічних коридорів, буферних та відновлюваних зон – як на транскордонному, так і на національному та регіональному рівнях.

Однак, враховуючи, що проблема виходить за межі регіональної, вбачається доцільним ініціювати розробку Національного Проекту відродження курортно-рекреаційної зони Куяльник.

Можливим сценарієм комплексного розвитку території є план дій щодо подальшого включення курортно-рекреаційної зони Куяльник як національного природного парку до світової природної спадщини ЮНЕСКО, що забезпечить ефективність та комплексність використання природоресурсного потенціалу природного об'єкту.

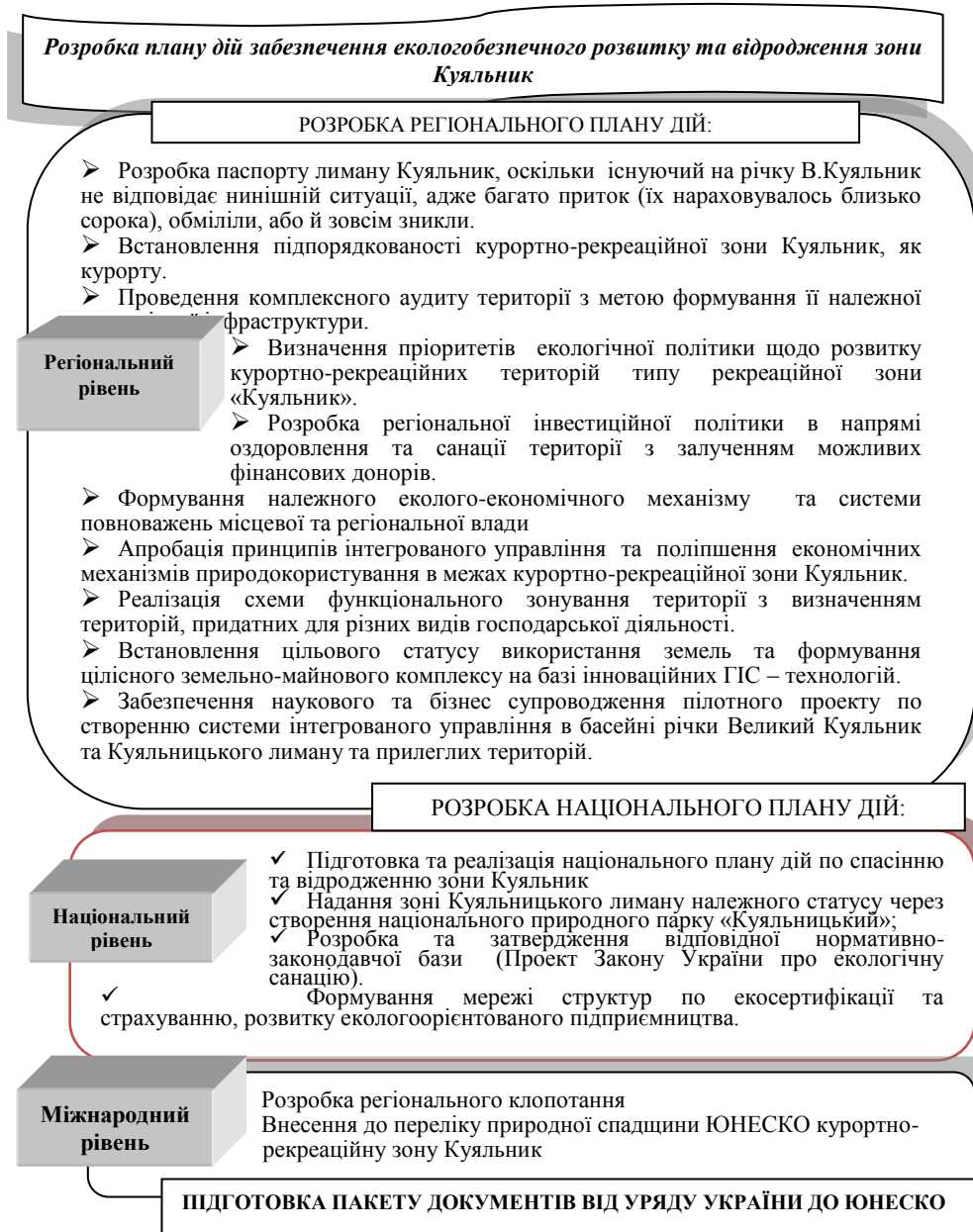

Рис. 1- Стратегічний план дій комплексного розвитку території зі статусом обмеженого використання (на прикладі КРЗ Куяльник) [10]

Результатами розробки плану дій по відродженню зони Куяльник на регіональному, національному та міжнародному рівнях стане:
- подолання депресивності зони Куяльницького лиману та прилеглих територій;

- досягнення ефективного та комплексного використання природоресурсного потенціалу природного об'єкту;
- збільшення робочих місць, за рахунок ведення «зелених» видів господарства;
- поповнення місцевого та державного бюджетів;
- забезпечення інтегрованого управління територіями;
- міжнародне визнання КРЗ Куяльник природною спадщиною ЮНЕСКО.

Висновки. Необхідність прийняття ефективних рішень щодо відновлення Куяльницького лиману та його прилеглих територій як унікального природного об'єкту на основі балансу національних і регіональних економічних, екологічних та соціальних інтересів потребує поєднання зусиль законодавчої та виконавчої влади державного і регіонального рівня, підприємницького сектору, науки, територіальних громад, що розташовані у басейні лиману. Розробка та затвердження відповідних законопроектів по формуванню меж та напрямків використання приміських зон та збереженню і відродженню курортно-рекреаційної зони Куяльник дозволить зберегти її природно-ресурсний потенціал та відновити можливості для поживлення ринку санаторно-курортних послуг, які раніше були прибутковими. Адже це могутній потенціал міжнародного і вітчизняного туризму та рекреації в економіці країни.

Література

8. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 року N 3038-VI /Відомості Верховної Ради України .- 2011 . - № 34. - стор. 1544. -стаття 343
9. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства від 10.04.2006 N 105/ Офіційний вісник України. - 2006 р. - № 31. - стор. 415.- стаття 2276
10. Містобудування. Планування та забудова міських і сільських поселень. ДБН 360-92** [Електронний ресурс]: Наказ Держкоммістобудування від 17 квітня 1992 р. N 44. – Режим доступу: kga.gov.ua
11. Склад та зміст генерального плану населеного пункту, ДБН 5.1.1-15:2012 [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 13.07.2012 ¹ № 358. - Режим доступу:
12. Концепція сталого розвитку населених пунктів: постанова ВРУ від 24 грудня 1999 року № 1359-XIV / Офіційний вісник України. – 2000. – № 1. – стор. 29. – стаття 6. – код акту 13418/2000
13. Регіональна програма збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 роки: рішення Одеської обласної ради від 28 жовтня 2011 року № 270-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua>

14. Про курорти: Закон України від 17.11.2000 № 2026-III // Офіційний вісник України. - 2000 р.- № 44. - стор. 35. – ст.1884
15. Про природно-заповідний фонд: Закон України // Відомості Верховної Ради України . - 1992. - № 34. - стаття 502
16. Проект Генерального плану м.Одеса [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.odessa.ua
17. Полякова І.В.Екологізація управління територіями зі статусом обмеженого використання (на прикладі рекреаційних та природно-заповідних): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : 08.00.06 / І.В. Полякова; Інститут проблем ринку на економіко-екологічних досліджень НАН України. – Одеса, 2013. – 20 с.

Abstract

**I. Polyakova, D. Bulysheva
VECTORS OF SUBURBAN AREAS CONSERVATION (ON THE
EXAMPLE OF KUYALNIK ESTUARY)**

The article analyzes the current situation and prospects of the resort and recreational areas of suburban areas development (on the example of Kuyalnik zone). Authors suggest formation of basic vectors of relevant lands' eco-oriented policy, main stages, tasks and outcomes of the action plan to ensure ecologically safe development and revitalization of Kuyalnik zone.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З ОПАЛИМ ЛИСТЯМ НА УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Попик О.В.

В статті розглядаються існуючі підходи до поводження з опалим листям в межах великих міст, дається еколого-економічна оцінка можливих утилізаційних заходів, пропонуються варіанти використання опалого листя в якості вторинної сировини.

Вступ. Зростаючі темпи урбанізації (в розвинених країнах рівень урбанізації в середньому становить 75%, а в тих, що розвиваються - 40%) і техногенного впливу на всі компоненти навколишнього середовища, є передумовами виникнення певних специфічних екологічних, і як наслідок, економічних проблем різної складності та масштабу. Однією з таких проблем, є питання поводження з опалим листям (ОЛ) на території великих індустріальних міст в осінній період.

Актуальність проблеми, що розглядається в першу чергу пояснюється двоякістю у відношенні до об'єкта дослідження. З одного боку ОЛ потрапляє під категорію відходів, отже, потребує видалення з місць утворення та вивезення за межі міських територій з метою захоронення або складування. Слід зазначити, що такий підхід досить поширений в українських реаліях. З іншого боку, ОЛ можна розглядати як вторинну рослину сировину [1-3,6], та використовувати, долучаючи до процесів вторинного виробництва, для різних цілей. Відповідно до класифікації запропонованої Сотник І.М. [2], за рівнем дефіцитності вторинна рослинна сировина потрапляє під категорію «абсолютно недефіцитних», так як попит на даний ресурс менше, ніж пропозиція (доречно було б відзначити, що попит на даний вид ресурсу взагалі відсутній). В той же час, відповідно до класифікації ресурсів за рівнем їх якості [2], даний тип потрапляє під категорію «невстановленого рівня якості», бо не здатний задовольнити існуючі потреби в зв'язку з недостатньою вивченістю можливостей практичного застосування його властивостей. Виходячи з цього, на наш погляд, доречним і актуальним є розгляд можливих варіантів використання ОЛ в якості вихідної сировини.

Розробка альтернативних методів і підходів у сфері поводження з ОЛ, а також розгляд ОЛ в якості вторинної рослинної сировини узгоджуються з основними цілями стратегії державної екологічної політики України [9], а саме з наступними її пунктами:

- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;

- забезпечення екологічно збалансованого природокористування (збільшення обсягів використання поновлюваних і альтернативних джерел енергії на 25% до 2015 р, і на 55% до 2020 р, від базового рівня);

- удосконалення регіональної екологічної політики (зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище (НПС), припинення руйнування НПС в межах міст, збільшення показника озеленення та території зелених насаджень загального користування).

Мета даної роботи полягає в аналізі існуючих підходів до поводження з ОЛ в межах урбанізованих територій, та обґрунтування можливості використання ОЛ в якості вторинної сировини, з метою запобігання або зменшення екологічного збитку та отримання економічної вигоди.

Викладення основного матеріалу досліджень. З позицій екологічного підходу місто слід розглядати як складну систему (урбоєкосистем), що характеризується інтенсивними потоками речовини та енергії в просторі та часі, а ОЛ, в такому контексті, слід розглядати як один з етапів і елементів кругообігу хімічних речовин (в основному, - вуглецю) в умовах міського середовища. Однак сучасне місто формується і розвивається в умовах інтенсивного антропогенного навантаження на природні компоненти урбоєкосистеми, в зв'язку з чим, листяні дерева, які виростили в умовах значного забруднення атмосферного повітря, в силу своїх сорбційних властивостей, є універсальними поглиначами цілого ряду забруднюючих речовин (ЗР) (наприклад, важких металів), що ускладнює вибір схеми поводження з ОЛ.

Екологічно важливої (і практично не вирішеною в Україні) є проблема утилізації листя, що опало з дерев в міських парках, бур'янів тощо. Природні процеси розкладання біомаси листя уповільнені і складають, в залежності від вологості середовища, більше двох років. Утилізація рослинної біомаси в сміттенаскопичувачах вимагає значних витрат, а спалювання такої сировини призводить до забруднення атмосфери і заборонено чинним законодавством [3].

На даному етапі в Україні реалізується наступна схема поводження з ОЛ: під керівництвом місцевих структур ЖКГ, в осінній період, проводиться збір листя і, в найбільш оптимістичному варіанті, вивезення на полігони ТПВ; при найгіршому сценарії, в деяких віддалених районах великих міст збір ОЛ не проводиться взагалі.

За існуючими даними площа зелених насаджень на території забудованої частини міста Києва становить близько 8 тис. га. На балансі підприємств КП «Київзеленбуд» знаходиться 111 парків загальною площею 2,8 тис. Га, 470 скверів площею більше 440 га, 78 бульварів площею більш 295,8 га. За усередненими даними, на одному гектарі зелених насаджень м. Києва виростає в середньому 260 дерев. Під час листопаду маса листового шару на площі 1 м² в зволоженому стані становить 100 грамів. Маса листя одного дерева середнього віку - 35 кг, молодого - близько 10 кг. Маса 1 м³ вологих листя - 300 кг. Загальна маса

ОЛ в середньовікових насадженнях з 1 гектара - 9,1 т; молодих - 2,6 т. В результаті підрахунку можна сказати, що за один сезон в місті утворюється близько 47 тис. т листя [10].

Що до м. Одеси, то згідно [4] в 2007 р, площа зелених насаджень в місті становила 5,4 тис. га. У зв'язку з відсутність інвентаризаційних даних по кількості дерев на одному га (тобто щільності зелених насаджень), можна припустити, що вага листової маси з 1 га для Києва та Одеси однакові, отже, за один сезон в місті утворюється близько 32 тис. т листя. Безумовно, отримані результати в достатній мірі відносні, в силу відсутності даних про видовий склад, а відповідно і кількості листяних дерев, але навіть ці приблизні розрахунки говорять про великі обсяги утворення рослинної маси в межах урбанізованих територій.

Такі великі обсяги потенційного ресурсу викликають значний інтерес до напрямів його можливого застосування і отримання економічної вигоди. Так, одним з варіантів використання ОЛ в якості сировини, є отримання біогазу [3]. В результаті проведених досліджень з листя зібраного у вересні-жовтні 2012 р. в Придніпровському парку м. Кременчук був отриманий біогаз з теплотворною здатністю 9,6 МДж / кг, або 2,3 Ккал / л (для порівняння: коксогаз - 16 МДж / кг, природний газ - 35 МДж / кг). На думку автора цих досліджень, енергетичне використання біогазу в порівнянні зі спалюванням природного газу, скрапленого газу, нафти та вугілля є нейтральним по відношенню до CO₂, оскільки вуглекислий газ, що виділяється перебуває в межах природного кругообігу вуглецю і споживається рослинами протягом вегетаційного періоду. Недоліком даного дослідження є те, що збір ОЛ проводився в лісопарковій зоні, отже, отриманий субстрат відрізняється низькими значеннями вмісту ЗР, а це робить не можливим інтерполювання отриманих результатів для листя зібраної вздовж узбіччя, та інших міських територій.

Ще одним варіантом використання рослинної сировини є її застосування в якості засобу для локалізації та збору розливів нафтопродуктів [5]. В аналізованому дослідженні підкреслюється актуальність альтернативних сорбентів нафтопродуктів на основі відходів місцевої промисловості, які не тільки володіють сорбційними властивостями по відношенню до нафтопродуктів, а й відповідають критерію повсюдної доступності та простоти цільового застосування [5]. Автори акцентують свою увагу на тому, що використання даних природних біологічних утворень як сорбентів для очищення компонентів екосистеми від забруднення нафтопродуктами є вдалою альтернативою їх поховання на полігонах побутових відходів.

Необхідно також відзначити запропонований тим же автором, але в іншій роботі [6], варіант використання ОЛ, як елемента для виробництва будівельних гіпсових плит. Запропоновано ще один варіант утилізації даного виду ресурсів, який розглядається як відходи комунальні змішані (КОД 7720.3.1.01) і відходи, одержані від чистки вулиць (КОД 7720.3.1.03) [6]. Робиться акцент на тому, що відходи рослинного

походження традиційно широко використовують у будівництві, ефективно застосовуються для виробництва волокнистих або стружкових плит, несучих та не несучих конструкційних елементів (п'езотермопластик, арболіт, фіброліт та інші). Перспективи застосування даних відходів пояснюються як технологічними факторами (достатня міцність, однорідність, простота обробки, естетичність), так і економічною доцільністю (низька собівартість виробництва, можливі дотації за рахунок утилізації відходів) [6]. Результати випробувань отриманих композиції з ОЛ доводять можливість отримання будівельного матеріалу на основі композиції будівельного гіпсу та ОЛ різного фракційного складу [6].

Що до зарубіжного досвіду в даній сфері, то слід зазначити, що дана проблема актуальна для багатьох країн, кліматичний режим яких передбачає сезонне опадання листя. Так, в роботі [7], розглядається питання утилізації листя на прикладі штату Нью-Джерсі (США), друга назва якого - «Штат садів» (Garden State), селітебні території якого знаходяться на значній відстані від промислового і культурного центру міста, а житлові будови представлені одно і двоповерховими будівлями з великими ділянками зелених насаджень, що примикають до них. Ці особливості обумовлюють характер і якість зібраного листя. Пропонується варіант компостування органічного матеріалу, при цьому автор методики звертає увагу на те, що в результаті процесів бродіння температура субстрату піднімається до 150 F (близько 65 °C), що призводить до знезараження суміші [7]. Для запобігання інфільтрації компонентів бродіння в ґрунт і підземні води підкреслюється необхідність використання спеціальних ємностей і резервуарів для компостування. При цьому уточнюється, що даний компост не є повноцінним добривом, через низький вміст поживних елементів. Одержаний компост служить одним з компонентів добрив і кондиціонером ґрунту [7].

У Бірмінгемі (Англія), Пітер Моррісон і Шерон Уормінгтон заснували компанію метою якої, є переробка ОЛ в брикети для опалення (Leaf Log). Завод з випуску Leaf Log займається переробкою ОЛ з міста і навколишніх лісів. Приводяться наступні цифри: тільки в Британії вага опадаючого за осінь листя складає близько мільйона тонн (50 тисяч листів на одне велике дерево), з них близько 16 тис. т вивозиться на звалище. Для створення одного «поліна» потрібно приблизно один 120 літровий мішок з листям, до складу поліна входить ряд натуральних зв'язуючих домішок (таких як віск, близько 30%). Ціна за одну упаковку, що складається з 10 полін Leaf Log, становить 35 фунтів (близько 58 \$, близько 800 грн.).

В Індії та деяких країнах Південно-Східної Азії опале пальмове листя використовують для створення екопосуду, який є чудовим аналогом пластикового посуду, що набув великої популярності в Європі та країнах Північної Америки. Листя збираються, замочуються у воді, ретельно миються і висушуються. Висушене листя завантажують під гарячий машинний прес необхідної форми. На виході мають міцний і термостійкий

посуд з біорозкладного матеріалу. Безумовно, в наших умовах подібний досвід неможливий в силу високого забруднення та відмінностей в структурі та властивостях вихідного матеріалу. Але подібний досвід корисний в контексті вивчення екологічних інвестицій у створення і розвиток заводів з підготовки та переробки органічної сировини.

В Москві (Росія) існує інший підхід. Згідно до постанови уряду Москви від 11 травня 2010 №386-ПП, збирання листя на газонах лісопарків, парків, скверів і бульварів забороняється. Даний документ був розроблений організацією Грінпіс Росія, у зв'язку з тим, що прибирання листя в скверах, парках і лісопарках призводить до деградації ґрунтів, внаслідок чого порушуються природні механізми міграції біогенних елементів, відбуваються зміни в трофічних ланцюгах і т.і. Таким чином, можна зробити висновок, що в Москві пропагується не збирання та утилізація ОЛ, а збереження його на місцях утворення, з метою запобігання порушення екологічного благополуччя територій. Однак слід зазначити, що дана постанова не вирішує проблеми поводження з ОЛ, що утворилася на інших територіях.

Необхідно відзначити, що і в Україні, хоча і на локальному рівні, але все ж ведуться розробки, щодо утилізації ОЛ. Так в Донецьку, згідно з планом соціально-економічного розвитку міста на 2013 рік, передбачено будівництво п'яти компостних ям з переробки відходів зеленого господарства та отримання біогазу. При цьому компост буде використовуватися як добриво, а біогаз - як альтернативне джерело електроенергії.

Пропонується також варіант утилізації органічних побутових відходів на місці їх утворення в санаторії «Россия», м. Одеса [8]. Одним з компонентів побутових відходів є ОЛ, при цьому його маса становить близько 300 кг. Процес бродіння відбувається в спеціально обладнаній бурті, де зберігається природна аерація і забезпечується вільний відтік газів, що утворюються. Таким чином, в осінній період вирішується проблема з ОЛ, яке не тільки переробляється в добриво, але й відбувається його знезараження та звільнення від важких металів і радіонуклідів.

Розглядаючи економічну складову питання поводження з ОЛ, слід зазначити, що ефективність впровадження тієї чи іншої технології визначається доцільністю її використання при нинішньому рівні технологічного розвитку. Економічна оцінка природних ресурсів передбачає застосування економічних критеріїв, тобто зіставлення властивостей природних факторів з вимогами, що впливають із практичної, господарської діяльності людини. Таким чином, при розгляді ОЛ як ресурсу, слід спиратися на вже існуючі технології переробки інших типів вторинної рослинної сировини, з метою розбудови та створення схем можливого використання ОЛ в якості вихідного матеріалу, чи одного з елементів технологічного циклу, з можливим отриманням економічного прибутку за рахунок економії інших ресурсів, чи зменшенні витрат на утилізацію ОЛ.

Висновки. Використання ОЛ в якості сировини дозволяє одночасно вирішувати енергетичні, екологічні, соціальні [3], і економічні питання, адже реалізація проекту з видобування біогазу з ОЛ може стати альтернативою об'єктам традиційної енергетики, а розвиток біогазової енергетики вирішує проблеми зайнятості, та сприяє розвитку енергетичної інфраструктури.

Безумовно, про такі масштабні перетворення у сфері енергетики в Україні говорити зарано, і такі прогнози виглядають малоімовірними. Це пов'язано в першу чергу з відсутністю налагодженої законодавчої системи оцінки і регулювання відносин в даній сфері, а також державних механізмів стимулювання впровадження та використання альтернативних джерел енергії. Перспектива створення нових робочих місць так само здається примарною, в зв'язку з тим, що створення нових підприємств з переробки виключно ОЛ може виявитися недоцільно, у зв'язку с сезонним характером надходження даного виду ресурсу. Отже, необхідно розглядати ОЛ як додатковий ресурс на вже існуючих установках, а не як основну сировину. Однак, все ж, слід зазначити, що розробка і пошук альтернативних варіантів джерел енергії і біологічних добрив, представлених в роботі [3], є досить перспективним і вдалим напрямом як з екологічних позицій, так і з позицій зеленої економіки.

Ще одним позитивним фактором утилізації ОЛ, є зменшення необхідної площі на звалищах тверді побутові відходи (ТПВ) для їх розміщення [5, 6]. Загальна площа полігонів та звалищ в Україні становить близько 6 тис. га, а їх кількість перевищує 3.5 тис., при цьому тотальна більшість з них знаходиться в незадовільному санітарно-епідеміологічному стані, і є об'єктами підвищеної екологічної небезпеки, що є індикаторами масштабів даної проблеми.

На наш погляд, розгляд ОЛ як вторинної сировини передбачає наступні позитивні зрушення в питанні поводження з ТПВ:

- мінімізація обсягів накопичення ОЛ на полігонах і звалищах міста;
- зменшення негативного впливу ОЛ на навколишнє середовище та здоров'я людини;
- зменшення витрат на вивезення ОЛ на полігони та звалища ТПВ;
- забезпечення пролонгації терміну експлуатації сміттєзвалищ, за рахунок скорочення обсягу вивезення ОЛ для його подальшого захоронення.

Отже, скорочення робочої площі звалищ ТПВ завдяки утилізації ОЛ виглядає досить перспективною ініціативою, як з екологічних, так і з економічних позицій. Це пояснюється тим, що утримання місць захоронення відходів потребує великих обсягів фінансування, а ліквідація екологічних наслідків тим більше.

Аналіз методологічний підходів щодо поводження з ОЛ [1,3,5-8] дає можливість виділити такі основні як:

- складування та захоронення на полігонах та звалищах ТПВ;
- компостування;
- брикетування;

Серед перспективних варіантів використання опалого листя, як вторинного ресурсу вважаємо за доцільне виділити:

- компостування з подальшим отриманням біогазу і добрив;
- обробка ОЛ з отриманням сорбенту нафтопродуктів;
- застосування ОЛ в якості наповнювача гіпсових плит;

Таким чином, розглянуті вище методи поводження з ОЛ дозволяють розглядати його в якості вторинної рослинної сировини, розширюють межі використання та застосування ОЛ з метою зменшення інтегрального екодеструктивного впливу на навколишнє середовище та подальшого отримання економічної вигоди.

Література:

1. Шалимов Н.А. Утилизация тепловых ресурсов // Причерноморський екологічний бюлетень. – 2011. - №3(41). – с. 128-130
2. Сотник І.М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження. Монографія. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2008. 330 с.
3. О. І. Єлізаров, О. І. Лисенко, Отримання біогазу з опалого листя// Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського.- 2013.- №4/(81).- с. 166-169.
4. Програма розвитку, збереження і поновлення зелених насаджень у м. Одесі на 2009-2013 роки, від 09.04.2009г.
5. М. Л. Сорока, Л. А. Ярышника, Перспективы применения опавых листьев для целей локализации и сбора разливов нефтепродуктов // Восточно-Европейский журнал передовых технологий.- 2013.- №1/6(61).- с.37-41.
6. М. Л. Сорока, Опыт производства строительных гипсовых плит на основе опавшей листвы // Экология, рациональное природопользование и охрана окружающей среды: сборник статей по материалам III Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, Том I.– Красноярск: Лф СибГТУ, 2014 г. - 403с.
7. Franklin Flower, Backyard Leaf Composting, // Rutgers Cooperative Research&Extension N.J.- 2004
8. Сазанова Е.Э. Способ утилизации органических отходов для получения биогумуса в условиях города // «Проблеми збору, переробки та утилізації відходів», (25-26 жовтня, 2007, Одеса) Зб.. матер. Конф./відп. ред. В.М. Небрат – Одеса:, ТОВ «ІНВАЦ», 2007 р. -200с.
9. ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», від 21.12.2010р.
10. Газета «Сегодня», випуск №270 (1022) від 29.11.2001р.

Abstract

Popyk O.V.

Ecological and economic aspects fallen leaves treatment in urban areas

The research contains description of the existing approaches to fallen leaves treatment for big city's environment. The ecological and economical assessment of fallen leaves utilization techniques was implemented. Also there were proposed various options of fallen leaves recycling.

УДК 334.012.64+334.012.63(438)

**SOME ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT AND INNOVATION
OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES ON THE
EXAMPLE OF POLAND**

Krzysztof Rejman

The article presents some of the activities undertaken for the development of small and medium-sized enterprises in Poland with particular emphasis on the development of innovation in these enterprises. It also presents some barriers existing in the processes aimed at increase the innovativeness of Polish enterprises in the above mentioned sector.

Keywords: *small and medium-sized enterprises, economic development, innovation.*

Characteristics of small and medium-sized enterprises. The concept of small and medium-sized enterprises (SMEs) has not been clearly defined. There are many terms and definitions, which describe these entities, both in the literature and in business practice. The inclusion of this entity in small and medium-sized enterprises is based on various criteria. They are mostly qualitative and quantitative criteria.

A characteristic feature of SMEs is their functioning in the form of family business (individuals) or partnerships, which do not have legal personality. There are definitely fewer companies in this sector, which function as corporations. Such legal forms of business have a significant impact on the development of small and medium-sized enterprises¹. Innovative enterprises play an important role in the development of small and medium-sized enterprises. According to A. Jasinski they are the companies which²:

- carry out a wide range of research and development activities (or make purchases of new products and technologies),
- allocate relatively high financial costs for this activity,
- implement systematically new scientific and technical achievements,
- represent a large share of new products (goods and technologies) in the production and services sector,
- present constantly the innovative technologies on the market.

A. Sosnowska, S. Łobjko and A. Kłopotek consider that an innovative company is an intelligent organization, permanently generating and executing an innovation; the company, which is appreciated by customers due to its high level of modernity and competitiveness; the company in which a way of

¹A. Skowronek - Mielczarek, *Małe i średnie przedsiębiorstwa*, Warszawa, 2005, s.3

²A. H. Jasiński, *Przedsiębiorstwo innowacyjne na rynku*, Warszawa 1992, s. 25

management, as well as a management structure are aligned to the primary task³.

The authors distinguish the most important features of an innovative company, which include⁴:

- the ability to generate permanent innovation, creativity,
- the ability to use the innovative potential of the company to maintain a high degree of competitiveness based on key competencies,
- the ability to predict the future, prospective thinking,
- constant collaboration with clients to effectively know the current and future needs,
- the availability of designers, innovators, who guarantee a high level of company innovation,
- an appropriate range of information allowing for proper evaluation,
- flexibility in adapting to changing conditions.

A new classification of small and medium-sized enterprises based on the Recommendation of the European Commission has come into force in all European countries since 2005.

In accordance with the Recommendations of the European Commission dated from 1 January 2005, small companies are considered to be the ones, that employ from 5 to 50 employees and which annual turnover does not exceed 7 million euro, or which total assets do not exceed 5 million euro. Furthermore, it is essential that no more, than 25% of the shares belong to one or more companies, which are not defined as small businesses, with the exception of enterprises with public investments, *venture capital* companies and institutional investors on condition that they won't control.⁵

The company which employs from 51 to 250 employees is considered to be a medium-sized enterprise in the European Union, which annual turnover does not exceed 40 million euro and total assets of which don't exceed 27 million euro, and moreover, in which no more than 25% of the shares belong to one or a few companies, which aren't defined as small and medium-sized enterprises.

According to the definition adopted by the European Union, there are also mini and microenterprises, that is, the companies that employ up to 10 people.⁶

Small and medium-sized enterprises have played an important role in the process of transformation of the economy of Poland. The companies formed in the SME sector ensured the creation of new jobs, reducing the unemployment. They contributed actively to changes in the economic structure of the country initiating and developing new branches of industry and providing new types of services. They also played an important role in privatization by taking over the

³A. Sosnowska, S. Łobejko, A. Kłopotek, *Zarządzanie firmą innowacyjną*, Warszawa 2000, s. 13.

⁴*Ibidem* s. 11.

⁵*Ibidem*, s. 3

⁶*Ibidem*

production management of machine parts and equipment of privatized large state enterprises. New, smaller units were established on the basis of its potential, the foundation of these units contributed to the de-concentration and de-monopolization of the economy of Poland.⁷

Small and medium-sized enterprises are characterized by a dynamic approach to the environment. It is believed, that such companies are able to solve quickly the emerging problems and satisfy the needs of potential customers. Therefore, they are more mobile regarding to funds involvement in various industries, in profitable investment projects in specific market conditions. Small and medium-sized companies are able to create new value for potential buyers, taking the necessary time and efforts, accepting a certain level of financial and operational risk. The production is constantly based on search for market opportunities. This means that they are searching for specific market niches, where they can work without fear of large companies competition.⁸

There are such situations, when small and medium-sized enterprises can have an advantage over the large companies, particularly in situations:

- rapid reaction on changing environment;
- openness to the use of innovations that can be easily verified by market needs;
- easy making cooperative agreements by quick creation of jobs;
- entrepreneurial use of different market opportunities;
- rapid flow of information within the enterprise;
- activities based mainly on meeting the specific needs reported by the local market;
- higher competitiveness achievable through strict control and cost reduction⁹.

The role of small and medium-sized enterprises in the economy. The rapid development of Polish entrepreneurship has taken place at the turn of centuries. The most spectacular manifestation of this business is the development of small and medium-sized enterprises on which much hopes are pinned. Small and medium-sized companies have to be the main driving force of Polish transformation, one of the key for sustainable socio - economic development and the common element in the structure of the economy, which will allow Poland to integrate fluently with the structures of EU market. In this part of my work I will try to indicate the expectations, which small and medium-sized enterprises had realized; I will also consider the issues relating to failure to meet the posed tasks as well as the main challenges, which will be met in the nearest future.¹⁰

One of the most important features of transformation was (and still is) a wide range of transformations, including simultaneously the fundamental

⁷Ibidem, s. 9

⁸Ibidem, s.10

⁹Ibidem, s. 8

¹⁰ Ibidem, s. 430

branches - economic, amending the dominant form of ownership and dominant allocation mechanism; political, within which the democracy is being built and strengthened; social, assuming fixation principles of freedom and social justice¹¹. The previous SME success allows to believe that they will play the role in Polish economy, which is analogous to that one, played by these companies in mature market economies. The definition of this role takes the beginning from the 70s of the twentieth century, when it was proved, that SMEs, which are characterized by a high creative potential, help to achieve a higher level of innovation and competitiveness and having a high potential for job creation may solve one of the most difficult problems – to lower unemployment. Thus, SME have become a key issue, being also a common instrument for the implementation of many areas of economic policy¹².

Considering the role of SMEs, it is often emphasized their contribution to strengthening of democracy (mainly, by creation of a stable political coalition, favoring the consolidation of transformation) as well as to formation of Polish middle class and creation of own political representation¹³.

You have to admit, however, that Polish SME have not managed to create a stronger presentation so far. The main obstacle in this respect was and is a large scattering of the business community (this weakens the position of SME's with respect to larger and better-organized constituencies); ignorance of the law regulating the functioning of modern economic self-government; personnel and financial weakness of business; poor representation of Polish organizations in international business. A large intensity of changes is a feature of modern development, these changes derive from structural changes in the entire global economy and depend on the flow of resources between sectors and regions. The consequence of this is a relatively low stability of SME's operating conditions, requiring a continuous improvement of strategic skills to respond to emerging opportunities and threats¹⁴.

P. Drucker has identified the importance of small and medium-sized enterprises in a proper way, stating that they are "the salt of the market economy," and form the basis of the democracy in social and economic sector. Although there are many different study concepts and views on their role in the economy, most of them expose a social function, except the economic one. It is also emphasized the historical role of the above mentioned enterprises (small units have been since the appearance of the business category), the quantitative dominance in most market economies, and above all, social, economic, ecological and other effects of their functioning. The analysis relating to importance of SME's from the point of view of effects includes mainly qualitative dimension, but it also includes quantitative characteristics¹⁵.

¹¹Ibidem, s. 430

¹²Ibidem, s. 436

¹³Ibidem, s. 440

¹⁴Ibidem, s. 442

¹⁵K. Safin, Zarządzanie małą firmą, Wrocław, 2003, s. 48

Development of small and medium-sized companies in Poland. Poles are entrepreneurs -the level of entrepreneurship among working people, which is measured by the proportion of entrepreneurs or people planning to start business is above the EU average. In respect of number of enterprises Poland occupies the sixth place in the European Union economy. There are about 1.8millioncompanies in Poland.

In comparison to 2010, there has been an increase in the number of 3.4%. The vast majority of them, that is 99.8%, are small and medium-sized enterprises. Polish SME's operate primarily in services and trade (76%), and less frequently in construction (13.4%) and in industry (10.6%). SME sector in Poland is increasingly dominated by micro-enterprises, in comparison with the EU average¹⁶.

System reforms of the 90's found Polish economy in the state of low competitiveness and less favorable positioning in the international division of labor. In this situation the increase and then, the maintenance of a sufficiently high level of innovation processes should be considered as an important condition to improve the position of Poland and its regions in the world and especially, in an integrated Europe¹⁷.

The private sector has a long tradition in independent Poland. During the post-war period it was developing very slowly. Its growth has started since the 80s, when it was used to a limited reform of the centrally planned economy. Since then, small and medium-sized enterprises were developing according to a certain model described by three units. The first one is formed by the driving forces, defined as those basic components of the transformation process, which influenced greatly the number, dynamics and structure of the sector in each of the phases of SMEs development. The second unit includes the indicators of advancement of economic transformation in three basic areas: fundamental changes in ownership structure; economic liberalization and deep institutional reconstruction. The third unit contains the aggregated statistical data characterizing the quantitative changes within the SME sector¹⁸. Polish entrepreneurship caused that the first attempts to reconstruct the centrally planned economic system were a success.

We can state nowadays that these attempts were not significant ones. Nevertheless, they resulted in economic revival relating to the development of private sector in Poland. The economic revival was caused by the legislative actions, reducing legal and administrative barriers to market entry. Despite the fact, that there was a significant increase in the number of private SMEs in the 80s, the real boom began in 1989, since the entry in to force of the Act on economic activity. This Act was conducive to the first of the driving forces of SME development¹⁹.

¹⁶Dane z Raportu o stanie sektora MSP w Polsce 2011 – 2013.

¹⁷B. Piasecki, E. Stawarz, *Przedsiębiorczość i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w XXI wieku*, Łódź, 2002, s. 505

¹⁸Ibidem, s. 337

¹⁹Ibidem, s. 339

Polish integration with the European Union covers all areas. From the perspective of Polish SMEs, it is essential, however, to be integrated with single European market, which aim is far beyond the formal abolition of obstacles to free circulation of goods, services, people and capital. It implies free and fair competition, guarantees social rights, protection of the environment. The activities conducted in these areas have a strong impact on the efficiency and effectiveness of enterprises, especially SMEs, requiring the existence of high potential, allowing to cope with EU competitive pressure and market forces. Therefore, the SMEs susceptibility to single market program will be one of the factors defining the future function and role of the sector. The experience of the European Union also indicates that integration relates rather to larger companies. There is also a danger, that the single market will support the past dominance of large firms, in spite of policy initiatives, aimed at strengthening the role of SME²⁰.

There are 1,754,846 microenterprises in Poland, they account for 96% of total number of enterprises, it is the second highest result in the EU. Their share in the structure of companies has a very slow, but the downward trend—this share decreased by 0.5% in favor of other companies from 2003 to 2008, aiming at the structure similar to that of companies in the European Union, where about 92% constitute the smallest entities. While the decline in the significance of micro-enterprises in Poland should be assessed positively (as micro-enterprises join a group of larger entities), the high share in the number of entities shouldn't be clearly depreciated. Despite the fact, that the share of micro enterprises in the total number of enterprises in Poland is falling, the number of these entities in our country is growing. This is due to the higher growth rate of other companies²¹.

According to Eurostat data, the number of micro-enterprises in Poland increased by 7.2% from 2007 to 2012, that resulted in an increase in GDP in the country (30%), it indicates an increase rather in the size, than in the number of firms.

According to the latest available data of 2009, the number of micro enterprises decreased by 6.4%. This decline clearly indicates that the smallest entities in Poland affected by the economic down turn in our country, resulted in the increase of bankruptcy, closure or suspension of business. According to forecast made by Cambridge Econometrics for the European Commission, there had to be a slow growth, which would account for 7.8% from 2003 to 2012 (in the EU-27, much more— up to 15.4%).

As in case of a corporate sector, microenterprises operate, mainly, in trade and services, and to a lesser extent in industry and construction. The trends in this area are however preferable, and the structure in our country conformed to the structure of the EU-27 - in recent years the share of the smallest companies

²⁰Ibidem, s. 350

²¹Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011, s.45

in the service sector is growing steadily, that indicates a high potential for growth of micro firms in these sectors.

One-fifth of the companies constitute seasonal enterprises, operating for less than 11 months a year, and each twelfth firm operates less than five months. Most of these types of entities operate in industries, which are much dependent on the season, such as accommodation, catering, education, culture, entertainment and recreation-about one-third of firms in these industries operate less than a year. In turn, the enterprises dealing with real estate(92% of companies operate throughout the year), health care and social assistance(88%) are the least dependent on season.

Half of micro companies operate more than four years. Most of such entities belong to real estate, health care and social assistance, as well as transportation and storage-three-quarters of firms in these industries operate four years or longer. These are also the sectors, where the number of new business is the least.

The largest share of new micro firms (less than two years) one can observe in such areas as culture, entertainment and recreation(37%), education (36%), financial activities and insurance(34%)²².

The first chapter presents general information about small and medium-sized enterprises, the definition, the role of SME sin the economy and the development of small and medium-sized enterprises in Poland. In the next chapter one can learn how the state and the community can help small and medium-sized enterprises to enter and function in the market.

The actions of the Government of Poland towards mall and medium-sized enterprises. Since the start of the economic transformation in Poland, including our country accession to the European Union, the development of Polish economy and Polish companies was based on the competitive advantage inherent in Poland at the European market due to lower labor costs. The current crisis, especially good economic conditions are a good starting point for consideration referring to Polish assets and the ways of its good use in future. Our chance for strong economic performance during the global crisis depend on the advantages and the way we will use it. It goes without saying, that Poland has still a flexible economy. Due to activity of companies, a diversified export structure and the floating exchange rate, helping to overcome the competitiveness of domestic production in difficult periods of time, we can expect that the crisis fluctuations in demand, concerning our major trading partners, can be recompensed to some extent by corresponding changes in demand in the country. The flexibility of Polish economy should not be overestimated and certainly, it can't be believed that it is given once and forever. The more the crisis will drag on, the more necessary will be the investments, lowering the production costs and raising its quality. In this case, the situation does not look the best one, because in recent years Polish

²²Dane z Raportu o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Polska Agencja Rozwoju przedsiębiorczości, Warszawa 2011, s. 46

companies don't make large investments referring to needs, and the global crisis has complicated the phenomenon.

Another way to increase the flexibility – greater innovativeness of Polish companies, which however still remains at rather low level, in comparison to the European Union standards. Besides, financial assets of Poland are lower, than a few years ago. This resulted from public finances – the debt of Poland increased from 45% of GDP in 2007 up to 55% nowadays. So, today we are much more exposed to risks associated with difficult access to foreign financing, which may at any time be materialized in case of any further threat of bankruptcy of European government. Moreover, such level of debt means, that the government can no longer afford to maintain high expenditures and budget deficits, which has supported so far the domestic demand, especially in the field of infrastructure investments. The following advantage – Polish membership in the EU, but the situation doesn't look so optimistic in the long run. The current problems of the euro area threaten not only the efficiency of future EU budgets, but-who knows-may be even the future of the Union. They can harm Polish finance system as well as investment attractiveness of the country.²³

One can take into account many recommendations, concerning both government policy and the National Bank of Poland as a strategy of Polish enterprises operating, including SMEs. As for the economic policy of the country, one should ensure the assets would remain the most powerful. The flexibility of the economy can be increased, without doubt, by making its deregulation, reducing bureaucracy and by law simplification. When it goes about finance, it certainly should be increased, especially, where there is a lack of it, that is in public financing. Radical reduction of deficit and reverse growth of public debt relating to GDP will limit free maneuvers of the government, of course, to support domestic demand (probably it will also affect public investment, which supported the growth in the past). But, there is no way out, because during the global crisis, which is operating nowadays, the country is now allowed to increase public debt without risks. A very careful and deliberate policy of government and NBP is needed today for the bank sector in order to help it to overcome financing difficulties and to get credit for the economy; a skillful exchange rate policy is also of great importance for fully utilizing the flexibility of the exchange rate, however, this policy shouldn't be aimed at sudden exchange rate fluctuations. When it goes about the third great advantage - the membership in the European Union, it should be noted, that Poland nowadays is the biggest beneficiary of the European Union. This is a good reason for our country to be involved in the activities to fix the situation in the euro zone and throughout the European Union. In 2003, the Council of Ministers adopted a document on Actions of the Government towards small and medium-sized enterprises, which main goal is to stimulate the economic

²³Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2010 – 2011, s. 15

activity of small and medium-sized enterprises to ensure employment growth in this sector and increase its competitiveness and ability to function in the Single European Market.

Some of the barriers to innovation in small and medium-sized enterprises. People nowadays are afraid of any changes, but when the innovations are implemented, they are positively accepted. In recent years, the rapid flow of information has allowed many companies to avoid different obstacles that threaten their functioning. "Modern solutions are based on modern techniques collecting, processing, transmission and refining the data"²⁴, and therefore, the development of telephone, the Internet and correspondence made easier to foresee and prevent the risks. The computers controlling by the work, the so-called, web servers are very important for making and exchange of information. It is web servers, that facilitated the modernization of information flow and accelerated the objective realization. "With the further development of the intended purpose of computer technology it is expected in coming years to broaden substantially the scope of this technology for other areas of key and ancillary logistics activities".²⁵ Any changes to facilitate the solution of problems require, undoubtedly, the purchase of appropriate hardware. The best for this purpose, according to many experts, is the board, which has a whole range of programs for innovative creativity.²⁶ The Internet may also be the solution for the flow of information. It concerns the collaboration of the companies through the Internet.

Financial effectiveness and efficiency of the organization, as well as the quality of products depend nowadays on the use of information technology. In the future the companies will be a success if the information technology is used wisely and effectively.

Although the innovation is a good phenomenon for the company, it faces different types of barriers. They have a complex nature and exaggerate the efficiency of carrying out of innovation.²⁷ Such situation is inherent in many companies, because there is a specific habit, which makes it difficult to implement innovation. Currently, any technological change is associated with redundancies. The implementation of innovation is certainly a difficult task that requires overcoming many barriers, habits and methods of operation.²⁸

The reason for low innovation and competitiveness, at the same time, is under estimating the opportunities which occur. A modern company should improve its efficiency while implementing its innovative solutions. In this case

²⁴ Boni M. (red.), 2009, Polska 2030. Wyzwaniarozwojowe, KancelariaPrezesaRadyMinistrów, Warszawa.s. 82.

²⁵ W. Bieńkowski, M. A., Weresa, M. J.Radło (red.), 2010, KonkurencyjnośćPolskinatlezmiangospodarczych w krajach OECD. Ewolucjajznaczeniacyznikówkonkurencyjności, Warszawa.

²⁶ S. Kowalski, Przełożony – podwładny w świetle teorii organizacji. PWE. Warszawa 1984, s. 328

²⁷ J. Penc, Strategia zarządzania, op. cit., s. 111 – 113.

²⁸ Ibidem. s. 5.

it is required a quick adapting to changing market trends, technology and customer needs. The competitiveness of an innovative enterprise will depend on the rate of new solutions implementation and not only on a global scale. Taking actions, aimed at creating favorable conditions for the growth of innovation, becomes a necessity.²⁹ Innovation barriers resulted from the use of organizational structures and stereotypes of thinking (bureaucratic barrier). In addition, among the other obstacles of innovation one should distinguish the following ones: a lack of adequate financial resources (economic barrier) and sometimes it should be taken into consideration an unpredictable behavior of employees (psychological barrier). The latter one makes it difficult to create and innovate, diminishes the impact of planned activities in the enterprise. Although, the company is constantly implementing conversion and technological innovation, the amount of funding isn't changed. The expenditure increase for research and development of enterprises is the condition for making innovations regardless of the source of funds-as a source of funding for research and development. The state budget is notable to fully finance these expenditures, and therefore, there is a need to make programs, that would indicate the projects leading to the achievement of specific objectives of the adopted projects. Taking of these measures would involve budgetary resources, regional, private and voluntary ones, mainly from the EU. The companies should constantly receive grants or preferences, while participating in programs referring to innovative projects. Such kind of support should not be written off.

The company should be exempt from the charge, if innovation implementation failed. This is known as the elimination project of half of the risk. Such actions could rapidly develop the organization and gain a competitive advantage.

The main factors hampering the innovation of companies are of organizational and financial issues. The competitiveness and innovation nowadays are very important factors, because the enterprise can succeed due to these phenomena, if the government donates money from the state budget. In some years the share of grants should fall to zero. Low demand in industry R & D³⁰ is due to the low propensity of systemic fiscal and financial solutions in enterprise development, and therefore, raise of finance is difficult enough.

The researches are rarely financed by bank loans. Banks usually provide loans on market conditions, it adversely affects the process of innovation. In case of innovative ideas financing, it is necessary to provide a planned cash flows, that is, the ability to repay loans.³¹

In modern enterprises it is a lack of systematic financial power, allowing for more active research of innovative companies. Getting profit is the only source of funding for new investments.³² Financial aid is not only cash, but also

²⁹Tzn. badania i rozwój

³⁰A. Sosnowska S. Łobejko A. Kołopatek, Zarządzanie firma innowacyjną, Warszawa 2000, s. 118 – 120.

³¹Na podstawie J. Kotowicz – Jawor, Resume Ibidem, s. 106 – 115.

tax exemptions or tax holidays. One should introduce the grants for innovations that would fulfill the function of quasi grants.

Анотація

Рейман Кристоф

**ДЕЯКІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗВИТКУ ТА ІННОВАЦІЙ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ**

У статті представлені деякі із заходів, що проводяться для розвитку малого та середнього бізнесу в Польщі з особливим акцентом на розвиток інновацій в цих підприємствах. У ньому також представлені деякі перешкоди, що існують в процесах, спрямованих на збільшення інноваційності польських підприємств у вищезгаданій сфері.

***Ключові слова:** малі та середні підприємства, економічний розвиток, інновації.*

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ КОНВЕРГЕНЦІЇ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМ ЄС У СФЕРІ МОРСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Рубель О.Є.

Досліджено інституційну базу з питань, що стосуються норм законодавства ЄС у сфері національної політики з морського середовища та заходи щодо забезпечення імплементації Рамкової Директиви по Морській Стратегії.

Постановка питання. Договір між Україною та ЄС про Асоціацію (стаття 411) передбачає що, Сторони також розвиватимуть співробітництво щодо інтегрованої морської політики, зокрема шляхом:

просування інтегрованого підходу до морських справ, належного управління та обміну найкращими практиками використання морського простору;

створення рамок розв'язання суперечностей між конкуруючими видами діяльності людини та управління їх впливом на морське довкілля шляхом підтримки планування морського простору як інструменту, який сприяє покращенню процесу ухвалення рішень;

підтримки сталого розвитку прибережних регіонів та морської промисловості як рушія економічного зростання та зайнятості, в тому числі шляхом обміну найкращим досвідом тощо...

В основі реалізації цієї статті Договору лежить виконання Директиви 2008/56/ЄС [1] Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року, що встановлює рамки діяльності Співтовариства у сфері політики з морського середовища (MSFD - Рамкова Директива по морській стратегії) набрала чинності 15 липня 2008 року [10].

Ця Директива встановлює певні рамки, в межах яких держави-члени ЄС вживатимуть необхідних заходів для досягнення чи підтримання належного стану морського довкілля, принаймні до 2020 р. З огляду на це планується розробити та впровадити морські стратегії з метою захисту та збереження морського довкілля, запобігання погіршенню його стану або, за можливості, відновлення морських екосистем у зонах, де їм було завдано шкоди, а також попередження та зменшення шкідливих впливів на морське середовище для запобігання загрозам для морського біорозмаїття, екосистем, здоров'я людей або законного використання моря в цілому [9].

MSFD містить прозорі законодавчі рамки для використання екосистемного підходу до управління морської діяльності людини, яка

підтримує стале використання морських товарів і послуг. Головною метою Директиви є досягнення «гарного екологічного статусу» (GES) до 2020 року для морського навколишнього середовища Європи [8].

Відповідно директиві MSFD морські стратегії здійснюватиметься щодо захисту та збереження морського середовища, запобігання його деградації, і, де це можливо, відновлення морських екосистем.

На міжнародному рівні екосистемний підхід (ЕСП) вперше було запроваджено в рамках Конвенції про охорону біорізноманіття 1992 р. Конвенція визначає «екосистему» як динамічний комплекс угруповань рослин, тварин та мікроорганізмів, а також їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле. Хоча в самому тексті документа не згадується ЕСП, проте існує ряд рішень Конференцій Сторін Конвенції з цього питання. Шоста Конференція Сторін визначила ЕСП у своєму рішенні У/6 (Найробі, 15-26 травня 2000 р.) як «стратегію інтегрованого управління суходільним, водним середовищами та живими ресурсами, яка забезпечує збереження та стале використання в справедливий спосіб». У наступних рішеннях визнається, що існує досвід застосування ЕСП переважно на локальному рівні, в той час як практика впровадження ЕСП на універсальному рівні відсутня; розвиток стандартів та показників для застосування ЕСП знаходиться в зародковому стані; не існує єдиного способу застосування ЕСП, оскільки воно залежить від місцевих, національних, регіональних чи глобальних особливих умов [2].

Мета роботи – встановити перелік заходів щодо імплементації MSFD в рамках українського законодавства та природоохоронної практики на основі економіко-екологічного обґрунтування.

Водне законодавство України і, особливо, правила, які транспонують Директиву 2008/56/ЄС є досить всебічними і розробленими; Водний Кодекс України є основною законодавчою сферою у цій області. Проте, все ще необхідно, щоб Україна розробила деякі положення, щодо яких тільки частково було досягнуто відповідність [2].

Україна дотримується зобов'язань за Бухарестською Конвенцією та протоколами до неї. Україна – єдина держава, що мала Концепцію охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського та Чорного морів (Постанова Кабінету Міністрів України № 1057 від 10 липня 1998 року) та Загальнодержавну програму відновлення та збереження довкілля Азовського та Чорного морів (Закон № 23339 ІІІ від 22 березня 2001 року). Хоча питання дотримання Конвенції Україною не було піднято, експертні та громадські доповіді свідчать про необхідність додаткових зусиль, про актуальність завдань Стратегічного плану дій для Чорного моря [7].

Згідно з Базовим планом гармонізації законодавства України із законодавством ЄС, розробленим Шведським Агентством з міжнародного розвитку (SIDA), українське законодавство відповідає Директиві про морську стратегію стосовно наступних положень [6] :

- Стаття 1(2) MSFD – Формулювання завдань Директиви про морську стратегію;

- Стаття 3(1)(a, b) MSFD – Затвердження визначень “морські води” та “прибережні води”;
- Стаття 6(1) MSFD – Регіональна співпраця;
- Стаття 6(2) MSFD – Координування та співпраця з третіми сторонами через міжнародні інституційні структури (регіональні морські конвенції тощо);
- Стаття 7(1) MSFD – Призначення правомочних органів та органів для регіональної співпраці і координування, як описано у Статті 6 MSFD;
- Стаття 11(1) MSFD – Програми моніторингу;
- Статті 13(1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10) MSFD – Положення про визначення, розробку та координування програм заходів; і
- Стаття 17(1) MSFD - Вдосконалення.

Згідно з Базовим планом гармонізації, українське законодавство показує часткову відповідність наступним положенням Директиви про морську стратегію [6]:

- Стаття 3(5, 6, 8) MSFD – Визначення “добрий екологічний статус”, “критерії” та “екологічне завдання”;
- Стаття 5 MSFD – Розробка морських стратегій, співпраця щодо взаємних морських регіонів;
- Стаття 8 MSFD – Початкова оцінка;
- Стаття 9(1) MSFD – Визначення доброго екологічного статусу;
- Стаття 10(1) MSFD – Встановлення екологічних завдань;
- Стаття 11(2) MSFD - Координування та співпраця з іншими Державами-Членами щодо моніторингу;
- Стаття 17(2) MSFD – Перегляд морських стратегій кожних шість років; та Додатки I, II, IV, V, VI MSFD.

Для гармонізації українського законодавства з Морською Стратегією ЄС потрібно здійснити наступні кроки:

- Повторне формулювання стратегічних сфер, цілей та завдань національної політики щодо охорони та реконструкції довкілля Чорного та Азовського морів і включення відповідних положень Морської стратегії ЄС у цій сфері;
- Визначення меж басейнів Чорного та Азовського морів як об’єктів державного управління та регулювання, а також їхнього включення в українське законодавство;
- Розробка критеріїв оцінки, сумісних з європейськими методами та принципами, і включення їх в національне законодавство;
- Забезпечення визначення комплексу заходів, спрямованих на поетапне зменшення забруднення довкілля Чорного та Азовського морів, а також покращення стану їхнього середовища;
- Надання підтримки співпраці з іншими прибережними країнами, відповідними регіональними установами та органами; і
- Надання підтримки розробці робочих механізмів щодо передачі інформації та участі зацікавлених сторін (зокрема, участь громадськості) в діяльності щодо впровадження принципів та положень цієї

директиви. Положення MSFD мають бути імплементовані протягом десяти років з дати набрання її чинності, а для інших, які будуть вводитися після підписання угоди – з дати набрання чинності цієї угоди.

Положення MSFD мають імплементуватись в національне законодавство за наступним часовим розкладом (табл. 1). В цьому розкладі 2015 рік умовно визначено початком імплементатії (n). В цьому контексті строки транспозиції будуть n+4, а строки імплементатії – 10 років – n+10.

Таблиця 1

Директива ЄС, сектор	Основні етапи	Короткостроковий термін			Середньостроковий термін					Довгостроковий термін		
		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Директива 2008/56/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища	Повна юридична транспозиція											
	Повна технічна імплементатія											

На етапі транспозиції (інституційного впровадження) (табл. 2) здійснюється визначення і закріплення у нормативно-правовому полі меж басейну Чорного та Азовського морів як об'єкту державного управління і регулювання в контексті реалізації директиви MSFD.

Процес правової транспозиції має бути спрямований на виконання трьох функцій: визначення прогалін в українському законодавстві і практиці між поточною ситуацією та вимогами директиви, здійснення кроків, необхідних для усунення таких прогалін, і складання планів стосовно реорганізації існуючого законодавства та практики з метою встановлення співвідношення законодавства з вимогами директиви MSFD [3].

Таблиця 2

План дій з повної транспозиції

Заходи щодо інституційного впровадження	Відповідальний орган	Строки	Витрати тис. грн.
Визначитися на законодавчому рівні щодо доцільності розробки Національної екологічної морської стратегії, яка б сприяла реалізації національного плану дій з виконання Україною Стратегічного плану дій до Бухарестської Конвенції та Директиви 2008/56/ЄС	Комітети Верховної ради України, Мінекології	2014-2015	200,0
Визначити і закріпити у нормативно-правовому полі меж басейну Чорного та Азовського морів як об'єкту державного управління і регулювання.	Верховна рада України, Мінекології	2015	500,0
Вироблення і затвердження у національному правовому полі критеріїв оцінки якості морського довкілля у відповідності до європейських підходів і практик (гарного екологічного стану).	Верховна рада України, Мінекології	2015	300,00
Уточнення та узгодження відповідного термінологічного апарату	Верховна рада України, Мінекології	2015-2016	200,00
Узгодження підходів до класифікації водних об'єктів	Верховна рада України, Мінекології	2016	500,00
Розробка та затвердження Положення про плани управління річковими басейнами та методики їх підготовки	Мінекології	2015-2016	200,00
Забезпечити формування інституційної структури управління водними ресурсами за басейновим принципом	Верховна рада України, Адміністрація Президента України, Кабінет міністрів України	2019	500,00

Відправною точкою для впровадження Директиви про морську стратегію є Стаття 5 MSFD, в якій зазначається, що країни повинні розробити морську стратегію для своїх морських вод. Статті з 3-ї по 19 MSFD містять положення, які стосуються впровадження Україною Директиви про морську стратегію (таблиця 3) [4,5].

Для досягнення гарного екологічного стану (ГЕС) до 2020 року, кожна держава – член ЄС повинна розробити Стратегію для своїх морських водах (або морської стратегії) (ст. 1). Крім того, оскільки директива базується на підході «адаптивного управління», морські стратегії мають постійно оновлюватися кожні 6 років.

Таблиця 3

План заходів та оцінка витрат з імплементації Директиви

Короткий опис заходів	Відповідальний орган	Витрати тис. грн.	Період імплементації
1. Оцінка сучасного екологічного статусу Чорного та Азовського морів – підготовка Національної доповіді про стан Чорного моря в 2016 р.	Мінекології України (Український центр екології Чорного моря тощо)	1 000,00	2015-2016
2. Визначення критеріїв і показників «гарного екологічного статусу» морів України - якого слід досягти до 2020 - 2024 рр.	Мінекології України (Український центр екології Чорного моря тощо)	200,00	2016-2017
3. Встановлення завдань Стратегії (Морської Екологічної Стратегії України)	Мінекології України (Український центр екології Чорного моря тощо)	-	2016-2017
4. Розробка національної системи комплексного екологічного моніторингу Чорного та Азовського морів..	Мінекології України, МНС (Український центр екології Чорного моря тощо)	2 000,00	2016-2021
5. Розробка заходів Національної морської екологічної стратегії	Мінекології України	500,00	2016-2017

Як основні кроки зазначеної Стратегії з боку MSFD розглядаються [2]:

Крок 1. Первісна оцінка поточного стану навколишнього середовища національних морських вод і впливу на довкілля і соціально економічного аналізу діяльності людини в цих водах (ст.5).

Крок 2. Визначення того, що означає ГЕС для національних морських вод.

Крок 3. Встановлення цільових екологічних показників і пов'язаних з ними показників для досягнення ГЕС.

Крок 4 Створення програми моніторингу для поточної оцінки і регулярного поновлення цілей.

Крок 5. Розробка програми заходів, спрямованих на досягнення або підтримку ГЕС (табл. 3)

Оцінка фінансових, матеріально-технічних та трудових ресурсів, необхідних для розробки та виконання Національної екологічної морської стратегії оцінена в 200 млн. гривень.

Висновки.

1. Використання набутого Україною досвіду в процесі реалізації документів і Чорноморської програми, започаткованої на основі документів Чорноморської комісії та Конвенції про захист Чорного моря від забруднення може значно скоротити інституційні витрати України в процесі підготовки Морської стратегії України в контексті імплементації морської директиви ЄС.

2. З метою гармонізації законодавства України із Морською стратегією ЄС необхідно вжити наступних заходів: по-перше, актуалізувати стратегічні напрямки, цілі та завдання державної політики щодо охорони та відновлення довкілля Азовського та Чорного морів з урахуванням положень Морської стратегії ЄС та результативності виконання програмних документів у зазначеній сфері; по-друге, визначити і закріпити у нормативно-правовому полі межі басейну Чорного та Азовського морів як об'єкту державного управління і регулювання; по-третє, здійснити вироблення і затвердження у національному правовому полі критеріїв оцінки якості морського довкілля у відповідності до європейських підходів і практик; по-четверте, забезпечити визначення комплексу заходів, спрямованих на поетапне зниження рівня забруднення довкілля Азовського та Чорного морів та поліпшення їх екологічного стану.

3. Особливу увагу в процесі гармонізації слід приділити питанням розвитку співробітництва з іншими приморськими державами, відповідними регіональними організаціями та органами (в т. ч. опрацювати конкретні пропозиції щодо активізації участі України у діяльності HELCOM), а також забезпеченню створення на практиці реальних механізмів інформування та участі зацікавлених сторін, зокрема громадськості, у діяльності з впровадження принципів та положень цієї Директиви.

Література

1. Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive) [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:164:0019:0040:EN:PDF> (доступно 13/01/2013).
2. Marine Litter Technical Recommendations for the Implementation of MSFD Requirements. European Commission Joint Research Centre Institute for Environment and Sustainability, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 — 93 p.
3. Rubel Oleg Greening the Black Sea Synergy / Paloma Agrasot, Oleg Rubel, Nicolas Tavitian, Jason Anderson // WWF European Policy Office, Brussels, 2008 -82 p.
4. Мовчан Я.І. Морське довкілля України: сценарій стратегії збалансованого розвитку / Я.І.Мовчан, О.В. Бонь та ін. // Жива Україна — № 5. —2009. — с. 1-2
5. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. — К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & K. — 2012. — 258 с.
6. Огляд стану гармонізації законодавства України з вимогами права ЄС та Базовий план гармонізації законодавства України з правом ЄС [(ДОВКІЛЛЯ) Пакет документів до обговорення]. — Київ, 2011. — 155 с.
7. Оцінка екологічної складової двостороннього співробітництва між Україною та ЄС / Під ред. Андрусевич Н. — Львів. — 2013 — 202 с.
8. Пріоритети розвитку морегосподарського комплексу України в умовах глобалізації : аналітична доповідь / А.О. Филипенко, В.В. Барішнікова ; за ред. А. О. Филипенка ; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. — Одеса : Фенікс, 2013. — 168 с.
9. Реферативний огляд європейського права / За заг. ред. В.О. Зайчука. — Вип. 10. — К., 2008. — 113 с.
10. Стратегічні пріоритети політики України в чорноморському регіоні : аналітична доповідь, матер. кругл. столу / М.О. Воротнюк, А.М. Захарченко, І.В. Максименко та ін. ; за ред. А. О. Филипенка ; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. — Одеса : Фенікс, 2013. — 168 с.

Abstract

Rubel O.

Institutional Basis of Convergence of Economic and Environmental EU Sea Policy.

The institutional framework of issues related to the rules of the EU policy on the marine environment and measures to ensure of the implementation of Marine Strategy Framework Directive are investigated.

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ПРИНЦИПАХ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Сааджан І.А.

Сформульоване завдання державної політики щодо розвитку сільського землекористування на підставі принципів «зеленої» економіки; досліджено стану проблеми в Україні; розроблено пропозиції щодо стимулювання землекористування, зокрема у сільському господарстві, на принципах «зеленої» економіки; запропоновано індикатори розвитку «зеленої» економіки у контексті сільського землекористування.

Актуальність дослідження Діяльність агросектору - є важливою проблемою сьогодення в Україні та її розвиток на засадах «зеленої» економіки має базуватися на раціональним використанні земельного ресурсу особливо щодо родючості ґрунтів Особливу увагу заслуговує питання екологізація агропродукції як окремого завдання, так і у контексті екологізації землекористування, які впливають на кількість і якість одержаного продукту, продуктивної безпеки в цілому та й стійкого землекористування, зокрема полігону щодо працевлаштування населення та пошук механізмів реалізації.

Концепцію «зеленої» економіки досліджують такі зарубіжні вчені, як: С. Барбієр, А. Камерон, М. Коробейнікова, А. Марканді, К., Б. Порфір'єва, Стюарт, Д. Піарс, Є. Шварц. Теоретичні та практичні результати з проблеми отримали українські вчені - Ю. Бережна, О. Веклич, І. Бистряков, Т. Галушкіна, Б. Данилишин А. Качинський, Л. Купінець, Л. Мусіна, С. Харічков та інші. Але залишаються недостатньо дослідженими проблеми розвитку «зеленої» економіки у правовому сенсі та індикаторів «зеленої» економіки щодо розвитку сільського землекористування.

Постановка завдання. Основними завданнями державної політики щодо розвитку сільського землекористування на підставі принципів «зеленої» економіки є:

- Збереження відтворювального потенціалу для забезпечення сталого землекористування, раціонального та ефективного використання земель;
- Сприяння мотивації щодо підвищення об'ємів використання землі для екологічно чистого виробництва щодо випуску екологічно безпечної продукції, (виробництво органічної продукції потребує обов'язковості дотримання вимог Регламенту в вигляді заборони щодо використання

хімічних засобів обробки землі протягом не менше ніж 2–3 років щодо сертифікації);

- Боротьба з безробіттям та підвищенням рівня життя малозабезпечених селян.

Такі завдання кореспондуються зі Законом «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» Згідно з Законом, одним з найважливіх завдань для прийняття управлінських рішень ставиться запровадження до 2015 року системи економічних та адміністративних механізмів з метою стимулювання виробника до сталого та відновлюваного природокористування, зокрема у сільському господарстві:

створення умов для широкого впровадження екологічно орієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства та досягнення у 2020 році двократного збільшення площ їх використання;

створення до 2015 року екологічно та економічно обґрунтованої системи стимулювання суб'єктів господарювання до раціонального природокористування;

збільшення рівня зайнятості в аграрній сфері; [6]

Стан проблеми. В Україні спостерігається постійне та істотне скорочення частки земель сільськогосподарського призначення, в тому числі завдяки знищенню природної родючості. На сьогодні існує безліч факторів, що негативно впливає на відтворювальний потенціал землі.

Україна має один з найвищих у Європі показників розораності сільськогосподарських угідь. В зв'язку з універсальними пропозиціями ООН, у державній власності потрібно зберігати не менш ніж 30 % земель сільгоспризначення для забезпечення продовольчої безпеки країни, тоді як в Україні в державній власності залишилися по різних оцінках біля 7–10 млн. га, що менш ніж 25 %, та з яких ріллі - максимум 3 млн. га. Більш того, цей відсоток постійно зменшується [11]. З земель запасу, щорічно на 3 млн. га не укладаються договори оренди і вони використовуються самовільне та практично без контролю, що негативно позначається на її родючості [11].

Внаслідок високої господарської освоєності земель, без її належної охорони та відтворення виробництва, відбувається деградація земель, що створює загрозу екологічній та продуктової безпеки країни. Останні два десятиліття характеризувалися зниженням вмісту гумусу в ґрунтах на 0,22 %, що оцінюється у 453,4 млрд. гривень збитків. Для порівняння, потреби збільшення гумусу в ґрунті на 0,1 % в природних умовах складає 25–30 років [10]. На 75 відсотках площі сільськогосподарських угідь вмісту гумусу в ґрунтах зменшилось в 2–3 рази та процес надалі прогресує.

Нераціональне використання земельних угідь в значній мірі пов'язане з не визначеністю на законодавчому рівні умов оренди та анулювання договорів, та в першу чергу, врахування фактору її родючості.

На сьогодні 30,4 млн. га землі, чи 73,1 % усіх сільськогосподарських угідь, належать приватному землевласнику, з яких 7–15% щорічно не обробляється у зв'язку з небажанням товаровиробника укласти договір

оренди на землі гіршої якості, які еродовані, заболочені, засолені або знаходяться на крутосхилах [10].

В останні періоди спостерігається зниження відсотку рекультивованих земель. Так, на підставі розрахунків, здійснених з використанням статистичної інформації у 2012 р., лише 41 % з порушених і відпрацьованих земель в Україні були рекультивовані (наприклад, у 1990-2000 рр. ці значення коливались від 57 до 104 %). На кінець 2012 р. площа порушених земель становила 144,5 тис. га, відпрацьованих – 45,8 тис. га.

Виснажує ґрунт систематичне вирощування технічних культур. Так, посівна площа, на яких вирощувалися технічні культури в Україні збільшилось більш, ніж у 6 разів—від 90 тис. га у 1990 р. до 566 тис. га у 2012 р. з максимальним значенням у 2008 р. (1412 тис. га). Та, саме площ вирощування ріпаку, відповідно, у 7 разів з максимальним перевищенням майже у 16 разів. [розраховано на підставі 5]. Очевидно це пов'язане з диференціацій рентабельності вирощування різноманітних агрокультур.

Рівень рентабельності виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах в цілому зменшився вдвічі з 42,6 % до 20,5 у 2012 р.. Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва зменшився у 4.4 разі з 98,3 % до 22,3 у 2012 р., тоді, як рівень рентабельності виробництва технічних культур, наприклад насіння соняшнику, зменшилось з 236,5 % у 1990 р до 45,8 % у 2012 р. [розраховано на підставі 5], тобто більш, ніж у 5 разів. Таким чином, незважаючи на зниження рівня рентабельності виробництва сільського господарства, рентабельність виробництва насіння соняшнику у 2012 р. було вдвічі вище. Враховуючи обставини щодо негативного впливу вирощування технічних культур на плодючість ґрунтів та економічною зацікавленістю щодо виробництва цієї продукції, було б за доцільне розробити механізми врахування екологічної складової щодо рентабельності тобто у механізми ціноутворення та обіг земельного ресурсу щодо стимулювання стійкого землекористування, Тим паче, що доля технічних культур в усій посівній площі сільськогосподарських культур складала у 2012 р. в середньому по Україні – 28 % та на сьогодні ці показники майже вище, тому, що у Автономної Республіки Крим вона була нижчою та складала всього 18 %.

За даними Асоціації органічного землеробства і садівництва, в Україні лише третина сільськогосподарських земель може використовуватися для екологічно чистого виробництва. Втрати від невикористання цього потенціалу оцінюються експертами сотнями мільйонів гривень [2].

Проблемою сьогодення є гострий дефіцит сучасних легких сільськогосподарських машин, що не порушують структури ґрунтів. Але і парк діючої застарілої техніки в Україні катастрофічно знизився. Наприклад, зменшення парку тракторів склало від 495 тис. шт. у 1990 р. до 151 тис. шт. у 2012 р., зернозбиральних комбайнів - з 107 до 32,

відповідно вантажних автомобілів сільськогосподарських підприємств з 296 до 96 [розраховано на підставі 5].

Заборона на державну підтримку технічного розвитку як інвестиційну, так і пільгово-податкову щодо машинобудування, включаючи сільськогосподарське, підпадає під дію обмежень на систему державних закупівель, які регулюються умовами євроінтеграції. Тому виникли умови щодо зростання залежності від імпорту сільхозтехніки, що найімовірніше є передумовою підвищенню витрат агровиробника щодо землекористування та ціни на агропродукцію. В першу чергу це має зазнати негативного впливу на малозабезпечені версти населення.

Суттєве значення щодо якості земель та її придатності для вирощування агрокультур мають бойові дії, результатом яких може стати прискорення швидкості ерозійних процесів та її непридатності для застосування по призначенню чи необхідності значних додаткових коштів щодо поліпшення їх специфічних властивостей (в Україні ще до 2014 р. понад 30 % земель вже були охоплені ерозійними процесами).

На думку фахівців активне застосування добрив, а саме мінеральних добрив не відповідає розширеному відтворенню родючості ґрунтів та не забезпечує стійке землекористування, а деколи призводить до зменшення запасів гумусу в ґрунтах. На противагу внесення мінеральних добрив, застосування органічних добрив у поєднанні з м'якими методами агровиробництва, призводить до стійкого землекористування та органічного виробництва. Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь в Україні у 2012 р. в порівнянні з 2002 зросла в 1,7 рази та становить 278800 га [9].

Ціни на органічну продукцію за кордоном практично не відрізняються від традиційної, оскільки виробники екологічно чистої продукції субсидуються державою. Так у Західній Європі різниця в цінах не перевищують 10-20 %, тоді як в Україні по різних оцінках це може перевищувати базовий на 150-200 та більш процентів.

Сільськогосподарська продукція у світовій економічній системі є однією з найбільш дотуються і протекційних сфер оскільки її виробництво не може забезпечити такій ж рівень рентабельності, як в інших галузях економіки, що пов'язане з сезонністю виробництва, високими природними ризиками та ін. Тому розвиток органічного виробництва в дуже складних економічних умовах України достатньо проблематично. У деяких економічно розвинених країнах державні фінансові вкладення в сільське господарство більш ніж удвічі перевищують ринкову вартість продукції [13]. Так, у Норвегії (63 %), Швейцарії (57 %), Японії (56 %), Кореї (54 %) спостерігається найвищий рівень підтримки виробників, який враховує обсяг грошових трансфертів від користувачів і платників податків до сільгоспвиробників. Номінальний коефіцієнт підтримки виробників показує відношення фактично отриманих виробником коштів до світових цін. Таким чином, в результаті заходів підтримки, сільгоспвиробники в країнах ОЕСР в середньому отримують дохід у 1,23 рази перевищуючий аналогічний дохід при вільній конкуренції і світових цінах. Максимальне

значення цього показника спостерігається в Норвегії - 2,56, Швейцарії - 2,2, Японії - 2,12, а мінімальне у Новій Зеландії і Україні - 1,01, а також у ПАР, Австрії, Чилі [13]. У США дозволений СOT рівень підтримки сільського господарства становить 19,1 млрд. дол., в Японії - 39,6 млрд. дол., у Швейцарії - 3,9 млрд. дол. [13]. Ці фінансові вливання диференціюють за напрямом: підвищення випуску сільськогосподарської продукції; скорочення витрат товаровиробників. Сукупна оцінка підтримки в країнах ОЕСР становила в 1995-97 рр. - 344 млрд. дол. США, а у 2010 -12 рр. - 402 млрд. дол. США. У 1995 - 97рр. у складі ОЕСР найбільшу частку отримали країни Європейського союзу – 38 % (132 млрд. дол. США), Японія -23 % (79 млрд. дол. США) і США -20 % (70 млрд. дол. США). У 2010-12 рр. у США частка підтримки зросла до 38 % (145 млрд. дол. США), у країнах Європейського союзу і Японії вона зменшилась до 30 % (121 млрд. дол. США) та 17 % (70 млрд. дол. США) відповідно. Найбільший рівень сукупної підтримки надано Китаю. В 1995-97 рр. він становив 11 млрд. дол. США, а в 2010-12 рр. зріс майже в 15 разів-до 160 млрд. дол. США. У Росії в період з 1995-97 рр. по 2010-12 рр. обсяг показника збільшився на 10 млрд. дол. США і становив 18 млрд. дол. США [13]. Серед країн ОЕСР максимальне значення показника сукупної оцінки підтримки в 2010-12 рр. спостерігалось в Туреччині - 2,54 %, Кореї - 1,98 %, Японії - 1,21 %, серед розвиваючих економік перше місце належить Індонезії - 3,36 %, друге-Китаю - 2,25 %, третє-Казахстану - 1,12 %. [13]. Тому, конкурентоздатність вітчизняного агровиробництва залежить від державної та від іноземної допомоги.

Наступна проблема сьогодення – це складні економічні та політичні умови України - недостатність коштів у державному бюджеті, інфляційні процеси та й комерційні банки не можуть запропонувати сільськогосподарським товаровиробникам дешевого кредитування (кредитні ставки складала у останні роки десь біля 19-24 %). Відсутність дієвих механізмів кредитної підтримки (кредитування за рахунок коштів, отриманих у процесі обігу земель, включаючи орендні платежі), які мали бути втілено завдяки діяльності Державного земельного Банку, було спростовано.

Землі сільськогосподарського призначення мають вагомим значенням для працевлаштування населення, що має знайти відклик у розвитку «зеленої» економіки. Кількість зайнятих у сільському, лісовому господарстві і мисливстві в Україні достатньо висока та складала 3492,4 тис. чоловік у 2012 р., що є підставою щодо ствердження про вагомий зв'язок зайнятості зі земельними ресурсами.

Середньорічна кількість найманих працівників у сільському, лісовому господарстві і мисливстві зменшилась з 3888 тис. у 1995 р. до 628 тис. у 2012 р. [розраховано на підставі 5].

Але відсоток зайнятих у сільському, лісовому господарстві і мисливстві, до загальної кількості зайнятих зменшився майже у 10 раз - з 30-32 % у началі 60-х рр. до 3,6 % у 2012 р.

Попит на робочу силу у сільському, лісовому господарстві і мисливстві зменшився з 10,4 тис. у 2005 р. до 2,5 тис. у 2012 р. Спостерігається постійне вивільнення працівників у сільському, лісовому господарстві і мисливстві: 20,4 тис. чоловік у 2005 р., 4,2 тис. чоловік у 2010 р. та 3,7 тис. чоловік у 2012 р.

Аналіз структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах показав, що витрати на оплату праці склали у 2010-2012 рр. біля 9,1 %, орендна плата за земельні частки (паї) десь біля 60 % та майнові паї 0,8-0,9 % у 2010-2011 рр. та 0,4 % у 2012 р. [розраховано на підставі 5].

Аналіз середньомісячної номінальної заробітної плати працівників у сільському, лісовому господарстві і мисливстві відповідно до аналогічних показників у країні за усіма видами економічної діяльності у 90- х рр. та у началі 2000 рр., показав, що вона складала всього 50 % з тенденцією до поступового збільшення до 69-70 % у 2011-2012 рр.[розраховано на підставі 5].

Таблиця
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників у сільському, лісовому господарстві і мисливстві, грн. (розраховано на підставі статистичних даних [5])

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Усього	73	230	806	1041	1351	1806	1906	2239	2633	3026
Сільське., мисливське та лісове господарство.	37	114	437	581	771	1101	1220	1467	1853	2077
Відсоток	51	50	54	56	57	61	64	66	70	69

Актуальною на сьогодні є проблема збільшення кількості людей з неповною зайнятістю в аграрній сфері, що також має місце у Чехії, Угорщини, Словаччини та інші. та погіршення демографічного стану на селі.

Підходи до діючої нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення відповідно до Закону України «Про оцінку земель» та які прописана постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 року №1185, в достатній мірі не забезпечують об'єктивність грошової оцінки земель, оскільки не враховують змінення стану земельних ресурсів та витрат щодо їх поліпшення особливо при обігу земель, що нераціонально використовувались та не сприятимуть стимулюванню збереження ґрунтів.

Аріель Бруннер - керівник відділу політики, BirdLife та Трес Робинс - старший співробітник з питань європейського сільського господарства та

біоенергетики, мають сумніви щодо результатів офіційно прийнятої в грудні 2013 р. нової, реформованої Єдиної сільськогосподарської політики (ЕСХП), яка в широкому сенсі призвана регулювати виробництво продуктів харчування в країнах-членах СОТ, впорасться із завданнями більш раціональних агрономічних та екологічних практик [12]. Нові акценти включають у себе ослаблення перехресного відповідності (механізму, що зв'язує отримання прямих платежів з обов'язковим виконанням фермерами ряду вимог, у тому числі екологічних стандартів). Незважаючи на те, що бенефіціанти більшості виплат ЕСХП тепер повинні довести, що вони паралельно забезпечують «добрі агрономічні та екологічні умови» утримання земель, дрібні фермерські господарства звільняються від будь-яких екологічних зобов'язань, власне як і фермери, провідні господарство із застосуванням виключно органічних добрив. Тому виникає питання про сумісність використовуваних Євросоюзом заходів підтримки з вимогами до субсидіями «зеленого кошика» [12]. Таким чином, теоретичні пізнання та політичні рішення щодо розвитку «зеленої» економіки у світі та відсутня збалансованість цих дій та показників, свідчать про необхідність розробки індикаторів розвитку «зеленої» економіки та перш за все у контексті сільського землекористування.

На наш погляд індикаторів розвитку «зеленої» економіки повинні розроблятися на рівні міжнародних взаємодій, а також на рівні окремих держав та навіть регіонів з урахуванням специфіки проблем та умов кожної.

Індикатори розвитку «зеленої» економіки у контексті сільського землекористування повинні включати:

- Об'єм заміщених мінеральних добрив на органічні;
- Частка земель під органічне виробництво;
- Частка земель під ГМ культурами;
- Частка земель, які зайняти технічними культурами;
- Співвідношення рівня рентабельності органічного виробництва, виробництва технічних та інших сільськогосподарських культур;
- Співвідношення дотацій, кредитних пільг та інших фінансових засобів підтримки органічного та неорганічного виробництва;
- Частка рекультивованих земель від порушених та відпрацьованих земель;
- Кількість робітників на 1 га земель;
- Кількість робітників з доходом менш встановленого рівня (з урахуванням неповної зайнятості) на 1 га земель;
- Інші традиційні показники ресурсозбереження та показники екологічного стану земельних ресурсів.

Показники повинні оцінюватися в динаміці, в порівнянні з закордонними показниками, а також окремо з кращими світовими стандартами. Методологічну проблему представляє зіставлення і оцінка одночасно всіх показників «озеленення», що пов'язано з різними напрямками наслідків розвитку. Наприклад, розвиток органічного виробництва як важливішою складовою «зеленої» економіки, пов'язане з

високими витратами земельних ресурсів, з більшими фінансовими витратами, і, як позитивні ефекти - стійке землеробство завдяки науково обґрунтованому виробництву, що передбачає ефект у часі, а також високі витрати людської праці, яке займає особливе місце в системі «зеленої» економіки.

Розроблені практичні пропозиції щодо стимулювання землекористування, зокрема у сільському господарстві, на принципах «зеленої» економіки базуються на кодексі України, Законах України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «Про внесення змін до Земельного кодексу України», Проекті Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» та інших.

Важливим фактором, який слід враховувати в контексті екологізації землекористування, є екологізація продукції. Будучи продуктом землі, її «екологічність» в значній мірі визначається якісними параметрами засобів і умов виробництва. Тому, значна частина інструментів забезпечення виробництва екологічно чистої продукції, спрямована на підвищення екологічної якості землі. Це пов'язано з тим, що екологічно чиста продукція виступає одночасно у вигляді мети та у іпостасі формування вимог до якості земельних ресурсів, в умовах яких вона виробляється. Тому доцільно розробити та затвердити не тільки підсистему стандартизації та сертифікації екологічних вимог до агропродукції, яка заснована у стратегії державної екологічної політики, але також посилити контролю з боку держави за використанням та якістю земельних ресурсів, впровадження системи державної підтримки вітчизняного товаровиробника, який виробляє продукцію з поліпшеними екологічними характеристиками та втілює політику раціонального землекористування.

На сьогодні вже існує деякі інституційні підстави щодо активізації обліку екологічного вектора у всіх відносинах з приводу землі та розроблення дієвого економічного механізму землекористування. Так, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України спільно з Інститутом охорони ґрунтів розпочато внесення відомостей до Державного земельного кадастру про якісні характеристики ґрунтів сільськогосподарських угідь. Системне внесення цих даних до Державного земельного кадастру дасть можливість отримати інформацію про екологічний стан земельних ділянок, що сприятиме прийняттю управлінських рішень у землекористуванні та, насамперед, його слід використати для формування справедливої ціни на землю та впровадження механізмів мотивації стійкого землекористування.

Першочерговим завданням у сфері земельних відносин є запровадження гнучкого та ефективного державного регулювання у сфері користування та обігу земель сільськогосподарського призначення, із одночасною мінімізацією потенційно негативних соціо-економіко-екологічних наслідків, а саме: внести зміни до таких законодавчих актів України:

До доопрацьованого Проекту Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» щодо доповнення частини третьої у статтю 25 Закону України «Про оренду землі» такого змісту:

“Орендарі земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва зобов’язані забезпечити робочими місцями та стабільним заробітком сільське населення (в залежності від площі орендованих земель, регіональних особливостей сільгоспвиробництва та системи розселення), що проживають на відповідній території (рада, район). Мінімальні норми працевлаштування сільського населення встановлюються Кабінетом Міністрів України. Недодержання зазначеного зобов’язання є підставою для розірвання у судовому порядку договору оренди землі.”

дати

«с забезпеченням доходу робітників на рівні, не нижчому, ніж у попередні періоди зі урахуванням інфляції».

Та розширити коло відповідальних, на яких розповсюджується це положення. Замість лише орендарів – «Власника» щодо любой форми власності.

- До Проекту Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» (Розділ V. Прикінцеві та перехідні положення) щодо внесення змін) щодо статті 19 частини треті Закону України «Про оренду землі та частини четверті статті 93 Земельного кодексу України викласти в такій редакції:

Замість “При передачі в оренду сільськогосподарських угідь для ведення товарного сільськогосподарського виробництва строк дії договору оренди земельних ділянок визначається з урахуванням періоду ротації основної сівозміни згідно з проектами землеустрою ” (та уточнення, що він не може бути менше ніж 7 (15) років ” замінити абзацом другим такого змісту:

«Запровадження диференційованого підходу щодо орендної плати у залежності від строку оренди земельних ділянок» (замість встановлення мінімального строку оренди земельних ділянок, яка може знизити активність щодо землекористування). Такій підхід забезпечить скасування припонів щодо розвитку агробізнесу (насамперед упередженню протиріч, які закладено щодо розвитку середнього та малого бізнесу) та разом зі застосуванням інформації про якість ґрунтів, забезпечити компенсування витрат для проведення додаткового контролю якості почив і прийняття на його базі своєчасних рішень щодо стимулювання екологізації.

Видається логічним активізація обліку екологічного вектора у всіх відносинах з приводу землекористування. Тому саме сьогодні, коли правила регулювання тільки формуються, особливо важливим є закладення механізмів екологізації землекористування щодо збереження потенціалу для майбутніх поколінь та регулюватись крізь призму взаємин власності. Слідуючи такій логіці, зміна прав власності, кредитування та екологізація повинні бути взаємопов’язані.

Отримання кредиту, іншої державної підтримки сприяє формуванню різних стартових умов виходу на ринок. Тому, актуальною проблемою сьогодні є забезпечення сприятливих умов конкуренції на внутрішньому ринку на підставі створення справедливих умов кредитування з урахуванням негативного впливу на земельно-ресурсний компонент з метою збереження відтворювального потенціалу землі.

Здійснення збалансованої політики, спрямовано на підвищення вимог і відповідальності суб'єктів господарювання, визначає необхідність застосування економічних та фінансових механізмів - сприятливий податковий, кредитний та інвестиційний клімат для стимулювання діяльності, що не передбачає забруднення, погіршення структури та виснаження ґрунтів.

Висновки. Розроблені пропозиції щодо розвитку землекористування України на засадах «зеленої» економіки базуватимуться на:

1. встановленні об'єктивної ринкової вартості земельних ділянок сільськогосподарського призначення з урахуванням зміни їх екологічного стану та об'єму гумусу у процесі їх економічного обігу щодо мотивації збереження родючості ґрунтів;

2. удосконаленні платності щодо протидії встановлення мінімального строку оренди земельних ділянок, яка може знизити активність щодо землекористування та лімітує формування міцного класу на сілі;

3. удосконаленні обліку землі та землекористування;

4. набуття реальних гарантій матеріального забезпечення щодо найбільш вразливих верст населення через законодавче закріплення не тільки мінімальних норм зайнятості, але й розміру отриманих доходів працівників на одиницю площі сільськогосподарських угідь;

5. удосконаленні механізму стимулювання екологізації землекористування, який включає цінову та кредитну складову та який передбачає облік впливу зниження показників екологічної якості землі, її відтворювального потенціалу у її оціночній вартості та включення механізмів впливу на рентабельність продукції. Правовий механізм зачіпає питання екологічних обмежень у якості одного з умов анулювання прав в рамках будь-якої форми власності на земельну ділянку.

6. запропоновано індикатори розвитку «зеленої» економіки, які повинні оцінюватися в динаміці, в порівнянні з зарубіжними осередненими показниками і з кращими світовими стандартами.

Література

1. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва» та результати його громадського обговорення.

2. Деятельность Ассоциации органического земледелия и садоводства <http://orgpr.oduct.jimdo.com>
3. http://www.dzbank.com.ua/press_room/media_about_us/goszembank-khramitel-zolotogo-ze фонда України
4. Проект Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» vlas.biz.ua/land-law/draft-legal-acts/491-----q
5. Статистичний збірник України за 2012р Державна служба статистики України. Київ, 2013 - с.552
6. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
7. Закон України «Про оренду землі» http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T980161.html (Редакція станом на 11.08.2013).
8. Земельний кодекс України <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1211-15> (Редакція від 06.09.2014, підстава 1556-18)
9. Буга Н. Розвиток біологічного землеробства та забезпечення органічного виробництва сільськогосподарської продукції / Н. Буга, Кулик Н., Л.Зуякова // Ukrainian journal Економіст. – 2014. – № 2. – С.27-30.
10. http://www.dzbank.com.ua/press_room/media_about_us/5-prichin-snizheniya-plodorodiya-zemel-ukrainy/5 причин зниження плодороддя земель України
11. Мацко П. Пріоритет захисту прав громадян при формуванні ринку землі в Україні / П. Мацко, Ю. Яремко // Ukrainian Journal Економіст. – 2013. – № 3. – С. 40-41.
12. Ariel Brunner. Сомнительная экологизация европейского сельского хозяйства.- 22 May 2014. Agriculture, Common Agricultural Policy, European Union (EU), Subsidies <http://www.ictsd.org/bridges-news>
13. Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ» Выпуск 1, январь – февраль 2014 <http://publ.naukovedenie.ru>

Abstracts

Saadjan I.A.,

Development of rural land use on the principles of "green" economy

The goal of the state policy on development of rural land use on the basis of the principles of green economy; researched state and institutional framework for land-use development on the principles of "green" economy in Ukraine; developed proposals to stimulate land use, in particular in agriculture, on the principles of "green" economy; the proposed development indicators of the green economy in the context of rural land use.

**ПОЛИТИКО-АДМИНИСТРАТИВНАЯ СИСТЕМА
АНТРЕПРЕНЕРСКОГО ТИПА УПРАВЛЕНИЯ
ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕМ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

Садченко Е.В.

Рассматривается антрепренерская модель управления природопользованием, в частности экологическим маркетингом, в современных политико-административных системах. Усложнение социальной структуры общества, формирование плотной сети коммуникаций, глобализация культурного и экономико-экологического пространства потребовали поиска новых механизмов взаимоотношений между государством и гражданским обществом в сфере природопользования.

Постановка проблемы. Развитие экономики природопользования в рыночно-правовом поле выдвигает необходимость активного применения государственного управления. В условиях рыночных трансформаций в экономике институциональные основы обеспечения экологически безопасного природопользования играют важную роль в организационно-экономических отношениях управления экологическим маркетингом как на уровне государства так и на уровне предприятия. Политико-административная система антрепренерского типа управления основывается на принципах отделения политики от обслуживания, проверке качества и эффективности работы рынком, ориентации на потребности клиента, перенесения контроля с процедуры исполнения на качество результатов работы, контрактной системы найма и оплаты по результату.

Организационно-управленческий компонент политико-административного управления, «включающий в себя как продукты «прошлого» управленческого труда (решения, объективированные в стабильной должностной структуре, административном распорядке), так и систему стихийно сложившихся (неформальных) правил и норм отношений». Особое внимание следует обратить именно на последнюю «неформальную» составляющую организационно-управленческого порядка, зачастую оказывающую решающее влияние на практику политико-административного управления, отношения внутри административных организаций и между ними в сфере природопользования. Поэтому для Украины интересен опыт других стран в реализации антрепренерской модели управления природопользованием, в частности экологическим маркетингом, в современных политико-административных системах.

Анализ существующих исследований и публикаций показывает, что вопрос антрепренерской модели управления природопользованием практически разработан не был и не рассматривался в Украине не в одной

из публикации.

Целью исследования является рассмотрение политико-административного и экономико-экологического управления в современных условиях природопользования, экологизации предпринимательской деятельности и институциональных основ внедрения и поддержания экологического маркетинга в продвижении устойчивого бизнеса.

Изложение основного материала. Управлению современными политико-административными системами угрожают вызовы как эндогенного (внутрисистемного) характера, так и экзогенного — со стороны внешней среды. Любые кризисные ситуации, складывающиеся в политико-административной системе государства, конечно же, влияют на природопользование, а именно на истощение или сохранение природных ресурсов и экологическое загрязнение.

К вызовам экзогенного характера относятся: последствия внешнеполитических конфликтов, мировых экономических кризисов, процессов интеграции/дезинтеграции сообществ государств, межгосударственной научно-технической конкуренции и т. д.

При этом вызовы экзогенного характера приводят к различным (порой противоположным) последствиям для разных государств в зависимости от уровня сложности и инновационного потенциала их политико-административных, социальных, экономических и экологических систем.

Вызовы эндогенного характера можно разделить на два основных типа: конфликты внутри социальной структуры общества между различными классами, социальными слоями и кризис национального государства как формы политической организации общества.

Можно выделить несколько ключевых факторов, повлиявших на формирование кризисной ситуации: социально-политический, экономический, социокультурный и, конечно, экологический систем.

В проведении политики устойчивого развития экономики существуют значительные трудности и проблемы, связанные как с теоретико-методологической базой, со стратегическими целями и задачами на государственном уровне, так и с их практической реализацией на местном уровне. Дело в том, что большая часть инициатив и усилий в этой области практически ориентирована на отраслевой принцип управления (как правило, их реализация в Украине осуществляется по линии соответствующих министерств и ведомств). Задача состоит в сбалансированном сочетании отраслевого и территориального подходов в процессе планирования и управления природопользованием на принципах экологической безопасности. В то же время необходимо учитывать, что в системе планового управления рациональным природопользованием ведущим является территориальный подход. Это означает, что полноправным распорядителем природных ресурсов, вовлекаемых в сферу производственной деятельности, являются территориальные громады в лице Советов народных депутатов, которые

призваны осуществлять на своих территориях политику государства по руководству и управлению народным хозяйством, в том числе по охране окружающей среды и воспроизводству природных ресурсов. Административная реформа, осуществляемая в настоящее время в Украине, существенно расширяет права местных органов власти в сфере планирования и управления природопользованием, и задача здесь состоит в том, чтобы предоставленные местным Советам права использовались наиболее эффективно, сочетая в себе территориальные и отраслевые подходы и интересы.

Организационно-экономические отношения в управлении экологическим маркетингом также должны строиться и развиваться на основе рационального сочетания отраслевого и территориального принципов управления. Сочетание отраслевых и территориальных интересов применительно к экологическому маркетингу имеет свои особенности на государственном, региональном и местном уровнях.

I. На государственном уровне экологический маркетинг призван обеспечивать продвижение экологически совместимых видов производственно-хозяйственной деятельности в отраслевом разрезе (в рамках отдельных отраслей народного хозяйства). Для этого необходимо разработать специальные отраслевые программы экологического маркетинга, которые должны реализовываться под контролем и управлением соответствующих отраслевых министерств и ведомств в государственном секторе экономики, а также общегосударственную программу поддержки и стимулирования экологического маркетинга в малом и среднем бизнесе (в частном секторе экономики).

Другой аспект экологического маркетинга на государственном уровне – продвижение Украины на активно формирующийся мировой рынок экологических товаров и услуг. Здесь необходимо разработать специальную программу экологического маркетинга для министерств и ведомств, осуществляющих внешнеэкономическую деятельность. Для этих целей необходимо провести комплексную оценку экологических ресурсов и потенциалов Украины (например, возможностей по развитию органического сельского хозяйства с ориентацией на экспорт экологически чистой продукции, по размещению на территории страны филиалов зарубежных предприятий и фирм с повышенными экологическими требованиями к условиям размещения, по развитию экологического туризма, по захоронению на территории страны радиоактивных и токсичных отходов и т.п.).

Третий аспект экологического маркетинга на государственном уровне – это разработка и реализация государственной региональной экологической политики, направленной на выявление и решение крупных экологических проблем в региональном разрезе. В качестве регионов здесь, как правило, рассматриваются большие природно-географические районы страны, характеризующиеся устойчивыми специфическими сочетаниями экологических проблем (например, Карпатский, Полесский, Донецкий, Крымский, Причерноморский, Приазовский регионы

Украины). В этом случае экологический маркетинг направлен на стимулирование региональных властей (административных областей и АРК, находящихся в пределах соответствующих природно-географических районов) к решению крупных (зональных) экологических проблем общегосударственного значения.

Институциональный аспект экологически безопасного природопользования включает определение соответствующей роли и функций в этом процессе существующих организаций и ведомств, ответственных за контроль и управление природопользованием, а также региональных и местных органов власти. Как контекст здесь необходимо рассматривать административно-территориальную реформу и реформирование системы местного самоуправления в Украине. Расширяются права местных органов власти и территориальных громад, которые уже могут выступать в качестве самостоятельных агентов собственного экономического развития. Именно на них должна лечь главная ответственность за реализацию программ экологически безопасного природопользования.

В институциональном плане экологический маркетинг на государственном уровне в Украине может быть реализован в виде соответствующего подразделения (сектора) национальной ассоциации маркетинга, в рамках которой осуществлялась бы разработка основных направлений практического использования экологического маркетинга как инструмента решения экологических проблем в современных условиях рыночной экономики и административной реформы (реформирования системы местного самоуправления).

Как легитимные институциональные каналы экологически безопасного природопользования целесообразно использовать существующие региональные программы социально-экономического развития, программы поддержки малого и среднего бизнеса, программы устойчивого развития (в том числе программы развития экологически устойчивых предприятий).

II. На региональном уровне экологический маркетинг имеет две основные составляющие:

1. «Экологичный» (экологически совместимый с окружающей природной средой) маркетинг природных ресурсов и условий, как корпоративный вид экологического маркетинга, субъектом которого являются региональные власти – юридические хозяева природных ресурсов, находящихся на территории соответствующих регионов. Конечной целью этого вида экологического маркетинга является получение корпоративной прибыли, используемой для обеспечения устойчивого развития региона.

Особого внимания заслуживает маркетинг экологически чистых территорий. Такие территории в настоящее время востребованы в связи с увеличением спроса на экологически чистые продукты питания, а также появлением экологических требований на условия размещения со стороны ряда высокотехнологичных производств (микроэлектроника,

биотехнология, некоторые виды НИОКР). В рамках этого маркетинга актуальным является рассмотрение квот на загрязнение конкретных территорий (сертификаты на выбросы и сбросы загрязняющих веществ). Региональные власти устанавливают предельную границу эмиссии в отношении определенного вредного вещества для определенного пространства, а распределение прав на использование этого «экологического ресурса» среди пользователей окружающей среды (особенно индустриальных) регулируется рынком. Эта практика широко используется в США и ряде других развитых государств. Целесообразно разработать подобную программу и для Украины, осуществить соответствующий пилот-проект в одном из её индустриальных регионов (например, в Донецкой области).

2. Маркетинг природоохранной деятельности и воспроизводства среды обитания. Проблемы окружающей среды, возникающие вследствие ее загрязнений или излишней разработки природных ресурсов, могут быть различными по географическому охвату своего воздействия. Субъектом экологического маркетинга в этом случае выступают местные и региональные органы власти.

Маркетинговый подход к управлению социально-экономическим и экономико-экологическим развитием региона и сохранению его природно-ресурсного потенциала означает комплекс мероприятий, направленных на рост благосостояния и создание условий безопасности жизнедеятельности населения, в частности, путем льготного налогообложения предприятий, в случае реализации ими мер по экологической безопасности региона, предоставление льгот на кредит для реализации этих мер, освобождение от обложения налогом фондов охраны окружающей природной среды.

III. На уровне первичного территориального звена экологический маркетинг имеет ярко выраженный антропоцентрический характер. Во главу угла, как правило, ставятся экологические условия жизни местной территориальной громады (на уровне административного района, сельского, поселкового и городского Советов). Субъектом экологического маркетинга здесь являются муниципальные власти, которые могут решать местные экологические проблемы в пределах своей компетенции. Для этой цели они могут использовать следующие виды экологического маркетинга:

- маркетинг традиционного природопользования – поддержка и продвижение традиционных видов природопользования, исторически культивируемых в местной территориальной громаде и способствующих сохранению биоразнообразия и решению местных социально-экономических проблем (занятость населения);
- маркетинг экологически устойчивых предприятий – поддержка малых предприятий, функционирующих на принципах экологической совместимости с окружающей природной средой;
- маркетинг экологических знаний и технологий среди местного населения с целью повышения его экологической культуры.

Концепция устойчивого развития (на уровне местного

самоуправления) предполагает разработку методики социально-экономико-экологического кадастра и включение ее в существующие нормативные документы, регулирующие процессы природопользования на региональном, субрегиональном и муниципальном уровнях, а также методику социально-экономико-экологической экспертизы территорий на базе социально-экономико-экологического паспорта территории.

Для успешной работы по разработке методик, проектов, программ следует создать координационный центр экологического маркетинга, который будет сочетать интересы местных органов власти, предпринимателей и общественности по вопросам экологической безопасности. Эффективность работы координационного центра экологического маркетинга будет определяться результатами распространения в местных органах власти идей и подходов экономико-экологического “ноу-хау”.

Методические указания для органов местной власти и местного самоуправления целесообразно представлять в виде специального Положения.

Пока в регионах Украины материальная база рыночной инфраструктуры развита недостаточно: не хватает современного оборудования, автоматизированных систем и технологий, из-за чего невозможно оперативно реагировать на экономико-экологические требования рынка, потребителей.

Центры по исследованию экологического спроса, предложения и емкости рынка природно-ресурсного потенциала региона служат связующим звеном между предприятиями, торговлей и выполняют координирующую роль как в самом регионе, так и за его пределами.

Эти центры совместно с предприятиями, фирмами, компаниями должны изучать спрос: на конкретные экологически чистые ресурсы, изделия, товары, услуги; проводить опросы населения как в регионе, так и за его пределами; изучать возможности производства товаров с использованием экологически чистых технологий на предприятиях региона и т.д.

В результате экомаркетинговых исследований определяются возможные действия по выпуску востребованных рынком экологически безопасных товаров и услуг с соблюдением экологических стандартов при производстве, обмене, реализации и потреблении этих товаров.

Экомаркетинговые исследования могут проводиться самостоятельно, собственными службами предприятия (специалистами экомаркетингового отдела). Предприятие может также обратиться и к услугам сторонних организаций. В этой связи целесообразно создание специализированных консультационных организаций по экологическим вопросам – например, экоконтсалтинговых фирм и ассоциаций (СКАЭМ - специализированная консультационная ассоциация по экологическому маркетингу).

Эта структура может быть представлена в виде антрепренерской модели управления природопользованием, в частности экологическим маркетингом. В политико-административной системе новой

антрепренерской модели правительство играет роль своеобразного катализатора. Оно передает исполнительские функции (обеспечение услуг) некоммерческим, общественным организациям, оставляя за собой функции контроля и выработки общего направления работ.

Во многих государствах Запада возникает необходимость создания политико-административной системы нового антрепренерского типа, основывающейся на принципах отделения политики от обслуживания, проверке качества и эффективности работы рынком, ориентации на потребности клиента, перенесения контроля с процедуры исполнения на качество результатов работы, контрактной системы найма и оплаты по результату.

Новая модель предусматривает децентрализацию управления. Основная задача правительства заключается в том, чтобы предоставить местным сообществам возможность решать свои проблемы самостоятельно и проконтролировать степень удовлетворения нужд местного населения. Создается конкурентная среда за счет преодоления государственной монополии на некоторые виды услуг населению. При этом эффективная конкурентная среда (поощряющая инновации, экоинновации, стимулирующая отдачу сотрудников, повышающая в конечном итоге качество природных ресурсов, условий и услуг) может быть создана только в жестких нормативных рамках, т. е. правила конкуренции должны быть четко сформулированы, а сам процесс — находиться под постоянным контролем. Поэтому требуется создание модели ограниченной или регулируемой конкуренции.

Антрепренерская модель управления в сфере экологического маркетинга предусматривает преимущественную ориентацию государственного управления не на бюрократические правила и собственный бюджет, а на конкретные цели. Это означает, что на первом этапе организация четко определяет цель или, чаще, комплекс целей, а затем разрабатывает систему правил и соответствующий достижению цели бюджет. Новая модель политико-административной системы ориентирует управленцев не на рост финансовых вложений в организацию, а на конечный результат деятельности. Конечный результат этой деятельности (например, снижение уровня загрязнения) неизбежно вступит в противоречие с требованием дополнительных бюджетных вливаний (чем ниже уровень загрязнения, тем выше финансовые требования управляющей организации). Правительство должно не столько распределять средства и контролировать расходование, сколько стремиться зарабатывать их.

Эти организации выполняли бы весь комплекс работ, включающий определение экономико-экологической проблемы, разработку плана исследований, сбор и анализ данных, подготовку заключительного отчета и разработку мероприятий, направленных на обеспечение экологической безопасности производства и реализации товара.

Заключительным этапом экомаркетингового исследования является составление отчета с указанием перечня необходимых экологических

мероприятий и предположений относительно того, какие следует предпринять действия исходя из изложенных выводов. Поэтому необходимо разработать и систему эколого-ориентированного маркетингового контроля. Система экомаркетингового контроля – это мониторинг и анализ результатов выполнения экологических программ производства и реализации товаров, услуг и принятие корректирующих действий. Экомаркетинговый контроль – это система организации контроля результатов экомаркетинговой деятельности предприятия, которая заключается в регулярной проверке соблюдения режима экобезопасности производственно-хозяйственной деятельности. Контроль является завершающей стадией экомаркетинговой деятельности. Его цель заключается в выявлении неточностей, непонимания, неверности и несоответствия настоящих действий с экомаркетинговой программой. Основными средствами контроля являются: анализ годовых показателей ущербов от хозяйственного воздействия на природную среду и эффективности средозащитных затрат; анализ капитальных вложений в строительство средозащитных объектов; анализ затрат и экономико-экологического эффекта от осуществления средозащитных мероприятий; анализ общей экономико-экологической эффективности затрат на мероприятия по рациональному использованию природных ресурсов и охране окружающей среды; анализ сравнительной экономико-экологической эффективности мероприятий по рациональному использованию природных ресурсов и охране окружающей среды; экологическая отчетность в системе маркетинга и т.д. Оперативный экомаркетинговый контроль проводится в результате чрезвычайных, непредвиденных ситуациях.

Осуществление такого контроля происходит посредством ревизии экомаркетинга, которая представляет собой комплексное, системное и регулярное исследование экологической стратегии маркетинговой деятельности, маркетинговой среды и оперативной деятельности предприятия по рациональному использованию природных ресурсов и охране окружающей природной среды. Системы экомаркетингового контроля нужны для того, чтобы обеспечить уверенность в эффективности деятельности предприятия, компании, фирмы, организации, а также экономико-экологической эффективности затрат в мероприятия по сохранению природно-ресурсного потенциала района, страны.

При организации такой Ассоциации возможно создание статистических экобанков, в которых будет накапливаться не только экологическая информация в абсолютных и относительных величинах, но и кадастровые оценки природно-ресурсного потенциала, рассматриваемого региона, необходимые методические материалы, различные программы и программное обеспечение, позволяющее принять более оптимальное экомаркетинговое решение.

При выборе между вариантами проведения экомаркетинговых исследований необходимо учитывать ряд факторов, среди которых:

1. Стоимость исследования. Многие организации считают, что

дешевле проводить экомаркетинговые исследования собственными силами. Если на предприятии или фирме существует отдел экологического маркетинга, то, конечно же, не следует обращаться за помощью в другие организации или специализированные службы услуг по экологическому маркетингу. (Для справки: стоимость проведения маркетинговых исследований, по экспертной оценке зарубежных специалистов, в среднем составляет менее 0,2 от каждого процента себестоимости продукта).

2. Кадровые вопросы. Наличие опыта проведения исследований, специалистов необходимой квалификации с учетом специального экологического образования. Особенно это важно учитывать при использовании сложных методов проведения экомаркетинговых исследований и обработки полученных результатов. На предприятии должны быть квалифицированные специалисты экологи, маркетологи.

3. Глубокое знание технико-экологических особенностей товаров и процессов его производства, а также при его реализации, обмене и потреблении.

4. Объективность. Специалисты консультационных организаций обычно более объективны в своих оценках.

5. Наличие специального оборудования: компьютеров и специальных программ для них, оборудования для измерения соответствующих показателей и т.д.

6. Конфиденциальность лучше сохраняется при проведении экомаркетинговых исследований сотрудниками предприятий. Но предприятия одну часть экомаркетинговых исследований могут провести силами собственных служб, а другую – с помощью специализированных консультационных ассоциаций (центров) по экологическому маркетингу.

СКАЭМ - специализированная консультационная ассоциация по экологическому маркетингу для удешевления стоимости своих исследований может создавать отделы, которые были бы заинтересованы в сборе синдикативной, стандартизированной экологической информации (например, осуществляя мониторинг окружающей природной среды региона), которую они могли бы продавать нескольким заказчикам.

Эффективность планирования природоохранной деятельности должна быть обеспечена созданием соответствующего механизма экономического стимулирования выполнения природоохранных мероприятий, а это возможно только при наличии огромного количества информации. Отсутствие информационного обеспечения по экологическим вопросам не позволяет маркетологам провести экомаркетинговые исследования. Система экомаркетинговой информации позволяет очертить основные результаты производственно-хозяйственной деятельности, которые дадут управляющему по экомаркетингу возможность принимать более взвешенные экологобезопасные решения.

Выводы. Современный институциональный аспект реализации экологического маркетинга может иметь государственную, частную и общественную формы. Предлагаемый институт - организация

общественной деятельности и общественных отношений, воплощающая экономико-экологические, политические, правовые нормы по обеспечению экологически безопасного природопользования.

Антрепренерская модель политико-административной системы не является единственной и самой эффективной в современных условиях развития государства в сфере природопользования. Однако именно она стала главным вопросом повестки дня повсеместно идущих административных реформ. При этом ориентация на рыночные механизмы не устраняет необходимости решения вопроса об эффективной организации процесса взаимодействия элементов политико-административной системы между собой и внешними агентами в природопользовании. Стратегическим направлением изменений стала децентрализация, а перспективной целью — формирование горизонтальной управленческой сети, куда, наряду с государственными организациями, войдут организации частного сектора и различные общественные группы.

Литература

1. Садченко Е.В. Принципы и концепции экологического маркетинга. Монография.- Одесса: Астропринт, 2002. – 400 с.
2. Садченко Е. В. Партнерство частного и общественного секторов экономики и экологически устойчивый бизнес / Е.В. Садченко // Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. – Польша : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – С. 87-99
3. Садченко Е.В. Теоретико-методологические основы экологического маркетинга / Е.В. Садченко, Н.В. Андерсон / Маркетинговые стратегии компаний на рынках развитых и развивающихся стран: Коллективная научная монография / Под. ред. А.М. Зобова, Д.А. Дегтерева, Е.А. Дегтерева. – М.: РУДН, 2013. – С 22-40.
4. Садченко Е.В. Соціально-економічні аспекти впровадження традиційних форм природокористування в Україні // Збереження біорозмаїття: традиції та сучасність / Відповідальний ред. Т. В. Гардашук. - Київ: Хімджест, 2003. – С. 25-42.

Abstract

Sadchenko E.

Political and administrative system of entrepreneurial model of environmental management in modern conditions.

The entrepreneurial model of environmental management, and in particular environmental marketing in the modern political and administrative systems is discovered in the paper. The increasing complexity of the social structure of society, the formation of a dense network of communications, globalization, cultural and economic-ecological space require to search for new mechanisms of the relationship between state and civil society in the sphere of nature resources usage.

УДК (332.33+347.235)502.33

ЦІЛІСНИЙ ЗЕМЕЛЬНО-МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС В ФОРМАТІ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Сидорченко Т.Ф.

В статті окреслено особливості функціонування цілісних земельно-майнових комплексів міст в форматі розвитку «зеленої» економіки, розглянуто екологічні проблеми міст і визначено типологію еколого-економічних механізмів міського землекористування.

Постановка проблеми. Багатовікова практика свідчить про те, що головними джерелами життєздатності і процвітання будь-якої держави є земельні ресурси які належать їй. При цьому під земельними ресурсами слід розуміти не лише територію (простір) держави, але і все, що знаходиться «над» і «під» цим простором, включаючи агрокліматичні умови і їх біопотенціал. Багатство держави визначається інфраструктурою і ефективністю використання ресурсів землі, професійною підготовленістю і культурним рівнем населення.

В той же час зростання масштабів господарської діяльності, науково-технічний прогрес зумовлюють посилення антропогенного впливу на довкілля та порушення рівноваги в навколишньому природному середовищі, що, в свою чергу, призводить до загострення соціально-економічних проблем. Останнім часом на Заході при використанні земельної власності все ширше розвиваються підходи, спрямовані на вирішення екологічних проблем способами, що враховують фактори навколишнього середовища й дотримання екологічних вимог. В усіх розвинених країнах (Євросоюз, США тощо) існують певні державні і суспільні інститути, що забезпечують збалансований розвиток території в інтересах усього населення при дотриманні права власності й наданні додаткових гарантій особам, чий інтерес безпосередньо зачіпається прийнятими землевпорядними чи містобудівними рішеннями у сфері використання земель. Для дотримання балансу інтересів при використанні землі суспільством в особі держави або місцевих громад устанавлюються певні правила землекористування, які закріплюються відповідними правовими нормами; здійснюється державне й муніципальне адміністрування землекористування. Норми екологічного характеру стають визначальними в регулюванні землекористування. У країнах з ринковою економікою використання землі регулюється методами ринкового характеру, заснованими на застосуванні різних економічних стимулів і санкцій, що дозволяють впливати на землекористувачів у

необхідному для суспільства напрямку. Цим цілям також допомагає потужний суспільний інститут, створений Орхуською конвенцією (конвенція Європейської Економічної Комісії ООН «Про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосується навколишнього середовища», підписана 38 країнами у м. Орхусі в Данії 25 червня 1998 р. на 4-й Конференції міністрів навколишнього середовища європейських країн у рамках Процесу «Навколишнє середовище для Європи»), відповідно до якої громадяни мають право доступу до інформації на ранніх стадіях прийняття рішень про той чи інший спосіб використання й забудови території [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню еколого-економічного стану земельних ресурсів і територій у цілому присвячено багато праць учених, зокрема І.Бистрякова, Т. Галушкіної, Т. Панченко, А. Третьяка, Б. Ступеня, М. Щурика, В.Карамушки, О.Слюсаренка, А. Вишнякової, М. Хвесика та ін. Аналіз праць учених свідчить про те, що науковий дискус зосереджений на загальнонаціональних або конкретно-регіональних еколого-економічних проблемах землекористування. Найменш вивченим залишається питання всебічної оцінки земельних ресурсів і формування цілісного земельно-майнового комплексу із врахуванням екологоорієнтованих вимог. Теоретичні знання з вивчення еколого-економічного стану земельних ресурсів інтерпретуються на практиці, проте вони далекі від бажаного результату.

Аналіз свідчить, що в умовах сучасних реалій існуюча земельна політика не забезпечує вирішення таких актуальних завдань як охорона і ефективне використання земельних ресурсів і територій на засадах відновлення.

Постановка завдання. Мета статті - окреслення особливостей функціонування цілісних земельно-майнових комплексів міст в форматі розвитку «зеленої» економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки земля є основою, просторовим базисом будь-якої нерухомості, то необхідною умовою землекористування населених пунктів є управління земельно-майновим комплексом, оптимальним його розподілом за функціональним і цільовим призначенням, розміщенням і використанням об'єктів виробництва, формуванням раціональної структури господарства і його територіальної організації. С.І. Сай розглядає земельно-майновий комплекс як "сукупність об'єктів нерухомості, об'єднаних однією територією", співвідносивши тим самим поняття земельно-майнового комплексу, як ширше, з вужчим поняттям об'єкта нерухомості [2]. Можна погодитися з установленням такого співвідношення, якщо тільки не розглядати земельно-майновий комплекс як суму окремих елементів – об'єктів нерухомості.

В нормативній базі України не наведене визначення поняття «Земельно-майновий комплекс». Має місце застосування понять :

- а) Цілісний майновий комплекс;
- б) Єдиний майновий комплекс.

Визначення цілісного майнового комплексу закріплюються у низці підзаконних актів, однак вони концептуально відрізняються один від одного, не встановлюючи єдиного підходу до сутності цього явища. В зв'язку з цим в є доцільним формування авторського бачення поняття «земельно-майновий комплекс» на основі аналізу існуючих тлумачень та нормативно-правової лексики. Земельно-майновий комплекс – це поєднання як через призму земельно-майнових інтересів так і створення відповідної інфраструктури, системи інституціональних, економічних та організаційних заходів щодо розвитку земельно-майнових відносин на принципах повноцінного відтворення їх вартісної оцінки, збалансованого використання та змістового наповнення сучасної парадигми земельного адміністрування.

З позиції функціонування земельно-майнового комплексу в регіоні важливим є збалансування нерухомості за його компонентним складом та правами на його використання.

Виокремлення земельно-майнового комплексу в системі населеного пункту можливе через визначення його фізичних характеристик в системі державного земельного кадастру, ідентифікацію права власності та користування. Останнє положення реалізується через ведення системи реєстрації прав на земельні ділянки та нерухоме майно.

Формування і практична реалізація ефективної природогосподарської державної політики управління земельно-майновими ресурсами в країнах Євросоюзу і США є найважливішою сферою діяльності держави, а також міських і сільських муніципальних утворень. Суть цієї політики полягає у формуванні економічно оптимальної системи землекористування і землеволодіння, а також виборі максимально ефективного інструментарію її регулювання, повною мірою адаптованого до соціальних, політико-правових, культурно-історичних, ментальних і інших особливостей держави. Акцент, як правило, робиться не на принциповій зміні форм землекористування і землеволодіння, яке характерне для реформи земельно-майнового комплексу України, а на вдосконаленні підходів у земельній політиці держави. У процесі еволюційного розвитку земельно-майнових відносин поступово змінюються форми землекористування, стаючи все більш ефективними і сприйнятливими до соціальних і природогосподарських пріоритетів.

Комплекс екологічних проблем притаманний будь-якій території, де відзначається концентрація промислових підприємств і населення. Найбільш яскраво він проявляється в умовах міста з характерною для

нього комбінацією досить надійних внутрішніх і зовнішніх зв'язків, потоків населення, ресурсів, енергії та інформації, що входять в межі міста і перерозподіляють на його території між окремими компонентами природно-технічної геосистеми та населенням.

На територіях міст все менше залишається природних процесів, не порушених діяльністю людини, вони стали ареною розвитку активних геодинамічних явищ антропогенного типу. Один і той же характер містобудівного впливу (містобудівне навантаження) по-різному проявляється при різних природних факторах, отже, наслідки техногенного впливу будуть неоднаковими. Велика розмаїтість наслідків таких впливів та інженерно-геоморфологічних процесів-відгуків спостерігається при впливі кліматичних факторів.

Місту як екосистемі притаманні певні характеристики:

1) місто - залежна екосистема. Всі екосистеми відносяться до відкритих систем, однак, для міст це властивість особливо характерна. Міста використовують у величезній кількості енергію палива, що видобувається, як правило, не на місці;

2) місто - акумулююча екосистема, що утворює на природних ґрунтах потужний «культурний шар», що складається з будівельного матеріалу і відходів минулих епох;

3) місто - невірноважена екосистема, на відміну від природних екосистем напрямок розвитку міста визначається не природним відбором та іншими природними процесами, а діяльністю людини.

Екологічні проблеми міст великі, різноманітні і залежать від таких обставин:

- Масштабу міста - його площі, складу і чисельності міського населення;

- Природних умов території: особливостей клімату, включаючи циркуляційні процеси в атмосфері, наявності або відсутності великих водних об'єктів, лісових масивів всередині і по периферії міста, що багато в чому визначають ступінь комфортності проживання городян, енергетичні витрати для забезпечення необхідного рівня комфорту, умови водопостачання та рекреації, темпи нейтралізації забруднень, що скидаються в атмосферу та водні джерела;

- Характеру і масштабів виробництва, адекватних випусків і викидів речовин, що забруднюють атмосферу, водних джерел і ґрунту міської території;

- Особливостей забудови - її поверховості, експозиції у відношенні сторін світу і чільних елементів рельєфу;

- Особливостей геоекологічної ситуації, зокрема надійності ґрунтів основи будівель та споруд;

- Досконалості інженерних мереж і комунікацій, що забезпечують постачання міста водою і відвідних каналізаційних стоків, надійності електропостачання, зв'язку та отримання інформації;

- Від рівня культури городян, їх ставлення до міського господарства, дитячим майданчикам, зеленим насадженням, приміським лісам і паркам, газонам, під'їздам і стінам будинків.

Слід зазначити, що під дією техногенного навантаження природні умови сильно трансформуються, що позначається і на інтенсивності протікання геоморфологічних процесів. Це необхідно враховувати при веденні моніторингу з метою прогнозу наслідків - геоморфологічного процесу-відгуку.

Велика розмаїтість кліматичних характеристик (кількість опадів, режим їх випадіння, тривалість та інтенсивність, температурні характеристики і вітровий режим) викликає і широкий спектр геоморфологічних процесів-відгуків: площинна і лінійна ерозія, зсуви, вивітрювання, заболочування.

З кліматичними умовами тісно пов'язана гідрологія. Тимчасові водотоки, верхові болота, підмив берегів річок, промоїни переводять землі в розряд непридатних, що позначається на обсязі земляних робіт при освоєнні території. Збільшення площ, закритих асфальтом і будівлями - водонепроникних поверхонь, призводить до збільшення поверхневого стоку.

При такому характері містобудівного впливу, як викиди транспорту, промисловості, виникає збільшення кількості ядер конденсації, випадання опадів, в тому числі кислотних дощів, ступінь запечатаності території, яка веде до перерозподілу опадів по поверхні, провокує площинну і лінійну ерозію, зсуви, усадку, набухання, карстово-суфозійні процеси.

Як наслідок техногенного впливу відбувається зміна температурного режиму і перерозподіл потоків талих вод, що призводить до вивітрювання, усадки і набухання, площинний і лінійної ерозії.

Будинки й теплотраси, які надають утеплюючий вплив, викликають нерівномірне промерзання ґрунту і морозне вспучення.

До містобудівного впливу можна віднести заходи, пов'язані з благоустроєм території - вертикальне планування місцевості, скидання вод і снігу в яри, балки, на схили і укоси, створення полів зрошення, кар'єрів, ставків і озер, підпір річок - все це призводить до антропогенної ерозії, затоплення, підтоплення і заболочування місцевості.

Під впливом підземних частин будівель і споруд, техногенних відкладень, відбувається зміна рівня ґрунтових вод, що призводить до підтоплення і заболочування. При експлуатації водоносних горизонтів, змінюється напружений стан порід, що призводить до осідання поверхні над депресійними воронками, а витoki з водогінних комунікацій

підвищують агресивність ґрунтових вод, тим самим можливе підтоплення та підвищення корозійної активності ґрунтів.

В умовах міста як ніде яскраво проявляється техногенне навантаження, загострюються суперечності між:

- планувальними підходами, які вимагають, залежно від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, достатніх рекреаційних та буферних зон, у свою чергу розтягуючих інженерні мережі та комунікації, що збільшують загальну площу міської забудови;

- прагматичними технічними підходами до забудови, реалізують тенденцію всебічного територіального зближення виробництв і сельбищних зон, скорочення за рахунок цього витрат на будівництво та експлуатацію трубопровідних, транспортних, енергетичних і телефонних комунікацій;

- багатосторонніми потребами городян, які не завжди співпадають, необхідністю передбачати можливість задоволення інтересів різних соціальних, етнічних і релігійних груп міського населення;

- позиціями будівельних фірм, інтереси яких багато в чому визначаються транспортною доступністю будділянок, близькістю або віддаленістю існуючих комунікацій, а в умовах ринкової економіки також вартістю землі і можливістю її придбання.

Розповзання міст на великих просторах породжує безліч екологічних проблем, найважливішими з яких є:

- 1) скорочення сільськогосподарських угідь, землі яких відторгаються районами міської забудови, рекреаційними приміськими парками та лісовими масивами, необхідними для забезпечення відпочинку населення і в якості буферних зон, покликаних прийняти на себе і нейтралізувати забруднення, що надходять у повітряне середовище з виробничих об'єктів, підприємств теплоенергетики та транспортних артерій;

- 2) інтенсифікація використання енергетичних ресурсів, до їх виснаження через необхідність освітлення території міста, інтенсивної експлуатації транспортних засобів, теплофікації міст в холодний період року, використання кондиціонерів повітря, експлуатації очисних споруд та сміттєпереробних заводів;

- 3) погіршення стану повітряного середовища в результаті скидання забруднюючих речовин в атмосферу транспортом, виробничими та теплоенергетичними об'єктами а також за рахунок підвищеної запиленості атмосфери;

- 4) деградація водних ресурсів внаслідок їх вилучення для забезпечення потреб міста, забруднення водних об'єктів через повітряне середовище, і скидання неочищених і недоочищених стічних вод у водні об'єкти;

5) втрата і скорочення місць відпочинку, а також зелених масивів всередині і по периферії міст, в яких здійснюється відновлення атмосферного кисню, нейтралізація забруднень, що випадають з повітря, а також зниження якості природної основи рекреаційних зон і, відповідно, їх реабілітуючої ролі;

6) виникнення і вплив на організм людини електромагнітних полів і випромінювань, пов'язаних з лініями високовольтних електропередач, роботою передавальних радіостанцій, радарів метеослужби та інших джерел електромагнітного випромінювання;

7) зміна мікрокліматичної обстановки, викликане тим, що більш тепле, у порівнянні з приміською зоною, але забруднене повітря, що формується на міській території, утворює стійкий вертикальний повітряний потік;

8) ускладнення геоекологічних умов розвитку міста, експлуатації житлових та промислових будівель, споруд та інженерних комунікацій з причини активізації і появи нових, не властивих даній місцевості, інженерно-геологічних процесів;

9) ускладнення санітарно-гігієнічної та епідеміологічної обстановки внаслідок концентрації людей і зниження імунітету за рахунок постійного подолання міськими жителями бактеріологічних і хімічних забруднень у повітрі, воді та продуктах харчування;

10) виникнення і посилення соціальної напруженості, що є природним наслідком традиційних і нетрадиційних причин [3].

Екологізація земельно-майнового комплексу являє собою механізм організації міського господарства з властивими йому методами управління та взаємовідносин між землекористувачами, спрямований на поліпшення екологічних та економічних властивостей земельних ділянок.

Основна мета екологізації земельно-майнового комплексу полягає в узгодженні інтересів різних груп землекористувачів у галузі збереження та поліпшення навколишнього середовища, раціонального використання її ресурсів. Відповідно до даної мети можна визначити структуру еколого-економічного механізму землекористування як сукупність функціональних підсистем, що сприяють досягненню узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів різних суб'єктів господарювання.

Еколого-економічний механізм землекористування є частиною економічного механізму природокористування, і він повинен бути узгоджений з іншими економічними механізмами і природними процесами, що відбуваються в єдиній системі. Еколого-економічний механізм землекористування функціонує на ринковій основі і включає в себе певні заборонні процедури. Держава на основі сформованої ситуації і прогнозу інформації встановлює цілі землекористування, визначає

пріоритети розвитку земельних відносин, розробляє норми взаємин між землекористувачами.

Висновки з проведеного дослідження. Залежно від масштабу і фінансових можливостей міста при розробці стратегії економічного розвитку можуть бути висунуті різні критерії екологічної політики в галузі землекористування, які визначатимуть функціональні завдання еколого-економічного механізму. Місто може орієнтуватися на економічний оптимум забруднення, коли вигоди від виробництва будуть значно вищі витрат на природоохоронні заходи, а може орієнтуватися на мінімізацію забруднення, якої дозволяють досягати сучасні технології, або розвивати безвідходне виробництво. Стратегії мінімізації екологічного ризику повинні дотримуватися міста, що мають вибухонебезпечні виробництва, наприклад хімічні комбінати. Стратегії мінімізації впливу на навколишнє середовище можуть дотримуватися міста, що мають міцну фінансову базу, особливо якщо в доходах міста велику частку становлять надходження від туризму.

Типологія еколого-економічних механізмів міського землекористування може бути виконана за наступними критеріями:

1. За переважаючим методом управління (ринковий, командно-адміністративний, змішаний). Ринковий механізм заснований на економічній зацікавленості землекористувачів, у командно-адміністративному - переважають директивні вказівки, в змішаному - адміністративно встановлюються правила поведінки для стимулювання економічного інтересу землекористувачів;

2. За наявністю цілі. У еколого-економічному механізмі з чітко вираженою метою задаються параметри якості навколишнього середовища, яких необхідно досягти до певного терміну. Механізм може ґрунтуватися тільки на сформованих традиціях, тоді у нього не буде чітких цілей розвитку;

3. За способом впливу на землекористувачів (стимулюючий, пригнічуючий, обмежуючий). Стимулюючий механізм сприяє розвитку природоохоронних виробництв і видів діяльності, пригнічуючий - перешкоджає усіякому розвитку забруднюючих виробництв, обмежуючий - встановлені певні допустимі навантаження на навколишнє середовище;

4. За домінуванням навантаження (на громадських інститутах, землекористувачах). У механізмах, де переважне навантаження з функціонування лягає на суспільні інститути, велику роль відіграють контролюючі органи. Якщо основні витрати по функціонуванню механізму несуть землекористувачі, то потреба в громадських інститутах знижується. [4].

Одним з найважливіших елементів забезпечуючих розвиток земельно-майнового комплексу на основі принципів врахування його екологічної складової, є розвиток екологічно орієнтованих інформаційно-аналітичних систем ЗМК.

Література

1. В. Другак Земельна політика щодо створення системи еколого-економічного адміністрування землекористування в Україні / В.Другак // Землевпорядний вісник. – 2013. – № 6. – С. 29-33.

2. Сай С. И. Методы и модели управления земельно-имущественным комплексом крупного города / С. И. Сай. – М. : Фонд развития отечественного книгоиздания им. И. Д. Сытина, Рагс, 2001. – 192 с.

3. Прядко И.А. Экономический механизм обоснования экологически устойчивого развития городских территорий. Монография – Ростов н/д: Ростиздат, 2009.-144 с.

4. Кириллов С.Н. К формированию комплексной модели эколого-экономического механизма городского землепользования // Проблемы современной экономики. – 2003, №1. – С.35

Abstract

Sidorchenko T.F.

Integral earth property complexes in the format of development of «green» economy

In the article the features of functioning of integral are considered earth property complexes of cities in the format of development of «green» economy, the ecological problems of cities and certainly tipologiyu of ekologo-ekonomichnikh mechanisms of city land-tenure are considered.

УДК 37.01.75

МЕТОДИ ФОРСАЙТУ У ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРОГНОЗУВАННІ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Степанова К. В.

В статті розглядаються можливості застосування методів форсайту як самостійної парадигми наукової прогностики для рішення завдань економіко-екологічного прогнозування морської діяльності. Розглядаються компоненти, завдання та функції форсайту.

Ключові слова: економіко-екологічне прогнозування, форсайт, морська діяльність

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси різко загострили конкуренцію на світових ринках, висунувши в число головних чинників конкурентоспроможності стратегічні переваги. У таких умовах надзвичайно затребуваним стає прогностичне забезпечення довгострокового розвитку морської діяльності. В умовах сучасної кризи, яка охоплює не тільки економічну, а й екологічну сферу, набуває актуальності економіко-екологічне прогнозування (ЕЕ-прогнозування) морської діяльності як засіб підвищення ефективності прийняття рішень.

На лідируючі позиції серед традиційних інструментів наукової прогностики сьогодні висунулися форсайт-дослідження, які придбали в ході своєї еволюції якісно нові риси. Якщо всього кілька років тому вони розглядались як один з напрямків синтетичної концепції суто технологічного прогнозування, то в даний час можна вважати, що цілком самостійну парадигму наукової прогностики став представляти сам метод форсайт (Foresight) [1-3].

Аналіз публікацій. Питаннями економіко-екологічного прогнозування, а саме розробкою понятійно-категоріального апарату прогнозування, типологією прогнозів; систематизацією принципів прогнозування; розробкою методів прогнозування займалися такі автори, як Івахненко А.Г., Громова О.М., Крисілов А.Д., Ковалева Н.Г., Лозовський В.С., Степанов В.М. та інші [4].

Формулювання цілей статті. В даній статті ставиться задача розглянути у економіко-екологічному прогнозуванні морської діяльності також використання форсайту як одного із найважливіших методів прийняття ефективних управлінських рішень, а саме розглянути компоненти, завдання та функції форсайту.

Викладення основного матеріалу. Економіко-екологічне прогнозування - це не просто з'єднання економічного та екологічного прогнозів, а комплексне судження, основане на знанні економіко-екологічних законів і закономірностей [4, стор. 22]. Принципова схема прогнозування розвитку морегосподарських систем с точки зору єдності природних та економічних процесів представлена на рис. 1.

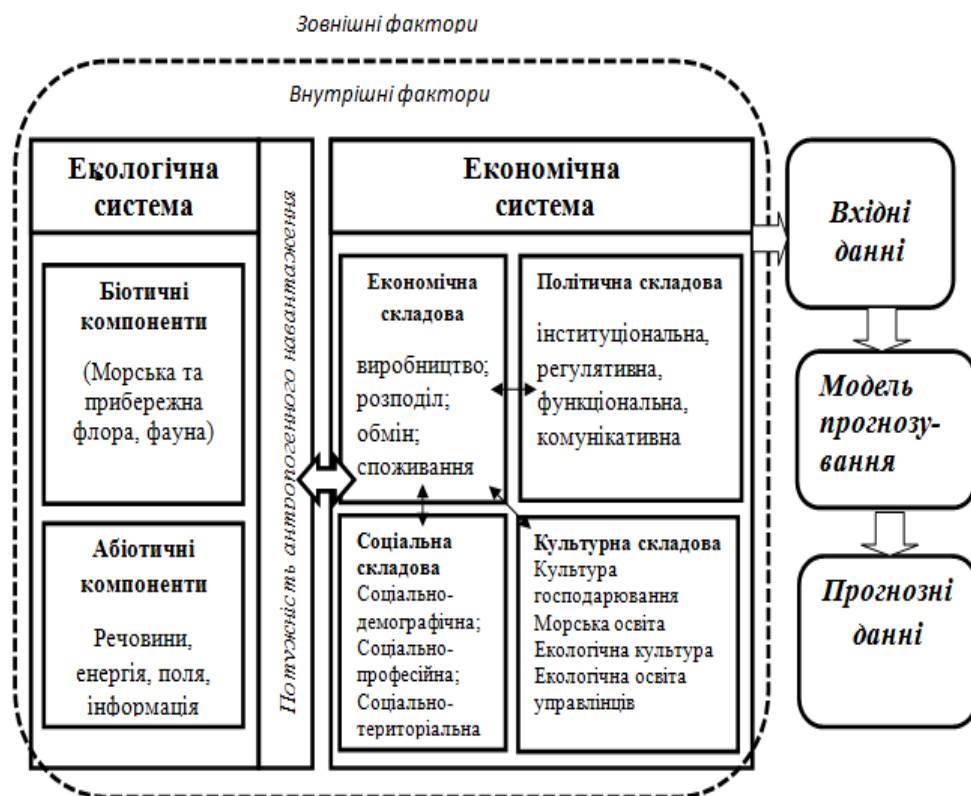

Рис. 1. Принципова схема прогнозування розвитку море господарських систем з точки зору єдності економіко-екологічних процесів

Основним завданням економіко-екологічного прогнозування є отримання інформації про майбутній стан економіко-екологічної системи, пошук оптимальних управлінських рішень, визначення умов та ресурсів щодо досягнення поставлених цілей.

Увесь процес прогнозування можна умовно розділити на 5 стадій: формування цілепокладання прогнозу та теоретичних концепцій дослідження; збір і аналіз інформації; розробка прогнозної моделі; верифікація моделі; розробка оптимального рішення на основі прогнозу.

При розробленні прогнозів використовуються велика кількість різноманітних методів, під яким розуміють сукупність способів та прийомів мислення, які дозволяють на основі аналізу ретроспективних даних, що характеризують теперішній стан, внутрішні та зовнішні зв'язки об'єкта прогнозування, зробити судження певної достовірності відносно його майбутнього розвитку та стану у перспективі.

За оцінками вчених налічується більш як 150 методів прогнозування, з яких практично використовується не більше 20. При ЕЕ прогнозуванні можуть використовуватись загальні підходи прогнозування - історичний підхід, комплексний підхід, системний підхід, структурний підхід, системно-структурний підхід [4].

Специфічні методи ЕЕ прогнозування класифікуються за наступними ознаками: за ступенем формалізації, загальному принципу дії, способам отримання прогнозованої інформації. У складі формалізованих методів, зокрема для ЕЕ прогнозування, виділяють дві основні групи методів: методи екстраполяції та методи моделювання.

Треба підкреслили, що на лідируючі позиції серед традиційних інструментів наукової прогностики сьогодні висунулися форсайт-дослідження, які придбали в ході своєї еволюції якісно нові риси. Якщо всього кілька років тому вони розглядались як один з напрямків синтетичної концепції суто технологічного прогнозування, а саме стратегічного інформування (Strategic Intelligence), яка також охоплювала прогнозування розвитку технології (Technology Forecasting) і оцінку наслідків її впровадження (Technology Assessment), то в даний час можна вважати, що цілком самостійну парадигму наукової прогностики став представляти сам метод форсайт (Foresight) [2].

Під форсайт-дослідженнями в сучасній практиці розуміють систематично здійснюваний, відкритий для широкої участі процес, який орієнтується на вироблення рішень сьогоднішнього дня і на мобілізацію спільних дій, поєднує уявлення про майбутнє і формує бачення на середньо-і довгострокову перспективу [1-3].

Форсайт є міждисциплінарним інструментом і включає в себе різноманітні методи:

- кількісні - індикатори, патенти, бібліометрика, бенчмаркінг, екстраполяція, моделі;

- якісні – Wild-cards, наукова фантастика, ігрова стимуляція, написання сценаріїв, «прогноз генія», ролеві ігри, backcasting, Swot-аналіз, мозковий штурм, дерева відповідностей, сценарні семінари, сканування, панелі громадян, панелі експертів, морфологічний аналіз, опитування, семінари, інтерв'ю, огляд літератури,

- змішані - дорожні карти, метод Дельфі, критичні технології, багатокритеріальний аналіз, голосування, кількісний аналіз, карти осіб, які приймають рішення (ОПР), крос-імпакт аналіз [5].

На відміну від традиційного прогнозування, яке зазвичай припускає бачення однієї картини майбутнього, сучасний форсайт виходить з посилки її множинності. Причому кожний з можливих варіантів фактично представляється у вигляді результатів дій, сформульованих і вжитих сьогодні всіма суб'єктами морської політики - державою, суспільством, наукою і бізнесом. Тимчасові горизонти форсайт-досліджень, як правило, перевищують аналогічні показники, які застосовуються при традиційному прогнозуванні. Вони істотно змінюються в залежності від розглянутого сектора і потреб цілепокладання і зазвичай знаходяться в діапазоні від 5 до 30 років, хоча можуть бути і більш тривалими. Характерною особливістю форсайт-дослідження в галузі морської діяльності стає його орієнтація на одночасне вирішення наступних базових функціональних завдань (рис. 2).

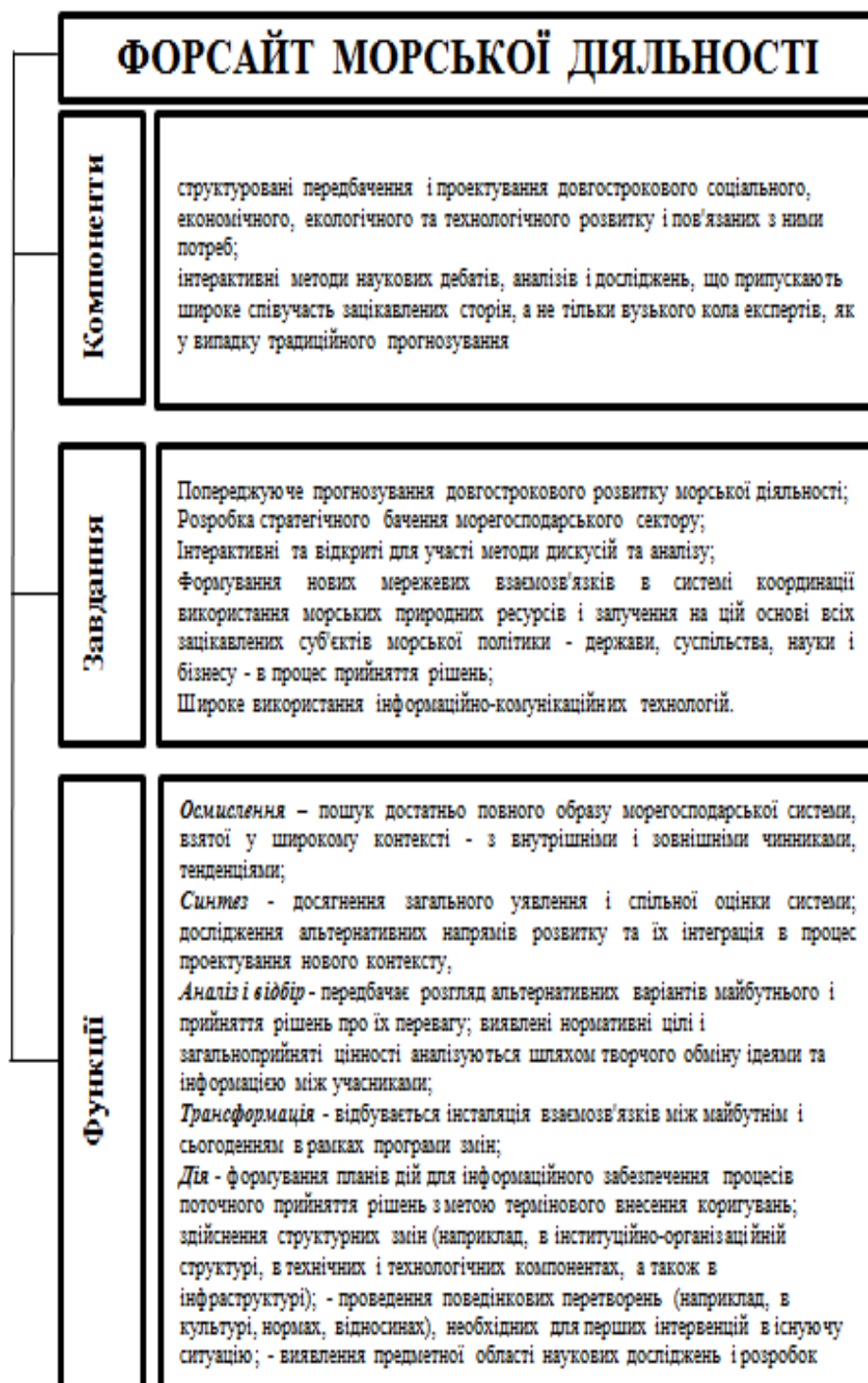

Рис. 2. Компоненти, завдання та функції форсайту морських систем

Висновки. Наступного часу набуває актуальності економіко-екологічне прогнозування морської діяльності як засіб підвищення ефективності прийняття управлінських рішень.

Форсайт-дослідження сьогодні – це один із лідируючих інструментів наукової прогностики, які в ході своєї еволюції придбали якісно нові риси. Форсайт є міждисциплінарним інструментом і включає в себе різноманітні методи: кількісні, якісні та змішані.

Застосування методів Форсайту покликане сприяти розробці конкретних рекомендацій щодо вибору пріоритетів розвитку (наприклад, виділення «точок зростання» для морського сектору) і механізмів їх практичної реалізації (дорожні карти). При цьому його ефективність буде прямо залежати від того, наскільки основні рекомендації будуть використані в конкретних управлінських рішеннях.

Практичне використання висновків, зроблених в ході проведення форсайту, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності морегосподарського сектору, формуванню політики випереджального реагування на негативні впливи на морське природне середовище та можливості прийняття рішень.

Література

1. Форсайт в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.uinte.kiev.ua/foresight/ru/ru_foresight.php
2. A Practical Guide to Regional Foresight. FOREN Network (Foresight for Regional Development) / European Communities. 2001. - P. 3.
3. Карасев О. И., Вишнеvский К. О., Веселитская Н. Н. Возможности использования методологии Форсайта для разработки стратегических прогнозов отраслевого развития // Труды МАИ. 2012. № 53
4. Экономико-экологическое прогнозирование (методология, методы, приложения) / Под.ред. В. Н. Степанова. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2003. – 350 с.
5. Foresight: processes, practices and methodologies», Popper, 2008

Abstract

Stepanova K.V.

METHODS FORSYTH IN ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL FORECASTING MARITIME ACTIVITIES

The article addresses the possibility of using of Forsight methods as an scientific prognostic paradigm for economic-ecological forecasting of maritime activities. Components, tasks and functions of Foresight were examined.

Key words: economic-ecological forecasting, Foresight, marine activity

**ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Титулов Ю. В.

У статті визначено основні проблеми виноградарства і виноробства на сучасному етапі. Доведено необхідність удосконалення структури управління виноградарсько-виноробного підкомплексу в напрямку гармонізації з міжнародними вимогами. Проаналізовано світовий досвід управління та регулювання діяльності національних виноградарсько-виноробних підкомплексів країн основних виробників вина. Встановлені чинники подальшого розвитку виноградарства та виноробства України.

Вступ. Виноградарство та виноробство для півдня України завжди було важливою галуззю агропромислового комплексу. Основні виноградарські регіони України - АР Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська, Закарпатська і Запорізька області. Роль і місце галузі в агропромисловому комплексі України визначається наявністю сприятливих природно-кліматичних і ґрунтових умов, кваліфікованих кадрів тощо. Водночас в сучасних умовах велике значення має підвищення виробництва винограду у свіжому вигляді, натуральних виноградних соків і сухих вин. Таким чином перед виноградарями та виноробами України стоять складні й відповідальні завдання. Немаловажну роль у вирішенні цих та інших проблем, які виникають при вирощуванні винограду та виробництві продукції його переробки та реалізації, належить удосконаленню системи управління галузі. Слід зазначити, що розвиток агропромислового виробництва завжди супроводжується змінами структур управління відповідно до нових умов. Особливого значення ці процеси набули в виноградарсько-виноробному підкомплексі України, при проведенні реформ галузі, коли значною мірою підвищуються вимоги до побудови і конструкції управлінських систем, їх складових органів та ланок, що до них входять на всіх рівнях управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню окремих проблем розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК України присвячені роботи таких науковців як: А.М. Авідзба, В.П. Антипов, Г.Г. Валуйко, О.М. Гаркуша, І.Г. Матчина, В.О. Рибінцев, Я.О. Самсонова, С.Г. Черемісіна, [3, 4, 5, 7, 8, 9,] та інших. Однак вирішенню проблеми вдосконалення системи державного управління в сучасних умовах не було приділено достатньо уваги, тому таке дослідження є досить нагальним і необхідним.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є обґрунтування проблеми удосконалення системи управління виноградарсько-виноробного підкомплексу України. Успішному вирішенню зазначеної проблеми, пов'язаних із розвитком виноградарства й виноробства в Україні, значною

мірою допоможе вивчення й узагальнення досвіду й законодавства країн з найбільш розвинутою цією галуззю виробництва.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах на перший план висувається завдання стабілізації й відновлення матеріально-технічного й виробничого потенціалу АПК, подолання його технічного й технологічного відставання, як базової складової економіки країни. Пріоритетними завданнями також стають створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення ефективності реалізації державної політики інвестиційної діяльності, особливо в частині підтримки виробників. Виноградарство для півдня України завжди було важливою галуззю агропромислового комплексу. Основні виноградарські регіони України - АР Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська, Закарпатська і Запорізька області. В Україні найбільшу площу виноградних насаджень налічує Одеська область – 38,95 тис. га. (46 % від загальної по Україні), Автономна Республіка Крим займає 31,0 тис. га. (37 %), а решта (17,4 %) зосереджена в Миколаївській (7,1 %), Закарпатській (2,7 %) та Запорізькій (0,4 %) областях. [6]

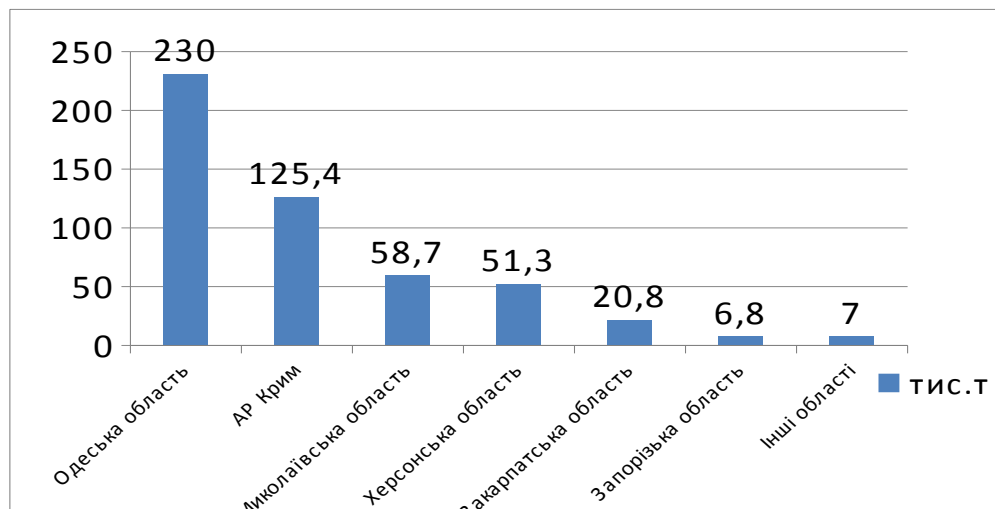

Рис. 1. Обсяг виробництва винограду по регіонам України в середньому за 2010-2012 рр., тис. т

Станом на 2012 рік загальна площа виноградних насаджень в Україні налічує 70,7 тис. га по сільськогосподарських підприємствах та 84,1 тис. га – по всіх категоріях господарств. Валовий збір по цих категоріях відповідно склав у 2012 році 336,96 та 512,85 тис. т при середній врожайності 6,0–6,1 т/га. [6]

З 1999 року за державної підтримки закладання виноградних насаджень відповідно до прийнятого у 1999 р. Закону України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства». Ефективність дії 1%-вого збору підтверджується тим, що в 2011 р. площа плодоносних виноградників в цілому складала 56 тис. га, з них 27 тис. га, тобто майже половина, закладена за рахунок коштів 1% збору. Проте якщо в 2007–

2008 р. щорічно за рахунок 1%-вого збору закладалося 5,8–5,1 тис. га виноградників, у 2010 та 2011 рр. було закладено лише 2,3 та 1,8 тис. га насаджень відповідно. В 2012-2013 роках в зв'язку зі згортанням програми закладання нових насаджень не відбувалось майже зовсім. Тому досягнутий паритет між закладанням та корчуванням виноградників в максимально ефективні роки використання коштів збору наразі в теперішній час втрачено, що знову погіршує ситуацію в галузі.

Існують проблеми і у виробництві вітчизняної винопродукції, зокрема широке використання імпортих виноматеріалів та коньячних спиртів. З імпортих сировини в різні роки виготовляється від 10 до 20% тихих вин, до 85% коньяків. Використання імпортих виноматеріалів та коньячних спиртів пов'язане з дефіцитом якісної вітчизняної сировини та відносно високою ціною на неї порівняно з цінами на імпортих, що є проявом недоліків розвитку сировинної бази виноробства.

Крім того, негативно впливає на внутрішній ринок вітчизняної винопродукції частка фальсифікованої продукції, яка оцінюється деякими експертами на рівні 30-41%. Таким чином, для вітчизняного ринку виноробної продукції залишаються притаманними: незбалансованість, надмірний імпорт, фальсифікація та нестача якісної сировини.

Варто зауважити, що в Україні не існує належної законодавчої бази стосовно регулювання відносин у виноградарстві та виноробстві. Лише з прийняттям 16 червня 2005 р. Закону України “Про виноград та виноградне вино” прогаліни в регулюванні цих відносин певною мірою ліквідовані.

В умовах вказаних проблем, а також за наявних структур та функцій управління Міністерство аграрної політики не виступає повною мірою провідним органом реалізації державної аграрної політики. А при прийнятті нормативних актів не завжди враховуються особливості відносин в виноградарсько-виноробному підкомплексі:

△ Значні капіталовкладення по закладці нових виноградників, трудомісткий та капіталомісткий характер обробки виноградників, які вже плодоносять.

△ У виробництві виноградарсько-виноробної продукції провідну роль відіграють природні процеси, тобто якість і кількість майбутнього врожаю винограду залежить від природно-кліматичних умов. У виноробній промисловості також сама природа вносить певні хіміко-біологічні зміни у продукт, що виробляється виноробами.

△ Необхідно враховувати й те, що виноград є швидкопсувним і малотранспортабельним продуктом. Він повинен бути реалізований або перероблений невдовзі після збирання. Звідси випливає, що сезон переробки винограду досить короткий порівняно із сезонними переробками інших видів сільськогосподарської продукції.

△ Довготривалість виробничого циклу у виноробній промисловості (наприклад, вироблення виноматеріалів на заводі первинного виноробства триває близько 3,5 місяців; обробка й розлив ординарних вин від 12 до 33 днів; виробництво коньяків – від 3 до 15 років [9, с.185]).

Крім наявності декількох центрів прийняття рішень у рамках системи управління розвитком виноградарсько-виноробним

підкомплексом, впровадження єдиної державної політики ускладнюється також тим, що ряд важливих для життєдіяльності усіх галузей функцій не належить до сфери державного регулювання винятково Міністерство аграрної політики.

В умовах вказаної розрізненості державного управління розвитком у виноградарсько-виноробному підкомплексі можна взагалі втратити керівництво спеціалізованими підприємствами. В сучасних умовах ефективний розвиток виноградарсько-виноробного підкомплексу України неможливий без прийняття міжнародних вимог і стандартів розвитку виноградарства.

Необхідність невідкладного удосконалення структури управління виноградарсько-виноробного підкомплексу в напрямку гармонізації з міжнародними вимогами зумовлена також тим, що найближчим часом має бути ратифікована Угода про асоціацію з Європейським союзом, а також тим що Україна є повноправним членом Міжнародної Організації Винограду та Вина (МОВВ), яка об'єднує виноградарів і виноробів світу. У більшості цих країн існує чітка єдина (нерозгалужена) система державного управління виноградарсько-виноробного підкомплексу, яку очолює одна структура. Так, у Австралії це WBC (корпорація вина та бренді), у країнах ЄС - національні галузеві комітети, що діють у складі аграрних міністерств. Крім цього в кожній з цих країн існують також галузеві та секторальні об'єднання виробників, які діють в єдиному напрямку і беруть участь у розробці і прийнятті для виноградарсько-виноробного підкомплексу нових національних нормативно-правових актів.

Так, у країнах ЄС діяльність і повноваження таких об'єднань регулюється ст.39-41 Постанови "Про організацію спільного ринку вина"[2]. Згідно з Постановою організація (асоціація) виробників є юридичною особою, сформованою з ініціативи виробників. Вона має наступні цілі:

- забезпечення плановості та регулювання виробництва згідно з вимогами ринку, особливо в питаннях якості та кількості;
- концентрація поставок і розміщення на ринку товарів, вироблених їх членами;
- скорочення витрат виробництва та стабілізації цін виробників;
- просування у виробництво екологічно чистих технологій, з метою захисту води, ґрунтів і пейзажів.

Серед таких організацій зустрічаються об'єднання виробників різних форм власності та господарювання. Так отримали поширення асоціації фермерів – власників виноградників, на спільні кошти яких утримується переробний завод, магазини та відділ збуту.

Діяльність спеціальних секторальних організацій на рівні країн - нових членів кандидатів направлена на покращання діяльності ринка вина різних категорій якості, на рівні європейських стандартів, беручи також до уваги інтереси та традиції національних виробників і споживачів, а саме на:

- покращання моніторингу та прозорості ринків;

- ефективне просування товару на ринок, за допомогою маркетингових досліджень;
- складання стандартних форм контрактів, сумісних із правилами Співтовариства;
- ефективне використання потенціалу виробництва;
- виконання досліджень, направлених на адаптацію виробництва до вимог ринку та вимог платоспроможних споживачів, особливо по відношенню до стандартів та якості вина ;
- розвиток методів та інструментів, що сприяли б покращанню якості виробів на всіх стадіях виробництва та реалізації;
- захист екологічно-чистого сільського господарства, позначень походження, знаків якості та географічних ознак товару;
- застосування екологічно чистих методів виробництва вина та охорону навколишнього середовища.

До таких секторальних організацій, наприклад, у Франції відноситься Інститут захисту найменувань за походженням, заснований в 1935 р., який підпорядковано міністерствам сільського господарства та фінансів, економічної політики. Спочатку об'єктом дослідження Інституту було лише вино, а після 1979 р. й інші продукти харчування. Інститут бере активну участь у розробці законодавчих актів і залучає до цього процесу представників асоціацій виноробів.

У Німеччині [1] особливу роль відіграє така секторальна організація, як Німецький винний фонд (НВФ), основними завданнями якого є:

- сприяння підвищенню якості вин, а також його збуту;
- здійснення захисту визначених законодавством найменувань вітчизняних вин як у країні, так і закордоном.

НВФ входить до Федерального міністерства продовольства, сільського господарства та лісівництва. Керівними органами фонду є:

- правління, яке призначається адміністративною радою;
- спостережна рада – складається з членів адміністративної ради, які виконують свої функції на суспільних засадах;
- адміністративна рада складається з:
 1. представників виноградарства;
 2. представників винної торгівлі, включаючи зовнішню;
 3. представників виноробних кооперативів;
 4. представника винних комісіонерів;
 5. представника винних підвалів зект;
 6. представника системи громадського харчування;
 7. представників від спеціалізованої оптової торгівлі та кооперативних підприємств оптової торгівлі та обслуговування;
 8. представників від роздрібною торгівлі харчовими продуктами, філіяльних підприємств харчової промисловості та споживчих товариств;
 9. представника союзу сільськогосподарських кооперативів;
 10. представника організацій, що займаються питаннями якості вина;
 11. представника споживачів;
 11. представників регіональних організацій, що сприяють збуту вина.

Тобто в управлінні виноградарсько-виноробного підкомплексу Німеччини, крім державних службовців, беруть активну участь представники приватного бізнесу та суспільних організацій, метою діяльності яких є створення сприятливих умов для його розвитку.

Висновок. Таким чином, аналізуючи світовий досвід управління та регулювання діяльності національних виноградарсько-виноробних підкомплексів, можна зробити висновок про те, що існуюча нині система управління виноградарсько-виноробного підкомплексу України:

- ▲ не відповідає вимогам становлення нових економічних відносин;

- ▲ призводить до низького рівня конкурентного статусу виноградарсько-виноробного підкомплексу і високого коефіцієнту його ризику (у виноградарстві України цей показник нині наближується до 1);

- ▲ не виконує поставлені перед ним цілі і відповідно ускладнює розробку єдиної стратегії його розвитку, що повинна бути орієнтованою на ринок і здатною забезпечити максимальну ефективність від інтеграції всіх учасників системи “виробник винограду – переробник – споживач готової продукції”;

- ▲ рівень роботи міністерств і відомств у рамках системи управління та регулювання (проведення законодавчих і нормативних актів) розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК України не є адекватним вимогам сьогодення, тому, що їх структура та функціональні обов’язки значною мірою застаріли та не відповідають вимогам і рівню світового досвіду;

- ▲ роз’єднаність, переважання відомчих інтересів негативно впливають на вирішення багатьох проблемних питань, зокрема процесів інтеграції, інвестицій та інновацій у виноградарсько-виноробний підкомплекс АПК України;

- ▲ недосконалість існуючої системи управління виноградарсько-виноробного підкомплексу в системі АПК негативно впливає і на темпи та якість процесів реформування вітчизняного виноградарства, виноробства, а також якість розвитку ринку вина.

Серед основних чинників подальшого розвитку виноградарства та виноробства України можна виділити наступні:

- ▲ створення однакових економічних умов для ефективного функціонування різних форм власності і господарювання;

- ▲ вдосконалення організаційної структури управління й економічних взаємовідносин між товаровиробниками виноградної продукції і переробними підприємствами;

- ▲ подальший розвиток кооперації в галузі, удосконалення та оптимізація рівня спеціалізації на основі концентрації виробництва;

- ▲ поліпшення технології догляду за насадженнями, високоякісне формування виноградних кущів, підтримка оптимальної щільності на основі закладання високоцінних районованих сортів насаджень;

- ▲ впровадження комплексної механізації та прогресивних технологій;

- ▲ поширення державної підтримки галузі на основі обґрунтованих законодавчих актів на користь розвитку виноградно-

виноробного підкомплексу і захисту його на світовому ринку;

^ розроблення прийнятної цінової та кредитно-податкової системи, відновлення цільового фінансування, створення сприятливих умов для інвестицій у галузь, захист вітчизняних виробників від фальсифікації і напливу низькоякісного імпорту.

Література:

1. Council Regulation (EU) No 1493/99 about Common Organization of Market of Wine. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu.int/eurllex/en/consleg/pdf/1999/en_1999R1493_do_001.pdf

2. Gesetz zur Reform des Weinrechts: Weinrecht der Europäischen Gemeinschaft der Bundesrepublik Deutschland und Bundesrecht. Walhala, Regensburg – Berlin – Bonn, 1994. – 50 p.

3. Авидзба А.М., Черемисина С.Г., Антипов В.П. Проблемы управления трудовыми отношениями в виноградарстве (теоретический аспект). / Авидзба А.М., Черемисина С.Г., Антипов В.П.– Ялта: Адонис. – 2003 – № 4. – С. 34-36.

4. Валуйко Г.Г., Матчина И.Г., Бузни А.Н. О регулировании виноградо-винодельческого производства в условиях рынка / Валуйко Г.Г., Матчина И.Г., Бузни А.Н // «Магарач» Виноградарство и виноделие. – 2000. – № 4. – С. 34-36.

5. Гаркуша О.М. Формування ефективного виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК України. / Гаркуша О.М.– Миколаїв: Изд-во МДДА, 2001. – 281 с.

6. Кареба М.І., Маркевич А.О. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ.-Матеріали інтернет конференції “Формування інноваційної стратегії підприємств” / Кареба М.І., Маркевич А.О. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.mnau.edu.ua/index.php?topic=426.0>

7. Матчина И.Г. Прогнозирование и стратегия развития рынка винопродукции Украины. / Матчина И.Г. – Ялта: Крымпресс, 2002. – 112с.

8. Рыбинцев В.А. Виноград и вино Украины: история, государство, рынок. / Рыбинцев В.А. – К.: Изд-во ИАЭ, 1998. – 447 с.

9. Самсонова Я.О. Правові питання договірних відносин виноградарських і виноробних підприємств: структура правовідносин /Самсонова Я.О.// Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 79. с.183-192.

Abstract

Tintulov Yu.V.

Improvement of Vineyards Winery-subcomplex state governance of Ukraine as a guarantee of sustainable development

The article defines the main problems of viticulture and winemaking today. The necessity of improving the management structure of viticulture and winemaking and their harmonization with international requirements. The analysis of management practices and regulation of national viticulture and winemaking countries that are major producers of wine. Installed factors of further development viticulture and winemaking in Ukraine.

**СЕРТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ ЩОДО
ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ**

Тютюнник Г.О.

Проаналізовано на основі статистичних даних сучасний стан земельних ресурсів в Україні. Виділено основні проблеми якісної складової характеристики земельного фонду країни та запропоновано шляхи її покращення. Розглянуто підходи удосконалення охорони земель від несприятливих процесів. Розкрито концепцію сертифікації земель, відображено необхідність її впровадження для покращення екологічного стану земель.

Постановка проблеми. Земельний фонд України в межах її кордонів станом на 1.01.2013 р. складав 60354,9 тис. га., що дорівнює 0,4 % площі суші Землі та відповідно 6 % площі Європейського субконтиненту. Згідно даними Державного агентства земельних ресурсів України: значна частка земельної площі (70,8%, або 42,76 млн. га) – сільськогосподарські землі, у структурі яких сільськогосподарських угідь – 68, 8 %, з них 53,9 % припадає на рілля; 9,1 % складають пасовища; 4% - сіножаті; 1,5 % — багаторічні насадження; 0,4 % — перелogi. Ліси та інші лісовкриті території займають 17,6% (10,62 млн. га) території країни, забудовані землі — 4,2% (2,53 млн. га) території, покриті поверхневими водами — 4,0%, заболочені землі — 1,6%, інші — 1,7%.

За шість років, згідно з даними Державного агентства земельних ресурсів України, починаючи з 1 січня 2006 року, структура земельного фонду набула змін по основних видах угідь, зокрема, площа сільськогосподарських земель зменшилася на 186,6 тис. га; позитивною динамікою характеризуються ліси та лісовкриті території, площа яких протягом зазначеного періоду стало на 117,7 тис. га більше; площа забудованих земель збільшилась на 67,7 тис. га; відкритих заболочених – на 14,1 тис. га; площа територій, що вкриті поверхневими водами, стала на 6,1 тис. гектарів більше.

За 2012 рік площа земель сільськогосподарського призначення стала меншою на 20,9 тис. га, причому, площа рілля характеризується збільшенням за рахунок зменшення площі перелогів на 19,9 тис. га, а площа перелогів в цілому скоротилася на 23,7 тис. га, багаторічні насадження зменшилися на 1,6 тис. га та сіножаті на 1,0 тис. га. Площі територій під забудованими землями навпаки збільшилися на 12,0 тис. га, переважна частка з них знаходиться під житловою забудовою, за рік площа таких земель стало більше на 6,2 тис. га. Території під лісами та лісовкритими площами збільшилися на 10,1 тис. гектарів.

Виходячи з вище приведеного, територія України характеризується надзвичайно високим показником сільськогосподарської освоєності

(71,7%), що чимало перевищує екологічно обґрунтовані межі. Якщо порівнювати з європейськими країнами, орні землі яких займають 30-32% загальної площі суходолу, українські землі характеризуються розораністю 53,9% за рахунок скорочення площ лісів, сіножатей і пасовищ, внаслідок чого змінюється рівень залягання ґрунтових вод, мікроклімат, розвивається водна і вітрова ерозія, активізуються процеси аридизації і опустелювання земель, що зумовлює падіння родючості ґрунтів, деградацію та зниження продуктивності агроecosystem та унеможливає їх сталий розвиток, з яким пов'язане не тільки екологічна, але й продовольча безпека країни.

На території України наявний високий ступінь антропогенного навантаження на земельні ресурси: (5 балами) характеризуються забудовані землі, промисловості, транспорту; значний ступінь (4 бали) мають – рілля, багаторічні насадження; середній ступінь антропогенного навантаження (3 бали) мають природні кормові угіддя (сінокоси, пасовища), залужені балки; незначний (2 бали) – лісосмуги, чагарники, ліси, болота, під водою; низький ступінь (1 бал) – мають мікрозаповідники. По країні, в цілому, антропогенне навантаження складає більше 3,24 бали і характеризується значним ступенем. З вище приведеного, Україна не задовольняє еколого-економічні вимоги щодо загального стану. В країні екологічний стан землекористування наблизився до небезпечної межі, за якою можуть настати непоправні екологічні процеси.

Таблиця 1

Характеристика екологічного стану землекористування в розрізі регіонів України

№ п/п	Регіон	Розораність с.-г. угідь, %	Коеф. екологічної стабільності землекористування	Екологічна стабільність	Коеф. антропогенної навантаженості
1	АР Крим	48,7	0,39	Стабільно нестійка	3,40
2	Вінницька	65,1	0,33	Стабільно нестійка	3,61
3	Волинська	33,4	0,59	Середньо стабільна	3,00
4	Дніпропетровська	66,6	0,28	Нестабільна	3,71
5	Донецька	62,3	0,29	Нестабільна	3,70
6	Житомирська	37,1	0,50	Середньо стабільна	3,03
7	Закарпатська	15,7	0,74	Стабільна	2,68

8	Запорізька	70,0	0,28	Нестабільна	3,71
9	Івано-Франківська	28,2	0,60	Середньо стабільна	2,91
10	Київська	48,2	0,47	Стабільно нестійка	3,33
11	Кіровоградська	71,7	0,29	Нестабільна	3,72
12	Луганська	48,0	0,36	Стабільно нестійка	3,40
13	Львівська	36,4	0,55	Середньо стабільна	3,15
14	Миколаївська	69,1	0,28	Нестабільна	3,70
15	Одеська	62,3	0,33	Нестабільна	3,60
16	Полтавська	61,6	0,35	Стабільно нестійка	3,56
17	Рівненська	32,8	0,59	Середньо стабільна	2,93
18	Сумська	51,5	0,40	Стабільно нестійка	3,40
19	Тернопільська	61,8	0,35	Стабільно нестійка	3,58
20	Харківська	61,4	0,34	Стабільно нестійка	3,57
21	Херсонська	62,4	0,34	Стабільно нестійка	3,48
22	Хмельницька	60,7	0,35	Стабільно нестійка	3,56
23	Черкаська	60,8	0,38	Стабільно нестійка	3,49
24	Чернівецька	40,9	0,54	Середньо стабільна	3,22
25	Чернігівська	44,3	0,47	Стабільно нестійка	3,24
	Україна	53,9	0,41	Стабільно нестійка	3,42

Для визначення ступеню забруднення ґрунтів важкими металами, радіонуклідами та залишками пестицидів у 2011 році розпочався 10 тур обстеження сільськогосподарських угідь. За звітний 2012 рік було проведено обстеження сільськогосподарських угідь у 3846 господарствах різних форм власності на загальній площі 5049,2 тис. гектарів.

На обстежених площах, відібрано 465,8 тис. шт. ґрунтових зразків та проведено 2401,6 тис. складних лабораторних досліджень (аналізів)

грунту, з визначення в них вмісту 20-ти видів агрохімічних показників, в тому числі вищеназваних забруднювачів.

На основі отриманих аналітичних даних землевласникам та землекористувачам було видано 90,2 тис. шт. агрохімічних паспортів поля, земельної ділянки з рекомендаціями стосовно раціонального і ефективного їх використання із дотриманням вимог відносно збереження родючості ґрунтів та їх екологічної безпеки. Також виготовлено агрохімічні картографи на площу 4925,42 тис. гектарів.

Наявна стійка тенденція зниження якісного стану ґрунтів: зменшуються запаси гумусу, вміст поживних речовин, відбувається підкислення, засолення, деструктуризація ґрунтів. Через це створюється реальна загроза подальшої інтенсивної деградації ґрунтового покриву - основного засобу аграрного виробництва.

В результаті надмірної розораності, дефіцитного балансу гумусу і поживних речовин, недостатнього внесення органічних речовин та мінеральних добрив, хімічних меліорантів, забруднення, ґрунти України у сучасних умовах продовжують деградувати.

Один з небезпечних деградаційних процесів ґрунтів – дегуміфікація, внаслідок якого знижується родючість ґрунтів. Згідно результатів агрохімічної паспортизації сільськогосподарських земель протягом 1986-2010 рр. вміст гумусу в ґрунтах знизився на 0,22%. Якщо врахувати, що для збільшення його вмісту на 0,04 % необхідно 10 років за умов виведення ділянки з використання, то ці втрати варто буде компенсувати протягом багатьох десятків років. Однією з основних причин такого стану є значне зменшення внесення органічних добрив. Лише за останні 10 років внесення органіки зменшилося з 8,6 тонн на 1 га ріллі у 1990 році, до 0,5 тонн на 1 га у 2012 році.

Разом з цим відбувається збіднення ґрунтів на вміст таких важливих поживних речовин для формування врожаю як рухомий калій і фосфор. Середньозважений вміст рухомого фосфору на протязі 20 років знизився на 9 мг/кг ґрунту і калію – 8,6 мг/кг ґрунту.

Баланс гумусу протягом останніх 10 років був гостродефіцитним, його втрати становили в межах -0,4 - -0,8 тонн з гектара. У період інтенсивної хімізації (1976-1990 рр.) баланс поживних речовин був у середньому на 20-30 кг/га більше рівноважного стану. Починаючи з 90-х років щорічно фіксується від'ємне сальдо балансу всіх елементів живлення. В особливому дефіциті азот і калій.

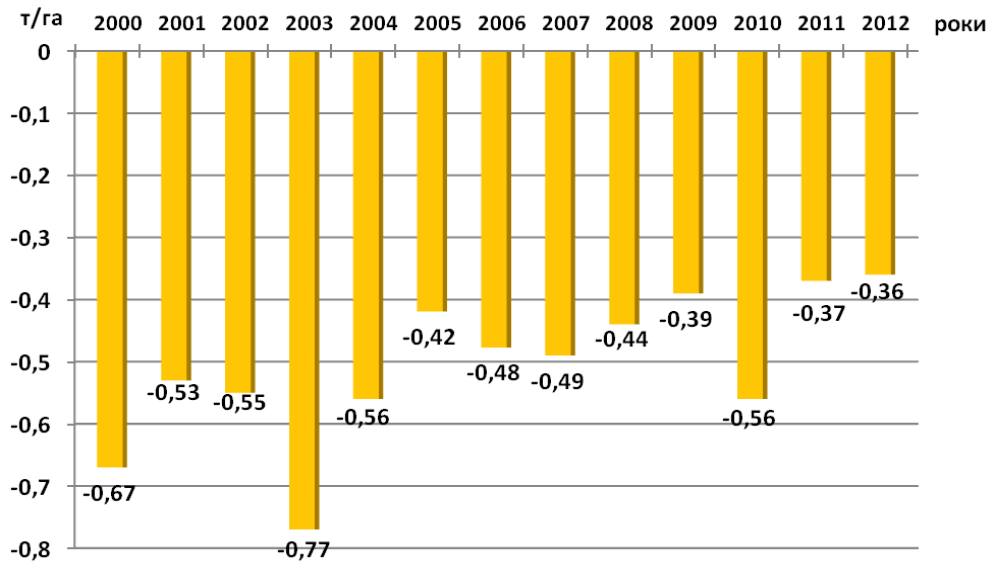

Рис. 1. Баланс втрати гумусу в ґрунтах України *

*Складено на основі [1, с. 172]

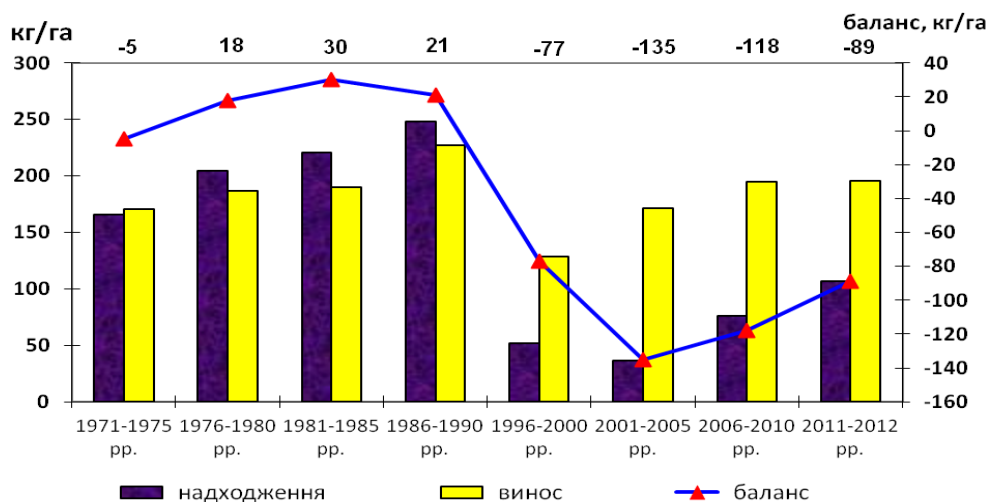

Рис 2. Баланс втрати поживних речовин в ґрунтах України *

*Складено на основі [1, с. 173]

Згідно даних останнього туру агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, площі земель, що забруднені цезієм-137, у Київській, Житомирській, Волинській, Чернігівській та Рівненській областях із щільністю 1–5 Кюрі на кілометр квадратний складають 237,2 тисяч гектар, 5–15 Кюрі на кілометр квадратний – 124 тисяч гектар, а за стронцієм-90 із щільністю забруднення 0,02–0,15 Кюрі на кілометр квадратний – 2 млн. га і 0,15–3 Кюрі на кілометр квадратний – 91,9 тисяч гектарів.

Забруднення ґрунтів високотоксичними елементами (свинцем, кадмієм, цинком, міддю) з перевищенням гранично допустимих концентрацій, знаходиться у межах 0,06-0,3 % [1, с. 163-174].

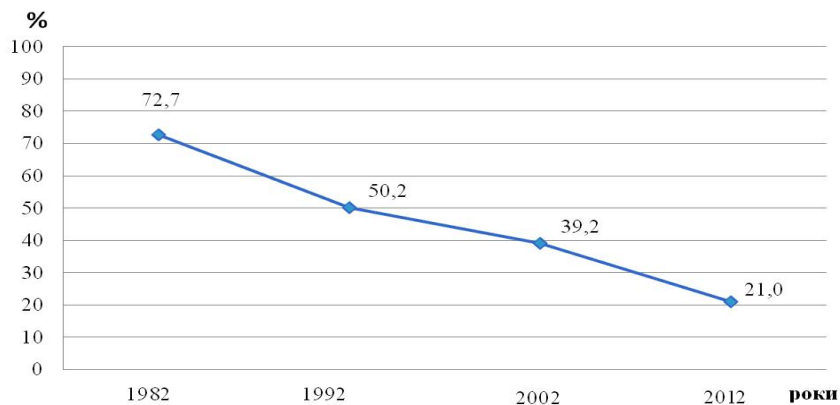

Рис 3. Відсоток проб ґрунтів, в яких виявлено залишки 4,4-дихлордифенілтрихлоретана (ДДТ) та гексахлорциклогексана (ГХЦГ)

**Складено на основі [1, с. 174]*

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження.

Аналітичність та концептуальність інноваційного розвитку землекористування розглянута у працях багатьох науковців. Дане питання стало основним центром активних досліджень таких вчених як: Галушкіна Т.П., Веклич О.О., Добряк Д.С., Данилишин Б.М., Сохнич А.Я., Новаковський Л.Я., Третяк А.М., Туниця Ю.Ю. тощо. В основному, при цьому, увагу акцентують на оптимізації складу земельних угідь, системи сівозмін, впорядкуванні земельних угідь. Вагоме значення мають їх дослідження, що містять елементи комплексного підходу до розв'язання питань організації території агроландшафтів.

Але серед великої кількості публікацій дослідників, лише деякі торкаються питання, пов'язаного із сертифікацією земельних ділянок як інноваційної діяльності, що дозволяє теоретично і практично осмислити проблеми раціоналізації землекористування [2, с. 88].

Метою статті є аналіз екологічного стану земельного фонду України та надання конкретних рекомендацій для розвитку сертифікації земель, як одного з важелів охорони земель від забруднення. Досягнення

головної мети статті набуває реалізації в результаті розгляду таких питань як:

- концепції механізму сертифікації земель в сучасному землекористуванні
- розгляду правового поля з питань забезпечення захисту та підвищення якісного стану ґрунтів;
- оцінки земельних ресурсів країни, включаючи такі аспекти їх якісної характеристики як родючість, забрудненість, засоленість тощо;
- надання рекомендацій щодо розбудови механізму сертифікації земель в Україні.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших заходів з охорони земель є їх захист від забруднення. Охорона земель від забруднення розглядається у ст. 167 Земельного Кодексу України, що забороняє «забруднення земель і ґрунтів понад встановлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин». Положення Земельного Кодексу України по суті продубльовані у ст. 45 Закону України «Про охорону земель». Окрему статтю (ст. 46) в Законі України «Про охорону земель» приділено охороні земель і ґрунтів від забруднення відходами.

Зв'язок економічних збитків та забруднення ґрунту полягає у комплексному підході, так як необхідно підрахувати комплексні економічні збитки, які складаються з суми збитків за забруднення ґрунтів та за вилучення с/г угідь.

Розмір економічних збитків від забруднення земельних ресурсів визначається за формулою:

$$Z_{\text{гр}} = \sum_{i=1}^n q Z_{\text{гр}}^i M_i, \quad (1)$$

де q – коефіцієнт, що враховує родючість земельних ресурсів;

$Z_{\text{гр}}^i$ – питомі збитки від викиду 1 т забруднюючих речовин на ґрунт;

Цю формулу використовують для підрахунків економічних збитків за використання землі під органічні, побутові відходи; якщо ж відходи пов'язані з небезпечними речовинами, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України використовується методика визначення економічних збитків із урахуванням якості ґрунтів, токсичності речовини та глибини її просочування у ґрунт.

Підґрунтям розрахунків величини збитків від забруднення земельних ресурсів є грошова оцінка конкретної земельної ділянки, яка на підставі Закону України «Про плату за землю» визначається та уточнюється Держкомземом України.

Витрати на здійснення заходів щодо зниження чи ліквідації забруднення земельних ресурсів зростають залежно від глибини просочування забруднюючої речовини у співвідношенні 10:3, тобто зі збільшенням глибини в 10 разів витрати для ліквідації забруднення зростають утричі.

Всю складність впливу забруднюючих речовин на земельні ресурси зведено до чотирьох груп небезпечності, основою для яких є показники

гранично допустимих рівнів (ГДР) та орієнтовно допустимих концентрацій (ОДК) хімічних речовин у ґрунті, мг/кг [3].

Юридичним еталоном «чистоти» ґрунтів є нормативи гранично допустимої концентрації (далі - ГДК) шкідливих речовин у ґрунті та нормативи гранично допустимих рівнів (далі - ГДР) радіоактивного забруднення ґрунтів (ст. 31 Законі України «Про охорону земель»). Ч.4 ст.45 Закону України «Про охорону земель» визначає, що «нормативи гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також перелік цих речовин встановлює Кабінет Міністрів України». Це положення практично не діє, замість цього згідно із санітарним законодавством відповідні нормативи затверджує Головний державний санітарний лікар України.

Стосовно радіаційного забруднення діють правила ст. 2 та 3 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», а також Норми радіаційної безпеки України, затверджені наказом Головного державного санітарного лікаря України від 01.12.1997 №62 (НРБУ-97).

Для охорони земель від забруднення використовують нормування внесення пестицидів та мінеральних добрив у ґрунт як важливого елемента технологічних правил і регламентів застосування агрохімікатів, вимог якості добрив та їх застосування, що встановлюються численними стандартами (напр., ОСТ 10.28-86 «Удобрения минеральные. Применение при возделывании озимой пшеницы по интенсивной технологии. Общие требования»).

Закон України «Про охорону земель» (ст. 37 та ін.) передбачає систематичне агрохімічне обстеження земель сільськогосподарського призначення, що потребує забезпечити постійний контроль за станом забруднення.

В Україні запроваджуються міжнародні стандарти у сфері охорони ґрунтів від забруднення. На основі відповідного міжнародного стандарту прийнято національний стандарт України ДСТУ ISO 11074-1:2004 «Якість ґрунту. Словник термінів. Частина 1. Забруднення та охорона ґрунтів».

Від засолення, захист земель здійснюється шляхом вапнування кислих та гіпсування солонцюватих ґрунтів хімічними меліорантами (пиловидними та слабо пиловими хімічними меліорантами), характеристики яких нормуються відповідними стандартами, наприклад, ГОСТ 14050-9315 (вапнякового борошна), ТУ 10-11-428-8716 (місцевих вапнякових добрив), ТУ 118-08-428-8317 (фосфогіпсу) тощо.

Вагомим механізмом охорони ґрунтів сільськогосподарських земель (у т.ч. від несприятливих процесів) є добровільна сертифікація ґрунтів, правовою основою якої на сьогодні є наказ Мінагрополітики «Про добровільну сертифікацію земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення» від 09.04.2008 №235, ГСТУ 46.075-2004 «Якість ґрунтів. Сертифікація земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення» та ГСТУ 46.081:2004 «Якість ґрунтів. Сертифікація земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення. Вимоги до органів з сертифікації

земель та порядок їх акредитації». Проте, даний механізм буде ефективним лише тоді, коли між сільськогосподарськими виробниками буде точитися досить жорстка конкуренція. При інших умовах проводити добровільну сертифікацію доцільності немає [4, с. 20].

Поняття сертифікації земельних ділянок у сучасному землекористуванні часто неправомірно ототожнюють з поняттям паспорта земельної ділянки, в якому описується місцезонашування земельної ділянки, її кадастровий номер, кадастровий план ділянки, правовий режим, площа та склад земельних угідь, цільове призначення, обмеження на використання ділянки, грошова оцінка, розмір земельного податку, документи, які підтверджують право власності чи право користування землею тощо.

Дана інформація має вагомe значення при визначенні норм виробітку, планування обсягів польових механізованих робіт тощо. Інформація щодо складу земельних угідь зображує екологічну стабільність ландшафтів. Розгляд інженерної інфраструктури (меліоративні канали, дорожня мережа тощо) вказує на облаштованість території, можливість здійснення вигідних трансакцій із землею тощо.

Проте коли йде річ про землю як головного засобу виробництва у сільському господарстві, найбільш важливе значення має її екологічний стан, іншими словами якісні характеристики. Через це методологічно виправданим і практично обґрунтованим питанням сертифікації необхідно розглядати через призму її екологічного стану:

- вміст гумусу, %;
- запасу гумусу, т/га;
- глибину гумусового горизонту, см;
- гідролітичну кислотність рН;
- еродованість;
- забрудненість;
- тощо.

Перспективи виробництва екологічно чистої продукції та механізму досягнення такої умови, виходячи з міжнародних стандартів 14000 “Управління навколишнім середовищем” і 180 серії 9000 “Управління якістю”, вимог УкрСЕПРО (структурний підрозділ “Держспоживстандарту”), 180 серії 14001 “ Система екологічного менеджменту” Європейських стандартів з сертифікації БМ 45000. Провідна мета екологічної сертифікації земельних ділянок в Україні полягає в одержанні об’єктивної інформації щодо якісного стану земельних угідь, з метою прийняття адекватних управлінських рішень стосовно їх використання, інформації про якісний стан продукції з приводу можливості її реалізації на зовнішньому і внутрішньому продовольчих ринках, ґрунтової відповіді споживачам про якість продукції.

Виходячи з вище приведеного істотно стає актуальним питання гумусності ґрунту і якості продукції, що вирощена на цьому ґрунті. Інформація щодо вмісту гумусу в ґрунті може дати тотальну відповідь про структуру ґрунту, його фізичні і хімічні властивості, буферність тощо, що

у свою чергу накладає відбиток на склад земельних угідь, окупність витрат на вирощування сільськогосподарської продукції ,структуру посівних площ.

Потрібно мати на увазі, що на ґрунтах з незадовільним меліоративним станом, низьким вмістом гумусу тощо може з'явитися необхідність трансформації орних земель в інші угіддя, для прикладу, в сіножаті чи пасовища. Структура посівних площ також є похідною від гумусного стану ґрунтів. На малогумусних ґрунтах може з'явитися необхідність розміщення сівозміни, в якій переважають посіви трав, а на ґрунтах з високим вмістом гумусу - навпаки, розміщення культур просапної або зернової групи і ін.

Висновки. Зауважимо, що сертифікація земельних ділянок - це не статистична процедура: ця робота проводиться для того, щоб змодельовати спосіб використання землі, розкрити ефективні висновки і пропозиції стосовно використання конкретних земельних ділянок. При цьому, оцінку ефективності сертифікації необхідно аналізувати насамперед через призму реальної стабілізації агроландшафтів, отримання суспільно необхідної екологічнобезпечної продукції аграрного сектора. Саме інформація щодо земельних ділянок дозволяє реалізувати аргументовані положення концепції раціонального землекористування. Так, інформація про ступінь крутизни рельєфу може спричинити необхідність диференційованого розміщення культур на посівній площі, з розрахуванням їх протиерозійної стійкості. Винятково актуальним є питання крутизни схилів на зрошувальних системах, на яких використовується сучасна дощувальна техніка, через те що іригаційна ерозія починає розвиватися вже на схилах 0,115 - 0,0250 і при поливних нормах 450-500 м³/га величина змиву найбільш родючої частини ґрунту складає 2-3 т/га, що знижує урожай біомаси приблизно на 100 кг [8, с. 32].

Також важливе значення має сертифікація земельних ділянок, що розташовані в межах охоронних зон, санітарно-захисних зон, зон санітарної охорони, зон особливого режиму використання земель, що спричинено посиленням контролю як за станом здоров'я людини, так і самих об'єктів, які знаходяться в цих зонах, потребою відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, що ведуть господарську діяльність у межах зон, які обтяжені використанням землі тощо. Матеріали сертифікації повинні показувати й об'єкти права земельного сервітуту, права власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне чи безплатне користування чужою земельною ділянкою [5, с. 34]. Як результат, цінність матеріалів сертифікації може сприйматись як справжня інновація за умови виготовлення спеціальних планів земельних ділянок із відображенням всіх регламентів, що витікають з інтересів держави, суспільства, конкретних суб'єктів господарювання на землі та чинного законодавства [2, с. 88-91].

Література:

6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2012 році [Електронний ресурс] / Міністерство екології та природних ресурсів України. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/dopovidi>
7. Стрюченко А.В. Сертифікація земельних ділянок як інструмент раціоналізації землекористування фермерських господарств / А.В. Стрюченко // Економічні науки. – 2007. – Вип. 59. – С. 88-91.
8. Регіональна економіка : курс лекцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchnyku.tk/regionalnaya-ekonomika-ekologiya.html>
9. Мірошніченко А.М. Земельне право України: Підручник / А.М. Мірошніченко. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. – 680 с.
10. Земельний Кодекс України: правова основа управління земельними ресурсами / За ред. В.В. Горлачука. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2001.
11. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році: Послання Президента України до Верховної Ради України // Інфор.-вид. Центр Держкомітету України. – К., 2004.
12. Скрипчук П. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції // Економіка України. – К.: Преса України. – №3(532). – 2006.
13. Чтобы не убывало плодородие / В.В. Медведев, Г.М.Кривоносова, П.И.Кукоба и др.; Под ред. В.В. Медведева. – К.: Урожай, 1989.

Abstract

Tyutyunnik G.O.

Certification as a mechanism of "green" economy for land protection from pollution

The current state of land resources in Ukraine based on statistical data are analyzed. Basic problems of quality component features of the country's land and the ways to improve it are highlighted. Approaches of land improvement from adverse processes are considered. The concept of certification of land reflects is revealed, the need to improve the implementation of the ecological state lands is reflected.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ**

Хумаров О.А.

Визначено концептуальні засади державного регулювання викидів парникових газів на основі ринкових механізмів торгівлі правами на квоти вуглецевих одиниць в Україні з урахуванням міжнародних тенденцій. Обґрунтовано функції внутрішнього вуглецевого ринку та необхідність державного регулювання процесів торгівлі квотами. Надано схему державного регулювання викидів парникових газів на основі ринкових механізмів, що забезпечуються нормативно-правовим полем, законодавчим функціонуванням інфраструктурних інститутів та державним адміністративним регулюванням квот на викиди вуглецю.

Постановка проблеми. На рівні всіх суб'єктів держави: регіонів, галузей суспільного виробництва, підприємств, домогосподарств здійснюються викиди парникових газів (ПГ). Механізми Кіотського протоколу для України визначають міжнародну торгівлю квотами на викиди ПГ та проекти спільного впровадження, що зменшують ПГ і ведуть до можливості продати квоту. В Україні зараз в міжнародній торгівлі квотами на викиди ПГ бере участь тільки держава. Підприємства можуть здійснювати торгівлю квотами за рахунок проектів спільного впровадження, результатом здійснення яких є зниження викидів ПГ. Для стимулювання зниження викидів ПГ держава має створити умови для процесів обігу квот на викиди ПГ між усіма суб'єктами вуглецевого ринку, створення умов, за яких викиди ПГ суб'єктів економіки з забруднення атмосфери стануть товаром, який буде вигідно реалізувати на міжнародному та внутрішньому вуглецевих ринках.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження.

В літературі існують публікації, в яких аналізуються проблеми участі України у виконанні міжнародних вимог до зниження ПГ та реалізації ратифікованого Кіотського протоколу на основі торгівлі квотами та механізмів проектів спільного впровадження. Використання ринкових інструментів скорочення викидів парникових газів в Донецькій області розглянуто в монографії Александрова І.О. [1].

Проблеми визначення величини квот та формування міжнародного ринку квот розглядає академік Ю.Ю. Туниця [2]. Удосконалення організаційно-економічних механізмів торгівлі квотами на атмосферні викиди представлені в роботах Волошина Д.В. [3,4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі невирішеними є економічні, адміністративні, інфраструктурні, нормативно-правові питання формування внутрішнього вуглецевого ринку в Україні.

Мета статті. Метою статті є розробка концептуальних основ державного регулювання викидів парникових газів.

Основний матеріал. Аналіз вуглецевих ринків країн світу показав наступне. Вуглецевий ринок охоплює торгівлю вуглецевими одиницями в рамках національних, регіональних та міжнародних систем торгівлі викидами.

За інформацією компанії Thomson Reuters Point Carbon, обсяг світового вуглецевого ринку в 2011 році становив 96 мільярдів Євро. Найбільшими сегментами світового вуглецевого ринку є Європейська система торгівлі викидами (79% світового ринку), сертифіковані скорочення викидів проектів механізму чистого розвитку (19% світового ринку) та одиниці скорочення викидів проектів спільного впровадження (близько 1% світового ринку) [5].

Каліфорнія є однією з найбільших економік світу (близько 13% ВВП США) і займає 18-е місце за обсягом викидів парникових газів, якщо оцінювати цей штат окремо в ряду провідних держав. У вересні 2006 року в штаті був прийнятий закон (Assembly Bill 32), що визначає абсолютну мету: знизити парникові викиди до 2020 року до рівня 1990 року, тобто на 17%, а до 2050 року на 80% порівняно з 2006-м. У грудні 2011 року була прийнята програма введення системи квотування і торгівлі, яка є основним інструментом досягнення мети. З 2012 року система обов'язкового квотування і переуступки прав на викиди діє в тестовому режимі. У серпні 2012 року відбувся перший пробний аукціон квот [6].

В 2013 році вуглецевий ринок відкрила Австралія, треба зазначити, що Японія, Південна Корея, Туреччина, ряд штатів Канади і США також розробляють подібні системи. До запуску вуглецевих ринків готуються і сім китайських регіонів. Китайський уряд також оголосив про плани можливої співпраці з низкою штатів США (включаючи Каліфорнію), також запускають регіональні вуглецеві ринки - в рамках двосторонньої торгівлі.

У жовтні 2011 року Україна отримала грант Світового банку для реалізації підготовчої фази проекту Партнерства задля підготовки до ринкових механізмів (PMR – Partnership for Market Readiness). Партнерство задля підготовки до ринкових механізмів – це ініціатива Світового банку, яка має на меті розробити для держав найоптимальнішу модель впровадження вуглецевого ринку з урахуванням досвіду інших країн-учасниць проекту. Ініціатива спрямована на створення технічних, політичних та інституційних систем, які необхідні для впровадження в країні ринкових інструментів залучення фінансування для мінімізації викидів парникових газів і низьковуглецевого розвитку економіки [7].

Україна за 2010-2013 роки одержала біля 4 млрд. грн. щорічно від продажу квот на викиди ПГ. Одержані кошти було направлено на закупку автомобілів для міліції, утеплення будинків соціального призначення (школи, дитячі садки, лікарні), реконструкцію та модернізацію котелень на території України. Станом на 31 грудня 2011 року в Україні було зареєстровано 84 проекти спільного впровадження (65 проектів за

національною процедурою та 19 проектів за міжнародною процедурою). 73 проекти вже одержали одиниці скорочення викидів, загальний обсяг яких становить близько 62,9 мільйонів (58% всіх випущених одиниць скорочень викидів в світі). На першу половину 2014 року в Україні було зареєстровано та діяло більше 260 проектів спільного впровадження. Ці проекти розвивалися по таким галузям економіки для забезпечення зниження ПГ: енергетика (відновлювані - / непоновлювані джерела енергії), розподіл енергії, енергоспоживання; промислова хімія, будівництво, транспорт, шахти/ видобуток мінеральної сировини, виробництво металу, викиди з палива (твердого, рідкого і газоподібного), викиди від виробництва та споживання галоїдних карбонов, гексафториду сірки, використання розчинників, обробка та видалення відходів, заліснення та лісооновлення, сільське господарство [8].

Таким чином, Україна приймає участь у світовому ринку торгівлі квотами ПГ та широко впроваджує спільні проекти, які дають змогу скоротити об'єми викидів вуглецевих одиниць, а одержані скорочення продати зацікавленим в них покупцям.

Ринок торгівлі квотами на викиди ПГ є дуже специфічним ринком і він має регулюватися державою, так як скорочення викидів вуглецю фіксуються Кіотським договором та домовленостями після кіотського періоду і обов'язкове управління з боку держави використанням коштів, що одержані за рахунок торгівлі квотами на викиди вуглецю та впровадженням спільних проектів.

Автором визначено такі передумови формування внутрішнього ринку торгівлі правами на квоти викидів вуглецевих одиниць:

- глобальні проблеми погіршення екологічного стану, умов життєдіяльності населення та зміна клімату безпосередньо стосуються економічного розвитку України;

- вичерпання невідновлюваних вуглецевих ресурсів, зростання цін на вуглецеві енергетичні ресурси та необхідність їх раціонального використання;

- необхідність пошуку нових енергетичних джерел та інвестицій на їх впровадження на рівні держави, регіонів, фірм, підприємств;

- необхідність енергоінтенсифікації економіки з метою підвищення її екологічності та маловідходності відносно вуглецевих одиниць;

- визначення вуглецевого ринку як економічного та організаційного засобу спонукання регіонів, підприємств, фірм, домогосподарств вкладати ресурси в модернізацію виробництва та життєдіяльності з метою досягнення енергоефективності;

- Європейський союз директивно ввів загальний для всіх членів вуглецевий ринок з інвентаризацією викидів по визначених галузях промисловості, з правилами торгівлі, з визначеними видами вуглецевих одиниць, що продаються, з основними біржовими площадками - Международной климатической биржей - International Climate Exchange, ICE, European Energy Exchange та інш.

- необхідність виконання Україною Кіотських та посткіотських домовленостей щодо зниження викидів ПГ на основі впровадження ринкових відношень щодо викидів парникових газів між регіонами, підприємствами та домогосподарствами;

- в перспективі ЄС планує розширення системи торгівлі квотами за рахунок нових галузей та видів ПГ, а також зниження об'ємів квот, що надаються, обмеження імпорту «вуглецевих одиниць» по механізмах проектів спільного впровадження (ПСВ) та механізмів чистого розвитку (МЧР);

- необхідність формування резерву викидів ПГ з метою виконання посткіотських зобов'язань, які знижують рівень квот на викиди ПГ для України;

- поява нового товару – права на викиди квот парникових газів, що має вартість та споживчу вартість на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- введення в господарський обіг товару права на викиди 1т CO₂e;

- підвищення споживчої вартості однієї тони CO₂ в результаті квотування прав на викиди ПГ та необхідності переходу на нові способи одержання енергії

- підвищення вартості однієї тони CO₂ у зв'язку з ціною освоєння нових видів одержання енергії;

- облік, моніторинг, контроль, викидів ПГ та платність за ці викиди;

- створення інфраструктури обміну правами на викиди парникових газів всередині країни, її регіонів та окремих фірм, підприємств, домогосподарств;

- необхідність стимулювання вітчизняних та іноземних суб'єктів, що розташовані на території України до зниження викидів ПГ на основі появи нового товару – права на викиди парникових газів;

- необхідність формування ринку прав на викиди парникових газів, що пов'язаний з глобальними вуглецевими ринками;

- необхідність формування ринку проектів спільного впровадження та добровільних скорочень, що пов'язані з глобальними вуглецевими ринками;

- надання державою, регіонами та закордонними партнерами інвестиційних грантів на розвиток відтворюваних джерел енергії.

Метою формування внутрішнього вуглецевого ринку є стабілізація та постійне скорочення викидів ПГ на основі використання ринкових механізмів впровадження спільних проектів, торгівлі квотами та добровільних скорочень для досягнення сталого низьковуглецевого розвитку держави, регіонів, підприємств, фірм, домогосподарств.

Проблема розробки сучасної теорії створення внутрішнього вуглецевого ринку дуже важлива для України. Обґрунтування ролі та місця держави в регулюванні ринку, визначення основних стратегічних напрямів політики та заходів її здійснення має бути направленим на скорочення викидів ПГ. Ринкові механізми мають бути визначені як заходи з покращення клімату, що здійснюються в Україні та інших країнах світу.

На наш погляд, специфіка державного регулювання формування національного вуглецевого ринку в Україні полягає в такому:

- забезпечення державою зв'язку інструментів та механізмів національного вуглецевого ринку з міжнародним ринком в екологічній, економіко-екологічній, технічній, техніко-технологічній, науковій, законодавчій та інших сферах.

- державне регулювання створення інфраструктурного забезпечення національного вуглецевого ринку;

- державне регулювання (квотування, лімітування) викидів ПГ на рівні країни, що визначається міжнародними домовленостями, встановлення власних квот на викиди ПГ всередині України;

- державний протекціонізм в забезпеченні функціонування вуглецевого ринку та його суб'єктів.

Запропоновано структуру національного вуглецевого ринку, який має урахувати тенденції глобального ринку та складатися з таких блоків:

- ринок торгівлі квотами на викиди ПГ на рівні регіонів та підприємств на основі скорочень викидів ПГ;

- ринок проектів спільного впровадження вітчизняних суб'єктів та партнерства з закордонними компаніями.

До основних принципів функціонування суб'єктів в умовах внутрішнього вуглецевого ринку необхідно віднести такі:

- використання економічних механізмів ринку на впровадження СП та торгівлю квотами на викиди ПГ;

- додержання вимог національного та міжнародного законодавства в об'ємах квот викидів ПГ, що визначені для України;

- забезпечення перманентності заходів щодо скорочення викидів ПГ на основі проектів СВ та схем зелених інвестицій;

- підвищення енергоефективності національної економіки на основі циклічної економіко-екологічної модернізації виробництва, впровадження інновацій та чистих технологій.

Автором визначено функції внутрішнього вуглецевого ринку, що полягають в такому:

- розподільна функція, що включає розподіл квот на викиди ПГ серед регіонів України та перерозподіл квот на викиди ПГ серед суб'єктів господарювання по регіонам України;

- стимулююча функція направлена на заохочення регіонів, власників та управляючих підприємствами до впровадження інновацій та технологічного розвитку для одержання надлишкових квот на викиди ПГ з метою їх подальшого продажу;

- еквівалентна функція полягає в зіставленні індивідуальних питомих витрат праці, капіталу та об'ємів викидів ПГ при виробництві продукції, послуг з найкращими технологіями, що використовуються на однорідних процесах в Україні та світі;

- економічна функція полягає в зменшенні трансакційних витрат в сфері торгівлі квотами на викиди ПГ та впровадження спільних проектів;

- регулююча функція направлена на регулювання викидів ПГ на основі механізмів попиту та пропозиції залишків від квот на викиди ПГ на рівні регіонів та суб'єктів господарювання;

- інформаційна функція, що відображає попит та пропозицію на внутрішньому ринку торгівлі залишковими квотами на викиди ПГ, попит та пропозицію на проекти спільного впровадження з закордонними та вітчизняними покупцями;

- комплексна, що проявляється через вплив на розвиток інших ринків та ринок енергетики з метою зниження енергоспоживання на рівні регіонів, підприємств та домогосподарств;

- забезпечення мобілізації та перерозподілу прав на викиди ПГ, а також розподілу технічних, грошових, інвестиційних, організаційних ресурсів на користь впровадження низьковуглецевих технологій в регіонах, на підприємствах, в домогосподарствах, та забезпечення таким чином переходу всієї економіки на інноваційний низько вуглецевий шлях розвитку.

Для того, щоб внутрішній вуглецевий ринок діяв необхідно формування відповідної правової бази. В Україні має бути створений та введений в дію закон про запобігання і пом'якшення наслідків зміни клімату. В цьому законі має бути зафіксовано політичні, економічні, організаційні, умови виконання зобов'язань України за Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотським протоколом до неї (далі – Протокол), законодавче визначення процедур Протоколу, у тому числі торгівлі квотами, проектів спільного впровадження та цільових екологічних (зелених) інвестицій. Закон про внутрішні вуглецеві ринки має бути узгодженим з законом України про запобігання і пом'якшення наслідків зміни клімату та узгоджуватися з визначеними ним процедурами. Мета закону про внутрішній вуглецевий ринок має бути також узгодженою з визначеними в Протоколі процедурами, що передбачає заходи щодо кількісних обмежень та скорочення викидів парникових газів з метою пом'якшення наслідків зміни клімату (ст. 2, 3 Протоколу). В законі також має бути передбачено розмежування повноважень щодо квотування одиниць скорочення викидів парникових газів між державою та регіонами, надання більшої компетенції регіонам та суб'єктам в особі підприємств, фірм, тощо. Також необхідно прийняття Закону України «Про регулювання обсягу антропогенних викидів, в тому числі парникових газів» та розробка Національний план розподілу квот на викиди парникових газів. В законі про внутрішній вуглецевий ринок України має бути визначена державна політика щодо розвитку обміну правами на квоти викидів вуглецевих одиниць на рівні держави, регіонів, суб'єктів діяльності – фірм, підприємств, домогосподарств. Закон має створити правові, економічні, організаційні умови для розвитку низьковуглецевої економіки в Україні та подальшої інтеграції внутрішнього вуглецевого ринку у світовий ринок зниження викидів ПГ [9].

Створення законодавчо-нормативної бази, що регулює економічні відносини між суб'єктами обігу прав на квоти викидів ПГ на внутрішньому вуглецевому ринку має включати:

- законодавче визначення статусу квот на викиди ПГ, прав на квоти викидів ПГ, обігу прав на квоти викидів ПГ та стандартизація і регламентація процесів обігу прав на квоти викидів ПГ в умовах вуглецевого ринку (покупка, продаж, вуглецеві кредити);

- законодавче визначення процесів обігу прав на квоти ПГ на рівні регіону та підприємства, залучення регіонів та підприємств до процесів обігу прав на квоти викидів ПГ;

- законодавче забезпечення процесів (юридичних, економічних, організаційних, інфраструктурне забезпечення) розподілу прав на квоти викидів ПГ між такими суб'єктами:

- по територіальному критерію – між державою та регіонами, державою та підприємствами, регіонами та підприємствами;

- по галузевому критерію – між галузями суспільного виробництва.

- законодавче розмежування прав на квоти між державою, регіонами, підприємствами.

Регулювання ринку обґрунтовується специфікою його адміністративного управління та контролю з боку держави, що має включати таке:

- установлення кількості галузей економіки та кількості підприємств, викиди вуглецевих одиниць яких мають квотуватися та лімітуватися по регіонам, як суб'єктам господарської діяльності, та підприємствам;

- формування та ведення реєстрів обліку викидів парникових газів;

- визначення методики єдиного обліку викидів парникових газів різних суб'єктів економіки;

- формування інформаційно-комунікаційної системи збору даних про викиди ПГ всіх занесених до реєстру суб'єктів економіки;

- визначення (рівень держави) щорічних обсягів квот на викиди парникових газів, які розподілятимуться серед регіонів, як учасників ринку;

- визначення (рівень регіонів) обсягів квот, карбонових кредитів та лімітів на викиди парникових газів, які розподілятимуться серед підприємств, як учасників ринку;

- розроблення та впровадження механізмів підтвердження вільних квот для продажу у суб'єктів економічної діяльності;

- розроблення організаційно-економічного механізму купівлі та продажу прав на квоти викидів вуглецевих одиниць на внутрішньому ринку України;

- розроблення механізму визначення пріоритетних напрямів використання коштів, отриманих від продажу квот;

- адміністративний державний контроль за функціонуванням ринку квот;

- розроблення нормативно-правової бази для впровадження цивілізованого ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць, яка має включати адміністративне та інфраструктурне забезпечення.

Схема державного регулювання викидів ПГ ринковими механізмами представлена на рис.1.

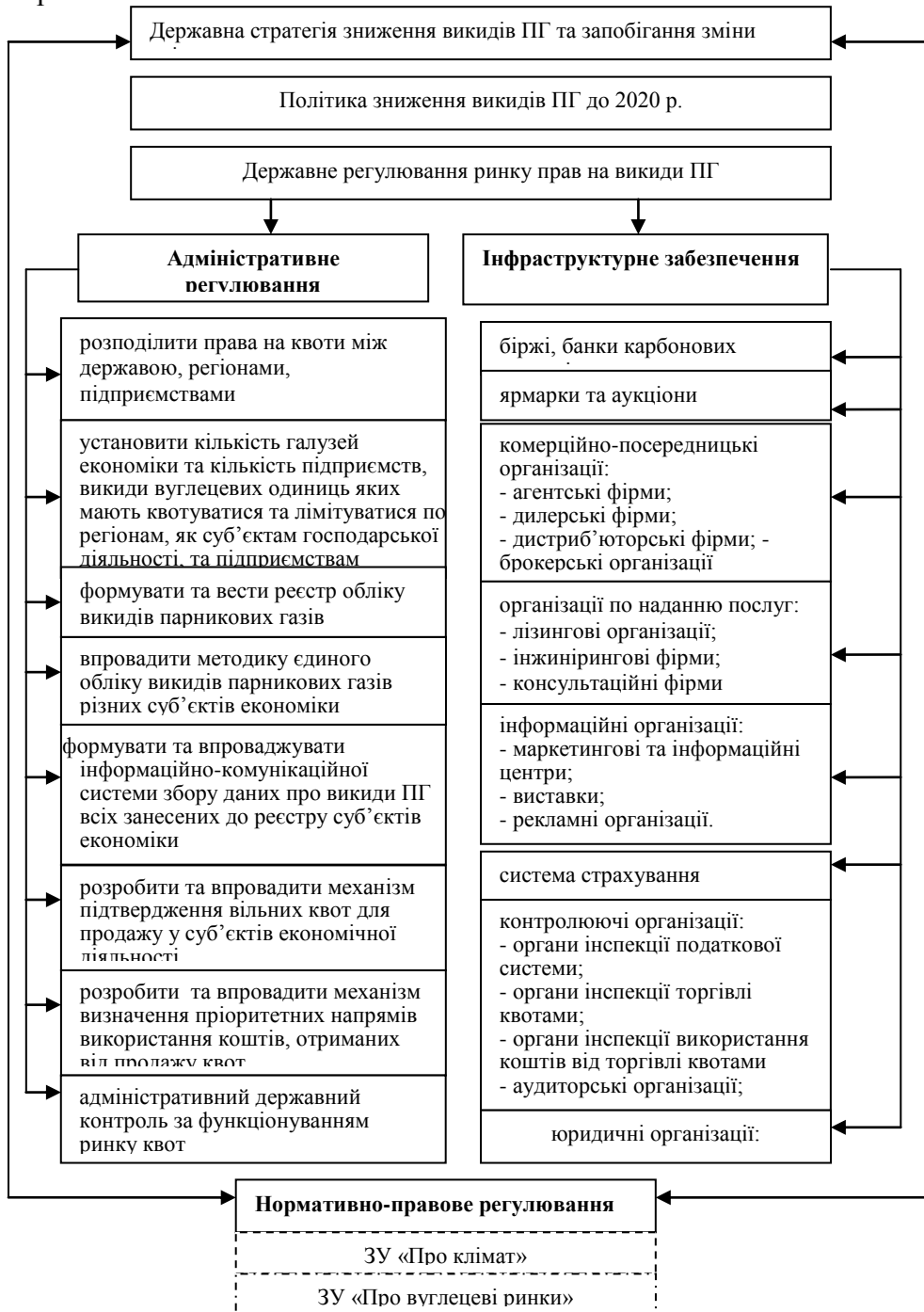

Рис. 1. Схема державного регулювання викидів ПГ ринковими механізмами

На рівні держави спеціально уповноважені державні органи виконавчої влади (Міністерство екології та природних ресурсів – Кабінет міністрів України) та законодавчої влади (Верховна Рада України, Мін'юст України) мають визначати, розподіляти та затверджувати квоти на викиди вуглецевих газів між регіонами.

Методичні принципи їх розподілу повинні базуватися на таких специфічних особливостях:

- урахування виділених квот на викиди ПГ Україні згідно з міжнародними домовленостями;
- визначення власних внутрішніх квот на викиди ПГ Україні з урахуванням міжнародних домовленостей;
- стан економіки регіону: регіонального ВВП та структури ВВП по галузям та підприємствам, що його формують, з виділенням в структурі забруднювачів атмосфери викидами ПГ
- стан екології регіону: існуюче навантаження ПГ на природну середу регіонів;
- стан впливу викидів ПГ на соціум регіону.

На рівні регіону спеціально уповноважені державні органи виконавчої влади (наприклад, департаменти екології та природних ресурсів при облдержадміністраціях) мають розподіляти та затверджувати квоти на викиди ПГ між підприємствами та затверджувати ліміти на викиди вуглецевих газів для підприємств.

На рівні держави необхідно прийнятий закон, по якому без одержання квоти не має права працювати жодне підприємство з реєстру підприємств, яким передбачено квотування викидів ПГ.

Висновки. Вуглецеві ринки стають інструментом зниження викидів ПГ і поширюються по всім країнам світу. Україна приймає участь у ринках торгівлі квотами на викиди ПГ та у реалізації проектів спільного впровадження. Об'єктивність державного регулювання ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць обумовлена рядом обставин: необхідністю нормативно-правового регулювання ринку прав на квоти викидів ПГ для забезпечення принципу його єдності при реєстрації квот, розподілу їх між суб'єктами економічної діяльності, розрахунку квот на викиди ПГ по єдиній методиці та їх обліку; забезпечення жорсткого контролю за виконанням правових норм та відповідальності учасників ринку при здійсненні внутрішньої та зовнішньої торгівлі правами на квоти викидів вуглецевих одиниць; захист інтересів всіх учасників ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць; виконання принципу гласності при використанні коштів, одержаних від продажу прав на квоти викидів вуглецевих одиниць; стимулювання державою конкуренції на внутрішньому ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць на основі економічних, адміністративних та юридичних методів управління.

Література

1. Александров І.О. Стратегія сталого розвитку регіону: монографія/ І.О. Александров, О.В. Половян, О.Ф. Коновалов, О.В. Рогачова, М.Ю., Тарасова, за заг. ред. д.е.н. І.О. Александрова/НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк: «Ноулідж», 2010.-203 с.
2. Туниця Ю.Ю. Екоекономіка і ринок: подолання суперечностей /Ю.Ю. Туниця. – К.: Знання, 2006. – 314 с.
3. Волошин Д.В. Економіко-екологічні аспекти запобігання небезпечним змінам клімату (методологія, завдання, механізми)/Д.В. Волошин. – К.: Наукова думка, 2005. – 276 с.
4. Волошин Д.В. Изменение климата: экономико-экологические проблемы. / Д.В. Волошин. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2007. - 308с.
5. Україна отримала грант Світового Банку на створення вуглецевого ринку [Електронний ресурс] – Режим доступу esoclubua.com/.../ukrajina-otrimala-hrant-svitovoho-banku-na-stvorennya-vuhletsevoho-rynku/
6. ЕМА Website - Energy Market Authority [Електронний ресурс] – Режим доступу www.ema.gov.sg/.../2013/01/oncue-JohnNg.html
7. Школа І.М. Вуглецевий ринок як інструмент реалізації стратегії сталого низьковуглецевого розвитку / І.М. Школа, О.В. Бабінська // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2012. — № 4. — С. 347-353.
8. Сайт Державного агентства екологічних інвестицій України – Режим доступу: <http://www.seia.gov.ua>.
9. Хумаров О.А. Удосконалення інституційного забезпечення управління парниковими газами в Україні / О.А.Хумаров// Економічні інновації.- 2014. – 57. –С.400-411.

Abstracts

Khumarov A.

CONCEPTUAL BASIS OF GREENHOUSE GAS EMISSIONS REGULATION

Conceptual bases of state regulation of greenhouse gas emissions based on market mechanisms for trading rights of the carbon quota credits in Ukraine are considered with taking into account international trends. Proved the functions of internal market and needs for state regulation of trading. Provided scheme of state regulation of greenhouse gas emissions based on market mechanisms. Market mechanisms provide by regulatory field, legislative functioning infrastructure institutions and public administrative regulation of carbon credits.

ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ «ЗЕЛЕНОГО» РОЗВИТКУ

Хумарова Н.І., Голікова О.С.

Розглянуті питання сутності інноваційних стратегій та їх відповідність засадам «зеленого» розвитку. Визначено інституційне середовище, що забезпечує їх впровадження у господарську діяльність суб'єктів господарювання. Визначені окремі недоліки, що перешкоджають широкому застосуванню стратегій «зеленого» розвитку на державному та регіональному рівнях.

Актуальність. В сучасному науковому та політичному лексиконі термін «стратегія» використовується в різних трактуваннях. Стратегію розуміють не тільки як довгостроковий прогноз соціально-економічного розвитку регіону, групи регіонів, країни в цілому, але й як поняття, що включає сформульовані на основі прогнозу проекти, програми, плани, здійснення яких необхідно для досягнення основних показників перспектив розвитку. В той же час стратегію можна розглядати як систему заходів управління нею: розробка, затвердження, реалізація, моніторинг, коректування.

Для досягнення високого рівня економічного розвитку сьогодні, як свідчить зарубіжний досвід, активно впроваджуються інноваційні стратегії спрямовані на суттєві структурні та якісні зміни територіального розвитку. Основна їх задача це інтеграція в єдиний вектор розвитку мотиваційних, економічних, організаційно-адміністративних механізмів. Інноваційні стратегії, розглядають територіальні системи у якісно новому, глобалізаційному масштабі, іноді пропонують напрями, які дають новий погляд на існуючі тенденції щодо їх економічного розвитку. Зважаючи на методологічні засади формування пріоритетів розвитку до таких відносяться і стратегії, які активізують раціональне використання природно-ресурсного потенціалу та сприяють впровадженню «зеленої» економіки.

Мета статті. Дослідити сутність інноваційних стратегій у впровадженні пріоритетів екологоорієнтованого розвитку та їх інституційне забезпечення в рамках існуючого вітчизняного законодавства та дотримання міжнародних нормативно-правових актів.

Викладення основного матеріалу. Інноваційні стратегії «зеленого» розвитку орієнтовані на поєднання таких наріжних цілей як економічна ефективність, отримання відповідних соціальних та екологічних стандартів життєзабезпечення, що призводить до ефекту потроєних дивідендів від комплексного розвитку економіки, соціуму та екології. Приклади використання інноваційних екологоорієнтованих стратегій в

розвинених економіках вказує на наявність каталітичного ефекту та ефекту динамічної ефективності від їх впровадження [1, с. 413].

Для обґрунтування інноваційних стратегій «зеленого» розвитку та вибору кінцевого екологоорієнтованого стратегічного плану дій дуже важливо вибудувати, спираючись на наявний природно-ресурсний та виробничий потенціал території, такий логічний ланцюг:

природні ресурси — напрями використання, відновлення та відтворення — повнота і комплексність видобутку та переробки — варіанти технології використання, відновлення та відтворення — цінність кінцевого продукту – вторинні ресурси

Важливо враховувати також умови соціально-економічного стану та інтеграційні зв'язки території. Це дозволяє узгоджувати застосування техніко-технологічних та організаційно-економічних інновацій у різних секторах економіки, зокрема екологомістких та ресурсоемних, а також відіграє суттєву роль у поєднанні завдань екологоорієнтованого зростання.

Впровадження пріоритетів «зеленого» зростання у розвитку територій, а також окремих господарських систем визначається ступенем дотримання та використання сучасних інноваційних стратегій, розглянемо деякі з них.

Стратегія ресурсозбереження, в ринкових умовах це комплекс принципів, заходів, факторів, методів та заходів спрямованих на збереження, ефективне й раціональне використання усіх видів ресурсів суб'єктами господарювання та оптимізацію управлінських рішень щодо зниження витрат сукупних ресурсів на одиницю продукції, за умови забезпечення екологічної безпеки.

Дана стратегія поєднує стратегії нижчого рівня – *стратегію кооперації*, що забезпечує спільні дії, по мінімізації використання первинних природних ресурсів, поводження з відходами та *стратегію рециркуляції* як таку, що дає можливість попередження та перенаправлення потоків відходів від потрапляння у природне середовище та повернення їх у виробництво (замкнутий цикл потоків сировини, матеріалів, вторинних ресурсів). Рециркуляція виконує екосистемні ефекти, зокрема: зменшує попит на функції довкілля як приймача відходів; скорочує попит на функції забезпечення ресурсної бази, оскільки матеріали, що пройшли рециркуляцію, є заміниками по відношенню до тих ресурсів, що вилучаються з навколишнього середовища.

Сучасне державне законодавство стимулює підприємства дотримуватися певних нормативів ресурсокористування та впроваджувати ресурсні обмеження. Перспективи зменшення ресурсоспоживання на одиницю кінцевої продукції й досягнення більш високого ступеня економічного розвитку вимагають від виробників не тільки дотримуватись нормативних вимог щодо ресурсозбереження, але й переходити на більш прогресивні рішення, зокрема, стратегію

ресурсозбереження за вимог ринку та стратегію конкурентних переваг ресурсозбереження [2, с.101-102].

Стратегія еко-ефективності, що передбачає «дематеріалізацію», отримання найбільшої кількості продуктів і послуг при мінімальному негативному впливі на довкілля та формування стратегічних екологічних потенціалів підприємства, зокрема зниження екологічних потенціалів ризику та створення екологічного потенціалу успіху.

Стратегія чистого виробництва - відноситься до проблемо орієнтованих, і спрямована переважно на обґрунтування і вибір найбільше ефективного з можливих варіантів вирішення екологічних проблем, та базується на ідеї недопущення забруднення середовища тобто пріоритетом є реалізація превентивних заходів, щодо екологізації виробничих процесів [7].

Стратегія найкращих з існуючих технологій, спрямована на визначення потрібних характеристик виробничих процесів або використання капітального обладнання, тобто на потенційні джерела забруднення накладаються мінімальні технологічні вимоги. Стратегія передбачає забезпечення інноваційного підходу до модернізації та технологічного оновлення, і т. ін. Зараз в розвинених країнах застосовується «найкраща з існуючих технологій, що не викликає надмірних витрат» (BATNEEC), як інструмент контролю з боку органів охорони довкілля. Підприємствам рекомендується застосовувати практично здійсненну технологію контролю забруднення, що має бути технологічно ефективною і задовольняти умові, не бути занадто дорогою [8, с. 377].

Стратегія достатності (міри потреб) – орієнтована на добровільне, свідоме обмеження споживання та відповідну зміну стилю життя. В сфері поведінки з відходами ця стратегія може бути реалізована на протязі всього життєвого циклу продукції, починаючи від подовження строку використання продукції, мінімізації використання пакувальних матеріалів, процесу сепарації та роздільного збору відходів і т. ін. Стратегія достатності тісно пов'язана з такими поняттями як оптимальне використання, корисність та попит. Основні положення даної стратегії знаходяться у площині методологічних засад економіки добробуту, зокрема етичних принципів розподілу та потреби природних і матеріальних ресурсів, що притаманні розвиненим країнам, а у вітчизняному законодавстві практично не відображені.

Розглянуті стратегії «зеленого» зростання мають спільний науково-методологічний базис, головною метою їх реалізації є впровадження ідеології невиснажливого використання природно-ресурсного потенціалу, вони здатні забезпечувати переорієнтацію процесу регулювання екологічної відповідальності суб'єктів господарювання з пасивного дотримання та виконання грошових відрахувань (платежів, податків, штрафів) на превентивні заходи, щодо екологізації виробничих процесів на основі модернізації та технологічного розвитку; створювати синергетичний ефект від врахування соціальних, екологічних та

управлінських факторів. Дослідження результатів застосування означених стратегій свідчить, що найбільше їх застосовують підприємства, які мають експортоорієнтовані, мають сертифіковану продукцію, дбають про імідж екологічно безпечних виробництв. Зараз важливо перевести реалізацію інноваційних екологоорієнтованих стратегій у площину загальнонаціональних та регіональних інтересів.

Діюча в країні нормативно-законодавча база щодо регулювання впровадження екологічних стратегій «зеленого» зростання та започаткування засад сталого розвитку формується вже певний час, і хоча вона ще досить обмежена та подекуди фрагментарна, її можна розглядати з точки зору сприяння процесам екологізації соціально-економічного розвитку й виділити такі категорії нормативно-законодавчих документів:

- акти, що визначають національні пріоритети соціально-економічного та екологічного розвитку держави загалом;
- акти, що регулюють екологічну безпеку, підтримують технологічний розвиток та сприяють впровадженню в економічну діяльність засад раціонального використання природних ресурсів;
- акти, що безпосередньо спрямовані на дотримання екологічної безпеки, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

До першої категорії документів, що забезпечують інституційну та правову базу розвитку екологічної безпеки та оптимізації використання природного капіталу й визначають ці питання запорукою національної безпеки, відносяться такі Закони України як: «Про основи національної безпеки України» (2003р.); «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991р.), «Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року» (2007р.), «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (2011р.), «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні» (2011р.), та «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2012р.), Розпорядження КМ України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища України на період 2011 - 2015 рр.» (2011р.), «Енергетична стратегія України на період до 2030 р.» (2013р.), Укази Президента України, урядові та загальнодержавні програми і т.ін. В цих документах стратегічні пріоритети національних інтересів безпосередньо пов'язані із широким застосуванням енергоефективних технологій, технологій чистого виробництва, охорони та раціонального використання природних ресурсів. Важливо що в основних законодавчих актах України реалізація промислової політики та підвищення якості економічного зростання безпосередньо пов'язуються із модернізацією та впровадженням енерго- та ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологій.

На жаль, до цього часу не прийнято законів про «Національну Стратегію сталого розвитку України», «Стратегію науково-технологічного та інноваційного розвитку держави», «Національну Концепцію впровадження та розвитку більш чистих виробництв та екологічних

технологій» та інші важливі документи.

В другу категорію, на наш огляд, входять Закони України: «Про екологічну експертизу» (1995р.), «Про відходи» (1998р.), «Про екологічний аудит» (2004р.), «Про інноваційну діяльність» (2002р.), «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (2012р.) та інші, в яких регулюються питання забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції, підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання і т.ін., що сприяють забезпеченню екологічно безпечного соціально-економічного розвитку держави.

Наприклад у Законі України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (2012р.) основи державної політики в інвестиційній сфері на перспективу мають будуватись на стимулюванні залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки, спрямовані передусім на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції та високоякісних послугах. Оновлений у 2012 році Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», розширює можливості щодо активізації діяльності у сфері трансферу технологій, створює сучасні правові умови для комерціалізації наукових розробок та мотивації вітчизняних виробників до впровадження екологоорієнтованих інновацій, що разом із впровадженням екологічних стратегій дасть синергетичний ефект у напрямку екологізації суспільного розвитку.

Відмітимо що система вітчизняного екологічного законодавства хоча й побудована за принципами європейського екологічного права, проте здебільшого не забезпечена прямими правовими санкціями, спирається на розгалужений та невпорядкований масив «вторинного» законодавства та не має чіткого розподілу повноважень на державному, регіональному й галузевому рівнях. Відкритими залишаються питання формування та розвитку систем екологічного управління, корпоративного менеджменту, добровільної екологічної сертифікації, маркування, екологічного страхування вирішення яких консолідацію зусиль у напрямку екологізації систем господарювання.

Третя категорія нормативних документів містить такі, що безпосередньо спрямовані на раціональне використання та відтворення окремих сфер природного капіталу. Ця група представлена досить ґрунтовно. Діють закони України щодо охорони, використання та відтворення окремих видів природних ресурсів та велика кількість цільових програм, які охоплюють основні напрямки природоохоронної діяльності, розвитку мінерально-сировинної бази і т. ін. однак у їх результативності та забезпеченні виконання існують об'єктивні та суб'єктивні перешкоди. Деякі аспекти нормативно-правового забезпечення впровадження інноваційних стратегій екологоорієнтованого розвитку представлені у таблиці 1.

Перспективи впровадження екологічних стратегій обумовлені та

підтримуються міжнародними правовими актами, які ратифіковані Україною: Конвенція ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992р.); Міжнародна Декларація Більш Чистого Виробництва (Комісія ООН зі сталого розвитку, 1999р.); «Декларації тисячоліття» ООН (2000р.); «Порядок денний на XXI століття» представлений на Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002р.); «Майбутнє якого ми бажаємо» документ Всесвітнього саміту «Ріо+20» (2012р.) та багаточисельні Директиви. Так наприклад, Кіотський протокол надав широкі можливості у впровадженні Механізму чистого розвитку (МЧР) у різних секторах національної економіки, зокрема: промисловості, добувної галузі, сільському господарстві, транспорті, енергоспоживанні, тощо.

Табл. 1

Нормативно-правове забезпечення впровадження інноваційних стратегій екологоорієнтованого розвитку

Стратегії «зеленого зростання»	Підтримуються у національному законодавстві	Підтримуються у міжнародному законодавстві
<p><i>стратегія ресурсозбереження</i></p>	<p>«Про охорону навколишнього природного середовища» (Закон України від 25.06.1991, № 1264-XII);</p> <p>Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року (Закон України від 21.12. 2010, № 2818-VI);</p> <p>«Про відходи» (Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР), "Про енергозбереження" (Закон України від 01.07.1994, № 74/94-ВР);</p> <p>«Про енергетичну стратегію України до 2030р.» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2013, № 1071),</p> <p>Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки (Постанова КМУ від 1.03. 2010 р. № 243).</p>	<p>Директива 2009/28/ЕС від 23.04.2009 р. стосовно сприяння використанню енергії відновлюваних джерел і про внесення змін і Згодом скасування Директиви 2001/77/ЕС та 2003/30/ЕС.</p> <p>Директива 2004/8/ЕС від 11.02.2004 р. про сприяння спільному виробництву тепла й електроенергії (когенерації) на основі корисного теплового навантаження на внутрішньому енергетичному ринку та внесення змін до Директиви 92/42/ЄЕС;</p> <p>Директива 2006/32/ЕС від 05.04.2006 р. про ефективність кінцевого використання енергії та енергетичні послуги;</p> <p>Директива 2010/31/ЕС від 19.06.2010 р. щодо енергетичних характеристик будівель, яка скасовує та замінює чинну раніше Директиву 2002/91/ЕС;</p> <p>Директива 2010/30/ЕС від 19.05.2010 р. щодо позначення класів енергоспоживання та стандартизованої інформації про споживання енергії та інших</p>

		ресурсів електро побутовими приладами, яка скасовує та замінює чинну раніше Директиву 92/75/ЕЕС.
<i>стратегія еко-ефективності</i>	<p>«Про охорону навколишнього природного середовища» (Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ);</p> <p>Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року (Закон України від 21.12.2010 року N 2818-VI);</p> <p>«Про екологічний аудит» (Закон України від 24.06.2004 № 1862-IV);</p> <p>«Про екологічну експертизу» (Закон України від 09.02.1995 № 45/95-ВР).</p>	<p>Директива 85/337/ЕЕС від 27.06.1985 р. стосовно оцінки впливу певних державних та приватних проектів на навколишнє середовище з поправками, внесеними Директивою 97/11/ЕС та Директивою 2003/35/ЕС;</p> <p>Директива 1999/32/ЕС від 26.04.1998 р. щодо зменшення вмісту сірки у певних видах рідкого палива;</p> <p>Директива 2001/80/ЕС від 23.10.2001 р. стосовно встановлення граничного рівня викидів певних забруднювачів до атмосфери великими спалювальними установками;</p> <p>Директива 2003/87/ЕС Європейського Парламенту і Ради від 13.10.2003 р. про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви Ради 96/61/ЕС (Директиви про торгівлю викидами).</p>
<i>стратегія чистого виробництва</i>	<p>«Про охорону навколишнього природного середовища» (Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ);</p> <p>«Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки» (Розпорядження КМУ від 25.05.2011 р. № 577-р);</p> <p>Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року (Закон України від 21.12.2010 року N 2818-VI);</p> <p>Закони України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (Закон України від 11.07.2001 № 2623-III);</p> <p>«Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні» (Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI).</p>	<p>Стаття 12 Кіотського протоколу;</p> <p>Директива 2009/28/ЕС від 23.04.2009 р. стосовно сприяння використанню енергії відновлюваних джерел і про внесення змін і Згодом скасування Директиви 2001/77/ЕС та 2003/30/ЕС;</p> <p>Директива 2010/75/ЕС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль за забрудненнями — IPPC);</p> <p>Директива ЄС 2004/101/ЕС про Правила щодо використання одиниць скорочень;</p> <p>Директива Ради ЄС 75/442/ЕЕС щодо відходів (зі змінами внесеними Директивою Ради ЄС 91/156/КЕС) – в частині зниження шкідливості відходів за рахунок впровадження технологій чистого виробництва і поліпшення конструкторських якостей продукції.</p>

<i>стратегія найкращих з існуючих технологій</i>	<p>«Про охорону навколишнього природного середовища» (Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII);</p> <p>«Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (Закон України від 14.09.2006 № 143-V).</p> <p>«Про інноваційну діяльність» (Закон України від 04.07.2002 № 40-IV)</p>	<p>Стаття 12 Кіотського протоколу;</p> <p>Директива 2010/75/ ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль за забрудненнями — IPPC).</p>
<i>стратегія достатності</i>	<p>Закон України "Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції" (№ 1393-XIV від 14.01.2000);</p> <p>Закон України «Про відходи» від 05.03.1998 № 187/98-ВР).</p>	<p>Директива Ради 2009/119 від 14 вересня 2009 р. щодо зобов'язання країн членів ЄС підтримувати мінімальні запаси сирової нафти та / або нафтопродуктів;</p> <p>Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 21 травня 1963 р.;</p> <p>Директива Ради ЄС 75/442/ЕЕС щодо відходів (зі змінами внесеними Директивою Ради ЄС 91/156/КЕС);</p> <p>Директива Ради ЄС 91/676/ЕЕС з охорони вод від забруднення нітратами;</p> <p>Директива Ради ЄС 91/689/ЕЕС про небезпечні відходи;</p> <p>Директива 94/62/ЕС «Про упаковку та відходи упаковки»</p>

Таким чином, розглянувши окремі законодавчі акти можна стверджувати, що хоча вони і потребують подальшого вдосконалення, зокрема підпорядкування і взаємоузгодженості, в той же час, створено достатнє інституційне підґрунтя для суб'єктів господарювання впровадження інноваційних стратегій й тим самим забезпечення імплементації екологічних факторів у економічну діяльність. Проте, для ефективної реалізації цілей «зеленого» розвитку національної економіки потрібно формувати відповідний інституційний механізм, як сукупність інституцій, методів, заходів та інструментів здатних забезпечувати узгодження соціальних, екологічних, економічних, науково-технологічних інтересів суспільства, держави та суб'єктів систем господарювання.

На державному рівні для формування засад «зеленої» економіки і прийняття відповідних управлінських рішень щодо стимулювання та впровадження інноваційних стратегій необхідні:

- розробка організаційно-фінансових механізмів та комплексних заходів із послідовного підвищення обсягів екологоорієнтованих витрат в секторах економіки;
- формування бюджетів спрямованих на впровадження енерго- та

ресурсозберігаючих технологій;

- розвиток механізмів державно-приватного партнерства та активізації бізнесу у сфері високотехнологічних та екологоорієнтованих галузей;

- поглиблення міжнародної співпраці у сфері екологоорієнтованого кредитування та розробки «зелених» фінансових продуктів;

- вдосконалення механізмів стимулювання поводження з відходами та вторинною сировиною;

- розвиток державної статистики в напрямку розширення економіко-екологічного обліку та звітності за рахунок показників, що вказують на перехід до сталого розвитку та екологізацію економіки;

- стимулювання розвитку таких ринків - технологічного, ринку екологічних товарів та послуг, «зелених» інвестиційних проектів, що впроваджуються у національну економіку, тощо [10].

Для реалізації інноваційних стратегій на державному та регіональному рівнях доцільно застосовувати програмно-цільовий підхід шляхом розробки загальнонаціональних стратегій, регіональних екологічних планів дій та відповідних екологічних програм.

На сучасному етапі у вітчизняній практиці впровадження екологічних стратегій відбувається різними шляхами, з використанням різних інструментів. Зараз підприємства самі, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, формують свою підприємницьку політику, визначають ресурсне та екологічне навантаження і з урахуванням цього розробляють першочергові завдання, самі вкладають кошти у інновації. Практика свідчить, що систематична реалізація продуманих та ефективних природоохоронних дій, зокрема ресурсозбереження, зниження екологічних підприємницьких ризиків та іміджеві посили є частиною бізнесових інтересів підприємств і здійснюється вона практично без участі держави.

Тому, вважаємо доцільним запропонувати відповідним органам влади різних рівнів забезпечити координуючу роль в процесі активізації впровадження екологічних стратегій та трансферу інноваційних екологічно чистих технологій крізь призму державної підтримки та стимулювання.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Стратегічне управління інноваційним ресурсозбереженням у будівельному комплексі [Електронний ресурс] / Д.В. Бутнік // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Менеджмент міського та регіонального розвитку», 28-29 березня 2013 р. - Харків: ХНАМГ, 2013. – с. 101-102. Доступ до журн.: <http://eprints.kname.edu.ua/32572/1/101.pdf>

2. Про відходи: Закон України від 05 березня 1998 року № 187/98-ВР // Офіційний вісник України. – 1998. - №13. – Стор. 23

3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року №

2818-VI // Офіційний вісник України. – 2011. - №3. – Ст.158

4. Про екологічний аудит: Закон України від 24 червня 2004 року № 1862-IV // Офіційний вісник України. – 2004. - №29. – Ст. 1948

5. Про екологічну експертизу: Закон України від 09 лютого 1995 року № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №8. – Ст. 54.

6. Хумарова Н.І. «Впровадження стратегії екологічно чистого виробництва у реалізації завдань «зеленої» економіки»/ Н.І. Хумарова. - Матеріали Круглого столу «Інновації та створення «зеленої» економіки, 2 листопада 2012 року. – Київ: 2012. - С.102-110.

7. Перман Р. Экономика природных ресурсов и охраны окружающей среды (промежуточный уровень) : пер. с англ. / Р. Перман, Ю. Ма, Дж. Макгилври, М. Коммон. – М. : ТЕИС, 2006. – 1168 с.

8. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 року № 143-V // Офіційний вісник України. – 2006. - №40. – Стор. 65. – Ст. 2664.

9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 року № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - №36. – Ст. 266.

10. Хумарова Н.І., Голікова О.С. «Наукові аспекти впровадження інноваційних стратегій «зеленого» розвитку» // Зелена економіка. Зелені інвестиції. Зелений туризм: матеріали II Міжнародного форуму 25-26 вересня 2014 р., м. Одеса / НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. та ін. – Одеса: Пальміра, 2014. - с.83-85 (248с.)

Abstract

Khumarova N., Golikova O.

INSTITUTIONAL PRECONDITIONS IMPLEMENTING INNOVATIVE STRATEGIES OF GREEN DEVELOPMENT

In the article reviewed questions of the innovation essence of strategies and their compliance with the principles of "green" development. Defined the institutional framework that ensure their implementation in businesses' activities. Identified some shortcomings that hinder the wide application of strategies of "green" development at national and regional levels.

РЕЗОЛЮЦІЯ
II МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ФОРУМУ «ЗЕЛЕНА
ЕКОНОМІКА. ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ»
Одеса, 25-26 вересня 2014р.

25-26 вересня 2014 року в м. Одеса відбувся II Міжнародний екологічний форум «Зелена економіка. Зелені інвестиції. Зелений туризм», організований під егідою Національної академії наук України, патронатом Одеської державної адміністрації, обласної ради, Міністерства економічного розвитку та торгівлі і Міністерства екології та природних ресурсів України.

Науково-методичне забезпечення екологічного форуму здійснював Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України і Департамент зовнішньоекономічної діяльності та європейської інтеграції Одеської облдержадміністрації.

В рамках Форуму були проведені 2 науково-практичні конференції:

«Стратегія «зеленого» розвитку в умовах глобальної інтеграції»:

- Міжнародний досвід реалізації завдань «зеленої» економіки;
 - Чисті виробництва в умовах активізації інтеграційних процесів: стан, проблеми та перспективи;
 - Стале споживання та виробництво в Україні;
 - «Зелені» інвестиції та «зелене» оподаткування в системі національної економіки;
 - Екологізація секторів національної економіки;
 - Регіональні ініціативи впровадження «зеленої» економіки;
 - «Екологічні ризики – виклики економіці»**
 - Теоретичні основи економічної та екологічної безпеки.
 - Глобальні екологічні проблеми і нова екологічна політика.
 - Економіка промисловості для екологічно чистого розвитку.
 - Регіональна економіка та екологічні реалії (перспективи).
 - Екологічні інновації та інвестиції.
 - Соціальна складова у вирішенні екологічних проблем.
 - Аналіз, аудит, експертиза, моніторинг, статистика - екологічні аспекти.
 - Логістика та екологія
а також круглий стіл **«Розвиток туризму в Чорноморському регіоні»**
- Основні напрямки розвитку туризму у Чорноморському регіоні.

- Розробка інформаційних матеріалів як засіб посилення туристичних потоків.
- Розробка і просування національних екскурсійних турів як елемент розвитку туризму в Чорноморському регіоні.
- Розробка нових туристичних маршрутів.
- Досвід яхтового туризму Миколаївської області.
- «Wine-Expert» - Інтерактивний експрес курс навчання основам дегустації, винного етикету.

В роботі форуму прийняли участь більш 130 представників підприємств, державних, наукових та громадських організацій різних регіонів України та зарубіжних країн.

На пленарному та 2 секційних засіданнях, а також круглому столі було розглянуто більш ніж 90 доповідей і повідомлень.

Учасники Форуму визначили, що конкурентна боротьба за природні ресурси стає дедалі жорсткішою, а темпи екологічного навантаження продовжують збільшуватись. Тенденції світової економіки зорієнтовані на використання новітніх технологій та накопичення інтелектуального капіталу, формування високого рівня екологічних, соціальних, економічних стандартів та підвищення конкурентоспроможності економічних систем. В контексті цілей, зафіксованих у стратегічному документі «Глобальному «зеленому» новому курсі», провідні країни світу спрямовують зусилля на реалізацію завдань «озеленення» економік та екологізацію природомістких видів діяльності, на які зроблено акцент у підсумкових документах Конференції Ріо+20 та матеріалах останніх Міжнародних економічних самітів. Велика увага питанням екологізації та впровадження «зеленого» курсу приділяється і у таких об'єднуючих інструментах Європейського Союзу як програми міжнародного наукового співробітництва та технічної допомоги, а також у спільних стратегіях регіонального розвитку, в т.ч. Дунайської, Балтійської, тощо.

В Україні у силу складної економічної ситуації та інших об'єктивних причин капіталовкладення у технологічну модернізацію, природоохоронну діяльність та екологізацію економіки не відповідають вимогам «зеленого» вектору. Державне фінансування інноваційних проектів спрямованих на оновлення технологічного розвитку в останні роки знаходиться на рівні 1,0-1,5% ВВП. Все це, негативно впливає на загальний стан ресурсно-екологічної ситуації в країні.

Залишається відкритим питання структурних реформ в національній економіці та розширення повноважень регіонів, що обумовлено складною внутрішньою ситуацією та викликами, породженими глобальними геополітичними та гео економічними трансформаціями.

Стратегія національної екологічної політики і імідж України вимагають переорієнтації економічної парадигми на користь «зеленого»

зростання. Задачі економічного, соціального та екологічного розвитку повинні бути взаємоузгодженими і визначатися з урахуванням основних принципів якісно нової ідеології суспільних перетворень.

Ратифікація Україною низки міжнародних договорів та підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною покладають додаткову відповідальність на ці масштабні зобов'язання.

Тому, враховуючи економічну, екологічну та соціальну важливість вищезгаданої проблеми, а також її значимість з точки зору національних безпек країн, в тому числі безпосередньо України:

УЧАСНИКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ РЕКОМЕНДУЮТЬ

1. Вважати необхідним повне і своєчасне виконання заходів, передбачених Стратегією національної екологічної політики України до 2020 року.

2. Звернути увагу **Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та інших структур** на доцільність:

- формування стратегії та секторальної моделі «зеленої» економіки на національному рівні, відповідно до вимог міжнародних програмних документів;
- вдосконалення національної екологічної інфраструктури як передумови «зеленого» зростання;
- розширення правового бюджетно-податкового і грошово-кредитного регулювання підприємницької діяльності в сфері екологізації секторів національної економіки;
- сприяння формуванню внутрішнього вуглецевого ринку в Україні;
- розробки дієвого механізму просування та реалізації Концепції «чистого виробництва»;
- формування законодавчої політики в напрямку «озеленення» податкової системи шляхом запровадження стимулюючих пільг і відмови від неефективних субсидій;
- впровадження екологічних критеріїв та нормативів для здійснення «державних зелених закупівель»;
- розробки плану дій по екологізації продовольчої та споживчої політики України;
- забезпечення розвитку державної статистики в напрямку розширення економіко-екологічного обліку та звітності, що вказує на перехід до сталого розвитку та екологізації економіки;
- розроблення документу щодо обов'язкового проведення екологічної експертизи та аудиту на підприємствах харчової промисловості з метою забезпечення здоров'я населення;

- зобов'язати підприємства харчової промисловості подавати відкриту звітність щодо відповідності екологічним стандартам продукції, що випускається, та сировини, яка закупається.

3. Просити **Одеську обласну державну адміністрацію** виступити з клопотанням перед вищезгаданими державними структурами щодо підтримки регіональної ініціативи та визначення Одеської області полігоном по розробці моделі «зеленої» стратегії регіону, зокрема:

- забезпечити вирішення найважливіших екологічних проблем регіону на принципах «зеленої» економіки;
- впроваджувати і зміцнювати механізм управління інноваційними процесами, удосконалювати розвиток та впровадження екологічно чистих технологій, поширювати стандарти екологічного менеджменту і т.п.;
- забезпечити чітке розмежування повноважень між центральними і регіональними гілками влади та відомствами з посиленням їх відповідальності щодо підвищення рівня інновативності в еколого-економічній сфері та дієвості еколого-економічних реформ;
- сформулювати ефективну інноваційну політику регіону, яка б базувалася на новітніх науково-технічних досягненнях;
- розробити модель інвестиційно-інноваційного розвитку регіону, що забезпечить трансформацію результатів наукових досліджень в ресурсозберігаючі, наукоємні, мало- і безвідходні технології та виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг;
- затвердити регіональний план дій з охорони навколишнього середовища на принципах «зеленої» економіки;
- розробити концепцію «зеленої» енергетики регіону;
- розробити концепцію і стратегію «зеленої» економіки на регіональному рівні;
- стимулювати пілотні проекти що стосуються впровадження екологічно чистого виробництва;
- активізувати механізми «зеленого» розвитку регіональних економічних систем в контексті забезпечення належного рівня економічної безпеки регіону;
- створити мережу регіональних екотехнопарків і активізувати механізми розвитку «зеленого» бізнесу;
- посилити важелі впливу регіонального екологічного менеджменту та процедур екологічного аудиту в практиці прийняття управлінських рішень;
- забезпечити раціональне використання унікального рекреаційного потенціалу як складової регіональної моделі еколого-збалансованого природокористування;

- забезпечити комплексний розвиток екологічного туризму в регіональній господарській системі;
- створити конкурентний продукт в сфері лікувально-оздоровчого туризму;
- завершити будівництво систем водопостачання на півдні Одеської області та реконструкцію системи водопостачання міста Одеси та приміських населених пунктів;
- впроваджувати системи сонячного гарячого водопостачання;
- активізувати пошук якісних підземних вод та буріння артезіанських свердловин в населених пунктах, в яких існує дефіцит питної води;
- налагодити матеріально-технічний розвиток водопровідно-каналізаційного господарства міст, селищ і сіл області.

4. Запропонувати ІПРЕЕД НАН України спільно з **Департаментом екології та природних ресурсів** в Одеській області:

- підготувати наукове обґрунтування та пропозиції до владних структур щодо активізації розвитку «зеленої» економіки на регіональному рівні;
- розробити та затвердити методологію врахування екологічного ризику в практиці прийняття управлінських рішень;
- забезпечити впровадження досягнень науково-технічного прогресу, екологічно безпечних, маловідходних і безвідходних технологій і виробництв, використання вторинних ресурсів.

5. Рекомендувати **Міністерству освіти і науки України** вдосконалити систему підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до принципів «зеленої» економіки, сприяти створенню міжгалузевих творчих колективів для розробки та видання науково-методичних посібників, збірників навчальних програм для багаторівневої системи екологічної освіти, передбачити фінансування їх діяльності та розширити перелік нормативних дисциплін при підготовці магістрів (I цикл) курсами «Екологічний менеджмент» і вибірково «Екологічний маркетинг», «Екологічний брендінг», «Екомаркування» або «Екологічна безпека».

6. Державним органам влади, а також всім зацікавленим особам, врахувати узгоджену в процесі наукового та громадського обговорення та відкритої дискусії консолідовану позицію учасників Форуму.

Оргкомітет Форуму.

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ

Збірник наукових праць

Випуск № 58

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА. ЗЕЛЕНІ ІНВЕСТИЦІЇ. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ.

Інститут проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень НАН України
Французький бульвар, 29, м.Одеса-44, 65044,
Україна Тел.: (048)722-29-05, 722-66-74, 725-40-25
e-mail: iprei@odessa.ukrtel.net
www. impeer.in.ua

Підписано до друку 21.11.2014
Формат 70x100/16. Папір Офс.
Ум. арк. 26,56. Наклад 300 примірників.

Видання та друк: ФОП Грінь Д.С.,
73033, м. Херсон, а/с 15
e-mail: dimg@meta.ua
Свід. ДК № 4094 від 17.06.2011